

Т.М. Мельник

Л.С. Кобелянська

50/50

СУЧАСНЕ ГЕНДЕРНЕ МИСЛЕННЯ

СЛОВНИК

Т.М. Мельник

Л.С. Кобелянська

50/50

СУЧАСНЕ ҐЕНДЕРНЕ МИСЛЕННЯ

Словник

**Київ
2005**

Т. Мельник, Л. Кобелянська

50/50: Сучасне ґендерне мислення: Словник. – К.: К.І.С., 2005. – 280 с.

ISBN 966-8039-87-4

Це видання ставить за мету надати поняття, які увійшли у сучасну суспільно-політичну лексику, але інколи по-різному сприймаються й по-різному інтерпретуються у мові науковців, політичних діячів та активістів громадських структур.

Передбачає розширення ґендерного мислення, переоцінку й усвідомлення цінностей сучасності з урахуванням ґендерного підходу до них та активізацію ґендерної діяльності з метою прискорення процесу оновлення та реформування суспільства.

Розраховане на широкого читача.

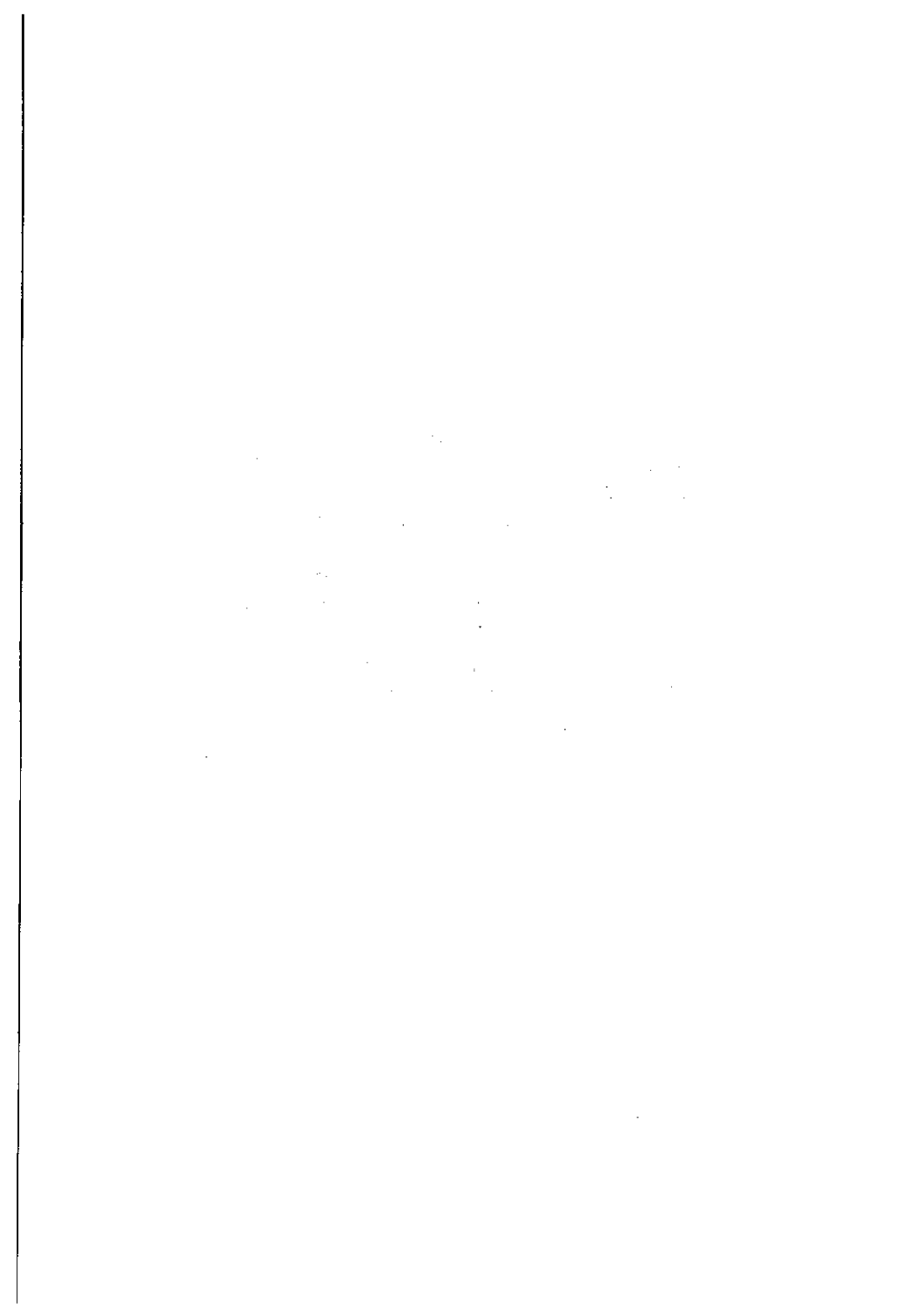
Літературний редактор *Кузьміна О.М.*

ISBN 966- 8039-87-4

© Т. Мельник, Л. Кобелянська, 2005
© К.І.С., дизайн, макет, 2005

Видання книги «50/50: Сучасне ґендерне мислення: Словник» здійснене за підтримки Всеукраїнської громадської жіночої організації «Дія», з якою автори останніми роками тісно співпрацюють на ниві ґендерних перетворень в Україні, що в сучасних умовах оновлення й реформування українського суспільства набувають особливої ваги та значущості.

Автори щиро вдячні Голові цієї організації Тетяні Кондратюк та всьому її колективу за співрозуміння щодо значення ґендерної проблематики як пріоритетної в системі новотворень в Україні.

Передмова

Початок третього тисячоліття засвідчив, що сучасний світ потребує нових політичних, економічних, соціальних, культурних конструкцій. Причому вони стосуються як форм життя, так і форм мислення. Змінюється весь історично усталений регламент життя – суспільного, колективного, індивідуального. Просторовий спосіб існування людини стає для особистості дедалі ціннішим і значущим. І відповідно до нього стає нагальним розширення горизонтів мислення, відстані соціального бачення, масштабності узагальнення, глибини сприйняття й несприйняття існуючих стандартів і випадків, використання концептів, усвідомлення необхідності переоцінки цінностей.

Входження у нову реальність, включення в оновлені форми спілкування потребує освоєння особистістю нової мови, тобто нових понять, модифікації старих термінів. Особливого значення набуває те, що для жінок і чоловіків це освоєння відбувається по-різному, тобто воно перебуває під впливом ґендерних чинників. Сучасна мова дедалі більше наповнюється ґендерним змістом. Сучасний інформаційний простір розуміння ґендеру фіксує стан розвитку знань про національну ґендерну практику і ґендерну свідомість соціумів, володіння ними ґендерною лексикою. У сучасній мовній культурі втілюється сучасна ґендерна культура статей. Ґендерна мова «осучаснює» жінку й чоловіка в їх суспільному і особистісному повсякденному бутті. Вона продукується ними і робить їх сучасним продуктом у дії сучасного ґендерного механізму. Пропонований словник ставить за мету зробити свій внесок у вироблення мови ґендерного аналізу та відтворення реальних ґендерних відносин.

Словник завжди виконує важливу функцію стати пам'яттю часу, в який він видається, і сприяти науковому спілкуванню й активізації наукової думки. Таке спілкування особливо важливе при формуванні кола дослідників певного наукового напрямку. В умовах становлення й розвитку ґендерних досліджень термінологічне взаєморозуміння сприятиме згуртуванню дослідників і пошуку наукової істини, що є предметом їх наукового інтересу в сфері ґендеру. Слід констатувати, що під час обговорення специфічних

ґендерних проблем або ґендерних аспектів в інших гуманітарних науках часом існує непорозуміння лише тому, що за відсутності виробленої загальноприйнятої термінології одне й те ж називають «різними» поняттями. Таке взаємне непорозуміння було б зняте при виробленні загальноприйнятої термінології та узагальнюючих понять. Таку функцію повною мірою виконують словники. Вони долають також культурні бар'єри, вбирають в себе і узагальнюють національні особливості. Не претендуючи на абсолютну й остаточну істину, цю функцію передбачається певною мірою виконати у пропонованому словнику.

Інтерес до знань у галузі ґендеру зростає. Зростатиме й коло вчених, які оберуть предметом інтересу ґендерну проблематику. Природно, що інтенсифікуватиметься розвиток системи знань і понятійного апарату. Сьогодні в системі Національної академії наук та вищої школи України формується науковий напрям – «ґендерні дослідження». Останніми роками захищено чимало кандидатських і докторських дисертацій з ґендерної проблематики. Відповідно до потреб часу розвивається понятійний апарат й поширюється відповідна термінологія, поглиблюється за змістом завдяки у тому числі посиленню інформаційного обміну. Ключові ґендерні категорії й поняття вже утвердилися. Водночас деякі з них ще уточнюються, наповнюються більш глибоким змістом.

Продуктивне вивчення ґендеру надає можливість систематизувати понятійний апарат. Термінологічні питання ставатимуть дедалі актуальнішими в міру поглиблення знань, а поняття за обсягом розширюватимуться й доповнюватимуться новими поняттями з нових галузей знань. Необхідність узагальнення ґендерної термінології активізуватиме наукове спілкування й наукові дослідження. Нові словники – це певний перегляд поглядів суспільства на свої власні знання в тій чи іншій галузі й оновлення їх, крок у доланні термінологічної нерозбірливості.

Звичайно, тлумачення понять, їх значень у той чи інший момент є відображенням реального стану суспільного життя, його думки та дії, що властиві певному відтинку часу. Повнота відображення в словнику реальної мовної дійсності обмежена пізнанням самого явища «ґендер». Зібрання слів обмежене фактом наукового осмислення ґендерної проблеми. Саме час виступає обмежувальним чинником. В історичній перспективі поняття не лише

усталюються, а й розширюють свій зміст, а часом і змінюють його. Для відображення нових реалій формуються нові понятійні і мовні форми. Новим виміром у сучасних умовах стає ґендерний вимір сучасної гуманітарної думки. Отже, терміни, що описують ґендерну проблематику і є відображенням сучасного бачення, враховують ґендерні особливості і характеризують сучасну перехідну епоху.

Мова відіграє велике значення в передачі, інтерпретації та репрезентації ґендеру. Артикулювання ґендерних проблем у мові через наукові терміни робить Жінку і Чоловіка активними творцями і володарями як власного життя, так і життя колективного, суспільного в національних та планетарних масштабах. Терміни – це вираження мовномисленнєвої діяльності соціумів. Володіння ґендерною мовою розвиває мислення, формує ґендерну свідомість, що в свою чергу спонукає до дії. А тільки осмислені й усвідомлені ґендерні дії можуть мати масштабні результати. Словник надає інформацію про ту категоріальну роль, яку відіграє ґендерний компонент при аналізі суспільної практики в часі і просторі, а також про динаміку відображення соціального статусу категорій роду. Бачення ґендерних аспектів, змісту ґендерного конструкту всіх сфер життя є надзвичайно важливим для оволодіння сучасним мовним матеріалом, що описує ґендерну проблематику.

Необхідність укладення словника сучасної ґендерно наповненої мови зумовлена не лише виникненням і розвитком у світі такого явища, як ґендерні дослідження, а й потребою практичного розв'язання проблем, що є наслідком абсолютно конкретних ґендерних відносин.

При формуванні словника враховувались уже сформульовані та усталені в науковому світі постулати, аксіоми, висновки. Особливістю понять, що описують ґендерні відмінності та особливості, є те, що вони розкидані в багатьох словниках з різних галузей знань – політичних, соціальних, економічних, історичних, філософських, філологічних та ін. До них звертаються медики, біологи, екологи, валеологи, демографи та ін., часто пропонуючи свої визначення, що акумулюють знання даної науки, або запозичують їх з інших наук. Ґендерні терміни дедалі глибше проникають у тексти політичних та юридичних документів, у наше по-

всякденне спілкування. Проте запропоновані визначення, тлумачення понять не є простим ехом, повторенням, підтвердженням або відтворенням мовленого. Зроблена спроба привернути увагу читача до нових підходів та зробити спеціальні акценти.

Намагаючись запропонувати нові конструкції понять, уточнюючи існуючі, фіксуючи увагу на сукупності панівних знань, що фундаментально посіли місце в ґендерній свідомості як загально-визнані, в словнику відведено належне місце напрацюванням значної кількості науковців, які включилися в процес пізнання ґендерної реальності й наблизили сучасний рівень соціального мислення до осмислення того, що відбувається з жінкою і чоловіком у сучасному глобальному світі. Терміносистема ґендеру, що склалася на сьогодні, побудована як на використанні термінології світових ґендерних знань, так і спеціальній мові української ґендерології з її орієнтацією на власні дискурсивні параметри й можливості. Україна долає самоізоляцію в світі як на особистісному рівні, так і на національному, суспільному, державному. Вона долає інтелектуальну віддаленість і відчуженість. Наближення до західної культури та уніфікація гуманітарних цінностей змінюють ґендерні установки й переконання. Старі, патріархатно закріплені в свідомості, патріархально усталені в реальному житті звичаї, модерно невідпрацьовані, суперечливо набуті поняття щодо відносин статей мають змінитися на нове бачення місця жінки й чоловіка в особистісному, суспільному і світовому просторі як рівних та рівноправних, як мислячих по-новому людей.

Пропонований словник – це перша спроба в Україні подати в розгорнутому вигляді понятійний апарат, що описує таке явище, як ґендер. Звернення до словникового жанру спостерігалось на окремих сторінках, в окремих виданнях – монографіях, практичних посібниках. Дослідження у цьому напрямі розвиваються і вони згодом внесуть свої корективи. Якщо читач виявить інтерес до нашого словника, то укладачі вважатимуть, що мета видання обрана правильно.

При підготовці словника враховувалися напрацювання українських, російських, європейських та інших науковців, про що свідчить долучений до нього список літератури. В Україні вивчення ґендеру почалося порівняно недавно. Водночас уже написано

немало праць з цієї проблематики. Тому ми наважилися стати на нелегкий шлях, але певною мірою торований тими, хто спеціалізується на дослідженнях з проблем ґендеру. Ми скористалися зробленими ними висновками і прагнули зробити свій внесок. Розраховуючи, що словник може зацікавити немалу кількість людей, які не є науковцями і не є фахівцями з даних питань, автори намагались спростити визначення понять. Це слугує виправданням намірам надати й окремим поняттям нові визначення поряд з уже поширеними.

Словник певною мірою відступає від класичного взірця, оскільки, крім визначення термінів, надає їх більш широке тлумачення, розкриває зміст міжнародних документів, прийнятих з питань ґендеру або інших питань, де ґендерна характеристика становить зміст явища чи діяльності. Це викликано умовами формування ґендерної думки, утвердженням ґендерного підходу до аналізу реального життя, включення ґендерного компоненту в оцінку всіх форм діяльності сучасних соціумів, утворення ґендерного конструкту в соціальній тканині суспільства та державній соціальній політиці. При складанні словника враховувалося також і те, що він матиме більший вплив і значно більшу потребу у читача, коли в ньому буде подано не лише понятійний апарат, а й ті національні й міжнародні документи, в яких визначаються пріоритети ґендерного напряму розвитку.

Сам словник розглядається як інструмент одержання знань з ґендерних питань, активізації ґендерного мислення й цілеспрямованого ґендерної діяльності в Україні, як намагання «адаптувати» до місцевих умов західні теоретичні концепції, які нині виходять за межі жіночих. Сподіваємося, він стане у пригоді також тим, хто сприяє розвитку освіти в країні й проширенню ґендерної просвіти.

Словник має стати у пригоді й тим, хто приймає політичні і владні рішення, які ще досить часто мають патріархатний зміст. Такі рішення будуть сприйняті європейським співтовариством і власними громадянами, якщо вони наповняться ґендерним змістом. Наповнення змістовності владних рішень та їх аргументації осучаснить владну політику сьогодення, піднесе її до рівня світових стандартів.

У цілому словник має не лише просвітницьке спрямування. Через тлумачення понять у ньому закладалось розуміння сучасної ґендерної ситуації в Україні й необхідність зміни її ґендерної конструкції. Вихідний момент такого підходу полягає в розумінні ґендеру як такого конструкту, без якого не можуть відбутися прогресивні зміни в жодній галузі суспільного, державного і особистого життя.

Не претендуючи на резонанс, все ж є сподівання, що висловлена в словнику позиція не залишиться без сприйняття. Сподіваємось, що порозуміння з читачем відбудеться. Також сподіваємось, що у ґендерного словника буде продовження. Бажаємо всім, хто прагнутиме цього, врахувати наші прогалини. А поки що беремо на себе відповідальність за висловлені у словнику світоглядні, наукові та громадянські погляди.

*Тамара Мельник,
кандидат юридичних наук*

*Лариса Кобелянська,
кандидат філософських наук*

АБОЛЦІОНІЗМ – підхід до формування політики щодо по-
війства, який полягає у проведенні профілактичної, роз'яснюваль-
ної роботи з того, що повійство є формою сексуальної експлуатації.

АБОРТ – самовільне або штучне переривання вагітності.

Загально визнаною в сучасних умовах є необхідність роботи з профілактики А. Кризовий стан суспільства створює нові пробле-
ми забезпечення якості й доступності послуг у галузі планування сім'ї. Однією з показових характеристик проникнення ідеї плану-
вання сім'ї в масову репродуктивну свідомість жінок і чоловіків є перехід від А. як головного традиційного засобу регулювання на-
роджуваності до контрацепції.

В Україні рівень штучних А. є одним із найвищих у світі. Акту-
ально залишається проблема реалізації права на безпечний А. За тлумаченням Всесвітньої організації охорони здоров'я (1996 р.), безпечний А. – це не лише використання безпечних технологій його проведення, а й консультування вагітної до А., психологічна підтримка жінок, післяабортне консультування, спостереження з метою запобігання ускладненням, сучасне їх лікування та ін.

АБОРТНЕ ПРАВО – сукупність правових норм, що регулюють відносини, пов'язані з самовільним або штучним перериванням вагітності.

Починаючи з 50-х років ХХ ст., у всіх індустріально розвине-
них країнах і в ряді інших країн світу спостерігається глобальна тенденція лібералізації законодавства щодо абортів. У даний час четверта частина населення світу все ще живе в країнах, де аборти фактично заборонені або дозволені лише за наявності вузьких медичних показань.

В основі правової регламентації права жінок на аборт у різних країнах закладені медичні показання: вузькі, тобто аборт дозво-
ляється за серйозної загрози життю жінки; широкі, коли аборт загрожує фізичному або психічному стану здоров'я особи; «евгенічні» – за патології розвитку плода; юридичні, коли ва-
гітність є результатом зґвалтування, «кровозмішування»; со-
ціальні й соціально-медичні. В ряді країн аборт дозволяється без зазначення підстав.

Україна потребує розвинутого законодавства щодо абортів у системі медичного права.

АВТОБІОГРАФІЯ ҐЕНДЕРНА – етапи становлення і формування ґендерної самоідентичності в процесі життя особистості жінки і чоловіка.

АДАПТАЦІЯ ҐЕНДЕРНА – реальне особистісне засвоєння жінкою або чоловіком нового способу життя, стилю поведінки, системи ґендерних цінностей відповідно до умов, що склалися.

Процес А. ґ. соціальних статей до нових соціальних відносин тісно пов'язаний з соціальним оновленням суспільства в цілому.

В Україні ґендерні перетворення в ХХ ст. збіглися із загальними процесами реформування, перебудови, оновлення всієї системи соціального, економічного і політичного життя. Трансформація країни відбувається на основі якісно нової моделі, яка суттєво впливає на ґендерні процеси. Зміна статусу соціального суб'єкта накладає відбиток і на соціально-статеву поведінку, ґендерну самоідентифікацію. Нова конфігурація соціальних відносин, система соціальних інститутів зумовлює нові форми соціально-статєвого способу самовираження і соціально-статєвих взаємовідносин.

Перехідне суспільство зумовлює перехід жінки і чоловіка до нового стану і способу соціальної життєдіяльності. Перебування на межі якісно старого і нового соціально-статєвого буття – це певний стан маргіналізації. Звільнення від такого стану відбувається шляхом А. ґ., що означає еволюціонування (а не просте сприйняття) до нових ґендерних форм буття, прийняття їх як належних (а не просто пристосування), засвоєння (а не просте наслідування) їх як власних, органічно значущих цінностей.

АКАДЕМІЧНИЙ ФЕМІНІЗМ – науковий інтерес та система поглядів на фемінізм у науковому академічному середовищі.

У другій половині ХХ ст. А. ф. кинув виклик чоловічому контролю над університетськими курсами й програмами. Він поставив під сумнів «об'єктивність» існуючих знань про людину й суспільство, оскільки ці знання розглядають соціальний світ з чоловічої точки зору і зосереджені на вивченні досвіду публічного життя чоловіків як соціальної групи, а жіночий досвід розглядається як позасуспільний. Представники А. ф. вважають, що соціальні знання мають ґрунтуватися також на вивченні соціального

досвіду й поведінки жінок, їхньому баченні соціального світу. Ігнорування, неврахування жіночого погляду на світ нарівні з чоловічим об'єктивно ставить під сумнів багато існуючих теорій суспільного життя.

АКТИВНІСТЬ ҐЕНДЕРНА – цілеспрямована соціальна діяльність у масштабах світового простору, в національних суспільствах, на державному рівні, в громадських структурах, трудових колективах з впровадження ґендерної рівності, яка ґрунтується на принципах справедливості, миру і розвитку.

АЛЛЮЗІЯ – натяк через слово, загальновідомі факти, історичні події, літературні твори.

АНАЛІЗ ҐЕНДЕРНИЙ – метод наукового дослідження або узагальнення та оцінки стану соціальної організації та соціальних процесів ґендерної системи суспільства шляхом розкладання їх на структурні складові за допомогою логічної абстракції та фактичного матеріалу з метою виявлення процесів, тенденцій, змін у становищі, соціальному статусі та участі як чоловіків, так і жінок в організаційних структурах, їх системі, усунення проявів упередження за ознакою статі при стратегічному плануванні, розробці, здійсненні та огляді програм й управлінні ними.

Аналіз побудований на виділенні двох основних ґендерних груп – жінок і чоловіків і здійснюється за допомогою теоретичних підходів та категорій ґендерних знань, таких як: ґендер як соціокультурний конструкт, ґендерна рівність, ґендерні відмінності, ґендерні ролі, рівність прав і можливостей статей та ін.

Складовими елементами А. ґ. є: 1) виявлення відмінностей і проявів нерівності між жінками і чоловіками в усіх сферах життя; 2) оцінка відмінностей між чоловіками і жінками у потребах, інтересах, можливостях їх забезпечення, стимулюванні та заохоченні; 3) оцінка здатності державних і громадських структур щодо розробки та здійснення ними програм, спрямованих на досягнення ґендерної рівності та забезпечення рівноправності; 4) виявлення та усунення чинників подолання умов, що перешкоджають

здійсненню ініціатив щодо досягнення ґендерної рівності та рівноправності, запобігання й нейтралізація протидії їм.

А. ґ. свідчить, що суспільні процеси відбуваються під впливом змін і розвитку потреб та інтересів жінки і чоловіка, культури ґендерних відносин у всіх сферах життя, що в сучасних умовах ґендерно нейтральна політика не є оптимальною, результативною і ефективною, а політичний курс, обраний поза ґендерною оцінкою становища суспільства, не є науково обґрунтованим.

А. ґ. розкриває, що політичні стратегії, державна політика мають будуватися з урахуванням ґендерного індексу людського розвитку. А. ґ. є обов'язковою складовою соціального аналізу суспільного розвитку.

А. ґ. не виключає інших форм аналізу. Важливо, щоб ґендерні чинники стали їх складовою.

АНАРХО-ФЕМІНІЗМ – напрям радикального фемінізму, який базується на принципах анархізму як суспільно-політичної течії.

Анархо-феміністки виступають проти расизму і класового поділу суспільства як умови урівнення прав і свобод жінки і чоловіка у виробничих колективах, які розглядають як основну форму організації.

АНДРОГІНІЯ – наявність у представників однієї статі стате-вих ознак протилежної статі.

Феміністська концепція А. була запропонована на початку 1970-х рр. американським психологом Сандрою Бем. Вона довела, що поєднання мужності й жіночності в індивіді робить його пристосованішим до поведінки в будь-яких ситуаціях. Дослідження підтвердили, що чоловіки і жінки, які виконують традиційні статеві ролі, потрапляють часто у скрутне становище. Для низькомаскулінних жінок характерними є безпорадність, тривожність, пасивність, схильність до депресії. Низькофемінним чоловікам властиві нездатність до адекватного прояву емоцій, взаємодії з сім'єю, до турботи про дітей.

АНДРОГІННІСТЬ – одночасне поєднання високо розвиненої фемінності та маскулінності в одній людині незалежно від її статі.

А. не є протиставленням жіночності та мужності. Вона є втіленням їх інтеграції, поєднання. А. в людині незалежно від її статі передбачає різнобарвність її рольової поведінки та високих соціально адаптивних здібностей. Спостереження засвідчили, що висока А. властива обдарованим людям. Андрогіни є найуспішнішими, найдосконалішими особистостями в усіх сферах життя. Універсалізація ґендерної поведінки – нова вимога часу, необхідна умова універсалізації ґендерних ролей.

АНДРОФОБІЯ – чоловіконенавистництво.

АНДРОЦЕНТРИЗМ – прирівняння чоловічих моделей життя і мислення до загальнолюдських універсальних і зосередження на них як універсальних при аналізі відносин між статями; розгляд історичної реальності з позиції чоловічого панування в суспільстві.

Чоловік як мірило всіх норм, точка відліку всього, а жіноча суб'єктивність як специфічне відхилення від норми, тобто марґіналія, є змістом А. Ґендерний підхід долає жіночу невидимість в історії та культурі.

АНТАГОНІЗМ МІЖСТАТЕВИЙ – одна з форм суперечностей між жіночою і чоловічою статями. Підставою для цього історично була ситуація, за якої жіноча статевая група перебувала у стані підкорення, обмежувалася в правах і можливостях, а чоловіча група посідала привілейоване, панівне становище.

Видатний соціолог Питирим Сорокін писав про це так: «Чоловіча і жіноча половини будь-якого соціального агрегата перебувають у прихованому або відкритому антагонізмі з ряду приводів та відносин. Не завжди цей антагонізм впливає на поверхню соціального моря у вигляді урагану або соціальної зливи, але він завжди існує й проявляється в тисячі дрібних, щоденних зіткнень і боротьбі між індивідами різних статей, починаючи з конфліктів дітей і сімейних сцен і кінчаючи більш широкими й очевидними для всіх явищами, що мають назву «жіночого руху», «жіночого питання», «боротьби за рівноправність жінок», «суф-

ражізму» й відповідних численних жіночих колективів, з одного боку, і з іншого – безліччю явищ, коли чоловіча половина – свідомо або несвідомо – бореться і стверджує своє панування і привілеї за рахунок жіночої половини в усіх сферах життя (забороні жінкам займати ряд професій і посад, обмеження їх особистих і майнових прав, узаконення їх експлуатації, перешкода розумовому розвитку жінок, недопущення їх до виконання публічно-правових функцій й т.ін. Так «партизанська» війна цих двох груп заповнює людську історію».

Протягом століть існував відкрито чи приховано А. м. Ґендерні стратегії ХХІ ст. спрямовані на долання А. м., що втілюється в утвердженні рівних прав і можливостей, у розвитку паритетної демократії між чоловіками і жінками, у формуванні ґендерної культури.

АНТРОПОЛОГІЯ ҐЕНДЕРНА – напрям наукової думки, яка вивчає відмінності й ієрархії буття жінки і чоловіка в природі та культурі.

АНТРОПОМЕТРИЧНІ ВИМІРИ РІЗНОСТАТЕВОСТІ – параметри й критерії оцінки статі людини.

Різностатевість характеризує диференціацію живої природи. Стать є найсуттєвішою характеристикою індивідуалізації людини. Належність до статі опосередковує сприйняття людини людиною. Чоловіча і жіноча статі мають багато біологічних відмінностей, серед яких – різна комбінація статевих хромосом, неоднаковий баланс гормонів, різна анатомічна будова статевих органів, функціональна асиметрія півкуль головного мозку та ін.

До первинних статевих ознак відносяться такі, що зумовлюють виконання чоловіками і жінками різних репродуктивних функцій – ґеніталії та внутрішні репродуктивні органи. Значно глибше анатомічно та фізіологічно диференціюють чоловіків і жінок вторинні статеві ознаки – статура, зріст, округлість тіла, форма грудей, волосяний покрив на обличчі та в ділянці ґеніталій та ін. Третинні статеві відмінності набуті в процесі соціалізації й мають свою специфіку в кожній етнокulturі – одяг, хода, зачіска, прикраси тощо.

АСАМБЛЕЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ (вересень 2000 р.)

Відбулася з 6 по 8 вересня 2000 р. У ній взяли участь глави 189 держав і урядів країн-членів ООН.

На ній була прийнята Декларація Тисячоліття ООН, у якій проголошуються фундаментальні цінності, що мають важливе значення для міжнародних відносин у XXI ст. Серед них – свобода, рівність, солідарність, терпимість, повага до природи, спільний обов'язок. Акцент на безпосередньо ґендерних особливостях ставиться в перших трьох.

Свобода. Чоловіки й жінки мають право жити й рости своїх дітей у гідних для людини умовах, вільних від голоду і страху, насильства, гноблення і несправедливості. Найкращою гарантією цих прав є демократична форма правління, заснована на широкій участі й волі народу.

Рівність. Жодна людина і жодна країна не повинна бути позбавлена можливості користуватися благами розвитку. Має бути гарантовано рівність прав і можливостей чоловіків та жінок.

Солідарність. Глобальні проблеми мають розв'язуватися за умов справедливого розподілу витрат і тягаря згідно із фундаментальними принципами рівності й соціальної справедливості.

Глави держав і урядів підтвердили рішучість сприяти рівності чоловіків і жінок та розширенню прав і можливостей жінок як ефективного засобу боротьби із злиденністю, голодом та хворобами й стимулюванню розвитку, що має справжній стійкий характер; добиватися повного захисту й підтримки в усіх країнах громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав для всіх; вести боротьбу з усіма формами насильства щодо жінок і втілювати в життя Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

АСЕРТИВНІСТЬ – властивість і тактика поведінки особистості, впевненої в обстоюванні своїх прав задля досягнення власних цілей, на засадах справедливого й відвертого діалогу з опонентами, права яких не порушуються.

Така поведінка протистоїть пасивній позиції, ігноруванню прав та інтересів іншої особистості, намаганням маніпулювати іншим, ухилятися від відповідальності.

Асертивні особистості обстоюють свої права, рівноправність незалежно від статі.

Асертивна (впевнена в собі) активність жіночої поведінки є результатом ґендерно зумовленого перебування її в залежній позиції від чоловічої статі. Для жінок асертивність є також умовою подолання ефекту «скляної стелі».

Проте А. не є тільки жіночою проблемою. Вона може проявлятися й особами чоловічої статі як наслідок недоліків сімейного виховання.

АСИМЕТРІЯ ҐЕНДЕРНА – характеристика соціальної групи, що вказує на нерівність у соціальному становищі статей і непропорційну представленість їх у різних сферах суспільного життя, зумовлена традиційними уявленнями.

А. ґ. характеризують ціннісні установки та орієнтації, згідно з якими все «чоловіче» розглядається як головне, домінуюче, що заслуговує на увагу й репрезентує все людство, виконує найвищу людську місію, а «жіноче» розглядається як менш значуще, менш вартісне, другосортне, пов'язане із світом емоцій та інтуїції. Історично загальнолюдська норма розглядалася як «чоловіча», а жінки мали доростати до неї. «Вторинність» жінки пов'язувалась з природними її особливостями, а «первинність» чоловіка – з культурою суспільства, духовністю, раціональністю, божественністю.

Природою А. ґ. як явища є прихована дискримінація і патріархальні установки в суспільній свідомості.

АТРОФІЯ ҐЕНДЕРНОЇ РОЛІ – втрата у чоловіка і жінки функціональних особливостей їхніх ролей, звуження сфер застосування в результаті обмеження рольової поведінки, тривалого перебування ґендерної ролі в латентному стані.

БАЛАНС ҐЕНДЕРНИЙ – відносна відповідність соціально-статевого складу в представницьких владних і політичних структурах ґендерному складу населення країни.

Порушення Б. ґ. у своїй основі є ознакою порушення прав статі, яка перебуває в нерівному становищі й не може оптимально реалізувати свій соціальний статус. Основними напрямками до-

лання ґендерного дисбалансу є: вироблення ґендерних стратегій і відповідної до них політики в усіх сферах життя суспільства; наявність політичної волі в країні; напрацювання ґендерного законодавства; внесення змін в електоральну систему з розширенням в її структурі пропорційного представництва кількості представників статі, яка перебуває в нерівному становищі; ґендерна освіта і ґендерне виховання населення.

Урахування Б. ґ. представництва – об'єктивно необхідний інструмент реального розв'язання проблем ґендерної нерівності. Існує пряма залежність пропорційного рівноправного представництва статей у парламентах і розв'язання соціальних проблем у країні. Наприклад, у Швеції і Норвегії частка жінок у парламентах становить 40–44%, а в урядах – 47–50%. Водночас частка жінок у доходах становить відповідно в Швеції – близько 45%, а в Норвегії – понад 42%.

БАНДАРНАЇКЕ СІРІМАВО – перша жінка у світі, яка зайняла в Цейлоні посаду прем'єр-міністра, а згодом і посаду президента країни, що з 1972 р. стала називатися Шрі-Ланка.

Політичний і державний діяч Цейлону.

Дружина Соломона Бандаранайке, який створив у 1951 р. Цейлонську партію свободи, що об'єднала синегальську національну буржуазію. З 1956 по 1959 р. він очолив уряд Цейлону, що взяв курс на зміцнення політичної незалежності й розвиток національної економіки. У 1959 р. був убитий реакціонерами.

Після вбивства чоловіка у 1959 р. стала одним із лідерів Цейлонської партії свободи, а в травні 1960 р. обрана головою цієї партії.

У 1960 р. обирається на посаду прем'єр-міністра Цейлону, на якій перебуває до 1965 р. У 1970 р. вона знову очолила уряд Цейлону й перебувала на цій посаді до 1977 р.

22 травня 1972 р. Цейлон був проголошений Республікою Шрі-Ланка. Нова Конституція проголошувала, що глава держави – президент є також і главою виконавчої влади та головнокомандувачем збройних сил.

Пізніше, коли у 1994 р. президентом країни стала її донька – Чандріка Кумаратунга, посаду глави кабінету знову зайняла Б. С.

Увійшла в історію Цейлону як прогресивна політична і державна діячка. Вона виступала за мирне співіснування держав із різним суспільним устроєм, проводила політику демократизації політичного ладу та прогресивні економічні реформи в країні.

БАТЬКІВСТВО – комплекс прав і обов'язків чоловіка по відношенню до його дітей.

Кожен чоловік має право на батьківство, що забезпечується законодавчо.

Чоловік має право жити з дитиною, право спілкуватися з нею, піклуватися про її розвиток.

Право на Б. чоловіка у разі його безплідності може бути реалізоване шляхом штучної інсемінації його дружини. Якщо чоловік дав письмову згоду на таку маніпуляцію, то ні він, ні дружина за українським законодавством не матимуть права оспорювати Б.

Конституція України на відміну від попереднього законодавства об'єктом охорони з боку держави називає не лише материнство і дитинство, а й Б. У ст.51 Конституції України, де йдеться про вільну згоду жінки і чоловіка у шлюбі, що втілює паритетність відносин у сім'ї, записано: «Сім'я, дитинство, материнство і Б. охороняється державою».

БЕЗБАТЧЕНКІВСТВО – виховання дітей у сім'ях із одним з батьків.

Б. є серйозною соціальною проблемою. Її часто ототожнюють або пов'язують з розлученням. Проте саме розлучення є наслідком більш складної ситуації, а саме подружнього і сімейного конфлікту.

У сучасних умовах більшає кількість дітей обох статей, які виховуються у сім'ях з одним з батьків і у ролі «одинака», який займається дитячим вихованням, найчастіше виступає жінка. Це є ознакою зростання «маскулінізації» безвідповідальності у свідомості, що у свою чергу призводить до зростання кількості розлучень.

Якщо Б. є результатом сімейного конфлікту і, кінець кінцем, розлучення, то проблема розлучення пов'язана з проблемами ґендерної нерівності. Троє з чотирьох жінок, які розлучилися, при дослідженні назвали причиною розлучення патологічну поведінку партнерів чоловічої статі. Формою такої поведінки були подружня зрада, насильство в сім'ї, зловживання наркотиками, пияцтво та

ін. Отже, Б. є наслідком кризи подружнього і сімейного життя, а не його результатом, тобто розлучення. Звільнення від довготривалого психологічного шкідливого впливу поведінки одного з батьків, глибоких емоційних потрясінь, що переживають діти, може статися для них позитивним виходом.

БЕЗРОБІТТЯ ЖІНОЧЕ – втрата жінками можливості брати участь у трудовій діяльності в результаті дискримінації за ознакою статі при наймі на роботу або звільненнях, при оплаті праці й виплаті пільг, при використанні недоговірної робочої сили, масовому скороченні й самовільному звільненні жінок із місць постійної праці, а також через професійну сегрегацію, скорочення робочих місць, приватизацію власності, сексуальні домагання, що є порушенням прав жінок, за які роботодавець не несе ніякої економічної або юридичної відповідальності.

БЕРНСТРЕМ БОННІ – громадсько-політична діячка Швеції, яка сприяла розвитку громадського ґендерного руху в Україні.

Народилася у 1948 р. Закінчила Стокгольмський університет зі спеціальностей: соціологія, політичні науки та французька мова. Має диплом магістра наук. Після закінчення університету вивчала системи інформації й маркетингу, з чого отримала диплом. Працювала редактором політичних розділів у газеті, керівником, консультантом та партнером у консалтинговій компанії «Спрангбродан», яка допомагає розвивати лідерство серед жінок у політичних партіях та різних політичних кампаніях, головою фундації «Квіннор Кан» («Жінки можуть»).

Двічі обиралася до парламенту Швеції (1976–1982 рр.). Працювала в комітетах з правових питань, закордонних справ і законодавства. Обиралась президентом організації ліберальної молоді – першою жінкою на цій посаді у нові часи. Має публікації з ґендерних питань, становища жінок.

З 1997 р. проводить велику громадську діяльність з питань ґендерної просвіти в Україні за підтримки SIDA (Шведське агентство міжнародного співробітництва в галузі розвитку). За її участю широко проводилося навчання жінок і чоловіків ґендерній проблематиці в рамках програм: «Політичне лідерство жінок та вибори – 98», «Політичне лідерство жінок та вибори – 2002», «Сільська жінка в політиці», «Чоловіки за ґендерну рівність», «Ольга», «Ольга і Олег» та ін.

БІАРХАТ – форма суспільного устрою, в умовах якого жінка й чоловік мають рівне соціальне становище.

БІЛЬШІСТЬ ГЕНДЕРНА – значна за кількістю, переважна за розмірами та силою впливу частина осіб тієї чи іншої статі в загальній величині основної маси населення, цілого соціуму, соціальної групи, чисельності організації, колективу.

БІОЛОГІЧНА СТАТЬ – природна визначеність належності до роду чоловіка або жінки з моменту їх народження за сукупністю біологічних (анатоμο-фізіологічних) ознак.

Біологічна стать може бути змінена шляхом медичного (хірургічного) втручання.

БІОЛОГІЧНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ – погляд на людину, згідно з яким визначальними для її сутнісної характеристики розглядаються біологічні, природні фактори.

БІСЕСУАЛЬНІСТЬ – фундаментальна характеристика конституційної природи людини, яка відображає постійну подвійність в її/його організації, що зумовлена присутністю жіночого і чоловічого начал.

Для неї є характерним потяг особи до сексуальних контактів з представниками обох статей.

БЛАГОТВОРНЕ (НАЛЕЖНЕ) УПРАВЛІННЯ І ГЕНДЕР

«Поняття «благотворне управління» включає в себе верховенство права, ефективність державних інститутів, транспарентність і звітність у рамках управління державними справами, повагу до прав людини, а також реальну участь усіх громадян у політичних процесах, що відбуваються в їх державах, і у прийнятті рішень, що зачіпають їх долю,» – говориться у Річній доповіді про роботу ООН за 1997 р. (див. Кофі А.Аннан – Генеральний секретарь Организации Объединённых Наций. Обновление на переходном этапе. Годовой доклад о работе Организации. Издано Департаментом общественной информации ООН. 1997. – С. 14.).

Б. (н.) у. вирішує питання про розміщення ресурсів та управління ресурсами для розв'язання колективних проблем і характе-

ризується широкою участю людей в управлінні, прозорістю, звітністю, верховенством закону, продуктивністю та рівними правами. Б. (н.) у. передбачає забезпечення балансу рівноправної участі жінок і чоловіків у процесі прийняття рішень. Жінки, які працюють на керівних управлінських посадах, вносять вклад у перегляд політичних пріоритетів, внесення до порядку денного нових питань, які відображають не лише загальні, а й специфічні жіночі проблеми, що залишаються поза увагою органів управління, цінності й досвід, відкриття нових перспектив вирішення магістральних політичних питань. Недопредставленість жінок на керівних управлінських посадах, установка на домінуючу роль у них чоловіків консервує ґендерну нерівність у країні, обмежує врахування ґендерної проблематики при розробці політики, здійсненні програм, а також при аналізі їх наслідків відповідно для жінок і чоловіків, обмежує здатність жінки брати рівноправну участь у всіх сферах життя, стримує формування у чоловіків ґендерної свідомості.

БОВУАР СІМОНА (1908-1986 рр.) – французька письменниця екзистенціалістського спрямування й філософської орієнтації, дружина Жана Поля Сартра. Її фундаментальне дослідження місця та ролі жінки в історії, культурі, літературі, суспільних відносинах – «Друга стаття» (1949 р.) визнано одним із видатних. Книга витримала багато видань і перевидань. У 1994 р. вона з'явилась українською мовою у видавництві «Основи». Вступне слово до книги під назвою «Філософія жіночого існування» написала українська феміністка, доктор філології Віра Агеєва.

У книзі «Друга стаття» розглядає проблему жіночого призначення і ролі в суспільстві у найрізноманітніших аспектах. Вона заперечує патріархальне переконання, ніби статеві, дітородні функції жінки не дають їй змоги бути повноправною господинею своєї долі. Найвищий вибір свободи – це вибір людиною себе самої, власної сутності, яка ніколи не передує існуванню індивіда. У патріархальному суспільстві жінка позбавлена свободи вибору. Причини такого стану авторка книги шукає в історії, наголошуючи, що вивчення минулого людства, насправді, було історією лише чоловічої половини людства. Участь у виробництві поступово змінює становище жінки.

Книга «Друга стаття» мала значний вплив на розвиток філософії статі, інституціоналізацію жіночих досліджень, активізацію світової і національної ґендерної думки.

БОГАЧЕВСЬКА-ХОМ'ЯК МАРТА

Доктор філософії історичних наук в університетах США.

Народилася у місті Сокаль Львівської області в родині адвоката. Наприкінці 1940-х років сім'я переїхала до США. Закінчила Пенсільванський університет, згодом – аспірантуру в Колумбійському університеті, де й захистила докторську дисертацію. Працювала в університетах Нью-Йорка, Нью-Джерсі, Вашингтона та в Гарвардському університеті.

З 1986 по 1999 р. керувала програмою дослідницьких засобів у Національному фонді гуманітарних наук у Вашингтоні і викладала курси історії України та Російської імперії у Вашингтоні.

У 1992–93 рр. викладала у Київському державному університеті за програмою ім. Фулбрайта і в рамках тієї ж програми у 1997–1998 рр. вела курс у Києво-Могилянській академії.

З 1999 по 2005 рр. – директор програми академічних обмінів ім. Фулбрайта в Україні.

Автор і співавтор семи книжок та багатьох наукових праць з української та російської історії.

Значну частину свого життя присвятила вивченню жіночого руху в Україні. Серед багатьох публікацій: «Дума України Жіночого Роду» (К.: Воскресіння, 1993); «Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884–1939 (К.: Либідь, 1995). Книжка «Білим по білому» за американське (англомовне) видання, визнане найкращим дослідженням у галузі жіночих студій за 1988 р., здобула премію Барбари Гелд Асоціації славісток США і премію ім. Тетяни і Омеляна Антоновичів.

Відповідальний редактор праці «Мілена Рудницька. Статті, Листи, Документи» (Львів, 1998, 844 с.).

Останніми роками у багатьох виступах і публікаціях все більше місце займає ґендерна проблематика.

З 1983 р. – віце-президент Союзу українок Америки.

У 1985–1989 рр. – член правління, віце-президент Національної ради жінок США.

БОСНІЯ ТА ГЕРЦЕГОВИНА: ЗАКОН ПРО РІВНІСТЬ СТАТЕЙ

Ухвалений Парламентською асамблеєю Боснії та Герцеговини 21 червня 2002 р.

Ним встановлюється, підтримується і захищається реальна ґендерна рівноправність та гарантуються рівні можливості для всіх, як у громадському, так і в особистому житті, а також усуваються та запобігаються прояви прямої і непрямой дискримінації за ґендерною ознакою, і відтак, поліпшується становище жінок.

3. містить 18 глав, в яких – 31 стаття. Серед таких глав: 1. «Загальні положення»; 2. «Дискримінація»; 3. «Визначення»; 4. «Освіта»; 5. «Працевлаштування, праця та доступ до всіх ресурсів»; 6. «Соціальний захист»; 7. «Охорона здоров'я»; 8. «Спорт і культура»; 9. «Громадське життя»; 10. «Засоби масової інформації»; 11. «Запобігання насильству»; 12. «Статистичні записи»; 13. «Судовий захист»; 14. «Відшкодування збитків»; 15. «Обов'язки органів влади»; 16. «Нагляд за впровадженням цього закону»; 17. «Каральні умови»; 18. «Проміжні та остаточні положення».

Особлива увага в 3. приділена створенню механізмів та захисту ґендерних прав.

БРУНДТЛАНД ГРО ХАРЛЕМ – прем'єр-міністр Норвегії лютий–жовтень 1981 р., 1986–1989 рр., 1990–1996 рр.

Народилася у 1939 р. Закінчила Гарвардський університет. За освітою – лікар, магістр соціальної охорони здоров'я (Master of Public Health). 10 років пропрацювала лікарем і науковим працівником у системі охорони здоров'я. Понад 20 років перебувала на державній службі. З 1974 по 1979 р. – міністр охорони навколишнього середовища. У 1977 р. обирається членом парламенту у складі Партії праці. У 1981 р. очолює Партію праці і стає першою наймолодшою жінкою на посаді Прем'єр-міністра Норвегії. Як Прем'єр-міністр і як лідер Партії праці встановила жорстку квоту, яка вводилась Актом 1978 р. з питань ґендерної рівності, де вказувалося, що кожна стаття на всіх партійних виборах і номінаціях повинна бути представлена не менш як 40% від всіх кандидатів. Уперше в Норвегії 7 жінок з 17 місць у кабінеті

Прем'єр-міністра. Норвегія займає перше місце у світі щодо кількості жінок на вищих урядових посадах.

Палка прибічниця рівності жінок і чоловіків; активної участі жінки у всіх сферах життя суспільства, у тому числі політичній. На її думку «жінки не зможуть отримати більше прав і можливостей за одним лише бажанням. Вони зможуть досягти цього за допомогою змін у законодавстві, доступу до інформації й перерозподілу ресурсів». Вона вважає, що чим більше жінок бере участь у політиці, тим більше в країні приділяється уваги соціальним питанням.

Член Партії праці Норвегії. Під впливом активності Жіночого союзу вдалося досягти змін у визначенні лідерських місць для жінок у партійних списках, які раніше займали переважно чоловіки.

У 1983 р. Партія праці прийняла рішення, за яким серед висунутих нею кандидатів до партійних списків повинно бути не менш ніж 40% і не більш як 60% жінок. Партія заявила про квотування на всіх виборах і в усіх номінаціях. Приклад Партії праці справив вплив й на інші політичні партії, які наслідували цей принцип. За словами Б. Г. Х., «норвезький фемінізм виник у партії, яка прагне досягти ідеалів рівності в суспільстві».

Прибічниця соціальних реформ. За період її перебування на чолі уряду заробітна плата збільшилась на 10%, а робочий тиждень скоротився з 40 до 34,5 год. Якщо у 1965 р. 9 з 10 жінок країни не працювали, то сьогодні 9 з 10 жінок-матерів мають роботу, крім домашнього господарства. На виборах 1993 р. обидва кандидати у прем'єр-міністри були жінки.

У 1980-ті роки отримала міжнародне визнання у захисті принципу стійкого розвитку, будучи головою Всесвітньої комісії ООН з питань охорони навколишнього середовища й розвитку (Комісія Брундтланд, 1987 р.)

Мати чотирьох дітей.

БХУТТО БЕНАЗІР – перша жінка – прем'єр-міністр мусульманської держави Пакистан.

Перша пакистанська дівчина, яка поїхала навчатися на Захід.

Перша жінка, яка на посаді прем'єр-міністра народила дитину. Має сина і дві дочки.

Народилася у червні 1953 р. У 1969–1973 рр. навчалася в Гарвардському університеті в США, який закінчила з курсу порівняльного державного устрою. У 1973–1977 рр. навчалася у Оксфордському університеті у Великій Британії, де вивчала політологію, філософію, економіку та міжнародне право і дипломатію.

Після арешту у 1977 р. і вбивства 4 квітня 1979 р. батька Зульфікара Алі Бхутто, який на той час був президентом Пакистану, продовжувала боротися й стверджувати розпочаті ним перетворення. При ньому була прийнята перша Конституція Пакистану, що гарантувала захист прав громадян і правопорядку в країні, встановлена парламентська система правління з виборами кожні п'ять років, заснована Пакистанська народна партія, що перемогла на виборах та ін. Серед багатьох демократичних нововведень була і заборона дискримінації щодо жінок та національних меншин. Батько Б. Б. відкрив для жінок доступ до дипломатичної роботи, адміністративної служби й служби в поліції, сприяв розвитку жіночої освіти, відкрив шлях до засобів масової інформації.

БЮДЖЕТУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ СТАТІ – застосування комплексного підходу до проблеми рівності між жінками і чоловіками у процесі фінансового планування.

Розробка бюджетів з урахуванням статі вимагає переоцінки вже складених бюджетів у світлі проблематики статі на всіх рівнях процесу фінансового планування, а також реорганізації доходів і витрат з метою забезпечення рівності між жінками і чоловіками.

Саме таке визначення бюджетування з урахуванням статі прийняте в рамках Ради Європи. Його запропонувала Група спеціалістів з питання бюджетування з урахуванням статі, створена Керівним комітетом Ради Європи з питань рівності між жінками і чоловіками. Керівний комітет вважає, що першочерговим завданням має бути заохочення до складання бюджетів, що беруть до уваги критерії статі.

Перше засідання Групи спеціалістів з питання Б. з у. с. відбулося у листопаді 2002 р. До завдань Групи входить визначення методології та методів здійснення Б. з у. с. на місцевому, регіональному та національному рівнях, узагальнення досвіду з цього питання.

ВЕРХОВНИЙ КОМІСАР ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ – посада, заснована ООН у грудні 1993 р.

Верховний комісар координує програми ООН у галузі прав людини й сприяє зміцненню поваги до прав людини. Серед таких програм чільне місце займає Програма ООН «Сприяння ґендерній рівності».

ВІДМІННІСТЬ ҐЕНДЕРНА – відображення неоднаковості жінок і чоловіків, визнання рис, іманентно властивих кожній із статей.

ВІДНОСИНИ ҐЕНДЕРНІ – характер поведінки й поводження між особами різної статі при спілкуванні або здійсненні різних видів спільної діяльності.

В. ґ. історично конструюються як відносини нерівності. Досвід діяльності в публічній сфері склався як чоловічий. Саме чоловіки займали і займають ключові позиції у політичній сфері. Політична робота навіть тоді, коли в ній беруть участь жінки, все одно уявляється як така, що призначена для чоловіків. Пануючий у політиці дискурс, навіть якщо до нього звертаються жінки, все одно ще залишається чоловічим.

XX ст. – період, коли активізувалася громадська думка й громадський рух за утвердження відносин між чоловіками і жінками на принципах рівності. Особливо ґендерна активність виявилася на прикінці XX – на початку XXI ст. Вона спрямована на творення механізмів розвитку В. ґ. як паритетних.

ВІКЕ-ФРЕЙБЕРГ ВАЙРА – президент Латвійської Республіки з 8 липня 1999 р.

Народилася у Ризі 1 грудня 1937 р. У 1945 р. родина виїхала з Латвії разом з німецькими частинами, що відступали. Основну освіту здобула у таборі для біженців у Німеччині, потім у Марокко. У 1958 р. закінчила університет Торонто в Канаді. У 1965 р. здобула ступінь доктора філософії. В 1965–1998 рр. – професор психології в Монреальському університеті. У 1984–1989 рр. була членом і віце-головою Наукової ради Канади.

ВІЛЬНА ЖІНКА – це зразок стану й поведінки жінки, яка на основі власного і самостійного вибору життєвих цінностей і шляхів їх досягнення та реалізації здатна до самоутвердження, обрання способу виробництва індивідуального життя, виявлення духовного й фізичного потенціалу.

В. ж. – це жінка самодостатня. Це не означає, що вона одинокка або сексуально чи морально розбещена. Це поняття виключає також нехтування правовими, моральними нормами, традиціями, звичаями. Знамениті представниці вільних жінок утверджували в ідеях і в реальному бутті ґендерну рівність. Серед них – Марко Вовчок, Леся Українка, Ольга Кобилянська, Олександра Коллонтай, Олена Теліга, Ліна Костенко, Соломія Павличко, Алла Горська та ін.

ВИБІР ҐЕНДЕРНИЙ – чітке визначення соціумами, їх організаціями напрямів ґендерного розвитку й діяльнісного забезпечення прогресу у сфері ґендеру.

У Конституції України (ст. 24) чітко визначено національний вибір ґендерного розвитку українського суспільства, саме як суспільства рівності соціального статусу чоловіків і жінок та їх рівноправності в усіх сферах життєдіяльності.

Свобода вибору – це фундаментальне право чоловіка і жінки жити відповідно до своїх потреб та інтересів, переконань і норм моралі, власного розуміння моделі свого буття, реалізації свободи особистості як засобу самокорекції особистісного власного розвитку.

В. ґ. відкриває простір для чоловіка й жінки у їх самореалізації, виявляє виміри внутрішньої свободи, унікальності, неповторності, самоцінності, розкриває волю до самоусвідомлення й самотворення власного життя на принципах паритетності, нової ґендерно сформованої духовності, ґендерно насиченого світосприймання й ґендерно зумовленого світоконструювання.

ВИМІР ҐЕНДЕРНИЙ – це ґендерний двоєдиний підхід до оцінки діяльності та її результатів, спрямований на розв'язання проблем з позиції інтересів та потреб обох статей – і жінок, і чоловіків.

В. ґ. не ізолює жінок як окрему групу при аналізі соціальних явищ або результатів діяльності соціумів та їх організацій, а звертається до обох статей, як до чоловіків, так і до жінок – рівноправних у процесі розвитку. Ґендерний підхід відрізняється від підходу «жінка в розвитку». Він передбачає В. ґ. соціальної ситуації, а не проголошує апріорні передбачення про роль і проблеми жінок.

В. ґ. надає уявлення про реальні пріоритети й негаразди, потреби й можливості, програми й результати, які відрізняються за ґендерною ознакою. В. ґ. вимальовує шляхи, напрями розв'язання проблем і суперечностей, що виникають.

ВИРІВНЮВАННЯ ҐЕНДЕРНЕ – система науково обґрунтованих заходів та здійснення відповідних до них кроків та дій, спрямованих на згладжування специфічних форм ґендерної дискримінації та ґендерних заборон у суспільстві, в трудових колективах, на робочих місцях та в сім'ї з метою стимулювання утвердження ґендерної рівності щодо рівномірного розподілу ресурсів та участі.

В. ґ. відбувається у кілька етапів. Воно може орієнтуватися на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу залежно від ґендерного розвитку суспільства та ґендерних невідповідностей у ньому. Особливу роль у цьому процесі відіграє держава. На основі ґендерної експертизи всіх сфер життя держава має виробити необхідні параметри, за якими можна відстежувати ґендерні зміни в суспільстві, вирівнювання ґендерних невідповідностей, досягнення позитивних результатів у здійсненні ґендерної політики.

ВИРОБНИЦТВО ҐЕНДЕРУ – соціальна практика навчання, виховання, формування ґендерно правильної поведінки, усвідомлення ґендерного статусу й відповідної до нього діяльності.

ВИХОВАННЯ ҐЕНДЕРНЕ – процес цілеспрямованого систематичного вироблення в осіб обох статей способів і форм паритетності у відносинах, моральних норм рівності, рівноправності, взаємоповаги, врахування як спільного, так і відмінного, що властиво жінці й чоловікові, а також формування вільної особистості з ґендерним світоглядом і навичками ґендерно орієнтованої поведінки.

ВНУТРІШНІЙ ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ КОНФЛІКТ – суперечності, що виникають у результаті невідповідностей між сформованими у особистості формами вираження ґендерних ролей та її ґендерно-рольовою ідентичністю, що призводить до ґендерно-рольової дисгармонії і психологічної напруженості або навіть розладу.

ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ Й ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ

Процес підготовки й прийняття рішень передбачає В. ґ. п. Регіональне бюро Програми розвитку ООН по країнах Центральної і Східної Європи та СНД розробило Практичне керівництво щодо впровадження ґендерного підходу, яке визначає 10 ступенів В. ґ. п. Це такі ступені:

1. Ґендерний підхід до складу учасників, які розробляють рішення.
2. Ґендерний підхід до програми, в якій розкривається суть питання.
3. Ґендерний підхід до досягнення рівноправності, яка вказує на поставлену мету.
4. Відображення ситуації, вивчення наявної інформації.
5. Знання питання: дослідження й аналіз.
6. Розробка стратегії й визначення заходів у рамках певного проєкту з урахуванням ґендерного інтересу.
7. Аргументи на підтримку ґендерного підходу.
8. Постійний контроль за ходом подій та конкретизація й уточнення ґендерної програми.
9. Оцінка досягнень.
10. Взаємодія з метою ефективного впровадження.

Ці 10 ступенів являють собою єдиний цикл В. ґ. п. п. п. й п. р. у будь-якій сфері життєдіяльності.

ВРАХУВАННЯ ҐЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ – «...процес оцінки наслідків, що впливають на становище чоловіків і жінок, від будь-яких запланованих заходів, включаючи законодавство, політику або програми, у всіх галузях і на всіх рівнях. Йдеться про стратегію, завдяки якій проблеми, що постають перед жінками і

чоловіками, і накопичений ними досвід мають стати одним із невід'ємних напрямів діяльності у процесі розробки, здійснення, контролю й оцінки політики й програм у всіх сферах політичного, економічного і громадського життя з тим, щоб і жінки, і чоловіки рівною мірою користувалися плодами таких зусиль й для нерівності не зоставалося місця. Кінцева мета полягає у забезпеченні рівності між жінками і чоловіками».

Так визначає врахування ґендерної проблематики Економічна і соціальна рада ООН в узгоджених висновках 1997/2.

В. ґ. п. як основної глобальної стратегії сприяння ґендерній рівності розглядається у матеріалах Четвертої всесвітньої конференції зі становища жінок (*див. Четверта всесвітня конференція зі становища жінок. Пекін, 1995 р.*), двадцять третьої Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН (Нью-Йорк, 2000 р.) та ін.

В. ґ. п. означає, що питання ґендерної рівності мають стати центральними при аналізі й прийнятті рішень, середньострокових планів, бюджетів та програм, оцінках діяльності інституціональних структур і процесів. В. ґ. п. передбачає при виробленні політики, плануванні й прийнятті рішень брати до уваги погляди, досвід, знання, інтереси та потреби як жінок, так і чоловіків. Це необхідно для забезпечення прав людини і соціальної справедливості для жінок і чоловіків.

ВСЕСВІТНІ КОНФЕРЕНЦІЇ ООН ЗІ СТАНОВИЩА ЖІНОК

— зібрання представників урядів, громадських жіночих та інших організацій для обговорення питань становища жінок, їх соціального статусу в сучасному суспільстві з метою досягнення рівності з чоловіками, які регулярно проводить ООН.

Відбулося чотири таких В. к. Період їх скликання – остання третина ХХ ст. (*див. Перша всесвітня конференція ООН зі становища жінок (Мехіко, 1975 р.)*; *Друга всесвітня конференція в рамках десятиліття жінки ООН: рівність, розвиток і мир (Копенгаген, 14–30 липня 1980 р.)*; *Третя всесвітня конференція з проблем жінок (Найробі, Кенія, 15–26 липня 1985 р.)*; *Четверта всесвітня конференція зі становища жінок (4–11 вересня 1995 р., Пекін)*.

В. к. ставили за мету оцінити статус жінок у сучасному світовому просторі та окремих його регіонах й сформулювати стра-

тегію щодо забезпечення їх рівності з чоловіками. Вони сприяли створенню єдиного глобального жіночого руху, виробленню ідеології й розробки практики боротьби за права жінок як права людини. Розглядаючи права людини з ґендерних позицій, жінки засвідчили, що порушення прав людини стосуються жінок специфічно, а саме тому, що вони жінки. Вони вказали на необхідність вироблення ефективних шляхів осмислення жіночого досвіду, який часто залишається поза системою правозахисних норм і не врахований у них. Такий підхід сприяв приверненню уваги до прав людини, специфічних для жінок, які до цього часу сприймалися як суто жіночі права і не визнавалися «правами людини». Прикладом цього може бути проблема насильства проти жінок. Визнання жіночих прав як прав людини дає підстави вимагати від держав ужиття заходів для розв'язання існуючих проблем і встановлення відповідальності держави за існуючі порушення.

Аналізуючи принцип всезагальності людських прав на всесвітніх конференціях, жінки вимагали, щоб була визнана їх людська природа. А таке визнання є фактичним визнанням жінок як носіїв людських прав. Такий підхід вимагав включення жінок і ґендерного аспекту в усі ідеології та інститути, що займаються захистом прав людини. Він утвердив ідею, що людські права неподільні, тобто що жодне з прав, які віднесені до основних прав людини, не є більш або менш важливим, що вони взаємопов'язані. Утвердженням неподільності людських прав жінки відкидали ідею ієрархії прав людини, за якою були намагання поставити на перше місце політичні та громадянські права або соціально-економічні. Було доведено, що політична стабільність, стійкий розвиток потребують розв'язання проблем у всіх сферах і всі права людей однаково важливі.

На В. к. приймаються декларації, розробляються програми дій. Конференції ООН переважно розробляють декларації двох видів: 1) для державних структур; 2) для неурядових організацій. Декларації не є юридично обов'язковими, але вони виступають важливими джерелами міжнародних норм і стандартів.

ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЕГІДОЮ ООН (Відень, 1993 р.)

Конференція з прав людини ставила за мету переоцінку прав людини. На ній були прийняті Декларація і Програма дій. У документах стверджується, що права людини є універсальними та незмінними.

Віденська декларація вперше в історії людства проголосила, що «права людини, жінок і дівчаток є невід'ємною і неподільною складовою загальних прав людини». Тому «повна й рівна участь жінок у політичному, громадянському, економічному, громадському і культурному житті на національному, регіональному і міжнародному рівнях, а також ліквідація всіх форм дискримінації за ознакою статі є першочерговими цілями міжнародного співтовариства». Такий підхід до розгляду прав жінки в контексті прав людини визнавав в умовах сучасності принижене становище жінки, витіснення її з багатьох сфер суспільного і державного життя.

У документах конференції визнається насильство над жінками як порушення утвердження принципу «жіночих прав як прав людини». Це сприяло трансформації всіх концепцій, програм, завдань, розробок стратегій щодо захисту прав жінок. Ідея людських прав жінок активізувала правозахисну діяльність жінок. Вона зумовила, викликала до життя нові підходи, поглибила їх змістовність через ґендерне бачення розв'язання проблем становища жінки. Світовий розвиток жіночої активності наблизив її до практичного визначення стратегій захисту прав жінок, а саме – у співробітництві з чоловіками, через взаємодоповнюваність розв'язання соціостатевої проблематики.

Ґендерні підходи, ґендерна проблематика народжувалася в середині самого буття по перетворенню всієї сукупності форм суспільного й індивідуального способу самоутвердження.

ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ В РАМКАХ ДЕСЯТИЛІТТЯ ЖІНКИ: РІВНІСТЬ, РОЗВИТОК І МИР (Копенгаген, 14–30 липня 1980 р.)

Конференція проводилася за рішенням ГА ООН від 29 січня 1979 р. про проведення Всесвітньої конференції Організації Об'єднаних Націй у рамках Десятиліття жінки: рівність, розвиток і мир у Копенгагені.

В. к. скликана з метою огляду й оцінки прогресу, досягнутого у здійсненні рекомендацій Всесвітньої конференції в рамках Міжнародного року жінки, що відбулася в 1975 р., і коригування програми на другу половину Десятиліття у світлі наявних нових даних і досліджень.

На В. к. прийнята Програма дій на другу половину Десятиліття жінки.

**ВСЕУКРАЇНЬСЬКА ГРОМАДСЬКА
ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ–ЖІНКИ
«ЛІГА ЖІНОК–ВИБОРЦІВ УКРАЇНИ 50/50» (ЛЖВУ)**

Зареєстрована Міністерством юстиції України 5 травня 1997 р. Голова – Кобелянська Л.С. Перша громадська організація в Україні, в Статуті якої відображений ґендерний зміст її діяльності.

«Ліга» розробляє концептуальні та практичні методи забезпечення ефективної ґендерної політики, здійснює різні форми навчання, спрямованого на розширення участі жінок у прийнятті рішень, а також наукові розробки з проблем ґендерної демократії. Проводить просвітницьку роботу з питань прав людини, статусу жінки в Україні, ґендерних питань, формування свідомих жінок-лідерів, жінок-виборців, жінок-управлінців, жінок-керівників, здійснює ґендерну експертизу законодавства України, розробляє рекомендації державним і громадським структурам з ґендерних питань, підтримує міжнародні контакти та зв'язки тощо.

Серед найбільш успішних з реалізованих проектів: «Школа жіночого лідерства» (1997 – 1998 рр.), «Юридична освіта та розповсюдження інформації про громадянські права» (1998 р.), «Попередження усіх форм насильства щодо жінок» (1998 – 1999 рр.), «Партнерство жінок і чоловіків в Україні – політика майбутнього» (1999 р.), «Нові можливості жінкам малих міст» (2000 р.), «Скажи насильству «ні!» (2001 р.), «Громадські ініціативи щодо запобігання торгівлі жінками» (2001 р.), «Ґендерна експертиза українського законодавства: громадські ініціативи» (2002 – 2003 рр.), тощо. За результатами ґендерної експертизи видано вісім книжок (див.: *Ґендерна експертиза українського законодавства*) за підтримки Проекту ПРООН «Сприяння ґендерній рівності», Міжнародного фонду «Відродження», Канадсько-українського ґендерного фонду. Починаючи з 2001 р., Організація

бере участь у реалізації консолідованого проекту «Розвиток ґендерної освіти в Україні».

«Ліга» вперше в Україні провела міжнародні науково-практичні конференції з правових питань ґендеру: у 2000 р. – «Рівність жінок і чоловіків в Україні: правові аспекти» та у 2003 р. – «Міжнародний досвід державного забезпечення рівності жінок та чоловіків». Матеріали конференцій опубліковані в книгах: «Рівність жінок і чоловіків в Україні: правові аспекти. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Україна, Київ, 20-21 листопада 2000 року». (К., 2001, 231 с.) та «Міжнародний досвід державного забезпечення рівності жінок і чоловіків. Матеріали міжнародної конференції. Україна, Київ, 30 червня – 1 липня 2003 року». (К., 2003, 214 с).

Члени «Ліги» разом з Ініціативною ґендерною групою, створеною народним депутатом України М.П. Ковалком у Верховній Раді України, брали участь у розробці першого проекту Закону України «Про державні гарантії рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» та у проведенні великої кількості «круглих столів» і семінарів для народних депутатів та представників органів виконавчої влади різних рівнів. «Ліга» розробляє дієві засоби подолання ґендерно-правового нігілізму у суспільстві, впливає на формування відповідної громадської думки, підвищення громадської чутливості до питань прав людини.

Мета організації – творення ґендерно збалансованого громадянського суспільства, сприяння жіноцтву у реалізації їхнього інтелектуального потенціалу нарівні з чоловіками в усіх сферах життєдіяльності, утвердження й зміцнення ґендерної рівності при представленні жінок в управлінських структурах, розробка концептуальних основ і вироблення практики формування ґендерної демократії в українському суспільстві й виявлення правових ініціатив щодо гарантування її з боку держави.

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЧЕ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ «ДІЯ»

Створене у 1997 р. Голова Т.В.Кондратюк.

Мета об'єднання: сприяння підвищенню ролі жінок в українській державі, досягнення рівності їх статусу з чоловіками в усіх сферах життя суспільства, утвердження рівних можливостей що-

до забезпечення жінок у реалізації ними громадянських, політичних та соціально-економічних прав.

Різноманітна робота об'єднання щодо її ґендерного спрямування: у 2000 р. створена й постійно діє Школа жіночого політичного лідерства; у 2001 р. спільно з Інститутом законодавчої ініціативи ім. Ярослава Мудрого при Верховній Раді розроблений законопроект «Про забезпечення рівності прав жінок та чоловіків»; при об'єднанні у 2000 р. створена група по аналізу й розробці чинного законодавства у галузі соціальної та ґендерної політики, яка внесла ряд пропозицій до низки законопроектів та інших важливих нормативно-правових актів тощо.

Об'єднання «Дія» має спеціальний консультативний статус при Економічній і Соціальній Раді ООН.

Активно співпрацює з Народно-демократичною партією та іншими громадськими структурами.

Діяльність об'єднання постійно оновлюється, наповнюючись ґендерним змістом

ГАЗЬКА МІНІСТЕРСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ СТОСОВНО ЕФЕКТИВНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЖІНКАМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ (Гаага, 24–26 квітня 1997 р.)

У квітні 1997 р. у Гаазі відбулася Міністерська конференція Європейської співдружності (ЄС) з питання торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації. Учасники конференції визнали, що така торгівля є серйозним і дедалі поширеним різновидом міжнародної організованої злочинності. Вони прийняли Декларацію, в якій надається визначення торгівлі жінками (*див. Торгівля жінками*).

У Декларації говориться, що торгівля жінками є кричущим порушенням людських прав жінок. З ним можна боротися тільки шляхом застосування багатодисциплінарного та скоординованого підходу, у якому мають брати участь усі зацікавлені учасники, недержавні організації, організації соціального захисту, правові, законотворчі та міграційні. Така боротьба потребує як національних, так і європейських та міжнародних спільних дій і співробітництва. У Декларації детально розкривається зміст такого співробітництва.

«ГЕНДЕРНАЯ ЭКСПЕРТИЗА РОССИЙСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА» (М.: БЕК, 2001.–272 с. Отв. ред. и рук. авт. колл. Л.Н. Завадская – кандидат юридических наук, директор гендерной программы Американской ассоциации юристов).

Книга присвячена ключовій проблемі законодавства – рівності за ознакою статі. В ній вперше в Росії піддано ґендерній експертизі конституційне законодавство як базова галузь, а також законодавство про вибори, трудове, сімейне, кримінальне та кримінально-виправне.

У книзі відзначається, що в російському праві у перспективі намічається становлення ґендерного права. Воно відповідальне за справедливий вимір міри свободи двох суб'єктів суспільства: чоловіків і жінок, їх статусу. Ґендерне право перебуває в стані становлення, і проведена експертиза є тому підтвердженням.

ГЕНЕТИКА – наука про закони спадковості й змінюваності організмів та методи управління ними.

ГЕНЕТИЧНА СТАТЬ – стаття, що визначається набором статевих хромосом.

ГЕРМАФРОДИТИЗМ – вроджений стан невизначеності, двоїстості репродуктивної системи організму (насамперед зовнішніх статевих органів), коли неможливо або важко однозначно визначити належність до чоловічої або жіночої статі.

Тривалий час статева належність визначалася тільки за зовнішніми геніталіями. Це давало можливість спрощено говорити про сенс біологічної статі. З розвитком науки стали відомими глибинні компоненти статі, що дає можливість диференціювати індивідів за генетичним, гормональним, морфологічним, психологічним, поведінковим принципами.

ГЕТЕРОСЕКСИЗМ – ідеологічна система, яка заперечує, принижує і стигматизує будь-які не-гетеросексуальні форми поведінки, ідентичності, відносини або спільності.

Терміном «Г» в науковій літературі нині заміняється термін «гомофобія» (див. *Гомофобія*).

Г. спрямований на підтримку непорушності ґендерної стратифікації, що ґрунтується на чоловічій ґегемонії й пануванні.

ГЕТЕРОСЕСУАЛЬНІСТЬ – сексуальна орієнтація індивіда на осіб протилежної статі.

ГІНОПІЯ – невидимість місця і ролі жінки в реальному житті й історичному процесі.

ГІПЕРҐЕНДЕРНІСТЬ – вкорінена у свідомості ознака статево-типової чоловічої або жіночої поведінки як своєрідного символу охорони традиційного розподілу статевих ролей, їх протилежності й несумісності, крайньої поляризації фемінності й маскулінності.

З Ґ. пов'язані розмови про «справжнього» чоловіка й «справжню» жінку, видання «чоловічих» і «жіночих» журналів, абсолютизація традиційних стереотипів жіночої і чоловічої поведінки, серед яких, зокрема, зверхнє ставлення чоловіка до жінки як «слабкої» статі, повна залежність і підпорядкованість жінки чоловікові як представнику «сильної» статі, сприйняття його агресивної поведінки як норми та ін.

Гіперґендерні упередження звужують простір особистісного розвитку жінки й чоловіка, оскільки обмежують сферу їх особистісної самореалізації.

Ґ. виражається у гіпермаскулінності й гіперфемінності (*див. Гіпермаскулінність, Гіперфемінність*).

ГІПЕРМАСКУЛІННІСТЬ – багатовікова вкорінена у свідомості й відображена у поглядах домінантна поведінка чоловіка як представника «сильної» статі й відповідно до цього його панівного призначення в сім'ї й суспільстві.

З Ґ. пов'язують такі особистісні риси чоловіків, як демонстрація сміливості, рішучості, сильної волі, прихованості почуттів і непрояву ніжності, домінування над жінкою та ігнорування її прав, схильність до агресивності, засудження та ігнорування жінок, які претендують на утвердження рівних прав і можливостей щодо особистісної самореалізації та ін.

ГІПЕРФЕМІННІСТЬ – багатовікова вкорінена у свідомості й відображена у поглядах на життя залежна, жертвна поведінка жінки як представниці «слабкої» статі, як об'єкта залежності, підлеглості й маніпулювання з боку чоловічої статі.

Г. жінки асоціюється з її сексуальною привабливістю, оцінку привабливості як важливого капіталу у стосунках з чоловіком, несприйняттям партнерських стосунків між статями та ін.

ГНОБЛЕННЯ ҐЕНДЕРНЕ – обмеження чи привласнення соціально-статевою групою або індивідом однієї статі волі індивіда або групи протилежної статі.

ГОМОСЕКСУАЛІЗМ – зміна, перестановка спрямованості статевиx почуттів на протилежну стать, а також і зміна об'єкта цих почуттів, коли ним стає людина тієї ж самої статі.

Г. не призводить до глибинних змін статевої ідентичності. Чоловіки, як правило, продовжують усвідомлювати себе чоловіками. Однак у суспільстві це вважається девіацією статевої поведінки, відхиленням від традиційних статево-рольових норм.

ГОМОСЕКСУАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО (СОЮЗ, ПОДРУЖЖЯ) – форма нетрадиційної сексуальної орієнтації, що виражається в емоційній або еротичній спрямованості на осіб тотожної статі.

Гомосексуальних осіб чоловічої статі називають геями, а гомосексуальних осіб жіночої статі – лесбійками.

ГОМОСЕКСУАЛЬНІСТЬ – сексуальний потяг індивіда до особи тотожної статі та сексуальний контакт з нею.

ГОМОФОБІЯ – упереджене ставлення індивіда, його відраза до людей з гомосексуальними орієнтаціями.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – це система суспільних відносин між чоловіками і жінками у всіх сферах життєдіяльності, створених ними громадських структурах у їх зв'язках та взаємодії з державними структурами.

ГУЖ ОЛІМПІЯ

Одна з перших поборниць прав жінок у Франції. Вона піднесла ідею рівності жінки на рівень суспільної проблеми, виступила за утвердження рівності жінки і чоловіка, проти жіночої безправності, за необхідність юридичних гарантій статусу жінки як повноправного суб'єкта громадянських прав.

Написала і подала до Конвенту Декларацію прав жінки і громадянки на противагу програмному документові Французької революції – Декларації прав людини і громадянина, прийнятому 26 серпня 1789 р. У ній вказувалося на «тиранію сильної статі» стосовно жінки, на пригноблене її становище, на відсутність доступу жінки до управління. Вона поставила під сумнів правомірність і справедливість Конституції Франції, якщо спільнота жінок не братиме участі у її творенні. Зокрема, в написаній нею Декларації говорилося: «Усі громадянки й усі громадяни повинні відповідно до своїх здібностей мати однаковий доступ до всіх посад у суспільстві., відмінність може бути тільки одна – їх добротність та талант повинні слугувати мірилом вибору... Конституція недійсна, якщо над її створенням не працювала більшість індивідів, з яких складається нація...». Під-цією «більшістю індивідів» розумілися жінки.

У Декларації прав людини і громадянина стверджувалося, що «всі люди народжуються й залишаються вільними й рівними у правах». Однак Г. О. була обурена зверненням «Люди», яке французькою мовою звучало «Les hommes» – «Чоловіки». Вона заявила, що жінки «Les femmes» також є люди, а тому й вона, як людина, має право на повноту прав і свобод, як і будь-який чоловік. Послідовників Олімпії стали називати феміністками, поборницями жіночих прав.

За фальшивим звинуваченням під час якобінського терору у листопаді 1793 р. була відправлена на гільотину. Їй належать слова: «Якщо жінка має право зійти на ешафот, то вона повинна мати право піднятися й на трибуну».

Ідеї, висловлені Г. О., стали значним підґрунтям у подальшій боротьбі жінок за права і можливості, за рівність з чоловіками, як умови волевиявлення й самоутвердження людської особистості.

ГУМАНІСТИЧНИЙ ФЕМІНІЗМ – новітня феміністична концепція, орієнтована на суспільство, в якому долаються всі форми дискримінації, усунено культ сили в усіх сферах людських відносин, панує співробітництво й партнерство між чоловіком і жінкою. Її прибічники розглядають маскуліну культуру як таку, що спотворює людську особистість, подавляє не лише жінку, а й чоловіка.

Ця концепція спрямована на мирний цивілізаційний розвиток.

ҐАЛУЗЕВІ СТРАТЕГІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ – визначення основних напрямів розвитку й розробка відповідно до них програми дій у конкретних галузях, оформлених у документах, які розкривають впровадження принципу ґендерної рівноправності.

Ґендерний підхід у Ґ. с. втілюється в документі стратегічного характеру. Таким документом може бути План діяльності конкретного міністерства або ґалузі з пріоритетних напрямів і стратегій щодо ґендерного розвитку. В ньому відображають конкретні ґендерні цілі, завдання, перспективи та індикатори успіху.

У Ґ. с. втілюються проблеми, що постають перед жінками і чоловіками. В них відображається накопичений ними досвід, який є невід'ємним напрямом діяльності у процесі розробки, здійснення контролю та оцінки політики й програм у всіх сферах політичного, економічного і громадського життя. Кінцевою метою таких програм є користування і жінками, і чоловіками однаковою мірою результатами їх праці, використання плодів їх спільної діяльності для викорінення нерівності й утвердження ґендерної рівності.

ҐАНДІ ІНДІРА (1917–1984 рр.)

Видатна державна і політична діячка Індії.

Дочка Джавахарлала Неру – видатного політика і державного діяча Індії. Освіту отримала в навчальних закладах Швейцарії, Великої Британії та Індії.

У 1938 р. вступила до партії Індійський національний конгрес (ІНК). Після завоювання в 1947 р. Індією незалежності від англійського колоніального панування ІНК став правлячою партією в

країні. З 1955 р. є членом Робочого комітету й членом Центральної виборчої комісії ІНК, Центральної парламентської ради Всеіндійського комітету ІНК. У 1959–1960 рр. – голова ІНК. У 1964 р. увійшла до уряду як міністр інформації й радіомовлення, стала членом Національної ради оборони. У 1966 р. обрана лідером парламентської фракції ІНК і, за традицією, як лідер цієї фракції стала прем'єр-міністром. Крім посади прем'єр-міністра, у 1967 р. зайняла посади міністра атомної енергетики, голови Планової комісії, міністра закордонних справ.

У 1969–1970 рр. усупереч силам реакції провела націоналізацію 15 найбільших банків країни.

В 1971 р. після виборів знову зайняла посаду прем'єр-міністра, а також посади міністра внутрішніх справ, міністра атомної енергетики та міністра інформації й радіомовлення.

Прибличниця підтримки миру й міжнародного співробітництва, неучасті Індії у військових блоках.

ГЕН – одиниця спадковості, за допомогою якої відбувається запис, зберігання, перетворення і передача спадкової (генетичної) інформації в ряді поколінь.

ГЕНДЕР – змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм та характеристик чоловічої і жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин між жінками і чоловіками, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним та культурним контекстами буття.

У перекладі з англійської мови «gender» означає буквально рід – чоловічий, жіночий.

«Gender» відрізняється від поняття «sex», яке у перекладі означає «стать». «Sex» означає біологічну стать і належить до природних конструкцій, що виражають біологічні відмінності між чоловіком і жінкою. Якщо стать дається від природи, то Г. – конструюється соціально й зумовлений культурою. Він стосується однаково осіб жіночої і чоловічої статей.

Поняття «Г.» вживається у кількох значеннях:

1. Г. – це соціально-рольова і культурна інтерпретація рис особистості та моделей поведінки чоловіка і жінки на відміну від біологічної;
2. Г. – це набуття соціальності індивідами, що народилися як біологічні носії жіночої або чоловічої статі;
3. Г. – це політика рівних прав і можливостей чоловіків і жінок, а також діяльність по створенню механізмів щодо її реалізації.

У всіх цих значеннях вивчається Г. у системі наукових ґендерних досліджень, які набули статусу академічної дисципліни в американських та європейських університетах. Наукове дослідження та вивчення Г. набуває дедалі більшого поширення в Україні.

ҐЕНДЕР І КОРУПЦІЯ

Г. і к. – взаємопов'язані явища. Ґендерна нерівність сприяє появі й існуванню корупції. Там, де утверджується ґендерна рівність, корупція має тенденцію до зниження. Дослідження вчених, узагальнені Світовим банком, вказують на особливості такого зв'язку:

- справедливий розподіл між жінками і чоловіками представництва в державному і громадському житті надає бізнесу та урядовим структурам більше прозорості, відкритості й чесності в їх діяльності, в управлінні різними галузями і країною в цілому;
- жінки вносять нові підходи до визначення напрямів і перспектив процесу вироблення відкритих рішень, у тому числі щодо ліквідації корупції, забезпечують процес новими знаннями, стилем, поглядами;
- участь жінок сприяє легітимності керівництва й управління, що об'єктивно впливає на звуження корупції;
- наявність у жінок більш широких прав зумовлює більш низьку корупцію незалежно від доходів;
- рівень корупції падає зі зростанням частки місць у парламенті, що займають жінки;
- уряди менш корумповані, коли жінки беруть більш активну участь у політиці або представлені у складі робочої сили;
- вплив відмінностей у поведінці жінок і чоловіків на появу й існування корупції;

- у своїй поведінці жінки менш схильні до хабарництва – як брати, так і давати хабарі;
- жінки менше орієнтовані на ризик, тому більше дотримуються букви закону;
- жінки більш законослухняні й ретельніші у виконанні справ, їх менше цікавлять тіньові форми діяльності;
- жінки більш схильні до виконання морально-етичних принципів;
- обмеження доступу жінок до виробничих ресурсів (таких як земля, кредити) й можливості розпоряджатися ними підвищує вплив корупції в суспільстві, тоді як стимулювання ґендерної рівності в доступі до виробничих ресурсів і можливості розпоряджатися ними сприяють підвищенню економічної ефективності.

Отже, політика боротьби з корупцією своєю складовою має утвердження ґендерної рівності як фактору забезпечення некоорумпованості державного й громадського управління.

ҐЕНДЕР І ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

ООН з моменту свого виникнення принцип рівності статей розглядала як один із фундаментальних і спрямовувала свою діяльність на реальне втілення його в практичній діяльності світового співтовариства. Вже в Загальній декларації прав людини, прийнятій у 1948 р., цей принцип знайшов своє закріплення.

Протягом 1960–1980-х рр. у розв'язанні проблеми рівності статей ООН урахувала «концепцію захисту становища жінок», яка активно була представлена жіночим рухом, що надзвичайно активізувався в цей час. Діяльність у цьому напрямі безперечно відіграла свою прогресивну роль, проте повною мірою не забезпечила можливості вирішення питань соціально-статевої рівності.

У 1990-х роках став формуватися й досяг розвитку серед світової громадськості новий підхід до розв'язання проблем дискримінації статей, долання соціально-статевої нерівності, який отримав назву «ґендерний». Такий підхід виходив з того, що для забезпечення прав людини й соціальної справедливості для жінок і чоловіків необхідне врахування ґендерної проблематики. Він передбачає врахування поглядів, досвіду, знань, потреб та інтересів як чоловіків, так і жінок при розробці політики, плануванні й прийнятті рішень у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Ґендерний підхід також означає, що питання ґендерної

рівності повинні стати центральними при аналізі й прийнятті політичних рішень, виробленні планів дій, складанні бюджетів, діяльності інституціональних структур і характеристиці процесів.

За останнє десятиліття в ООН зросло розуміння важливості врахування ґендерної проблематики й прагнення до ефективної її реалізації.

Найбільш важливі принципи врахування ґендерної проблематики втілені в узгоджених висновках Економічної і соціальної ради ООН 1997/2. Подальші конкретні директиви з ґендерної проблематики представлені в листі Генерального секретаря всім підрозділам ООН від 13 жовтня 1997 р.

У 1995 р. у Пекіні на Четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок була прийнята Платформа дій, в якій було визначено значення врахування ґендерної проблематики як основної глобальної стратегії сприяння ґендерній рівності (*див. Четверта Всесвітня конференція зі становища жінок, 1995 рік, Пекін*).

Генеральна Асамблея розширила мандат щодо врахування ґендерної проблематики в ООН в рішеннях своєї двадцять третьої Спеціальної сесії про наступні заходи щодо здійснення Пекінської платформи дій, що відбулася в червні 2000 р.

Згодом у липні 2001 р. Економічна і соціальна рада прийняла резолюцію 2001/41 про врахування ґендерних аспектів, у якій постановила забезпечити врахування ґендерних аспектів у всій своїй роботі, зокрема своїх функціональних комісій, а також рекомендувала проводити п'ятирічний огляд ходу здійснення узгоджених висновків ЕКОСОС 1997/2.

З метою врахування ґендерної проблематики в усіх основних сферах діяльності ООН, включаючи роззброєння, зниження рівня злиденності, макроекономіку, охорону здоров'я, освіту й торгівлю, були розроблені чітко сформульовані міжурядові мандати.

У прийнятій у жовтні 2000 р. резолюції 1325/2000/ Ради Безпеки зазначається необхідність приділяти більше уваги ґендерним аспектам при проведенні операцій щодо підтримання миру. Конкретні мандати щодо врахування ґендерної проблематики розроблені в основних процесах планування і в документах ООН, середньострокових планах, бюджетах програм і оцінках програм.

У структурі ООН створена посада Спеціального радника Генерального секретаря з ґендерних питань й поліпшення становища жінок.

У системі ООН розроблені стратегічні заходи щодо забезпечення ґендерної рівності й урахування ґендерних аспектів; активізувалися дослідження з ґендерної проблематики в різних галузях; узагальнені й задокументовані широкі дані про ґендерні аспекти в різних сферах діяльності ООН; вжиті важливі інституціональні заходи щодо забезпечення кращого усвідомлення ґендерної проблеми й засвоєння відповідних знань, підготовки спеціалістів з питань ґендеру.

ҐЕНДЕР І РЕЛІГІЯ

Питання місця і ролі жінки та чоловіка в суспільстві, їх взаємовідносин відображене в різних ідеологічних системах, поза якими не стоїть і релігія.

У релігійній літературі поширена думка, що християнство піднесло жінку на нечувану висоту. Але правдою є й те, що традиційно в усіх світових релігіях жінка розглядається як істота «друга» за впливом, нижча за значенням в організації суспільного життя, меншовартісна порівняно з чоловіком.

Церква є інститутом виключно маскуліним. Її інституціоналізація побудована на відстороненні жінки від священства і має патріархатний характер.

Зміни в соціальному житті в ХХ ст. і на його рубежі з ХХІ ст. змушують світові релігії переосмислювати релігійні догмати, звертатися до їх оновлення. Цьому сприяє процес певного зближення релігії і науки. Про проголошення політики аджорнаменто, тобто «оновлення», йшлося, наприклад, на Другому Ватиканському соборі у 1965 р. На ньому наголошувалося, що зміни в сучасних умовах життя потребують перегляду догматів середньовіччя, особливо акцентувалася увага на прогресі особистості й соціального середовища, де вона формується й самореалізується.

Якщо католицизм активно прагне відмовитися від середньовічного минулого і змінюватися відповідно до історичних особливостей сучасної особистості, до визнання фундаментальних прав особи, то православ'я це здійснює значно повільніше. Воно про-

довжує ставитися до жінки в рамках «святоотчої» традиції, наголошуючи на її вторинному статусі – помічниці чоловіка та повному жертвовному служінні сім'ї.

Зміни в релігійних поглядах католицизму відбулися під значним впливом фемінізму. Православ'я такого впливу не мало в результаті слабкості феміністичного руху на території його поширення. Жіноча активність у радянські часи формувалася й реалізовувалася під великим патерналістським впливом держави і Комуністичної партії. У 90-х роках ХХ ст. жіночий рух в Україні розгорнувся і розвивався здебільшого поза аналізом й осмисленням церковних догматів. Лише академічний фемінізм звертається до переосмислення сучасних релігійних і ґендерних процесів в українському суспільстві.

ҐЕНДЕР І РОЗВИТОК

Ґендерна рівність є центральним моментом розвитку. Ґендер, як і раса, національність, клас, соціальний прошарок, впливає на розвиток суспільства. Ґендерний підхід до оцінки соціального розвитку й соціальної політики переносить основний акцент з проблематизації становища й захисту жінки на відносини жінки і чоловіка.

У 1992 р. у Ріо-де-Жанейро на Конференції з питань навколишнього середовища й розвитку міжнародне співтовариство затвердило концепцію стійкого розвитку.

У червні 1997 р. відбулися дві події: перша – прийняття ГА ООН її Порядку денного для розвитку; друга – відбулася дев'ятнадцята Спеціальна сесія ГА ООН, скликана для огляду процесу здійснення Порядку денного на ХХІ століття – глобального плану дій в інтересах стійкого розвитку, прийнятого на Конференції ООН з навколишнього середовища, що відбулася в Ріо-де-Жанейро у 1992 р.

У Порядку денному для розвитку підкреслюється взаємозв'язок і наявність взаємодоповнень між розвитком, миром, демократією, благодотворним (належним) управлінням і правами людини.

Значний вклад у діяльність ООН у сфері розв'язання питань розвитку вносить Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок (*див. Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок (ЮНІФЕМ)*).

Концепція розвитку враховує ґендерний баланс і ґендерні відносини при плануванні, організації, управлінні й оцінці всіх форм соціальної діяльності. Ґендерна нерівність ослаблює владу в країні, а отже, знижує ефективність урядового політичного курсу, спрямованого на розвиток.

ҐЕНДЕРГЕТИКА – термін, яким окремі науковці пропонують називати міждисциплінарний напрям наукового пошуку – ґендерні дослідження.

Російський ґендеролог О.Л.Каменська розглядає Ґ. як науку майбутнього, яка інтегрує часткові науки про людину, що вивчають ґендер, виявляє загальні закономірності і в рамках якої конструється науковий апарат для ґендерних досліджень.

У сучасних умовах дослідження ґендерної проблематики отримують різну назву, а саме «ґендерні дослідження», «ґендерознавство», «ґендерологія», а також «ґендергетика». При цьому немає сумніву, що незалежно від назви, що перебуває у стані становлення, така дисципліна конституюється як навчальна і як науковий напрям.

ҐЕНДЕРИСТ (ҐЕНДЕРОЛОГ) – спеціаліст із ґендерних питань.

ҐЕНДЕРНА ВІДДАЛЕНІСТЬ У ЛЮДСЬКОМУ РОЗВИТКУ – відмінність у становищі жінок і чоловіків у різних ґалузях, регіонах, країнах, континентах.

ҐЕНДЕРНА ДЕМОКРАТІЯ – система волевиявлення обох статей – жінок і чоловіків – у громадянському суспільстві як рівних у правах і можливостях, що законодавчо закріплені й реально забезпечені у політико-правових принципах, діях, створенні суспільних і державних структур з урахуванням ґендерних інтересів і потреб.

Ґ. д. передбачає утвердження рівності прав, свобод, обов'язків, відповідальності й шансів чоловіків і жінок у життєдіяльності суспільства, держави і самотворенні власної особистості.

ҐЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА – різновид соціального аналізу, базованого на ґендерній методології, що полягає у визначенні відмінностей у політичному, соціально-економічному та культурному статусах різних ґендерних груп та владно-підлеглих відносин між ними, виражених у суспільстві через ґендерні відносини.

Основним завданням Ґ. е. є введення принципу рівноправності статей шляхом розробки механізмів формування ґендерної рівності.

Ґ. е. включає проведення соціально-економічного, політичного, правового та інституціонального аналізу.

ҐЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА ДЕРЖАВНИХ БЮДЖЕТІВ – інструмент визначення диференційованої віддачі від видатків на поліпшення становища чоловіків і жінок, що сприяє забезпеченню справедливого використання наявних ресурсів.

У Підсумковому документі «Подальші заходи й ініціативи щодо здійснення Пекінської декларації і Платформи дій», прийнятому на двадцять третій Спеціальній сесії ГА ООН (червень 2000 р.), підкреслюється важливе значення Ґ. е. д. б. для сприяння рівності статей.

ҐЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ – вивчення, аналіз і виявлення явних і прихованих аспектів ставлення держави до жінок і чоловіків у різних галузях суспільного життя, розподілу та використання нею матеріальних і гуманітарних ресурсів, затрат соціальних сил, створення різного роду планів, програм, проектів, спрямованих на забезпечення ґендерної рівності в країні і долання всіх форм дискримінації щодо статей.

ҐЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА ЗАКОНОДАВСТВА – це вивчення, перевірка, дослідження, кількісний і якісний аналіз та оцінка чинного законодавства з позицій свободи, справедливості, рівності та розвитку статей, відповідності його міжнародно-правовим підходам і рівню юридичного забезпечення рівних прав і можливостей.

Ґ. е. з. у реальній практиці передбачає:

- розробку концептуальних рамок і методологій, які дали б змогу оцінити стан справ у законодавчій сфері з погляду втілення в ній проблематики соціальної рівності статей та інтегрування її в усі галузі права;
- здійснення на основі ґендерного підходу комплексного перегляду законодавства щодо закріплення в ньому рівності чоловіків і жінок та можливостей досягнення такої рівності, а також характеру і обсягу їх закріплення в нормативно-правових актах, виявлення механізмів їх застосування;
- оцінка характеру реалізації законодавства: дотримання, виконання й застосування;
- вироблення рекомендацій щодо творення нових норм ґендерного права відповідно до умов сучасного перехідного періоду і властивих для нього перетворень;
- порівняльний аналіз законодавства з міжнародним досвідом ґендерної правотворчості та правозастосування із урахуванням національних особливостей;
- вивчення процесу здійснення ґармонізації національного права з міжнародним щодо ґендерного його аспекту.

Г. е. з. є стратегічною концептуальною лінією ґендерних перетворень у правовій діяльності. Вона має бути економічно, соціологічно і статистично обґрунтованою.

ҐЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У рамках проекту «Ґендерна експертиза українського законодавства», який впроваджувався за сприяння і фінансової підтримки Програми ПРООН «Сприяння ґендерній рівності» та Міжнародного фонду «Відродження» і реалізовувався Всеукраїнською громадською організацією «Ліга жінок–виборців України 50/50», в Україні у 2001 р. уперше представлені концептуальні засади ґендерної експертизи українського законодавства і розпочата ґендерна експертиза. Перші кроки такої експертизи здійснені з галузей – міжнародного, конституційного, соціального, трудового, сімейного, кримінального, кримінально-виконавчого законодавства. Матеріали експертизи представлені в окремих брошурах, які становлять самостійні видання.

Г. е. у. з. за ґалузіями здійснював авторський колектив науковців, у складі якого такі спеціалісти:

- Тамара Мельник, науковий керівник, кандидат юридичних наук, політолог – методологічні та методичні основи ґендерної експертизи;
- Михайло Буроменський, доктор юридичних наук – міжнародне законодавство;
- Алла Олійник, кандидат юридичних наук – конституційне законодавство;
- Нінель Болотіна, кандидат юридичних наук – соціальне законодавство;
- Ірина Лаврінчук, кандидат юридичних наук – трудове законодавство;
- Зорислава Ромовська, доктор юридичних наук – сімейне законодавство;
- Іван Котюк, кандидат юридичних наук – кримінальне законодавство;
- Олександр Костенко, доктор юридичних наук – кримінально-виконавче законодавство.

У 2004 році Міністерство юстиції активізувало діяльність щодо здійснення ґендерної експертизи українського законодавства.

Юридичний компонент є важливим фактором забезпечення ґендерної рівності, визначеності ґендерної перспективи на всіх рівнях – планетарному, регіональному, у національних суспільствах.

ҐЕНДЕРНЕ ІНТЕГРУВАННЯ – інкорпорація ґендерного підходу у всі політики, на всіх рівнях і стадіях всіма суб'єктами політичної діяльності в процесі реорганізації, реформування і оновлення, зміни і розвитку суспільства, визначення напрямів і оцінки політичних перетворень.

ҐЕНДЕРНА ІСТОРІЯ – напрям наукової думки, центральним предметом дослідження якої є історія ґендерних відносин та життєвого досвіду жінок і чоловіків.

Г. і. як напрям виникла недавно. Стратегією цього напрямку є детальне вивчення та опис жіночого досвіду, який не визнавався

традиційною історією. Такий підхід приніс включення жінки в історичний процес, а також новий погляд на історію.

ґендерний підхід до історичних процесів зробив внесок у розуміння багатьох змін і перетворень макроісторичного соціального життя і його зв'язку з конкретно-національним, внесок жінки і чоловіка, значення змін у відносинах між ними для цілісної картини соціокультурних перетворень і трансформацій. ґендерний вимір історичних фактів та історичних подій сприяв доланню обмежень у баченні підходів до їх оцінки з позиції вузьокласових підходів.

ґендерний підхід до оцінки історичного процесу розширює ракурс розуміння ієрархії влади, функціонування власності і пов'язаних з ними історичними атрибутами.

Г. і. прагне до розширення розуміння соціальних відносин в історичному контексті, доповнюючи історичний виклад ґендерним компонентом.

Основні теоретико-методологічні положення ґендерної історії були сформульовані американським істориком Джоан Скотт у статті «ґендер: корисна категорія історичного матеріалізму». Вона обґрунтувала, що сучасні історичні знання розвиваються по траєкторії від безстатевої, загальної за формою, але такої, що ігнорує внесок жінок в історію, до дійсно загальної історії ґендерних відносин, оновленої і збагаченої соціальної історії.

ґЕНДЕРНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ — науковий аналіз і висвітлення в наукових працях українських вчених історичного процесу життєдіяльності чоловіків і жінок, їх місця і ролі, системи соціальних відносин між ними в публічному і приватному житті України, впливу на історичні події в її реальному просторі і часі, а також розкриття загальної української історії з позиції ґендеру, її місця в цивілізаційному процесі.

Формування Г.і. в Україні пов'язане з розкриттям загальної історії з позиції ґендеру, а також включає історію жінки в соціально-економічному і культурному контексті часу і ретроспективі практичного перетворення простору, опис досвіду окремих жінок, тобто біографічний напрям «жіночої історії», місце жіночого руху в загальнодемократичному русі.

Серед досліджень, які розкривають Ґ.і.У., такі праці: історика-емігрантки Н.Д. Полонської-Василенко «Історія України. Т. 1-2» (К.: Либідь, 1995); «Видатні жінки України» (Вінніпег-Мюнхен, 1969); Ж.П. Тимченко «Трудящі жінки в боротьбі за владу Рад на Україні 1917–1920» (К.: Наукова думка, 1966); Л.Д. Вітрук «Жінки-трудівниці в період соціалістичної індустріалізації» (К.: Наукова думка, 1973); М.Ф. Котляра, В.А.Смоля «Історія в життєписах» (К.: Час, 1994); О. Козулі «Жінки в історії України» (К.: Укр. Центр духовної культури, 1993); О.П. Лугового «Визначне жіноцтво України: історичні життєписи» (К.: 1994); О.П. Кривоша «Жінка в суспільному житті України за часів козаччини: історичні розвідки» (Запоріжжя: Поліграф, 1998); історика США М. Богачевської-Хом'як «Жінка України – жіночого роду» (К.: Воскресіння, 1993); «Білим по білому. Жінки в громадському житті України 1884–1939» (К.: Либідь, 1995); Л.О.Смоляр «Минуле заради майбутнього: жіночий рух Наддніпрянської України 2 пол. ХІХ – поч. ХХ ст. Сторінки історії» (Одеса: АстроПринт, 1998); «Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні» за загальною редакцією Л.О.Смоляр (Одеса: АстроПринт, 1999) та ін.

На розвиток ґендерних досліджень в українській історичній науці мали вплив міжнародні структури. У 1985 р. відбувся ХVІ конгрес історичних наук, на якому однією з трьох основних тем доповідей була оголошена «Жінка і суспільство». У 1990 р. на ХVІІ конгресі історичних наук створена «Міжнародна федерація дослідників, які вивчають історію жінок», що об'єднала істориків понад 30 країн. Це сприяло активізації наукових розробок в українській історичній науці з жіночої та ґендерної проблематики.

Особливістю сучасних історичних досліджень все більше стає солідарність науковців з домінуючою нині в західноєвропейській історіографії думкою про необхідність перегляду всесвітньої і національної історії з поправкою на ґендерний вимір соціумів. При цьому увага звертається на роль історико-порівняльного аналізу моделей ґендерного розвитку, які трансформуються під впливом змін і перетворень у світовій цивілізації.

ҐЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА – наука, яка вивчає мову і мовну поведінку з застосуванням інструментарію ґендерології.

ҐЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИЧНА НЕРІВНІСТЬ – форма ґендерної дискримінації засобами мови, коли через чоловічий рід і чоловічі образи переважно передається загальноустановлене і загальноважливе, а через жіночий рід і жіночі образи – похідне від чоловічого роду і меншовартісне.

Ліквідація Ґ. л. н. можлива при інкорпорації ґендерного підходу в державну мовну політику, введення санкцій за вживання ґендерно-некоректної мови в офіційному спілкуванні, видання словників, довідників для працівників засобів масової інформації, викладачів вузів і шкіл, літературних працівників видавництва та інших професій, для публічного користування мовою.

Ґ. л. дискримінація особистості засобами мови є складовою соціально-статевої дискримінації. Встановлення ґендерного балансу у мові є напрямом долання ґендерних стереотипів, створення рівних мовних можливостей для утвердження жінок і чоловіків як рівноправних, забезпечення лінгвістичних прав людини, проголошених Загальною декларацією лінгвістичних прав, прийнятою Всесвітньою конференцією з лінгвістичних прав, що відбулася 6–9 червня 1996 р. у Барселоні (Іспанія).

ҐЕНДЕРНА НЕЙТРАЛЬНІСТЬ – характеристика діяльності у будь-якій сфері, яка не враховує або цілеспрямовано ігнорує спеціальний підхід або чітко визначену політику щодо вирівнювання можливостей самореалізації різних груп жінок і чоловіків.

ҐЕНДЕРНА ОСОБИСТІСТЬ – це особистість із властивими інтеріалізованими моделями соціально схвалених почуттів, емоцій, спрямованих на зміцнення сімей, інституту материнства і батьківства.

ҐЕНДЕРНА ТЕОРІЯ – це сучасний науковий пошук паритетних і збалансованих відносин між статями на основі аналізу та переосмислення історії, громадського і приватного життя, всієї соціальної культури як сфери формування життєвих стратегій індивідів.

ҐЕНДЕРНА ТЕОРІЯ В ГАЛУЗІ ПРАВА – напрям правової думки, яка висвітлює врахування ґендерних відмінностей у правовій системі держави, особливості формування статусу жінок і чоловіків, представників різних сексуальних орієнтацій та осіб з різною статевою ідентичністю.

Для Ґ. т. в Ґ. п. характерні дослідження: виявлення взаємозв'язку права і статі/ґендеру, тобто впливу статі на правові відносини і впливу права на ґендерні відносини; аналіз правових інститутів різних галузей законодавства на основі ґендерного підходу; виявлення норм чинного законодавства, що мають явно дискримінаційний характер щодо статей; переосмислення основних принципів і категорій теорії права з позиції ґендерного його аналізу.

ҐЕНДЕРНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА – сукупність взаємопов'язаних інститутів та організацій, за допомогою яких соціально, організаційно та ідеологічно конструюються відносини між жінкою і чоловіком, ставлення суспільства до проблем статі, формуються реальна нерівність або рівність за статтю, здійснюються завоювання, реальне утвердження та гарантії прав, свобод, обов'язків та відповідальності жінок і чоловіків, забезпечення реальних можливостей їх самореалізації відповідно до досягнутого рівня ґендерної культури.

ҐЕНДЕРНА ЦЕНзуРА – історично існуюче ігнорування, заглушування голосу жінок про істинне становище їх життя і ґендерну нерівність, зумовлені патріархальними ґендерними відносинами в суспільстві, що є реальною важливою перепорою для досягнення ґендерної рівності, стійкого суспільного розвитку й миру.

ҐЕНДЕРНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ – система поглядів юристів-професіоналів на галузі права з ґендерних позицій і відображення в правовій доктрині, законодавстві та судовому процесі принципу рівних прав і можливостей.

ҐЕНДЕРНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ – тип прогнозування, що ґрунтується на ґендерному підході. Його мета – виявити перспективи впливу на жінок і чоловіків запланованої діяльності, її результатів, характеру змін, можливостей долання ґендерної нерівності й забезпечення демократичних основ розвитку ґендерних відносин.

ҐЕНДЕРНЕ РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ – це оновлення національних механізмів щодо ґендерного компонента у самоорганізації, самоуправлінні, самовпорядкуванні суспільства, формуванні, функціонуванні та забезпеченні перспектив розвитку його соціальних та організаційних структур, регулюванні ґендерних відносин, засвоєнні відповідних наукових знань та врахуванні національного й міжнародного досвіду.

ҐЕНДЕРНЕ СТАНОВИЩЕ – ситуація, що характеризує розподіл соціальних ролей жінок і чоловіків у суспільстві, спільноті, об'єднанні, організації на певному історичному етапі соціального розвитку.

ҐЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ – соціальні відносини, опосередковані статевою належністю.

Відносини між статями є соціальним явищем. Становище жінки і чоловіка в суспільстві – це питання соціальне.

ҐЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ В СІМ'Ї – базові рольові відносини, визнані у громадянському суспільстві й державі, поведінка, цінності й соціальні норми, які визначають структуру сімейного життя, його організацію й у цілому культуру сімейних відносин.

Сім'я є тією організаційною структурою, яка насамперед формує ґендерні відносини, ставлення чоловіка і жінки до суспільного і приватного життя, визначає їх рольові характеристики.

ҐЕНДЕРНІ НЕВІДПОВІДНОСТІ – розбіжності у ґендерній рівності, що реально існують у світовій співдружності, регіонах та окремих країнах, а також в абсолютному ґендерному статусі жінки і чоловіка.

У всіх країнах світу існують ґендерні розбіжності щодо рівності перед законом, рівності можливостей (в отриманні винагороди за працю, рівності доступу до інформації), рівності у можливості висловити свою думку, заявити про свій інтерес, скористатися результатами людської праці за вибором. Проте обсяг їх різний залежно від історичної ситуації в минулому і в сьогоденні, соціально-економічного і культурного становища, ступеню розвитку демократії. Ґендерна дискримінація існує в численних сферах життя незалежно від ґендерних перетворень, що охопили світ у ХХ ст.

У ХХІ ст. утвердження ґендерної рівності стає центральним моментом розвитку. Одним із ключових елементів цього є долання Г. н. у всіх сферах життя через їх ефективний розвиток.

ҐЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РІВНЯ ЖИТТЯ – наявність пропорцій або диспропорцій, виражених у показниках, що характеризують відмінності у формуванні та отриманні індивідуальних доходів за ознакою статі.

Ґендерні диспропорції в Україні виражаються у значно нижчому рівні особистих доходів жінок порівняно з їх відповідними показниками для чоловіків. Такий розрив становить приблизно до 32%. Отже, жінка має особистий дохід десь до 70% від особистого доходу чоловіка. Джерела особистих доходів як жінки, так і чоловіка становлять винагорода за працю, пенсії, доходи від продажу продукції власного виробництва, присадибного господарства, різних пільг, допомог, субсидій. Ґендерна асиметрія в рівні особистих доходів має певні відмінності в місті й на селі, між регіонами. На неї також впливає ґалузева структура економіки. На ґендерний розрив у рівні доходів впливає перебудова й реформування економічної системи суспільства, де високі доходи у високооплачуваних ґалузях промисловості здебільшого зайняті чоловіками. Жінки обіймають нижчі посади з меншою відповідальністю та кваліфікаційними вимогами й мають відповідно нижчі доходи.

ҐЕНДЕРНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ В МИСТЕЦТВІ – культурно-художня інтерпретація людського розвитку та навколишнього середовища через ґендерне самовираження у видах та жанрах мистецтва художника – жінки або чоловіка, їх роль і участь у соціо-культурному процесі.

Вся світова історія мистецтва – переважно чоловіча. Місце жінки в світовій художній практиці визначається не природними жіночими рисами, а тим становищем, в якому жінка перебувала.

Перегляд історичної ролі та участі жінки в культурному процесі, поява жінки як суб'єкта творчості у світовому мистецтві – називають феноменом ХХ ст.

Серед видатних українських художників світового рівня в ХХ ст. – поетеси Леся Українка, Ліна Костенко, художниці Тетяна Яблонська, Катерина Білокур, скульптор Галина Кальченко, співачки Соломія Крушельницька, Євгенія Мірошниченко, Вікторія Лук'янець, актриса Марія Заньковецька, композиторка Ганна Гаврилець, кінорежисер Кіра Муратова та ін.

ҐЕНДЕРНІ СЕКСУАЛЬНІ ОРІЄНТАЦІЇ – прийняті в суспільстві й індивідуально визначені зразки сексуальних почуттів, бажань, практики поведінки й ідентифікації особистості з ними.

ҐЕНДЕРНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ – комбінації характерних соціально-статевих рис особистості, зумовлених ґендерними нормами, виробленими в суспільстві у процесі взаємодії чоловіка й жінки в різних сферах життєдіяльності.

«ҐЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА». ПРООН. (К., 1999. – 30 друк. арк.). Науковий редактор – Тамара Мельник. Консультант – Людмила Виноградова – завідувачка Сектору у справах жінок, охорони сім'ї, материнства та дитинства Кабінету Міністрів України. Група ПРООН: Оксана Куц – координатор програми «Ґендер у розвитку», Лариса Кобелянська – директор Ґендерного бюро, Ірина Ігнатова – директор Ресурсного центру з ґендерних питань.

Авторський колектив: Тамара Мельник – кандидат юридичних наук, Лариса Кобелянська – кандидат філософських наук, Люд-

мила Смоляр – кандидат історичних наук, Олена Помазан – журналістка, Валентина Стещенко – доктор економічних наук, Елла Лібанова – доктор економічних наук, Олександр Яременко – кандидат економічних наук, Ольга Балакірева – кандидат соціологічних наук, Олена Макарова – кандидат економічних наук, Людмила Чернюк – доктор економічних наук, Тетяна Журженко – кандидат економічних наук, Ніна Гойда – кандидат медичних наук, Тетяна Ніколаєнко – кандидат геолого-мінералогічних наук, Людмила Лобанова – кандидат економічних наук, В'ячеслав Кушаков – кандидат філософських наук, Валентина Бондаровська – кандидат психологічних наук, Наталя Лавриненко – кандидат соціологічних наук, Катерина Левченко – кандидат філософських наук, Любов Чуйко – кандидат економічних наук, Юлія Якубова – кандидат соціологічних наук, Валентина Зленко – доктор історичних наук, Марта Богачевська-Хом'як – доктор історичних наук (США), Владислав Шишкін.

Книга є першим в Україні комплексним дослідженням становища, місця і ролі жінок та чоловіків в українському суспільстві, здійсненим на основі ґендерного підходу. Вона містить ґендерний аналіз масиву історичних документів, великої кількості статистичних даних, соціологічних досліджень та іншої важливої інформації про ґендерну структуру суспільства, процеси і розвиток ґендерних відносин, розв'язання ґендерних проблем громадського і політичного розвитку України, зміни ґендерної ситуації в умовах економічних перетворень, формування соціальної сфери, сімейних відносин, розширення міжнародних зв'язків та ін. У книзі викладені наукові висновки, судження, а також і позірні оцінки. Автори прагнули до якісних і кількісних оцінок, що відбивають національні, регіональні, європейські та світові процеси.

ҐЕНДЕРНИЙ БЮДЖЕТ (або «жіночий бюджет») – являє собою аналіз і творення державного бюджету, орієнтованого на встановлення відмінного його впливу на різні групи жінок і чоловіків, надаючи при цьому великого значення основоположним відносинам між статями, а також передбачає обов'язки держави щодо соціальних статей і перенесення їх у бюджетні обов'язки.

Ґ. б. не є окремим бюджетом для жінок і чоловіків. Вони фокусуються на ґендерній обізнаності й розподілі всіх аспектів формування бюджетів на національному й місцевому рівнях, сприяють активній участі жінок-акціонерів, контролюють й оцінюють

урядові витрати й доходи з позиції статей, сприяють більш ефективному використанню ресурсів для досягнення рівності статей і людського розвитку в цілому, спрямовані на досягнення рівних можливостей у сфері державних послуг.

Переваги Ґ. б.: забезпечують відсутність невідповідності між розвитком національної політики щодо поліпшення становища жінок і бюджетними асигнуваннями; запобігають можливості втрат для нації, які можуть бути викликані нездатністю врахувати ґендерний вплив суспільних витрат і доходів.

У Ґ. б. виділяють такі категорії суспільних витрат: витрати, спрямовані на конкретні групи чоловіків і жінок, хлопчиків і дівчаток; вплив основних витрат у всіх галузях і видах послуг окремо на жінок і чоловіків; витрати, пов'язані з наданням рівних можливостей у суспільному секторі; визначення основних ліній їх витрат; аналіз державних асигнувань, спрямованих на досягнення рівних можливостей у всіх сферах життя.

Інструменти Ґ. б.: оцінка ґендерної політики з позиції її реальних ґендерних принципів, минулого й очікуваного впливу; оцінка бенефіціарія, відмінного за статевою ознакою, щодо надання послуг і бюджетних пріоритетів; аналіз сфери суспільних витрат, розділених за статевою ознакою на основі даних, отриманих у результаті дослідження домашніх господарств; аналіз сфери суспільного прибутку, розділеної за статевою ознакою, яка використовується для проведення як прямого, так і непрямого оподаткування; аналіз впливу бюджету на використання часу; рамки ґендерної середньострокової політики, що об'єднує питання статей з макроекономічними моделями.

Створення бюджету, орієнтованого на стать, є визнанням того, що державний бюджет володіє суттєвими ресурсами і що держава має впливову силу в суспільстві.

Бюджети, які не беруть до уваги врахування ґендерного чинника і не передбачають обов'язків уряду щодо статей, є ґендерно нейтральними або ґендерно сліпими. Вплив на державні бюджетні асигнування на користь утвердження ґендерної рівності успішний там, де існує державна політика ґендерної рівності, політична воля до її виконання, де в уряді є люди – прибічники ґендерної рівності.

У сучасних умовах, коли у світі набуває розвитку благотворне (належне) управління, дедалі більшого поширення набувають

кампанії за «ґендерні» («жіночі») бюджети. В Австралії, Барбадосі, Канаді, Фіджі, Мозамбіку, Південній Африці, Шрі-Ланці, Швеції, Танзанії й Уганді ведуться кампанії за «жіночий бюджет» (або «Г. б.»). Під час їх проведення ставляться вимоги переглянути вплив урядових бюджетів на розв'язання ґендерних питань, розширити в них можливості розподілу асигнувань з тим, щоб розширити доступ жінок до національних ресурсів і до державної служби.

ҐЕНДЕРНИЙ ВИМІР — застосування кількісних і якісних оцінок життєдіяльності чоловіків і жінок, характеристик їх маскулінності й фемінності, відносин між ними для визначення ступеня й рівня культури їх статевого самовираження й самореалізації, ефективності впливу на всі сфери організації, управління й планування приватного й публічного життя, ефективності впливу на всі напрями суспільного розвитку, моделювання й прогнозування соціальних процесів на принципах справедливості, рівності, миру й прогресу.

ҐЕНДЕРНИЙ ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ (ҐІЛР) — показники виміру досягнутого в країні загального рівня розвитку людського потенціалу, що визначають нерівність у становищі жінок і чоловіків, до яких належать: довголіття, здоров'я, рівень освіти та гідний рівень життя (ВВП на душу населення).

ҐІЛР використовується для визначення рівня соціально-статевого прогресу. Чим більша нерівність між жінками і чоловіками з погляду базових критеріїв розвитку людини, тим нижчий ҐІЛР країни.

Порівняно з багатьма іншими країнами Україна має переваги в ҐІЛР. Індекс ґендерного розвитку в ній дорівнює індексу людського розвитку. Це є показником базової ґендерної рівності. Проте Україна відстає за індексом співвідношення можливостей за статтю, що є наслідком обмеженого залучення жінок до парламенту та на вищі керівні посади.

За індексом співвідношення можливостей за статтю Програми розвитку ООН у 1998 р. Україна перебувала у числі 25% найменш розвинених країн світу. З метою усунення ґендерної невідповідності Україна потребує подальшого прогресу у сфері ґендерної рівності.

ҐЕНДЕРНИЙ РОЗПОДІЛ ПРАЦІ – розподіл продуктивної та домашньої праці між членами суспільства, наділеними різним ґендерним статусом.

Суспільство історично розвивалося так, що жіночий статус формувався і закріплювався у сфері домашнього приватного життя, а чоловічий статус – у сфері продуктивної, публічної праці. Залежно від статусу формувалася в суспільстві й оцінка чоловічої праці як суспільно значущої. Чоловічому статусу відповідала престижна високооплачувана праця.

ҐЕНДЕРНИЙ СКЛАД ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

XX ст. – це століття входження жінки у сферу публічного життя й оволодіння престижними формами праці. За передбаченнями науковців, у XXI ст. ця тенденція набуде прискореного розвитку.

З позиції ґендерного аналізу зміни у депутатському складі єдиного законодавчого органу України яскраво проглядаються у порівнянні складу всіх скликань Верховної Ради України, про що свідчить наведена таблиця.

Привертає до себе увагу третина жінок, представлених у радянському вищому органі влади. Нерідко можна прочитати в літературі, що, незважаючи на те що у Верховній Раді України представниці жіночої статі становили близько третини її складу, все ж жінка залишалася безправною, безініціативною. І це певною мірою справедливо. Та справедливо й те, що таким же у Верховній Раді був і чоловік. Влада належала, власне, верхівці партії, волю якої задовольняв апарат. Однак психологічне створення у країні обстановки активності жінки, її рівності з чоловіком дійсно було. Психологію рівності формувало також конституційне декларування рівних прав і можливостей.

Органічна особливість тоталітарного суспільства - суперечливість, невідповідність декларацій реальним діям. А саме діяльність формує реальне відчуття проголошеного. Здавалося б продекларована ґендерна рівність, яка протягом кількох десятиліть зовні поставала як реальність у найвищому органі влади країни, не сформувала ні у жінок, ні у чоловіків ґендерного світогляду і розуміння механізмів його втілення на принципах свободи. Свідченням цього є склад Верховної Ради, обраної в нових умовах у 1990-х роках.

**Розподіл народних депутатів України
всіх скликань за статтю**

Скликання, Дата проведення виборів	Загальна чисельність депутатів				Співвідношення жінок і чоловіків
	Жінок		Чоловіків		
	Осіб	%	Осіб	%	
I скликання (1938-1947 рр.) (вибори 26 червня 1938 р.)	99	24,8	301	75,2	1: 3
II скликання (1947-1951 рр.) (вибори 9 лютого 1947 р.)	112	27,0	303	73,0	1: 2,7
III скликання (1951-1955 рр.) (вибори 25 лютого 1951 р.)	132	31,4	289	68,6	1: 2,2
IV скликання (1955-1959 рр.) (вибори 27 лютого 1955 р.)	150	34,5	285	65,5	1: 1,9
V скликання (1959 – 1963 рр.) (вибори 1 березня 1959 р.)	155	33,9	302	66,1	1: 1,9
VI скликання (1963-1967 рр.) (вибори 3 березня 1963 р.)	160	34,1	309	65,9	1: 1,9
VII скликання (1967-1971 рр.) (вибори 12 березня 1967 р.)	160	34,1	309	65,9	1: 1,9
VIII скликання (1971-1975 рр.) (вибори 13 червня 1971 р.)	168	34,7	316	65,3	1: 1,9
IX скликання (1975 – 1980 рр.) (вибори 15 червня 1975 р.)	201	35,3	369	64,7	1: 1,8
X скликання (1980 – 1985 рр.) (вибори 24 лютого 1980 р.)	234	36,0	416	64,0	1: 1,8
XI скликання (1985-1990 рр.) (вибори 24 лютого 1985 р.)	234	36,0	416	64,0	1: 1,8
I скликання (1990 – 1994 рр.) (вибори 15 травня 1990 р.)	13	3,0	421	97,0	1: 32
II скликання (1994 – 1998 рр.) (вибори 11 травня 1994 р.)	19	5,7	316	94,3	1: 16,5
III скликання (1998-2002 рр.) (вибори 29 березня 1998 р.)	35	8,1	395	91,9	1: 11,3
IV скликання (вибори 31 березня 2002 р.)	23	5,1	427	94,9	1: 18,6

Протягом усіх чотирьох скликань за часів незалежності жінки у складі депутатів Верховної Ради України становлять від 3 до 8%. Тенденції до кардинальних змін щодо ґендерного співвідношення поки що не спостерігається.

ҐЕНДЕРНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ – формальне або неформальне схвалення комфортної поведінки, або виставлення на посміх, соціальну ізоляцію, зневажання і медичне лікування неконформної соціально-статевої поведінки.

ҐЕНДЕРНИЙ ШЛЮБНИЙ І РЕПРОДУКТИВНИЙ СТАТУС – виконання або відмова від подружнього життя, дітонародження, родинних зв'язків.

ҐЕНДЕРНЕ ПРАВО – комплексний правовий інститут, який складається з правових норм, що встановлюють засоби забезпечення рівності прав людини незалежно від статі, а також передбачають межі допустимих відмінностей у правах залежно від статі.

За змістом норми Ґ. п. мають два спрямування. З одного боку, вони передбачають ґарантії для забезпечення рівності прав, свобод між жінками і чоловіками, а з іншого – відмінності та їх межі у правах і ґарантіях їх здійснення, які зумовлені належністю людей до тієї чи іншої статі.

За сферою дії норми Ґ. п. знаходять своє місце у різних ґалузях права, які забезпечують реалізацію особистих, політичних, економічних, соціальних та культурних прав людини.

ҐЕНДЕРНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ЗА ПАРТІЙНИМИ СПИСКАМИ – формування партійних списків кандидатів у депутати за пропорційної системи виборів представницьких органів державної влади і обрання народних депутатів з врахуванням ґендерного фактору.

На виборах у 2002 р. до Верховної Ради України вперше пропорційна частина нового парламенту становила 225 народних депутатів. Народні депутати України, обрані у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі, становили 211 чоловіків

(93,8%) і 14 жінок (6,2%). Серед них: 3 жінки – від Блоку «Наша Україна», 4 – від Комуністичної партії України, 2 – від Блоку «За Єдину Україну», 1 – від Блоку Юлії Тимошенко, 2 – від Соціалістичної партії України, 1 жінка – від Соціал-демократичної партії України (об'єднаної).

ҐЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНІ РИЗИКИ – методи дій жінок і чоловіків у періоди економічних потрясінь або політичних реформ, пов'язаних із масштабними перетвореннями або невизначеністю в розвитку суспільства в цілому чи в окремих його галузях, які спрямовані на зміни в ґендерних орієнтаціях, виборі певної лінії поведінки та способу життя, суб'єктивно-статевої переоцінки потреб, інтересів та мобілізації вольової рішучості щодо зміни ґендерної ситуації на користь обраної альтернативи.

Ступінь ризику пов'язана з ґендерними відмінностями чоловіка й жінки. Особливо уразливими до потрясінь, пов'язаних із масштабними переминами бувають чоловіки. Вони як традиційні «годувальники» не завжди швидко знаходять себе у сфері зайнятості в час кардинальних перетворень. До груп особливого ризику також відносять удів, одиноких старих жінок та одиноких матерів, які можуть опинитися в бідності.

При розробці заходів соціального захисту необхідно брати до уваги різний ступінь ризику й уразливості, що пов'язані з ґендерними відмінностями, враховувати фактори, які призводять до перекосів ґендерного характеру в сенсі отримання вигоди й соціально-політичної участі.

ҐЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – відсутність ґендерно орієнтованих й ідеологічно спрямованих зразків в інтерпретації засобами масової інформації суспільної реальності, державної діяльності щодо становища, місця і ролі чоловіка та жінки в життєвому просторі.

ҐЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ – основні стратегічні напрями суспільних перетворень, при визначенні яких ігнорується врахування неоднаковості й відмінностей у соціальному статусі й

становищі жінок і чоловіків, які ведуть до неоднаковості їх соціально-економічного статусу.

Такі стратегії ігнорують соціальні програми держави щодо поліпшення становища жінок, задоволення їх спеціальних потреб, долання всіх форм ґендерної дискримінації, утвердження рівноправності чоловіків і жінок.

ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ ДЕФІЦИТ – блокування ґендерних потреб у рольовому становленні жінки і чоловіка, внаслідок чого стримується рольовий розвиток особистості або він відбувається у обмеженому вигляді.

Такий дефіцит може виникати внаслідок негативного ґендерного виховання, коли ще в дитинстві дівчинці або хлопчику забороняли наслідувати певні ґендерні ролі, не заохочували їх, не сприяли їх становленню й розвитку або обмежували у проявах.

ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВІ ДИСГАРМОНІЇ – сукупність психологічних проблем, пов'язаних із труднощами ґендерного розвитку жінки і чоловіка, що призводить до порушення гармонійності стосунків особистості з особами протилежної статі й сприйняття соціального світу в цілому.

У результаті Ґ-р. д. може бути ґендерно-рольова недостатність (ґендерно-рольовий дефіцит, атрофія ґендерної ролі), формуватися ґендерно-рольовий інфантилізм, виникати ґендерно-рольовий конфлікт.

ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ ІНФАНТИЛІЗМ – невідповідність ґендерної ролі віковій стадії ґендерного розвитку особистості, заміна або компенсація одних ролей іншими, що відповідають більш ранньому періоду життя.

ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ КОНФЛІКТ – суперечності при виконанні сформованих у жінки і чоловіка ґендерних ролей, які виникають внаслідок їх невідповідності усталеним соціальним цінностям і нормам.

Такий конфлікт може бути як внутрішнім, так і зовнішнім (див. *Внутрішній ґендерно-рольовий конфлікт, Зовнішній ґендерно-рольовий конфлікт*).

ҐЕНДЕРНО-ЧУТЛИВА ПОЛІТИКА – система протекціоністських дій політичних структур, прийняття державою протекціоністського законодавства, що створює умови для усунення ієрархії статей і встановлення реальної рівності, ґарантує і забезпечує реальні шанси особам різних статей отримати реальні шанси для утвердження або підвищення свого соціального статусу.

ҐЕНДЕРОВАНЕ СУСПІЛЬСТВО – погляд на упорядкованість суспільства з позиції його ґендерного виміру, оцінка еволюціонування маскулінних і фемінних властивостей індивідів та соціальних груп.

ҐЕНДЕРОВАНІ ІНСТИТУЦІЇ – організаційні структури з властивими для них ґендерними особливостями людей – відмінністю, нерівністю, рольовим поділом та ін.

ҐЕНДЕРОЗНАВСТВО – система знань про соціальний статус жінок і чоловіків, їх взаємовідносини як безпосередньо в процесі самоорганізації та самоуправління власним життям, так і через громадські та державні структури, що зумовлені історично визначеним способом виробництва засобів виробництва і способом виробництва суспільного та індивідуального життя.

Ґ. робить «видимим» жіночий і чоловічий досвід суспільного буття. Жіночий досвід має перестати сприйматися як «екзотичний».

Протягом кількох тисячоліть складалася патріархатна структура знань, що сформована на патріархатній культурі їх творення, засвоєння й примноження. Ґендерний підхід потребує реконструкції інтерпретації політичних явищ, змін у мові, поняттях, методі збору й тлумаченні інформації, висновках і оцінках.

ҐЕНДЕРОЛОГ (див.: *ҐЕНДЕРИСТ*)

ҐЕНДЕРОЛОГІЯ – міждисциплінарна галузь наукових досліджень з питань ґендеру. Новий для Східної Європи дослідницький напрям. У сучасній Україні як напрям наукової думки і навчальна дисципліна проходить стадію становлення й інституалізації (див. *Ґендерні дослідження, Ґендерознавство, Ґендергетика*).

ДАНІЯ: КОНСОЛІДОВАНИЙ АКТ ПРО РІВНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК ЩОДО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ, НАДАННЯ ДЕКРЕТНОЇ ВІДПУСТКИ ТА ІНШИХ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

Прийнятий 3 квітня 1998 р. Міністерством праці Данії. Структура документа має 9 розділів.

Розділ 1. «Загальні положення». В ньому наголошується, що рівне ставлення до чоловіків і жінок означає повну відсутність будь-якої дискримінації за ознакою статі.

Розділ 2. «Рівне ставлення до чоловіків і жінок». Усі роботодавці повинні дотримуватися принципу рівноправності чоловіків і жінок при наймі на роботу, переміщеннях і просуванні по службі, в питаннях керівництва фаховою діяльністю, фахового навчання і перенавчання, щодо створення рівних умов роботи та ін.

Розділ 3. «Вагітність, материнство і усиновлення». Визначені права вагітної жінки і права матері і батька при народженні й догляді за дитиною.

Розділ 4. «Неправомірні угоди». Визначаються недійсними вимоги трудових угод і положень про діяльність підприємств, якщо вони дозволяють ґендерну дискримінацію у вказаних сферах і суперечать названим правилам.

Розділ 5. «Винятки». Обумовлені можливі винятки і вказаний механізм розв'язання питань, не порушуючи принципу ґендерної рівності.

Розділ 6. «Компенсації». Визначаються умови, за яких надаються компенсації особам, права яких порушуються через недотримання положень цього акту, що стосуються рівного ставлення до чоловіків і жінок.

Розділ 7. «Інші положення». Йдеться про права міністра праці, ради з проблем рівноправності, роботодавців і працівників у виняткових або особливих випадках.

Розділ 8. «Каральні санкції». У разі порушення рівності чоловіків і жінок накладаються штрафи або застосовуються карні санкції до юридичних осіб згідно з правилами, встановленими у Кримінальному кодексі.

Розділ 9. «Набрання чинності». 1 квітня 1998 р.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ СТОСОВНО СІМ'І ТА ЖІНОК (1999 р.)

Схвалена постановою Верховної Ради України від 5 березня 1999 р.

У ній визначаються принципи та головні напрями державної політики України стосовно сім'ї та жінок. Проте Д. несе на собі відбиток традиційного підходу до статусу жінки і чоловіка, їх становища та перспектив перетворень.

ДЕКЛАРАЦІЯ ООН ПРО ЗАХИСТ ЖІНОК ТА ДІТЕЙ У НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИНАХ І В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ (1974 р.)

У документі засуджуються напади на цивільне населення, його бомбардування, використання хімічної та бактеріологічної зброї в період надзвичайних обставин і збройних конфліктів у боротьбі за мир, самовизначення, національне звільнення й незалежність народів, які перебувають в умовах колоніалізму, расизму, іноземного панування, що призводить до тяжких людських втрат, страждань, особливо жінок і дітей.

У Д. зазначається, що держави, які беруть участь у збройних конфліктах, у військових операціях на територіях, які ще перебувають під колоніальним пануванням, повинні вжити всіх зусиль для того, щоб зберегти жінок і дітей від руйнівних наслідків війни. Вони мають вжити всіх необхідних кроків з тим, щоб домогтися заборони переслідувань, тортур, каральних заходів, принизливого поведіння й насильства, зокрема стосовно тієї частини цивільного населення, яку становлять жінки й діти.

Д. визначає як злочинні дії «всі форми репресій й жорстоке, нелюдське поведіння з жінками й дітьми, включаючи ув'язнення до тюрми, торттури, розстріли, масові арешти, колективні покарання, руйнування помешкань й насильницьке вигнання з місць проживання, що здійснюються воюючими сторонами під час військових операцій або на окупованих територіях».

ДЕКЛАРАЦІЯ ООН ПРО ВИКОРІНЕННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК (1993 р.)

Прийнята 20 грудня 1993 р. ГА ООН на виконання рішень Всесвітньої конференції з прав людини, що відбулася влітку того ж року у Відні. Вона є універсальним міжнародним документом.

У Д. уперше надається поняття «насильства щодо жінок», вказується на його види та широкий спектр засобів, які мають здійснити держави з метою його викорінення (*див. Насильство щодо жінок*).

У Д. підкреслюється, що насильство щодо жінок є однією з перешкод на шляху досягнення рівності, розвитку й миру. Воно є порушенням прав людини й основних свобод жінок, не дає змоги їм користуватися цими правами і свободами.

Насильство щодо жінок є проявом нерівного співвідношення сил між чоловіками й жінками, що склалося історично й яке призвело до домінування над жінками й дискримінації щодо них з боку чоловіків. Насильство є одним із основоположних соціальних механізмів, за допомогою якого жінок змушують займати підлегле становище порівняно з чоловіками.

У Д. визнається, що насильство щодо жінок у сім'ї й суспільстві зростає. Воно стосується всіх жінок, незалежно від їхнього майнового й соціального становища, рівня культури.

Подолання насильства передбачає діяльність у кількох напрямках:

- прийняття законодавства, спрямованого на додання насильства; створення адекватного правового середовища;
- зміна громадської думки щодо насильства. Використання соціальних показників, соціологічних даних, вивчення громадської думки;
- створення відповідної інфраструктури соціального середовища;
- поширення правдивої інформації про становище і статус жінки і чоловіка в розвитку суспільства;
- поширення ґендерної просвіти та виховної роботи серед молоді, підвищення її правової культури;
- підготовка кадрів соціальних працівників у сфері політики досягнення рівноправності жінок і чоловіків, складовою якої є викорінення насильства щодо жінок.

Враховуючи соціальне значення подолання насильства щодо жінок, Комісія з прав людини ООН у 1994 р. затвердила посаду Спеціального доповідача з питань насильства щодо жінок, строк повноважень якого становить три роки.

Д. являє собою лише заяву про наміри. Прогресивна громадськість жінок і чоловіків має добиватися розробки і прийняття на базі Д. одноіменної конвенції ООН.

ДЕКЛАРАЦІЯ ООН ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК (1967 р.)

У Д., прийнятій ГА ООН, поставлена вимога до урядів гарантувати за допомогою законодавства забезпечення жінкам рівних прав з чоловіками: голосувати на виборах і бути обраними; брати участь у всіх референдумах, займати офіційні посади й виконувати всі громадські функції.

У Д. йдеться про право жінок на захист від насильства та про зобов'язання урядів здійснювати заходи для заборони насильства над жінками.

В 1979 р. була трансформована в одноіменну Конвенцію (див. *Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.)*).

ДЕКЛАРАЦІЯ ООН ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ПРОГРЕС (Копенгаген, 1995 р.)

Ухвалена напередодні 50-річчя ООН. У Д. зазначається, що від імені країн, їх урядів учасники беруть на себе зобов'язання активізувати соціальний розвиток у всьому світі з тим, щоб «чоловіки й жінки, особливо ті, хто проживає в умовах злиднів, могли здійснювати свої права, використовувати ресурси й брати участь у виконанні зобов'язань, які дали б їм змогу жити повноцінним життям» (п.9).

У Д. проголошено 10 зобов'язань, які взяли на себе держави-учасниці. Серед них є такі, що повністю стосуються забезпечення ґендерного паритету. В документі наголошується на обов'язку сприяти повній повазі до гідності людини й досягненню справедливості та рівності у відносинах між жінками і чоловіками та розширювати участь і керівну роль жінок у політичному, громадському, економічному, соціальному житті й у процесі розвитку. З цієї метою держави-учасниці зобов'язалися:

- сприяти змінам у поглядах, структурах, політиці, законодавстві та практиці з тим, щоб усунути всі перешкоди на шляху до людської гідності, рівності та справедливості у сім'ї та суспільстві, а також сприяти всебічній рівній участі міських та сільських жінок і жінок-інвалідів у соціальному, економічному і політичному житті;

- створити структури, розробити політику і конкретні показники для забезпечення справедливого представництва чоловіків і жінок у процесі прийняття рішень на всіх рівнях;
- вжити належних заходів для забезпечення на основі рівності чоловіків і жінок загального доступу до широкого спектра медичних послуг, у тому числі щодо забезпечення репродуктивного здоров'я, відповідно до Програми дій Міжнародної конференції з народонаселення і розвитку;
- усунути обмеження стосовно прав жінок щодо володіння землею, наслідування власності або отримання кредиту та забезпечувати жінкам рівні права на роботу;
- розробляти належні засоби, що дають змогу повною мірою визнавати і висвітлювати масштаби праці жінок та їхнього сукупного внеску у працю, що не оплачується, на роботу в домашніх умовах.

Копенгагенська декларація акцентувала увагу на сприянні повному розвитку людських ресурсів і соціальної сфери, на загальному й справедливому доступі до якісної освіти, на досягненні найвищого рівня фізичного і психічного здоров'я та доступу усіх людей до первинних медико-санітарних послуг без розрізнення за статтю та іншими ознаками. Для цього на національному рівні сторони взяли на себе зобов'язання, серед яких:

- зменшити ґендерний розрив у галузі початкової, середньої, професійної та вищої освіти;
- розробити конкретну політику в галузі освіти з урахуванням ґендерної перспективи;
- забезпечити повний та рівний доступ до освіти для дівчат і жінок, визнаючи той факт, що інвестування в освіту жінок є ключовим елементом у досягненні соціальної рівності, більш високого рівня продуктивності праці та охорони здоров'я, зниження рівня дитячої смертності;
- створювати та зміцнювати як на шкільній, так і на громадській основі програми санітарно-гігієнічної просвіти для дітей, підлітків і дорослих, з приділенням особливої уваги дівчаткам та жінкам за усім комплексом питань турботи про здоров'я як однієї з основних попередніх умов соціального розвитку та ін.

ДЕКЛАРАЦІЯ ООН ПРО УЧАСТЬ ЖІНОК У СПРИЯННІ МІЖНАРОДНОМУ МИРУ Й СПІВРОБІТНИЦТВУ (1982 р.)

Підкреслюючи однакову зацікавленість чоловіків і жінок у сприянні міжнародному миру і співробітництву, в Д. йдеться про забезпечення практичних можливостей жінкам для реалізації свого права на участь у всіх галузях суспільного життя. В системі практичних заходів, зокрема, визначаються: забезпечення рівної участі жінок у політичних справах суспільства шляхом збалансованого й справедливого розподілу ролей між чоловіками і жінками в сім'ї та суспільстві у цілому, а також шляхом забезпечення жінкам рівних можливостей для участі в процесі прийняття рішень (ст.6); вжиття заходів для активного пропагування ролі й активної участі жінок у зміцненні міжнародного миру й співробітництва та в розв'язанні інших життєво важливих національних й міжнародних проблем (ст.8); заохочення участі жінок нарівні з чоловіками в неурядових та міжурядових організаціях, що займаються зміцненням миру й безпеки; сприяння представництву жінок у здійсненні урядових і неурядових функцій; сприяння забезпеченню рівних можливостей для вступу на дипломатичну службу; призначення й висунення жінок на дипломатичну службу; призначення й висунення жінок нарівні з чоловіками як членів делегацій на національних, регіональних або міжнародних нарадах (ст.12); забезпечення належного правового захисту прав жінок нарівні з чоловіками, щоб гарантувати участь жінок у всіх сферах діяльності (ст.13) та ін.

Д. втілює рішучість народів Об'єднаних Націй утвердити рівноправність чоловіків і жінок.

ДЕКЛАРАЦІЯ РАДИ ЄВРОПИ ПРО РІВНІСТЬ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ (1988 р.)

Прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 16 листопада 1988 р.

У ній підкреслюється, що рівноправність жінок і чоловіків належить до основних прав людини, що людство може збагачуватися й розвиватись, якщо враховуватимуться прагнення, інтереси і таланти представників кожної статі. Принцип рівноправності жінок і чоловіків розглядається основною умовою демократії та вимогою соціальної справедливості. Прояви переваги однієї статі

над іншою призводять до вкорінення ідеї про вищість або підлеглість однієї статі стосовно протилежної та виправдовують верховенство чи панування однієї статі над іншою. Недовикористання суспільством людських ресурсів є результатом ставлення та дій противників рівноправності статей.

У Д. надається перелік напрямів діяльності для утвердження рівного статусу чоловіків і жінок: захист особистих прав; участь у політичному, економічному, соціальному та культурному житті; доступ до державних посад усіх рівнів; доступ до освіти і свобода у виборі початкової та подальшої загальноосвітньої і професійної підготовки; права у подружньому житті; викорінення насильства у сім'ї та суспільстві; права та обов'язки стосовно дітей; доступ до всіх професій, зайнятість роботою та заробітна платня; сприяння економічній незалежності; доступ до інформації та ін. Особлива увага акцентується на наданні жінці і чоловікові однакової правоздатності і однакових можливостей реалізації їхньої правоздатності, розвитку індивідуальних здібностей та таланту.

Комітет Міністрів виробив багатодисциплінарні стратегії, спрямовані на просування рівноправності між жінками і чоловіками як фундаментального критерію демократії.

ДЕКЛАРАЦІЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (вересень 2000 р.)

Затверджена резолюцією 55/2 ГА ООН 8 вересня 2000 р. Прийнята главами держав і урядів на Саміті Тисячоліття, що проходив з 6 по 8 вересня 2000 р.

Д. має 8 розділів:

I. «Цінності і принципи».

II. «Мир, безпека і роззброєння».

III. «Розвиток і викорінення бідності».

IV. «Охорона нашого суспільного навколишнього середовища».

V. «Права людини, демократія і благодворне управління».

VI. «Захист уразливих».

VII. «Задоволення особливих потреб Африки».

VIII. «Зміцнення Організації Об'єднаних Націй».

У розділі I вказується на глобальність ґендерного підходу, коли говориться про визнання главами держав і урядів індивідуальної і несення колективної відповідальності за «...утвердження принципів людської гідності, справедливості й рівності на глобальному рівні» і підтвердження їх обов'язків підтримувати всі зусилля на забезпечення поряд з іншими вказаними напрямками діяльності – «... поваги до прав людини і основних свобод; дотримання рівних прав для всіх, без відмінностей стосовно раси, статі, мови і релігії...»

У розділі також вказується на суттєво важливе значення для міжнародних відносин у ХХІ ст. ряду фундаментальних цінностей: свободи, рівності, солідарності, терпимості, поваги до природи, загальних зобов'язань.

Визначаючи на першому місці значення «свободи», в Д. подається ґендерна дефініція цієї цінності: «*Свобода*. Чоловіки і жінки мають право жити й рости своїх дітей у гідних людини умовах, вільних від голоду й страху насильства, пригнічення й несправедливості. Найкращою гарантією цих прав є демократична форма правління, заснована на широкій участі й волі народу».

Очевидним є ґендерний зміст цінності «рівність», а саме: «*Рівність*. Жодна людина і жодна країна не повинні позбавлятися можливості користуватися благами розвитку. Має бути гарантована рівність прав і можливостей чоловіків і жінок».

ґендерний підхід втілений при визначенні цінності «солідарність»:

«*Солідарність*. Глобальні проблеми повинні розв'язуватися за справедливого розподілу витрат і тягара відповідно до фундаментальних принципів рівності й соціальної справедливості. Ті, хто страждає або перебуває в найменш сприятливому становищі, заслуговують на допомогу з боку тих, хто перебуває у найбільш сприятливих умовах».

Повага до ґендерних відмінностей втілена у змісті такої цінності, як «терпимість»: «*Терпимість*. За всієї різноманітності віросповідань, культур і мов люди повинні поважати один одного. Відмінності в рамках суспільств й між суспільствами не повинні ні лякати, ні слугувати приводом для переслідувань, а повинні пестуватися як найцінніше надбання людства. Слід активно заохочувати культуру миру й діалог між всіма цивілізаціями».

У розділі III говориться про нагальність докладання зусиль, у тому числі забезпечення благодійного управління, для вивільнення на землі більш як мільярда чоловіків, жінок і дітей від принижуючої їх людську гідність крайньої злиденності, перетворити право на розвиток у реальність для всіх. З цією метою держави зобов'язуються скоротити вдвоє до 2015 р. частку населення земної кулі, яке має дохід менше одного долара на день, і частку населення, яке страждає від голоду, а також забезпечити, щоб до цього часу хлопчики й дівчатка мали рівний доступ до всіх рівнів освіти та ін.

Особливий наголос зроблений на ролі ґендерної проблеми у розв'язанні соціально-економічних питань, а саме: «сприяти рівності чоловіків і жінок та розширенню прав і можливостей жінок як ефективного засобу боротьби із злиденністю, голодом й хворобами та стимулювання розвитку, що має дійсно стійкий характер».

У розділі V говориться про розвиток демократії та правопорядку, захист прав усіх громадян як рівних. При цьому підкреслюється рішучість «вести боротьбу з усіма формами насильства щодо жінок і виконувати Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок».

В розділі VIII глави держав і урядів заявили, що вони сповнені рішучості серед інших питань також «продовжувати зміцнювати співробітництво між Організацією Об'єднаних Націй і національними парламентами через їх світову організацію – Міжпарламентський союз – у різних галузях, включаючи мир і безпеку, економічний і соціальний розвиток, міжнародне право й права людини, демократію і ґендерні питання».

Як свідчить перелік питань, ґендерні питання поставлені на рівень питань світового значення. Отже, ґендерне питання є одним із найважливіших питань третього тисячоліття.

ДЕНЬ БАТЬКА – національне свято у деяких країнах, день якого офіційно встановлений державними органами.

Д. б. вперше святкували у США, в штаті Вашингтон, 19 червня 1910 р. за місцевою громадською ініціативою. Таке святкування набуло поширення в інших штатах. У 1924 р. ідея святкування Д. б. як національного свята була схвалена президентом. Офіційно Д. б.

проголосив у прокламації президент Ліндон Джонсон лише у 1966 р. Постійний статус святу надав у 1972 р. Річард Ніксон.

У теперішній час Д. б. відзначають у Литві, Фінляндії, Німеччині, Китаї, Таїланді та інших країнах.

В Україні Всеукраїнська громадська організація «Жіноча Громада» ініціювала запровадження у державі на офіційному рівні Д. б. Цим самим ставилося за мету утвердження паритетної рівності жінок і чоловіків у правах, обов'язках та відповідальності щодо виховання дітей та відповідальності за їх майбутнє.

Щорічно в Україні святкується День Матері (*див. День Матері*).

ДЕНЬ МАТЕРІ – національне свято, день якого офіційно встановлений державними органами багатьох країн.

Уперше Д. М. святкувався 10 травня 1908 р. у США у Філадельфії. Він був зніційований американкою Анною Джервіс на знак любові й пошани до своєї матері. Ця ідея набула популярності й була підтримана широкою громадськістю. Згодом президент США Вудро Вільсон ухвалив постанову Конгресу США, за якою Д. М. проголошувався як свято і щороку відзначався у другу неділю травня.

Святкування Д. М. було перейняте країнами Європи, де почали також його відзначати. На українській землі вперше його відсвяткували у 1929 р. у Галичині за ініціативою письменниці-феміністки Ольги Дучимінської. Це набуло поширення й по всій Україні, але не надовго. В 30-х роках таке святкування було припинене. Лише з 1990 р. ідея святкування Д. М. повернулася на Україну. Велику активність щодо цього виявили жіночі організації «Союз українок», «Жіноча Громада» та Товариство української мови ім.Т.Шевченка «Просвіта».

10 травня 1999 р. Указом Президента України в Україні офіційно відновлений Д. М. Ініціаторами офіційного визнання такого святкування стали Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, всеукраїнські жіночі організації «Жіноча громада», «Спілка жінок України» та «Союз українок».

Д. М. відзначається щорічно у другу неділю травня. Саме так святкується він у Великій Британії, Фінляндії, Данії, Сполучених Штатах Америки, Естонії, Бельгії, Японії та ін.

ДЕРЖАВНА ҐЕНДЕРНА ПОЛІТИКА – діяльність (або бездіяльність) державних інституцій, спрямована на здійснення безпосередньо або опосередковано забезпечення рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків, утвердження ґендерної демократії та формування ґендерної культури в суспільстві.

Для Д. Ґ. п. характерним є:

- діяльність по виробленню ґендерних стратегій і способів їх досягнення;
- цілеспрямована розробка планів, програм по втіленню ґендерних стратегій;
- імплементація ґендерного конструкту в усі сфери життя суспільства;
- вироблення державних механізмів забезпечення ґендерної рівності у суспільстві, узгодження їх з громадськими;
- прийняття ґендерного законодавства, проведення ґендерної експертизи чинного законодавства;
- ґарантування здійснення державної та правової політики щодо ґендерної рівності;
- сприяння науковим установам у розробці ґендерних проблем та проведення ґендерного аналізу соціальних процесів у країні.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЖІНОК – складова соціальної політики, спрямована на ліквідацію ґендерної нерівності у становищі жінок з метою забезпечення їм рівного соціального статусу з чоловіками через ґарантування можливостей для рівноправного розвитку жіночої і чоловічої соціально-демографічних груп.

Наука і практика визначають типи державної політики щодо жінок: патріархатна, патерналістська і егалітарна (*див. Патріархатна політика держави щодо жінок; Патерналістська політика держави щодо жінок; Егалітарна політика держави щодо жінок*).

ДЕРЖАВНА СТРАТЕГІЯ У ГАЛУЗІ РІВНОСТІ – напрями загальнодержавних позитивних дій, спрямованих на фактичне забезпечення інтеграції ґендерних підходів у всі стратегії, програми, плани, що приймаються на державному рівні.

ДЕРЖАВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК – стратегічне й практичне спрямування діяльності державних структур на створення умов у всіх сферах суспільного життя для самоутвердження чоловіків і жінок як рівних перед законом та рівноправних у самоорганізації та самозабезпеченні ними власних потреб та інтересів.

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ – система державних інститутів, компетенція і діяльність яких взаємоузгоджені і спрямовані на втілення ґендерних стратегій і утвердження в реальній практиці ґендерної демократії.

Міжнародна практика свідчить, що серед таких органів можуть бути сформовані різні види державних структур з чітко окресленою ґендерною компетенцією:

- президент, його адміністрація: радник з ґендерних питань; консультативно-дорадчий орган з ґендерної проблематики;
- парламент: радник з ґендерних питань при спікері парламенту; комітет у справах ґендерної рівності (рівних можливостей) або підкомітет у справах ґендеру при одному з парламентських комітетів; науково-дорадчий орган з питань ґендеру;
- омбудсмен у справах ґендерної рівності (або омбудсмен з рівних можливостей);
- уряд: радник з ґендерної рівності при прем'єр-міністрі; рада з рівних прав і можливостей при прем'єр-міністрі або інших високопоставлених членах кабінету; управління з питань ґендеру, створене як самостійна структура в кабінеті міністрів; комісія у справах ґендерної рівності при уряді та ін.;
- міністерства, державні комітети: державний комітет у справах ґендерної рівності; окремі департаменти в рамках міністерств з проблем ґендерної рівності.
- державні структури в місцевих органах – радники, управління, відділи, ради, комісії з питань ґендеру.

Всі органи повинні мати чітко визначену компетенцію з ґендерних питань, що є ефективною умовою їх функціонування. Вона охоплює:

- захист ґендерної політики по горизонталі та вертикалі;

- координацію дій впровадження ґендерних принципів у законодавство, державну політику, програми і проекти;
- зібрання й поширення дисагригованих даних та інформації з питань ґендеру для планування цілей, контролю й оцінки діяльності;
- моніторинг впливу програм і політики на ґендерну рівність;
- підтримку ґендерного навчання на всіх рівнях і розвиток методів і засобів оцінки впливу ґендеру, а також розвиток основних принципів ґендерного навчання і ґендерного контролю над усіма діями уряду;
- організацію інформаційних кампаній з метою привернення уваги громадської думки до ґендерних проблем.

Компетенція названих структур має містити чітко виписану відповідальність за впровадження і просування ґендерних підходів.

Збалансований у ґендерному відношенні штат державних структур надасть більш ефективні результати.

ДЕСЯТИЛІТТЯ ЖІНКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: РІВНІСТЬ, МИР І РОЗВИТОК (1976 – 1985 рр.)

Перша Всесвітня конференція зі становища жінок, що відбулася в Мехіко у 1975 р., розглянула питання рівності жінок та їхній внесок у розвиток і мир та рекомендувала ГА ООН розглянути на її 30-й сесії питання про скликання чергової всесвітньої конференції жінок у 1980 р.

Під час 30-ої сесії Асамблея 15 грудня 1975 р. прийняла резолюцію 3520 (XXX), в якій довела до відома доповідь Мексиканської конференції, схвалила пропозиції про дії й проголосила період 1976–1985 рр. Десятиліттям жінки Організації Об'єднаних Націй: рівність, розвиток і мир. Воно було присвячене ефективним і постійним національним, регіональним і міжнародним діям щодо здійснення Всесвітнього плану дій і пов'язаних з ним резолюцій конференції. Асамблея постановила відповідно до рекомендацій Мексиканської конференції скликати у 1980 р. – у середині «Десятиліття» – всесвітню конференцію всіх держав, щоб оцінити прогрес і скоригувати програми у світлі нових даних і досліджень.

ДІАЛОГІЧНЕ ҐЕНДЕРНЕ СПІЛКУВАННЯ – тип взаємовідносин між жінкою і чоловіком, в яких учасники діють на принципі відкритості та рівності, спільного творення буття.

ДІТОЦЕНТРИСТСЬКА СІМ'Я – сучасна сім'я, для якої характерні величні, піднесені цінності приватного життя, емоційні відносини й гіпертрофована цінність дітей.

ДИСАГРЕГАЦІЯ – розподіл статистичних даних за статтю, який надає можливість визначити в статистичних показниках не лише становище окремої особистості як ґендерно-нейтральної, а й побачити в ній становище жінки й чоловіка в суспільстві, існуючий у ньому ґендерний дисбаланс.

Такі статистичні показники дають підстави для обґрунтування та утвердження ґендерної збалансованості й долання ґендерної асиметрії.

ДИСКРИМІНАЦІЯ ҐЕНДЕРНА – дії, спрямовані на звуження у правах і свободах, обмеження в можливостях однієї зі статей або будь-якої з їх вікових та інших груп.

Ґ. д. може бути у відкритій та прихованій формах (*див. Дискримінація ґендерна відкрита, Дискримінація ґендерна прихована*).

ДИСКРИМІНАЦІЯ ҐЕНДЕРНА ВІДКРИТА – обмеження у правах і можливостях особи будь-якої статі, безпосереднім офіційним приводом чого виступає статева належність.

ДИСКРИМІНАЦІЯ ҐЕНДЕРНА ПРИХОВАНА – обмеження у правах і можливостях особи тієї чи іншої статі, хоча реально зумовлені статевою належністю, але офіційним приводом для яких слугують інші причини.

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЖІНОК – будь-яке розмежування, ізоляція або заборона, що ґрунтуються на статевих відмінностях, які мають своїм наслідком або метою обмежити або анулювати визнання, дотримання чи реалізацію людських прав і фундаметаль-

них свобод жінок у політичній, економічній, соціальній, громадській або якійсь іншій сфері, незалежно від матримоніального статусу, на основі рівності чоловіків і жінок.

Таке визначення дискримінації стосовно жінок надається в ст. 1 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Заборона дискримінації є основою юридичного механізму сприяння досягненню ґендерної рівності в країні. У даному визначенні поняття «дискримінація» вжито у широкому розумінні, а саме йдеться не лише про визнання наявності права, а й про гарантії реальної можливості користуватися таким правом.

Міжнародно-правові акти про боротьбу з дискримінацією щодо жінок містять два поняття дискримінації: пряма дискримінація і позитивна дискримінація (*див. Пряма дискримінація, Позитивна дискримінація*).

ДИСКРИМІНАЦІЯ ПОЛІТИЧНА – свідоме повне або часткове обмеження, постійне або часткове позбавлення учасників політичного процесу свободи чи можливості самовираження, реальних умов реалізації конституційних прав і свобод.

Д. п. здійснюється за ознаками раси, національності, статі, релігійних або політичних поглядів, фактичного здійснення дискримінації у повсякденному житті.

Д. п. може бути легальною, тобто законодавчо вираженою, або латентною. До латентної дискримінації відноситься створення ситуації, при якій система політичних та інших відносин виключає можливість для певних соціальних груп бути політично представленими в органах представницької влади.

Д. п. може бути явною і прихованою. Вона має місце в умовах різних політичних режимів як тоталітарних, так і ліберально-демократичних. До таких груп, які дискриміновані як «політичний клас», відноситься соціальна група жіноцтва, яка в багатьох країнах світу представлена вкрай обмежено. Дискримінаційно виглядає її представлення й у Верховній Раді України.

ДИСПАРИТЕТ – значна ґендерна невідповідність у галузі основних прав людини, у доступі до ресурсів та однакових економічних можливостей користуватися ними, а також у вираженні політичних інтересів у світовому співтоваристві, регіонах, країнах,

що обмежує можливості в соціально-економічному розвитку та користування його результатами.

Ґендерний Д. стримує суспільний розвиток. Втрати від ґендерної нерівності впливають на стан усіх членів суспільства, завдають збитків, порушують стійкий розвиток, знижують ефективність управління.

Ґендерний Д. стримує додання бідності. Сама бідність, зі свого боку, сприяє поглибленню ґендерного диспаритету.

ДИСФОРІЯ ҐЕНДЕРНА – неприйняття особою свого ґендерного статусу чоловіка або жінки і на цій основі відчуття гострої невдоволеності.

Д. ґ. може виражатися у формі транссексуалізму, трансвестизму, неконформності (див. *Транссексуалізм, Трансвестизм, Неконформність*).

ДИТЯЧИЙ ФОНД ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (ЮНІСЕФ)

На національному рівні ЮНІСЕФ надає допомогу в розробці стратегій з ґендерною орієнтацією і підготовці національних планів дій, спрямованих на утвердження ґендерної рівності.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ҐЕНДЕРНА – спосіб соціальної класифікації суспільства, за якого враховуються біологічні й соціальні відмінності між жінками і чоловіками, наділені різним соціальним значенням.

ДОГОВІР ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ДЛЯ ЄВРОПИ (Рим, 2004 р.)

Підписаний 29 жовтня 2004 р. у Римі лідерами 28 країн-членів Європейського Союзу. Договір є документ обсягом понад 350 сторінок, що складається з 448 статей. У ньому узагальнено європейський та світовий досвід утвердження ґендерної рівності за останні 50 років. Набирає чинності після ратифікації його всіма країнами-підписантами. Будучи ратифікованим, Договір повинен замінити всі попередні договори Європейського Союзу.

Представлена Конституція приділяє надзвичайно велику увагу забезпеченню ґендерної рівності.

Так, в частині 3 статті 3 «Мета Союзу» говориться: «Союз бореться проти... дискримінації, підтримує соціальну справедливість та захист, рівність жінок та чоловіків, солідарність поколінь, захист прав дитини».

Ця норма конкретизується у Розділі III «Рівність» Частини II, а саме у ст. II-21 «Недискримінація»: «Заборонено будь-яку дискримінацію на будь-якій підставі, такій як стать, раса, колір шкіри, етнічне чи соціальне походження, генетичні риси, мова, релігія чи віра, політичні чи будь-які інші погляди, належність до національної меншини, власність, походження, фізична чи розумова недієздатність, вік чи сексуальна орієнтація».

У ст. II-23 «Рівність жінок та чоловіків» наголошується: «Рівність жінок та чоловіків належить забезпечувати в усіх сферах, зокрема працевлаштуванні, праці та її оплаті. Принцип рівності не перешкоджає зберігати чи ухвалювати заходи, що зумовлюють окремі переваги недостатньо представленої статі».

У Розділі I Частини III «Політики та функціонування Союзу» визначені спрямованість і мета заходів та політик Союзу. У ст. III-2 говориться: «Усі заходи Союзу, зазначені у цій Частині, спрямовані на те, щоб усунути нерівність та сприяти рівності жінок та чоловіків». У ст. III-3 також сказано: «Визначаючи та здійснюючи політики та заходи, зазначені у цій Частині, Союз має на меті боротьбу проти дискримінації на підставі статі, раси, етнічного походження, релігії чи віри, (фізичної чи психічної) недієздатності, віку чи сексуальної орієнтації».

У цій же Частині III ст. III-8 Розділу II «Недискримінація та громадянство» дозволяється запровадження заходів, необхідних для боротьби з дискримінацією на підставі статі, раси, етнічного походження, релігії чи віри, (фізичної чи психічної) недієздатності, віку чи сексуальної орієнтації.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО – система поведінки, метою якої є досягнення влади, упокорення, підконтрольності з боку одного з членів сім'ї стосовно іншого шляхом морально-психологічного пригнічення, скривдження, жорстокого й грубого поводження, сексуального насильства, обмеження прав розпоряджатися бю-

джетом, прав на відтворення нащадків, результатом чого є заподіяння фізичної або психоемоційної шкоди здоров'ю.

Найчастіше страждають від домашнього насильства жінки, діти, люди похилого віку.

ДОСЛІДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНІ – напрям наукової діяльності, спрямований на вивчення місця, ролі, активності, волевиявлення й самореалізації чоловіків і жінок в історичних умовах соціального буття та його соціальної організації.

Тривалий час у системі наукових досліджень особливе місце відводилось вивченню становища жінки. Д. ґ. ведуть початок з 70-х років XIX ст. Увагу світової громадськості в цей час привертають праці: «Жінка, культура і суспільство», що вийшла за редакцією Розальдо й Ламфере, Ґейл Рабіц «Обмін жінками», Роді Унгер «Про редифініції понять стать і ґендер», Бетті Фрідан «Жіноча містика», Андрієн Річ «Народжена жінкою: материнство як досвід і інститут» та ін. У них чітко розмежовуються поняття «стать» і «ґендер». Починається новий етап у розвитку жіночих досліджень. Спостерігається перехід від вивчення специфічного жіночого досвіду до аналізу ґендерної ситуації в країні. Жіночі дослідження починають дедалі більше переростати в ґендерні. У 80–90-х роках Д. ґ. набувають поширення, стають багатоаспектними. Ґендер дедалі більше ув'язується з такими поняттями, як клас, нація, політика, демократія, мистецтво, культура.

Поява ґендерної теорії на рубежі XX–XXI ст. свідчить про зміни у свідомості окремої людини і людства в цілому стосовно цінностей, орієнтацій, розширення інтересів та виникнення нових потреб, про нові підходи до конструювання культурної реальності сучасності й визначення напрямів творення майбутнього.

У тематичному просторі сучасних Д. ґ. найбільш чітко визначились три напрями: ґендер як інструмент соціологічного аналізу; розуміння ґендеру в рамках жіночих досліджень; ґендер як культурологічна інтерпретація.

Специфікою сучасних Д. ґ. є те, що їх спеціальним предметом дослідження стає не лише жіночий тип суб'єктивності, навіть не жіночий і чоловічий, а крім них, і гомосексуальний, гетеросексуальний та транссексуальний. Розширення концептуалізації суб'єктивності ґендерних досліджень потребуватиме нових критичних дискурсів.

В Україні сфера Д. ґ. привернула увагу у 90-х роках ХХ ст. і набуває свого розвитку. Ґендерна стратифікація суспільства, її гармонізація дедалі більше викликатиме науковий інтерес. Потреба в осмисленні становища і соціального статусу жінки та чоловіка викликала до життя створення ґендерних наукових центрів, збільшення спеціалістів з питань ґендеру, введення спеціальних дисциплін і спецкурсів з ґендерної проблематики у вузах, технікумах, школах та ін.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧІ – вивчення статусу жінки в історично визначеному суспільстві, за якого жіночий життєвий досвід розглядається в системі соціальної та культурної дійсності.

Д ж. принципово відрізняються від досліджень про жінок типом аргументації, здатністю пояснити нерівність становища і громадських позицій жінок і чоловіків.

Дослідження про жінок характеризуються тим, що в них не розглядаються владні відносини «панування – підкорення» в системі відносин «жінка – чоловік», упускається аналіз владного співвідношення в середині культури, пов'язаного зі статтю, не визначаються причини становища жінки в реальній історичній практиці суспільного життя, не вивчається процес соціалізації жінки та ін. У дослідженнях про жінок абсолютизується біологічний аналіз у підході до жінки як істоти, зосереджується основна увага на таких привнесених та штучних ідентифікаціях як «свята», «блудниця», «рокова», засіб насолоди, акцентується увага на уявних чеснотах або на уявних пороках й т. ін. У дослідженнях про жінок ігнорувалися реальні соціальні умови. Все це зумовило нові підходи, які знайшли своє втілення в жіночих дослідженнях.

Д. ж. послуговували певним джерелом і базою для появи ґендерних досліджень (*див. Дослідження ґендерні*).

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧОЛОВІЧІ – вивчення становища і статусу чоловіків у суспільстві, специфічних чоловічих проблем та розгляду зумовленості політики, військової справи та війн як природно чоловічої сфери.

**ДРУГА ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ В РАМКАХ
ДЕСЯТИЛІТТЯ ЖІНКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ
НАЦІЙ: РІВНІСТЬ, РОЗВИТОК І МИР
(Копенгаген, 14–30 липня 1980 р.)**

Конференція проводилася за рішенням ГА ООН від 29 січня 1979 р.

Всесвітня конференція скликана з метою огляду й оцінки прогресу, досягнутого у здійсненні рекомендацій Всесвітньої конференції в рамках Міжнародного року жінки, що відбулася в 1975 р., і коригування програми на другу половину Десятиліття у світлі наявних нових даних і досліджень.

На Конференції прийнята Програма дій на другу половину Десятиліття жінки Організації Об'єднаних Націй: рівність, розвиток і мир.

ЕґАЛІТАРНА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЖІНОК – цілеспрямована діяльність держави щодо забезпечення прав і створення умов і можливостей для життєдіяльності жінок нарівні з чоловіками, гарантування їм волевиявлення, самоствердження і самореалізації, а також вираження особистісних сил людини обох статей як рівних у правах, свободах, відповідальності.

Е. д. п. ґрунтується на концепції рівності прав і можливостей чоловіків і жінок, вільному доступі жінки нарівні з чоловіком до формування й функціонування всіх сфер публічного життя, форм власності, сповідування релігії, вибір ідеології, професійної діяльності, здійснення репродуктивної функції та ін.

ЕґАЛІТАРНА СІМ'Я – сім'я, яка будується на паритетних засадах, де переважає ситуативний розподіл влади між матір'ю і батьком.

ЕґАЛІТАРНА ТЕОРІЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЖІНОЧОГО ПИТАННЯ (франц. *egalite* – рівність) – теорія, в основу якої покладено принципи фактичної рівноправності статей у всіх сферах життя суспільства, рівність соціальних можливостей для самореалізації особистості.

Еґалітарний підхід відкидає принцип «панування – підкорення» у відносинах чоловіка і жінки. Натомість він пропонує ідею взаємодоповнюваності, взаємоповаги, толерантності у міжособистісних відносинах.

ЕКОНОМІКА ҐЕНДЕРНА – зумовлена ґендерною структурою суспільства економічна культура організації та управління економічним життям, а також відповідного до неї способу виробництва засобів виробництва і способу виробництва суспільного та індивідуального життя.

Е. ґ. розкриває нерівність жінки і чоловіка у прийнятті загальнодержавних рішень із стратегічних напрямів економіки та розгляду їх у контексті людського розвитку, у відносинах власності, у формальному і неформальному секторах зайнятості, обмеженість доступу жінки до розподілу економічних ресурсів, розробляє показники та індикатори економічного розвитку з врахуванням ґендерної диференціації суспільства.

Е. ґ. – новий напрям економічних досліджень, який аналізує економічні процеси з позиції місця, ролі та впливу на них чоловічого й жіночого соціумів.

ЕКОФЕМІНІЗМ – напрям соціальної активності, яка поєднує в собі ідеї екології та фемінізму.

Мета – вивільнення сутнісних сил жінки й «зцілення» її природи. Вихідний принцип – розгляд природи і жінок як об'єктів пригнічення з боку їх агресорів, покорителів.

ЕКСПЛУАТАЦІЯ ҐЕНДЕРНА – реальне привласнення індивідом, групою однієї статі результатів діяльності статі протилежної з метою користі, наживи.

ЕКСЦИЗІЯ (або клітородектомія) – операція на жіночих статевих органах, що полягає у видаленні клітора, а часто й малих статевих губ.

Практика проведення таких операцій є порушенням прав людини, прав дитини на користування досконалими послугами охорони здоров'я. Вона поширена в країнах Африки, Азії та ін. і призводить до каліцтва жінки.

ЕЛЕКТОРАТ ЖІНОЧИЙ – населення жіночої статі, яке бере участь у виборах до владних державних структур та місцевих органів самоврядування і становить частину виборчого корпусу.

Жінки-виборці становлять більшість порівняно з чоловіками, що пояснюється демографічними причинами. Та все ж серед жіночої частини населення значна його кількість залишається індиферентною до політики. Це дає підстави говорити про зразки електоральної поведінки жінок-виборців.

Е. ж. України дедалі більше є об'єктом політичної зацікавленості для політичних партій і предметом ґендерних досліджень.

ЕЛІТА ЖІНОЧА – найосвіченіша й найактивніша частина жіночого населення в структурі еліти країни, яка здатна впливати на суспільні процеси й соціальні перетворення в державному й громадському житті, визначати стратегічні цілі й напрями його розвитку, тактичні засоби й методи їх досягнення.

ЕЛІТНИЙ ФЕМІНІЗМ – напрям феміністичного руху, спрямований на об'єднання представників і представниць політичної (владної і партійної) еліти для утвердження ґендерної рівності в суспільстві.

Е. ф. набув розвитку у Франції в 80-х роках. Він мав підтримку Соціалістичної партії Франції. Міністерство у справах жінок Франції на той час очолювала Івета Руді. Міністерство виступило за усунення дискримінації щодо жінок, створення державних гарантій для забезпечення рівності жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, в тому числі в політичній.

Результати політичної активності жінок мали свої наслідки щодо просування в напрямі творення ґендерної демократії. До Конституції Франції внесено ґендерний принцип паритетності, яким передбачається досягнення рівності статей у виборчому процесі державних владних структур.

ЕМАНСИПАЦІЯ ЖІНОК – духовне й соціальне звільнення жінки від залежності чоловічої статі, утвердження її культурної незалежності й свободи вибору в добровільному розв'язанні всіх проблем свого власного життя.

Е. ж. – вихід жінок із приватної сфери в публічну і набуття ними цілого ряду прав.

Термін «емансипація» виник у період Великої Французької революції й набув поширення у Європі, США та Росії в XIX ст. У ши-

рокому розумінні Е. ж. тлумачиться як рух жінок за визволення від чоловічої залежності, проти пригнічення за статевою ознакою, за скасування обмежень за статевим принципом, утвердження рівності жінки з чоловіком в усіх сферах соціального життя, зміна їх соціальної поведінки як людини вільної і самостійної, як індивідуальності, здатної до творчості, користування свободами, творення осмисленого щастя, своєї власної долі, орієнтованих на самостійну діяльність у публічному просторі.

Е. ж. відбувається на різних рівнях: правовому – через отримання рівних прав і можливостей з чоловіками; соціальному – через виділення жінок як особливої соціальної групи; індивідуальному – через усвідомлення цінності жіночої особистості, завоювання навичок та досвіду поведінки у публічному просторі.

ЕМАНСИПАЦІЯ ЧОЛОВІКІВ – духовне звільнення чоловіків і суспільства від ідеї чоловічої статевої переваги, зверхності в суспільстві, статусу більшовартості, незаслужених привілеїв, дискримінаційного ставлення до жінки, від чоловічого шовінізму, стереотипів самосприйняття й самоподачі себе як представників роду людського, а не як рівноправної з жіночою спільноти.

Чоловічий рух за Е., за визволення є протилежним щодо дієвості жіночого руху за визволення від усіх форм дискримінації за ознакою статі. Такий рух потребує від чоловіків високої культури, етики й гуманізму, сміливості поглядів, розвинених особистісних якостей.

ЕТИКА ҐЕНДЕРНА – норми й представлення образів жінки і чоловіка та їх поведінки без дискримінації за ознаками статі.

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД (Рим, 4 листопада 1950 р.)

Дія К. поширюється на країни Європейського континенту, які входять до Ради Європи.

Європейська конвенція з прав людини містить розроблений і ефективний механізм міжнародно-правового захисту й реалізації прав людини – жінок і чоловіків. Величезне практичне значення К. полягає в тому, що сформульовані в ній права набули конкретного вигляду у рішеннях Європейського суду з прав людини. Що-

до цього К. є стандартом для всіх країн – членів Ради Європи. Україна ратифікувала К. 11 вересня 1997 р.

Відповідно до національного законодавства громадські організації для здійснення своїх статутних цілей мають право представляти й захищати інтереси своїх членів в органах державної влади. Стаття 55 Конституції України в частині четвертій проголошує, що після використання всіх національних засобів правового захисту кожен має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. У ст.26 К. говориться, що Європейський суд має право приймати справи до свого розгляду лише тоді, коли були вичерпані всі національні засоби й лише протягом шести місяців після дати прийняття останнього рішення національним судом.

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ (ПЕРЕГЛЯНУТА) (Страсбург, 1996 р.)

Прийнята Радою Європи. Підписана Україною.

У Х. регламентуються стандарти прав, а також містяться ґарантії забезпечення прав як системи організаційно-правових, економічних та інших заходів. Концептуально всі права людини співвідносяться із ідеєю ґендерної рівності. Серед основних прав визначаються такі, які безпосередньо стосуються рівності між чоловіками і жінками. Зокрема, проголошується, що всі працівники мають право на рівні можливості та на рівне сталення у сфері зайнятості без дискримінації за ознакою статі (ст. 20). Серед них – право працівників із сімейними обов'язками на рівні можливості та на рівне ставлення (ст. 27).

Х. передбачає інші права, в яких спеціально наголошується на дотриманні ґендерної рівності: право працівників – чоловіків і жінок на рівну оплату за працю рівної цінності (п.3 ст.3); право працівника на захист своєї гідності на роботі, зокрема, сторони мають взяти на себе зобов'язання щодо сприяння подоланню сексуальних домагань на робочих місцях і вжити необхідних заходів щодо захисту працівників від таких домагань (п.1 ст.26); або спеціально передбачає підвищений соціальний захист жінок; права жінок, які працюють, на охорону материнства (ст. 8).

Х. містить спеціальну статтю, що встановлює рівність статей у сфері праці. Їм мають надаватися рівні можливості. З цієї метою

мають вживатися заходи щодо здійснення принципу рівності стосовно зайнятості, заробітної плати, умов праці, соціального захисту, освіти, професійного навчання і професійної кар'єри. Також мають вживатися заходи, що дають змогу жінкам і чоловікам поєднувати їх трудову діяльність та сімейні обов'язки (ст. 16). Всі соціальні права мають ґендерний зміст.

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ЛОБІ ЖІНОК (ЄЛЖ) — найбільша коаліція жіночих неурядових організацій в Європейському Союзі.

Координує діяльність понад 2700 жіночих організацій. Лобіює європейські установи з метою поліпшення становища жінок і утвердження рівності їх з чоловіками. Є впливовою активною структурою в Європі, забезпечує врахування думки жінок у рамках всієї політики і програм Європи.

Координує заходи жіночих неурядових організацій Європи.

ЖІНКА — людина жіночої статі, яка самоідентифікує свою належність до неї.

ЖІНКИ У РОЗВИТКУ (ЖУР) — концепція розвитку, яка розглядає жінку в центрі діяльності. Йдеться про діяльність, що здійснюється жінками і для жінок, допомога жіночим групам і організаціям. Нерідко ця концепція спрямована насамперед на задоволення практичних ґендерних потреб.

ЖІНОЧА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА — складова загальної ґендерної політики, яка стосується інтересів жінок як великої соціально-демографічної групи, спрямована на долання асиметрії щодо становища жінок та чоловіків і відображає їх правовий і соціальний статус.

ЖІНОЧА МЕРЕЖА — встановлення широких зв'язків між жінками та створеними ними громадськими об'єднаннями з метою обміну та набуття досвіду, поширення та отримання інформації, організації спільних справ і акцій, лобіювання спільних інтересів, налагодження особистих професійних зв'язків та контактів.

Ж. м. може створюватися на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях. Така мережа є конструктивною формою для пропаганди, спільної діяльності та порівняльного аналізу ґендерних ідей і практики ґендерних перетворень.

ЖІНОЧІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ – громадські об'єднання жінок, що створюються з метою задоволення особистих, колективних або громадських потреб та інтересів.

Ж. г. о. є організаційною формою реалізації прав і свобод, задоволення економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законодавством в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Вони діють на основі прийнятих статутів, дотримуючись правового порядку в країні.

Міністерством юстиції України на 2005 р. зареєстровано 44 всеукраїнські та міжнародні Ж. г. о. Територіальними органами юстиції зареєстровано понад 700 місцевих громадських організацій жіночого спрямування, з них близько 400 – обласними управліннями юстиції.

ЖІНОЧІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ – політичні організації, створені жінками з метою розширення своєї участі у формуванні та функціонуванні державних владних структур, захисту політичних та інших прав, досягнення ґендерної рівності в країні та розвитку ґендерної демократії.

Членство в Ж. п. п. обмежується, як правило, жінками. Проте жіночі політичні партії можуть надавати право членства в них чоловікам. Окремі з них – прихильники ґендерної ідеології.

Ж. п. п. є вимушеним й тимчасовим явищем. Вони виникають у тих випадках, коли влада ігнорує ґендерні проблеми або розв'язує її вкрай повільно і поверхово, коли сильні патріархальні традиції в суспільстві, а державна влада тяжіє до патріархатних форм правління всіма сферами життя.

В Україні, починаючи з 1997 р., Міністерством юстиції України зареєстровано 6 політичних партій жіночого спрямування. Серед них: Партія «Жінки України», Всеукраїнська партія «Жіночі ініціативи», Партія «Солідарність жінок України», Всеукраїнське політичне об'єднання «Жінки за майбутнє» (партія). Окремі з них вже припинили свою діяльність.

ЖІНОЧІ РАДИ – громадські органи, які за радянської влади організовували діяльність серед жінок.

Ж. р. виникли у 30-х роках ХХ ст.

У 1941 р. створено Комітет радянських жінок, який мав здійснювати центральне керівництво. В 1987 р. на Всесоюзній конференції радянських жінок було вироблене Положення про ради жінок, в якому окреслювалося коло їх повноважень. Відповідно до нього Ж. р. діяли на підприємствах і за територіальним принципом.

Метою створення Ж. р. визначалося залучення широкого кола жінок до громадсько-політичної діяльності та підвищення їх ролі в управлінні державою та суспільством. Це відображало формули партійних з'їздів тих часів про підвищення всіх форм активності трудящих. Ж. р. створювалися і діяли під керівництвом партійних органів усіх рівнів організаційної структури КПРС.

У 1991 р. з розпадом СРСР Ж. р. припинили своє існування. В Україні значна частина Ж. р. трансформувалися й стали підґрунтям новоствореної Всеукраїнської громадської жіночої організації «Спілка жінок України».

ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ – питання про шляхи досягнення фактичної рівноправності жінок і чоловіків.

ЖІНОЧИЙ РУХ – система добровільно створених жіночих об'єднань (груп, організацій, органів), діяльність яких спрямована на задоволення потреб та інтересів, вияв активності у політичній, економічній, соціальній, духовній та інших сферах, досягнення фактичної рівноправності з чоловіками, зміну системи ґендерних відносин.

ЖІНОЧИЙ ТА ЧОЛОВІЧИЙ СОЦІУМИ – це соціально-демографічні спільноти, що історично склалися за способом життя, відмінностями в соціальній стратифікації, соціальними цінностями, особливостями становища та життєдіяльності в політичній, економічній, соціальній та інших сферах.

ЖІНОЧЕ, ЖІНОЧНЕ – поняття, за допомогою якого визначалася істота жінки. Історично поняття «жіночність» пов'язане з традицією поляризації культури і природи, духу й тіла. «Жінка», «жіночність», як правило, асоціювалися чоловіками по-різному. Так, Арістотель пов'язував їх з ірраціональністю, А.Шопенгауер – з аморальністю, Ж.-Ж. Руссо – з чуттєвістю («її гідність – бути непізнаною, її честь – повага до чоловіка, свої радощі знаходить вона в сімейному щасті»), І.Кант – з інтенсивністю почуттів, З.Фрейд – з істотою, яка страждає від недоликів, Ж.Лакан – з істотою, яка просто не існує у фаллоцентричній системі символів. Отже, патріархальне суспільство поняття «Ж.» та «Ж.» визначало через патріархатне його бачення, що відображало панування чоловічого контролю над жіночою істотою.

До ХХ ст. жінка визначалася з погляду бачення її господарем-чоловіком. Для нього вона, власне, була «іншою» або «другою». Оскільки чоловічий погляд ототожнювався з суспільним, то і для самих жінок вона стала «другою» статтю. Незважаючи на революційні перетворення щодо становища жінки і чоловіка в їх реальному житті й їх ґендерній свідомості, досить поширеним ще й нині залишається погляд на жінку в його традиційному патріархатному розумінні.

Зміна патріархатної парадигми розуміння «Ж.» й «Ж.» на ґендерну не є одномоментним актом. Суспільний її конструкт – роль, форми поведінки, способи діяльності – моделюються культурою всієї системи суспільних відносин. Культура визначає й характер їх осмислення. Ґендерне розуміння «Ж.», «Ж.» пов'язане із статтю як соціально-культурною категорією.

ЖУРНАЛ «ГЕНДЕРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ» – часопис Харківського центру ґендерних досліджень.

Видається з 1998 р.

Видання здійснюється за фінансової підтримки Фонду Дж. Д. і К.Т. Макартурів у рамках проекту «Університетська мережа з ґендерних досліджень для країн колишнього СРСР».

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ҐЕНДЕРНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ – створення в суспільстві умов для самовиявлення і самоутвердження жінки й чоловіка як результату історичного розвитку та забезпечення державних і громадських гарантій з боку відповідних структур.

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ (10 грудня 1948 р.)

Прийнята ГА ООН на основі Статуту ООН.

Висхідний документ ООН, який визначає стандарти та норми прав людини. У Д. проголошені всі права і свободи, які мають усі чоловіки й жінки: «Кожна людина повинна володіти всіма правами й усіма свободами, проголошеними цією Д., без якого б то не було розрізнення... щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового та іншого становища» (ст. 2). У цій статті закладено міжнародний стандарт соціальної рівності статей.

У Д. визнається пріоритет особистості як жінки, так і чоловіка – як мети розвитку, прав людини – як найвищої цінності. Об'єднані Нації підтвердили свою прихильність ідеї рівноправності жінки і чоловіка.

Д. не є юридично зобов'язуючим документом. Країни не ратифікували Д. як формального договору, що як такий накладав би офіційні зобов'язання. Однак більшість положень Д. стали зобов'язуючими як частина міжнародного звичаєвого права. Фактично країни діють так, начебто положення Д. є законом і цим самим перетворюючи Д. в закон.

Д. заклала фундамент для підготовки більш як 80 конвенцій і декларацій з прав людини. Останнім часом ООН у своїх зусиллях щодо прав людини переносить акцент на практичне втілення встановлених норм.

Прогресивний розвиток міжнародного права і його кодифікація – важливий напрям діяльності ООН. Понад 500 конвенцій, договорів і норм є результатом такої роботи. Вони забезпечують основу для зміцнення міжнародного миру й безпеки, сприяють соціально-економічному розвитку. Держави, що ратифікували ці конвенції, юридично зобов'язані їх виконувати.

**ЗАКЛЮЧНА ДЕКЛАРАЦІЯ ДРУГОГО САМІТУ ГЛАВ
ДЕРЖАВ І УРЯДІВ РАДИ ЄВРОПИ
(10 – 11 жовтня 1997 р., Страсбург)**

У жовтні 1997 р. у Страсбурзі відбулася зустріч глав держав і урядів держав – членів Ради Європи. На ній велика увага приділялася питанню збалансованого представництва чоловіків і жінок у всіх сферах суспільства, включаючи політичне життя.

ЗАЙНЯТИСТЬ ҐЕНДЕРНА – розподіл оплачуваної й неоплачуваної роботи між чоловіками і жінками в суспільстві, сім'ї та особистому житті.

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК – система дій, покликаних вплинути на політику, для прийняття політичними структурами на національному та міжнародному рівнях рішень і практичного їх втілення з метою визнання та поваги прав жінок, ставлення до них як до рівноправних з чоловіками, забезпечення їх відповідності міжнародним стандартам прав людини.

ЗҐВАЛТУВАННЯ – погроза або застосування сили з метою змусити чоловіка або жінку вступити у сексуальні стосунки.

ЗОВНІШНІЙ ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ КОНФЛІКТ – суперечності між ґендерно-рольовою поведінкою особистості та суспільно усталеними нормами і стереотипами.

ІДЕАЛИ ҐЕНДЕРНІ – найвища мета ґендерних устремлень по втіленню у життя ґендерних принципів і ґендерних знань, здійснення заради них ґендерної діяльності.

ІДЕНТИЧНІСТЬ ҐЕНДЕРНА – осмислене самовіднесення особою своєї належності до жіночої або чоловічої статі на основі усвідомлення певних особистісних якостей, індивідуально-типологічних особливостей, рис характеру, способів поведінки, що визнаються своїми, достовірними.

І. ґ. – усвідомлення себе пов'язаним з культурними визначеннями чоловічості й жіночності. При цьому значущим є те, як сама особа себе визначає.

І. ґ. є результатом процесу ґендерної ідентифікації, яка становить процес визначення особистістю себе як члена певної соціальної групи – жіноцтва або чоловіків. Через ці групи стать включається в систему ґендерних та інших соціальних зв'язків та відносин, реалізує свою потребу групової належності.

І. ґ. формується з часу народження дитини, в процесі виховання, на основі існуючих у суспільстві уявлень і еталонів поведінки і самореалізації особистості як чоловіка і жінки й триває все життя.

І. ґ. – одна з найсуттєвіших характеристик, без якої не може існувати свідомо автономна особистість.

І. ґ. не є тотожною поняттю «сексуальна ідентичність».

ІДЕНТИЧНІСТЬ ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВА – вид ідентичності особистості, що полягає в усвідомленні нею відповідності її ролей суспільним нормам і стереотипам, що характеризують представника певної статі.

ІДЕНТИЧНІСТЬ СЕКСУАЛЬНА – зміст, якого надає жінка або чоловік своїй сексуальній орієнтації.

З позицій фемінізму І.с. є сукупністю суспільно прийнятих уявлень про сексуальність, інтегровану в свідомість особистості.

ІДЕОЛОГІЯ ҐЕНДЕРНА – системне концептуальне вираження поглядів, ідей, теорій, які відображають і виправдовують ґендерні цінності і норми в суспільстві, реально існуючі відмінності жінок і чоловіків у їх становищі і соціальному статусі, інтересах і потребах та взаємовідносинах.

ІЄРАРХІЧНІСТЬ ҐЕНДЕРНА – упорядкованість, за якої передбачається домінування однієї статі над іншою.

ІМІДЖ (ОБРАЗ) ҐЕНДЕРНИЙ – культурна репрезентація соціальної статі, її тілесності через мову символів і твори мистецтва, які репродукують і легітимують її риси і форми поведінки.

ІНВЕРСІЇ СТАТЕВИХ ТА ҐЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ – зміна компонентів чоловічих та жіночих ролей на протилежні, заміна одних іншими.

До таких форм порушень статевої та ґендерної ідентичності відносять гомосексуалізм, трансвестизм, транссексуалізм (*див. Гомосексуалізм, Трансвестизм, Транссексуалізм*).

ІНДЕКС РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ (ІРЛП) – система показників, за допомогою яких визначається наявність або відсутність у населення країни вибору й можливостей, необхідних для тривалого й здорового життя, а також для підтримання адекватного життєвого рівня.

ІРЛП введений у Доповіді про розвиток людини за 1997 р., яка щорічно готується для Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН). За рейтингом з розвитку людського потенціалу серед 175 країн, де обраховувався ІРЛП, провідні місця посідають Канада, Франція, Норвегія, США і Нідерланди. Серед країн, що розвиваються, лідирують Гонконг, Кіпр і Барбадос. Найнижчий рейтинг у Сьєрра-Леоне, Руанди і Нігерії.

ІРЛП визначає рівень прогресу країн з погляду середньої тривалості життя, рівня освіти й доходу. В основу ІРЛП покладено розуміння перспективи, що визначає рівень розвитку, виходячи з прогресу, досягнутого всіма групами населення країни – від бідних до багатих. Цим він відрізняється від «індексу бідності населення» (ІБН), яким визначається рівень розвитку в контексті бідних прошарків населення кожної країни. Визнаючи за всіма країнами необхідність пошуку власних шляхів зниження рівня бідності, в Доповіді про розвиток людини за 1997 р. серед шести пріоритетних напрямів діяльності визначаються, зокрема, такі, як:

«1) Здійснення політики з урахуванням інтересів людини, в рамках якої окремій особі, домашньому господарству й громаді надається більш широкий доступ до активів на економічному, соціальному, політичному, екологічному й особистісному рівнях.

2) Діяльність по створенню рівних можливостей для чоловіків і жінок як у плані кінцевої мети, так і як засобів у боротьбі за ліквідацію бідності».

ИНДИВІДУАЛІСТИЧНИЙ ФЕМІНІЗМ – напрям фемінізму, що ґрунтується на філософії прав, свобод, волевиявленні індивіда. Головне для нього – автономія, вільне самовираження особистості й мінімальна залежність від держави, її структур.

ИНДИКАТОРИ ҐЕНДЕРНІ – кількісні та якісні виміри змін, процесів і розвитку в суспільстві, що стосуються його ґендерної характеристики.

І. ґ. розкривають ґендерну ситуацію в суспільстві, результативність та ефективність діяльності у напрямку ґендерних перетворень з боку державних, партійних та інших організацій. Вони показують необхідність напрямів і необхідних дій щодо ґендерних змін, свідчать про розвиток ґендерної демократії та ґендерної культури чоловіків і жінок, соціальних спільностей та розвиненості сфер, в яких вони функціонують.

ООН розробила методологію щодо застосування І.ґ., вказала на ґендерний індекс людського розвитку (*див. Ґендерний індекс людського розвитку (ҐІЛР)*).

ИНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ҐЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ – свідоме довгострокове вироблення стратегічних напрямів досліджень ґендеру на основі розробленої методології та наукових методів.

В Україні набули розвитку ґендерні дослідження. В академічних структурах та у вузах розпочалися наукові пошуки й розробки ґендерної проблематики. У багатьох журналах друкуються статті, робляться переклади відомих у світі авторів, підготовлені ґендерні словники, написані й видаються монографії. Видано міждисциплінарний навчальний посібник з питань ґендеру. Всі галузі гуманітарних знань включаються до вивчення ґендерної проблематики. Поступово, цілеспрямовано відбувається становлення системи наукових ґендерних знань, вироблення дослідницької парадигми ґендеру. Відбувається процес об'єд-

нання вчених, які займаються проблемами ґендеру, в Українську асоціацію вчених з питань ґендерної проблематики, створену у 2002 р. Відпрацьовуються механізми інституціоналізації дослідницької роботи з ґендеру.

ІНТЕГРАЦІЯ ҐЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ – врахування двоєдиного виміру в галузі утвердження рівності статей, який орієнтований на розв'язання проблем в інтересах як чоловіків, так і жінок.

ІНФІБУЛЯЦІЯ, АБО «ОБРІЗАННЯ ФАРАОНА» – операція на жіночих статевих органах, за якої передбачається ексцизія (видалення клітора або й малих статевих губ) та видалення великих статевих губ й з'єднання двох половин шляхом накладення швів або природного зростання розсічених тканин. Залишається гладка поверхня з невеликим отвором для спускання сечі й виходу менструальних виділень.

Практика проведення таких операцій, що має місце в Африці, Азії тощо, є порушення прав людини, прав дитини, і призводить до каліцтва тіла.

ІСЛАНДІЯ: ЗАКОН ПРО РІВНИЙ СТАТУС І РІВНОПРАВНІСТЬ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ

Прийнятий Альтингом у 1991 р. Складається з семи розділів.

Розділ I. «Загальні положення». Проголошується заборона всіх форм дискримінації за ознакою статі.

Розділ II. «Зайнятість». Проголошується рівність для чоловіків і жінок щодо забезпечення рівного статусу статей на ринку праці, рівної заробітної плати за рівноцінну працю, рівних можливостей для отримання освіти й професійної підготовки, визначаються протизаконні дії роботодавців, пов'язані з дискримінацією найманих працівників за ознакою статі та ін.

Розділ III. «Освіта». Забороняється дискримінація за ознакою статі в школах, інших загальноосвітніх або навчальних установах при викладанні дисциплін, методах роботи, в процесі занять, при

щоденному спілкуванні з учнями, при написанні підручників та навчальних посібників, професійній орієнтації та ін.

Розділ IV. «Інші сектори». Забороняється друкування образливих, принизливих щодо будь-якої статі оголошень. Звертається увага на призначення приблизно рівної кількості чоловіків і жінок у правління, комітети й ради в рамках уряду, місцевих органів управління й організацій.

Розділ V. «Виконання даного Закону». Відповідальність за виконання закону покладена на міністра соціальних справ. Після кожних виборів до Альтингу призначається Рада по забезпеченню рівного статусу, витрати на діяльність якої покриваються за рахунок коштів Державного казначейства. Закон визначає повноваження Ради. Міністр соціальних справ призначає радника з питань рівноправності, який співробітничає з Радою по забезпеченню рівного статусу.

Міністр соціальних справ вносить на розгляд до Альтингу чотирирічну програму з питань рівності, де міститься детальний план дій і кошторис фінансування конкретних проектів, пов'язаних із забезпеченням рівності.

Міністр соціальних справ призначає на три роки Комітет у справах розгляду скарг з питань рівності, обсяг діяльності якого визначено в Законі.

Розділ VI. «Покарання й процесуальні дії». Визначено характер покарання у разі невиконання чи порушення Закону.

Розділ VII. «Інші положення».

Цей З. є юридичною гарантією державного забезпечення ґендерної рівності в країні.

КАНАДА: ПЛАТФОРМА ДІЙ НА НОВЕ СТОЛІТТЯ: ФЕДЕРАЛЬНИЙ ПЛАН З ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ (1995 р.)

Конституція Канади, до якої входить Хартія прав і свобод, гарантує право на рівність статей перед законом. Відповідно до Конституції і норм міжнародного права у 1995 р. Кабінет Міністрів Канади ухвалив П. д. на нове століття: Федеральний план з ґендерної рівності. У ній дається концепція ґендерної рівності, розуміння історично зумовленого соціального становища жінок і чоловіків у суспільстві, об'єктивна потреба в різному ставленні до

статей як спеціальних заходів для забезпечення однакової результативності при здійсненні ґендерної політики, визначаються шляхи долання перешкод на шляху досягнення ґендерної рівності.

У П. д. сформульовані ґендерна перспектива, визначені основні завдання, стратегічні напрями та пріоритетні дії у їх практичному вирішенні. До таких завдань належать:

- впровадження ґендерного аналізу федеральними департаментами та агентствами;
- поліпшення економічної автономії та добробуту жінок;
- поліпшення фізичного та психічного стану здоров'я жінок;
- боротьба з насильством у суспільстві, зокрема, з насильством проти жінок і дітей;
- утвердження ґендерної рівноправності у всіх сферах культурного життя;
- розкриття потенціалу жінок нарівні з чоловіками у сфері управління;
- просування та підтримка ґендерної рівності у світовому просторі;
- досягнення ґендерної рівності серед посадовців міністерств і відомств.

Ці завдання співзвучні 12 сферам діяльності, визначеним у Платформі дій, прийнятій на Четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок (Пекін, 1995) та запитам ООН і світової співдружності щодо застосування ґендерного аналізу при прийнятті та застосуванні законодавства, формуванні та утвердженні політики і програми розвитку суспільства.

У П. д. Канади на нове століття розроблений механізм утвердження ґендерної рівності в країні. Так, федеральний уряд Канади має обов'язки: розвивати засоби й методики проведення аналізу, який базується на вивченні ґендерних питань; розглядати ґендерний аналіз як один з основних при оцінці законодавчих і політичних процесів; розробляти індикатори оцінки прогресу щодо ґендерної рівності; збирати й використовувати відповідну інформацію з ґендерних питань; використовувати у межах федерального уряду мову, яка включає в себе поняття, що стосуються ґендерних питань; оцінювати ефективність процесу ґендерного аналізу.

Міністерства і відомства, відповідальні за впровадження ґендерного підходу, що базується на ґендерних принципах, в усі сфери життя канадського суспільства.

П. д. втілює механізм утвердження ґендерної рівності в країні по управлінській вертикалі і горизонталі, охоплює всю систему державного і суспільного управління. Він розрахований на довготривалий період. У його підготовці брали участь 24 федеральні міністерства і відомства.

П. д. виходить з того, що у ХХІ ст. світовими лідерами вважаються нації, які досягли ґендерної рівності, в яких розвиток людини є істинною мірою багатства і здоров'я.

Канаду оцінюють як міжнародного лідера з питань ґендерної рівності.

КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ҐЕНДЕРНИЙ ФОНД – заснований в Україні Канадським агентством міжнародного розвитку для підтримки реформаторських ініціатив щодо запровадження ґендерної рівності в Україні шляхом фінансування проектів, запропонованих українськими установами (державними, неурядовими, академічними) на місцевому та національному рівнях. Він діяв в Україні протягом 2000 – 2004 рр.

Мета фонду – підтримка демократичного розвитку громадянського суспільства та сприяння вдосконаленню державного управління в Україні шляхом впровадження ґендерної рівності.

Діяльність фонду базована на концептуальному підході Уряду Канади щодо необхідності просування та підтримки ґендерної рівності у всьому світі, що подолання нерівності між статями є чинником, який сприятиме розв'язанню багатьох проблем сучасного світу. Таке завдання втілене у Федеральному плані досягнення ґендерної рівності, ухваленому Кабінетом Міністрів Канади у 1995 р.

КВОТИ ҐЕНДЕРНІ – спосіб забезпечення представництва жінок у владних структурах, відповідно до якого законодавчо встановлюється певна частина депутатських місць у парламенті для обрання жінок депутатами.

К. ґ. у принципі можуть встановлюватися для обох статей. Але оскільки частка чоловіків у різних органах управління перевищує 90%, то позитивна дискримінація використовується переважно для відновлення порушених жіночих прав.

К. ґ. передбачають збільшення жіночого представництва на виборних посадах. Головна мета ґендерного квотування: долання історичної несправедливості ізоляції жінки від участі у політичному житті; залучення жінок до прийняття політичних рішень; ґарантування участі жінок у представницьких органах влади. К. ґ. не слід ототожнювати з жіночими квотами, як це практикувалося за радянських часів. Ґендерний баланс у демократичному суспільстві має бути предметом турботи всіх виборців, політичних і державних структур, громадськості.

Введення К. ґ. розглядається як явище тимчасове, як засіб забезпечення рівних можливостей. Вони спрямовані на виправлення ґендерних диспропорцій у владі. З розвитком ґендерної культури жінок і чоловіків, з утвердженням їх рівних прав і можливостей у різних сферах життя потреба в ґендерних квотах об'єктивно відпаде не тільки де-юре, а й де-факто. У сучасних умовах ґендерні квоти – це вид позитивної дискримінації (*див. Позитивна дискримінація*).

Противники К. ґ. стверджують, що введення їх є явищем недемократичним, що воно не відображає волевиявлення народу. Однак при цьому вони уникають оцінки «мужекратії», пануючої в сучасному парламенті, замовчують недоліки рішень, прийнятих в одностатевому їх розв'язанні.

Світовий досвід розвинених країн світу (Швеція, Франція та ін.) засвідчив позитивні результати введення системи К. ґ. до партійних списків (пропорційна виборча система) і електоральні системи.

КЕРІВНИЙ КОМІТЕТ РАДИ ЄВРОПИ З ПИТАНЬ РІВНОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ – орган, створений для аналізу, вивчення та оцінки діяльності, визначення стратегій та політичних заходів, напрацювання юридичних документів з питань рівноваги представництва жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, сприяння рівноправності між статями, бороть-

би з насильством над жінками, викорінення торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації.

Створений у 1979 р. До нього входить по одному експерту (чоловік або жінка) від кожної держави-члена. Деякі держави, що не є членами Ради Європи – Канада, Японія і Ватикан, мають статус спостерігача.

К. к. входить до складу Генерального директорату РЄ з прав людини. Він має свій секретаріат, діяльність якого спрямована на втілення в життя політики Ради Європи щодо забезпечення ґендерної рівності.

К. к. звітує перед Комітетом Міністрів Ради Європи, отримує від нього інструкції, надсилає на його адресу свої звіти й пропозиції. Комітет здійснює діяльність: проводить аналіз, дослідження й оцінки; втілює політику співробітництва для досягнення рівності на загальноєвропейському рівні; розробляє ґендерні стратегії й політичні заходи; напрацьовує правові інструменти; кожні чотири роки або один раз на п'ять років організовує європейські конференції міністрів з питань рівності між жінками і чоловіками; формулює зауваження до річної доповіді Генерального секретаря про забезпечення рівності в рамках Секретаріату й РЄ.

К. к. може створювати підлеглі структури на два-п'ять років (робочі групи, групи спеціалістів, комітети експертів та ін.) з різних питань. Серед них – Група спеціалістів з питання про втілення у життя й контроль за втіленням Рекомендацій Комітету Міністрів Rec (2002) 5 про захист жінок від насильства (EG-S-MV (2002-2004)); Група спеціалістів з питання про застосування комплексного підходу до проблеми рівності статей у школі (EG-S-GS (2001–2002)).

КОЛЛОНТАЙ ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛІВНА (1872 – 1952 рр.)

Перша у світі жінка-дипломат.

Активна діячка міжнародного соціал-демократичного руху в Англії, Німеччині, Швейцарії, Франції, Швеції, Фінляндії, Данії, Норвегії, США початку ХХ ст. Брала участь як делегат РСДРП на міжнародних соціалістичних конгресах у Штутгарті (1907 р.), Копенгагені (1910 р.), Базелі (1912 р.).

З 1914–1918 рр. переходить на більшовицькі позиції. Учасниця трьох російських революцій.

Палка прибічниця рівності прав і свобод жінок і чоловіків. Пройшла шлях від ініціатора створення у 1905 р. у Росії Товариства взаємодопомоги робітницям до першої у світі жінки-посла.

Політична і державна діячка Комуністичної партії та Радянської держави. Відомий публіцист і блискучий оратор. 25–26 жовтня (7–8 листопада) 1917 р. брала участь у роботі II з'їзду рад, на якому було проголошено про повалення Тимчасового уряду й перехід влади до рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. Входила до складу Ради Народних Комісарів першого скликання як народний комісар державної опіки.

У 1919 р. працювала народним комісаром пропаганди і агітації в Україні. Тут були написані брошури: «Работницы, крестьянки и фронт», «Как борются работницы за свои права» та ін.

Як член делегації від Радянського Союзу брала участь у роботі XVI–XVIII асамблей Ліги націй, де працювала в правовій комісії з питань правового та економічного становища жінок.

Присвятила дипломатичній діяльності майже 25 років свого життя: призначалася повноважним і торговим представником Радянського Союзу у Мексиці, послом у Норвегії, Швеції.

Відома як автор численних праць з жіночого питання, опублікованих різними мовами в країнах Європи і Америки. Серед них такі, як: «Социальные основы женского вопроса» (написана у зв'язку з підготовкою до Всеросійського жіночого з'їзду у 1908 р.), «Общество и материнство» (1916 р.), «Работницы и Учредительное собрание» (1917 р.), «Положение женщины в связи с эволюцией хозяйства» (1921 р.), «Работница и крестьянка в Советской России» (1921 р.) та ін.

КОМІСІЯ ООН З ПИТАНЬ СТАТУСУ ЖІНОК — орган, сформований у складі Економічної і соціальної ради ООН.

Діє з 1946 р. До складу К. входить 45 членів, які обираються Економічною і соціальною радою ООН на чотири роки. Є одним з основних органів, що здійснює контроль за виконанням Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, за реалізацією Платформи дій, прийнятої Четвертою всесвітньою конференцією зі становища жінок у 1995 р. у Пекіні.

Готує рекомендації і звіти для Ради щодо підтримки прав жінок у політичній, економічній і соціальній сфері. Так, на 41-й сесії Комісії, що відбулася в Нью-Йорку 10–21 березня 1977 р., було розглянуто питання виконання рішень Пекінської Платформи дій з таких критичних галузей, як: політика і прийняття рішень, економіка, навколишнє середовище й просвіта та навчання. На сесії прийняті рекомендації Раді ООН з економічних і соціальних питань (ЕСОСОС). З проблеми «Жінка, влада і прийняття рішень», зокрема, рекомендовано:

«Урядам, політичним інститутам і неурядовим організаціям необхідно активно сприяти участі жінок у прийнятті рішень на всіх рівнях влади. Це передбачає здійснення спеціальних програм, спрямованих:

- на заохочення участі жінок у управлінні на місцевому рівні;
- на використання квот, щоб гарантувати участь жінок в офіційних політичних інститутах;
- на програми підготовки дівчаток до роботи в структурах, що приймають рішення».

Серед рекомендацій з інших питань були: жінкам повинні надаватись у повному обсязі й рівні права мати землю й іншу власність, у тому числі через спадщину; неоплачувана робота жінок повинна мати вимір й оцінюватися; необхідність врахування ґендерного підходу при формулюванні й моніторингу політики структурної реорганізації й спеціальних заходів щодо підтримки участі жінок в економіці; доступність нових інформаційних технологій для жінок; врахування ґендерного компоненту в системі освіти та ін.

У резолюції сесії вказувалось, що успіх будь-яких програм залежить від того, наскільки в них враховується ґендерний підхід.

К. розглядає позови від жінок, які проживають у державах – членах цієї організації.

КОМІТЕТ КОНВЕНЦІЇ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК – орган, створений для здійснення нагляду за виконанням Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, або «Жіноча конвенція»), що прийнята у грудні 1979 р. і набрала чинності у вересні 1981 р.

До складу К. входять 23 експерти, які обираються на 4-річний термін державами, що підписали Конвенцію. К. розглядає звіти держав-учасниць про дотримання Конвенції, оцінює їх та звітує про її виконання. Такі звіти мають завдання: проведення всеохоплюючої експертизи національного законодавства, адміністративних положень, процедур і практики; забезпечення державам-учасницям моніторингу реальної ситуації користування жінками правами відповідно до кожного положення Конвенції; забезпечення держав-учасниць чітко сформульованою політикою, визначеними в ній пріоритетами, сумісними з положеннями Конвенції; забезпечити громадський контроль державної політики; забезпечення вихідними даними, які дають змогу оцінити прогрес щодо виконання зобов'язань по реалізації конвенції; сприяти державам самим оцінювати проблеми й недоліки, які заважають реалізації Конвенції; надання можливості щодо обміну інформацією між державами-учасницями.

Держави-учасниці Конвенції зобов'язані періодично надсилати Генеральному секретарю звіт про законодавчі, судові, адміністративні та інші заходи, що вжиті з метою реалізації Конвенції.

Останніми роками К. дозволив правозахисникам, неурядовим організаціям передавати до Комітету або окремих його членів матеріали у вигляді «тіньових» або «альтернативних національних звітів», що містять їх власну оцінку стану прав людини жінки в своїй країні. Такі матеріали розглядаються як джерело достовірних даних при розгляді офіційних звітів держав.

У 2002 р. Україна офіційно звітувала у К. про стан справ щодо становища жінок у країні й забезпечення їх рівності з чоловіками.

На відміну від Комітету з прав людини Комітет Конвенції ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок не може приймати до свого розгляду індивідуальних скарг.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ РІВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК – застосування всієї сукупності різноманітних методик та інструментів в організації (реорганізації), поліпшенні, удосконаленні й оцінці процесів прийняття рішень особами, які, головним чином, залучені до здійснення політики, із тим, щоб інкорпорувати проблематику рівності між жінками і чоловіками у всі галузі життєдіяльності суспільства і на всіх рівнях управління ними.

К. п. був викликаний суспільною потребою пошуку розв'язання проблеми рівності жінок і чоловіків. У 1986 р. була прийнята Резолюція про роботу Комісії ООН зі становища жінок. Відповідно до неї було прийняте рішення про включення перспективних стратегій у всі програми соціально-економічного розвитку.

Виходячи з цього, РЕ створила Групу спеціалістів з питань К. п. до проблеми рівності статей. Вона розробила його концептуальні основи, методологію й методику. На Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок концепція К. п. була підтримана й набула свого розвитку. У Програмі дій, прийнятій на Конференції, сказано:

«К. п. полягає в організації (реорганізації), поліпшенні, вдосконаленні та оцінці процесів прийняття рішень особами, головним чином залученими до здійснення політики, з тим, щоб інкорпорувати проблематику рівності між жінками і чоловіками у всі галузі й на всіх рівнях.

Уряди та інші учасники державно-громадського життя повинні сприяти активній і зримій політиці, що ставить за мету інтегрувати дії, спрямовані на зміцнення рівності між статями у всі політичні стратегії і програми, аналізуючи за необхідності, до прийняття будь-якого рішення їх можливі наслідки відповідно для жінок і чоловіків».

К. п. – це нова фундаментальна стратегія досягнення рівності між статями. Він не замінє традиційного розуміння політики, що здійснюється в інтересах рівності між жінками і чоловіками. Традиційна політика є специфічною проблемою, що викликана нерівністю між жінками і чоловіками. Якщо точкою відліку для «традиційної» політики є здебільшого специфічна проблема, що зумовлена нерівністю між жінками і чоловіками, для вирішення якої вживаються ті чи інші заходи, то К. п. точкою відліку має все суспільство в цілому і політичні дії в цьому напрямі організовуються як процес урахування розбіжностей між статями, щоб їх рівність стала реальністю.

Суб'єктами реалізації К. п. для досягнення мети рівності статей можуть бути: політики, державні структури, громадські організації, науковці та науково-дослідні інститути, лобістські групи, засоби масової інформації, міжнародні інститути.

КОМПРОМІС ҐЕНДЕРНИЙ – форма ґендерних відносин, за якої розв'язання всіх конфліктних ситуацій між жінкою і чоловіком досягається шляхом взаємних поступок.

Протилежною формою є ґендерне насильство.

К. ґ. становить форму розв'язання всіх соціально-статевих проблем, що виникають між жінкою і чоловіком, за умови миротворчості, без насильства, добровільності й ґендерної етики.

КОНВЕНЦІЯ – міжнародно-правовий акт, обов'язковий для виконання державами-підписантами після ратифікації його в національному парламенті.

Міжнародне законодавство є одним із джерел національного права. Виконання К. є обов'язковим після її ратифікації.

У другій половині ХХ ст. прийнята значна кількість К., спрямованих на утвердження ґендерної рівності у світовому співтоваристві.

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО БОРТЬБУ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЮ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ПРОТОКОЛИ ДО НЕЇ (2000 р.)

Конвенція та Протокол про запобігання та боротьбу з торгівлею людьми, особливо жінками і дітьми, та про покарання злочинів і Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю, що доповнюють К., прийняті ГА ООН 15 листопада 2000 р. та відкриті для підписання у грудні 2000 р.

Протокол про запобігання та боротьбу з торгівлею людьми – перший міжнародний документ, спрямований на розв'язання всіх аспектів проблем, пов'язаних з торгівлею людьми. Він містить міжнародне юридично обов'язкове визначення торгівлі людьми (*див. Торгівля людьми*), положення про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми, про захист жертв, про співпрацю, сприяння поліпшенню транскордонного співробітництва урядових структур та заходи запобігання злочинності. Відповідно до ст.2 метою Протоколу є: «запобігати та боротися з торгівлею людьми, приділяючи особливу увагу жінкам і дітям; захищати жертви торгівлі людьми і надавати їм допомогу, поважаючи у повному обсязі їх права людини; і сприяти співробітництву держав-сторін Протоколу задля досягнення цієї мети».

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ГРОМАДЯНСТВО ЗАМІЖНОЇ ЖІНКИ (1957 р.)

В основу К. покладено принцип, що кожна людина має право на громадянство і ніхто не може бути свавільно позбавлений свого громадянства або права змінити своє громадянство, що країни мають сприяти загальній повазі й дотриманню прав людини й основних свобод для всіх незалежно від статі.

КОНВЕНЦІЯ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД (1950 р.)

Ратифікована Україною у 1997 р.

На регіональному рівні К. закріпила положення, згідно з яким «користування правами та свободами, викладеними у цій Конвенції, забезпечується без якої б то не було дискримінації за ознакою статі, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або іншими ознаками» (ст. 14). Привертає до себе увагу те, що у тексті першою ознакою в порядку перерахування зазначається ознака статі. Це свідчить про підвищену увагу міжнародного співтовариства вже у 50-х роках до проблеми рівності статей.

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ЗАБОРОНУ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ Й ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРОСТИТУЦІЇ ТРЕТІМИ ОСОБАМИ (1949 р.)

Забороняє експлуатацію проституції й торгівлю жінками та дівчатами.

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ЗГОДУ ПРИ ВСТУПІ У ШЛЮБ, МІНІМАЛЬНИЙ ШЛЮБНИЙ ВІК ТА РЕЄСТРАЦІЮ ШЛЮБІВ (1962 р.) – міжнародний юридичний документ, який визнає права жінок і дівчат на свободу при одруженні та заборону дитячих шлюбів.

Держави-сторони зобов'язуються вжити заходів щодо забезпечення повної свободи вибору подружжя, повного скасування шлюбів дітей і попередніх домовленостей про видання дівчат заміж, що укладаються до досягнення ними статевої зрілості, встановлення у разі потреби необхідних санкцій щодо цього, вве-

дення реєстру актів громадянського стану або іншого реєстру, за допомогою якого реєструвалися б усі шлюби.

Конвенція спрямована на долання ґендерної нерівності у становищі жінки.

**КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ
ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК (CEDAW),
АБО «ЖІНОЧА КОНВЕНЦІЯ», 1979 р.**

Правозахисний документ, прийнятий ГА ООН 18 грудня 1979 р. і відкритий для підписання державами. Набрала чинності 3 вересня 1981 р. На 1 березня 2000 р. К. ратифікували або приєдналися до неї 165 країн. Україна ратифікувала 19 грудня 1980 р. Це перша К., яка юридично пов'язана з жіночими людськими правами.

У преамбулі К. заявлено, що просування рівності між чоловіками і жінками та ліквідація дискримінації жінок є центральним принципом ООН і становить предмет зобов'язань держав. У ній констатується, що дискримінація щодо жінок «порушує принципи рівноправності й поваги до людської гідності» і є перешкодою на шляху жіночої участі на рівних умовах з чоловіками в політичному, економічному, соціальному й культурному житті своїх країн.

У К. роз'яснюється значення ґендерної рівності й шляхів її досягнення.

Одне з найважливіших положень К. – визначення «дискримінації щодо жінок» (*див. Дискримінація жінок*).

На відміну від інших договорів передбачає ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, а не просто усунення її за ознакою статі, іншими словами, замість вимоги ґендерної нейтральності (тобто рівного поводження з чоловіками і жінками). К. забороняє будь-яку діяльність, що сприяє збереженню нерівності жінок.

Так, відповідно до ст. 3 держави-сторони зобов'язалися забезпечити всебічний розвиток і прогрес жінок з тим, щоб гарантувати їм здійснення й користування правами людини й основними свободами на основі рівності з чоловіками.

Відповідно до К. держави беруть на себе зобов'язання щодо досягнення результатів і використання відповідних засобів. Держави зобов'язуються:

- включити принцип рівноправності чоловіків і жінок у свої національні конституції або інше відповідне законодавство й забезпечити за допомогою закону практичне здійснення цього принципу;
- вживати відповідні законодавчі та інші заходи, включаючи санкції, що забороняють будь-яку дискримінацію щодо жінок;
- встановити юридичний захист прав жінок на рівній основі з чоловіками й забезпечити за допомогою компетентних національних судів та інших державних установ ефективний захист жінок проти будь-якого акту дискримінації;
- утримуватися від здійснення будь-яких дискримінаційних актів або дій щодо жінок й гарантувати, що державні органи й установи діятимуть відповідно до цього зобов'язання;
- вживати всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, для зміни або скасування чинних законів, постанов, звичаїв й практики, які становлять дискримінацію щодо жінок;
- скасувати всі положення свого чинного законодавства, що є дискримінаційними щодо жінок.

У К. конкретизуються дії в інтересах забезпечення рівності статей. У ній особливо виділяються три аспекти становища жінок: громадянські права і правовий статус жінок; відтворення населення; вплив культурних факторів на відносини між статями.

К. має особливе значення для характеристики можливостей, які надаються міжнародним правом державам для гендерного реформування суспільства.

К. закріплює позитивні і негативні обов'язки держав.

Позитивні (вживання заходів) – забезпечити практичне здійснення принципу рівноправності (п.а ст.2); вживати законодавчих заходів (п.б ст.2); встановлювати юридичний захист (п.с ст.2).

Негативні (утримування від дій) – утримуватися від здійснення будь-яких дискримінаційних актів (п.д ст.2);

К. говорить про обов'язок держав щодо реформування свого законодавства таким чином, щоб воно гарантувало рівноправність соціальних статей.

К. дає змогу державам вдаватися у законодавчій практиці до позитивної дискримінації як тимчасового заходу (ст.4).

Принципове значення для організації діяльності по досягненню ґендерної рівності має ст. 4, яка проголошує, що прийняття державами-учасницями тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення утвердження фактичної рівності між чоловіками і жінками, до яких належать квоти, не є дискримінаційним.

Є першим міжнародним юридичним документом, в якому забороняється дискримінація жінок. Для контролю за її виконанням ст. 17 створено Комітет (*див. Комітет Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок*).

Додатковий імпульс реальному втіленню даного документа дав Факультативний протокол до К., схвалений на 54-й сесії ГА ООН 6 жовтня 1999 р. (*див. Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок*).

Однак будь-які міжнародні акти та інші документи не забезпечать ніяких гарантій там, де слабка влада закону, де відсутні закони та інші нормативно-правові акти, що гарантують додержання конституційних прав та міжнародних домовленостей, де добрі наміри витісняються політичними міркуваннями.

КОНВЕНЦІЯ №100 МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ПРО РІВНУ ВИНАГОРОДУ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК ЗА РІВНОЦІННУ ПРАЦЮ (1951 р.) – документ МОП, в якому проголошується ґендерний підхід до оплати праці чоловіків і жінок за рівноцінну роботу.

В К. вказується, що «термін «рівна винагорода чоловіків і жінок за працю рівної цінності» належить до ставок, які визначаються без дискримінації за ознакою статі» (ст.1). При цьому в ст.3 зазначається, що «різниця в ставках винагороди, яка відповідає незалежно від статі різниці, що впливає з такої об'єктивної оцінки роботи, що виконується, не розглядається як така, що суперечить принципу рівної винагороди чоловіків і жінок за працю рівної цінності».

**КОНВЕНЦІЯ №111 МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ
ПРО ДИСКРИМІНАЦІЮ У ГАЛУЗІ ПРАЦІ ТА ЗАНЯТЬ
(1958 р.)**

К. розкриває зміст терміна «дискримінація», який включає ґендерний компонент, а саме:

«а) будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що робиться за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження або соціального стану і призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи обходження в галузі праці та занять;

б) будь-яке інше розрізнення, недопущення або перевагу, що призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи обходження в галузі праці та занять і визначається відповідним членом Організації після консультації з представницькими організаціями роботодавців і трудящих, де такі є, та з іншими відповідними органами.»

Будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу стосовно певної роботи, що базується на її специфічних вимогах, за дискримінацію не вважається.

Визначає напрями запобігання та долання дискримінації.

**КОНВЕНЦІЯ №156 МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПРАЦІ ПРО РІВНЕ СТАВЛЕННЯ І РІВНІ МОЖЛИВОСТІ
ДЛЯ ТРУДЯЩИХ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК: ТРУДЯЦІ З
СІМЕЙНИМИ ОБОВ'ЯЗКАМИ (1981 р.)**

У К. з ґендерних позицій розглядаються проблеми трудящих з сімейними обов'язками в контексті всіх питань, що стосуються сім'ї й суспільства, проведення національної політики в країні. К. спрямована на усунення всіх форм дискримінації трудящих чоловіків і жінок з сімейними обов'язками, створення умов і можливостей для ґармонійного поєднання професійних і сімейних обов'язків.

**КОНВЕНЦІЯ №103 МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ
ПРО ОХОРОНУ МАТЕРИНСТВА (переглянута у 1952 р.)**

Спрямована на охорону материнства.

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ЖІНОК (1953 р.)

Набрала чинності 7 липня 1954 р. На 31 травня 1996 р. її учасницями стали 108 держав, в тому числі Білорусь, Латвія, Молдова, Росія, Україна.

Одна з перших К., яка визнала права жінок у політичній сфері. Наголошуючи на політичних правах саме жінок, К. виходить з ґендерного принципу забезпечення рівноправності чоловіків і жінок, із зміни традиційної ролі в суспільстві і чоловіка, і жінки.

У ній підкреслюється, що сторони, які домовляються, прагнуть до втілення принципу рівноправності чоловіків і жінок, вказаного в Статуті ООН, забезпечення їх участі в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників, права рівного доступу до державної служби, намагаються урівняти становище чоловіків і жінок щодо володіння й користування політичними правами. Жінкам належить право нарівні з чоловіками, без будь-якої дискримінації голосувати на всіх виборах, бути обраними на рівних з чоловіками умовах у всі встановлені національним законодавством установи, де відбуваються публічні вибори, а також займати посади на рівних з чоловіками умовах на громадській та державній службі й виконувати громадсько-державні функції, встановлені національним законодавством.

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ (1989 р.)

Всі права, передбачені в К., поширюються на всіх дітей без винятку. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечувати всі права дитини від будь-яких форм дискримінації, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я й народження дитини.

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО СТЯГНЕННЯ ЗА КОРДОНОМ АЛІМЕНТІВ (1962 р.)

К. прийнята з метою розв'язання гуманітарної проблеми, що виникає у зв'язку зі становищем людей, доля яких залежить від одержання аліментів і від тих осіб, які перебувають за кордоном.

Ставить за мету полегшити позивачеві («державі позивача»), який знаходиться на території країн, що підписали цю К., стяг-

нення аліментів від відповідача («держава позивача»), який перебуває під юрисдикцією будь-якої іншої країни – підписанта цього документа. Визначені в К. засоби захисту права не заміняють всі інші засоби права, які існують за внутрішнім правом країни або міжнародним правом.

Ця мета здійснюється органами, які іменуються передаточними або проміжними інстанціями.

КОНКУБІНАТ – співжиття чоловіка і жінки без юридичного оформлення шлюбу.

Такі відносини були поширені ще в Стародавній Греції, де й знайшли своє визнання. В Європі згодом їх визначали як співжиття.

Тривале проживання жінки і чоловіка без зареєстрованого шлюбу у різні часи вітчизняної історії мало різні назви: «життя на віру», «фактичні шлюбні відносини», «фактичний шлюб». Останнім часом його стали називати «цивільним шлюбом».

КОНСЕНСУАЛЬНІ ШЛЮБИ – неоформлені статеві стосунки та шлюбно-сімейні відносини.

КОНСЕНСУС ҐЕНДЕРНИЙ – форма відносин між чоловіком і жінкою, спрямована на добровільне досягнення домовленості партнерських позицій шляхом власного волевиявлення та реалізації спільно визначених цілей.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ. ПРОГОЛОШЕННЯ ПРИНЦИПУ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

У самостійній ст. 24 проголошує принцип рівності жінок і чоловіків: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям».

Принцип ґендерної рівності виписано також у ст. 51, де говориться: «Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен з подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї... Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою».

Розділ II Основного Закону встановлює перелік прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Кожне із зазначених прав і свобод має свій ґендерний аспект. Щоб забезпечити ґендерну рівність, у галузевому законодавстві мають бути встановлені норми, що конкретизують або розкривають конституційні положення.

Чинне українське законодавство встановлює відповідальність за порушення цих прав. Форми й види такої відповідальності потребують удосконалення.

КОНФЛІКТ ҐЕНДЕРНИЙ – форма ґендерних відносин, для якої характерне зіставлення соціально-статевих інтересів, потреб, ролей, цінностей чоловіка і жінки й визначення ними характеру діяльності, спрямованої на досягнення несумісних цілей і розв'язання завдань.

К. ґ. викликані суперечностями між нормативними уявленнями про риси особистості й особливості поведінки чоловіків і жінок та неможливістю або небажанням особистості і групи людей відповідати цим уявленням, вимогам.

КОНТРОЛЬ ҐЕНДЕРНИЙ – формальне і неформальне схвалення й підтримка або ігнорування, зневажання презирством, соціальною ізоляцією, знеславлення поведінки чоловіка або жінки з боку суспільства.

КОНЦЕПТОСФЕРА ҐЕНДЕРНА – сукупність культурно і соціально зумовлених ґендерних концептів про якості, атрибути та норми поведінки осіб обох статей та їх відображення у мові.

У ціннісній картині світу як її структурний елемент за тематичною ознакою «ґендер» виділяється ґендерна концептосфера поряд з етичною, релігійною, юридичною та іншими. Вона є однією з тематичних концептосфер. Такі концептуалізовані поняття, як «жінка», «чоловік», «ґендер» та інші утверджуються в свідомості й цінностях сучасної людини.

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ, схвалена Постановою Верховної Ради України від 17 вересня 1999 р.

Розроблена, виходячи з потреби створення належних умов для життєдіяльності сім'ї в Україні. Визначає загальну стратегію і пріоритетні напрями державної політики щодо сім'ї, передбачає здійснення цілої системи заходів з максимальним урахуванням нових реалій: ринкової економіки, політичної демократії, соціального партнерства.

К. має структуру: «Преамбула»; I. «Мета і основні напрями Концепції»; II. «Основні принципи державної сімейної політики»; III. «Основні напрями державної сімейної політики»; IV. «Механізм реалізації основних положень Концепції».

КОНЦЕПЦІЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ (gender – mainstreaming) – система поглядів на стан, зміни, розвиток, оцінку становища та відносин між чоловіками і жінками в контексті всього суспільства, його формування, організації та перетворень.

К. виникла в середині 90-х років і набула свого подальшого розвитку. В її основу покладено комплексний підхід до розуміння рівності статей. Вихідними при цьому розглядалися ідеї: 1) система суспільної організації соціального життя, демократичне управління ним поряд з іншими факторами включають урахування критерію рівності між чоловіками і жінками; 2) утвердження рівності між жінками і чоловіками зумовлене наявністю політичної волі, відпрацьованості організаційних громадських і державних механізмів, національної усвідомленості інкорпорувати ґендерну проблематику в усі сфери життєдіяльності суспільства та держа-

ви. Своє оформлення К. знайшла у підсумковій доповіді про діяльність групи спеціалістів з питання про комплексний підхід до проблеми рівності жінки і чоловіка (Страсбург, 1998 р.).

КОРЕКТНІСТЬ ҐЕНДЕРНА – шанобливе ставлення до жінок і чоловіків як членів суспільства незалежно від того, які соціальні статуси вони мають.

К. ґ. є підвидом політичної коректності і складовою політичної та ґендерної культури.

КРИЗОВІ ЦЕНТРИ ТА ПРИТУЛКИ ДЛЯ ЖІНОК – соціальні служби для жінок, які пережили сексуальне або сімейне насильство чи стали жертвами торгівлі людьми, з метою надання їм термінової медичної, юридичної, психологічної та соціальної допомоги, а також подальшої професійної підготовки (перепідготовки).

Держава підтримує стурбованість громадськості факторами ризику, пов'язаними з сімейним насильством, сприяє залученню широких громадських кіл до розв'язання завдань щодо запобігання й подолання насильства. К. ц. та п. для ж. – це своєрідні соціальні утворення, що діють за певними принципами. До таких принципів належать: конфіденційність отриманої інформації безпосередньо з розповіді жінки або за телефоном довіри; рівна повага до всіх, хто постраждав і звернувся за допомогою незалежно від соціального стану або національної належності; взаєморозуміння між працівниками центру і волонтерами; активна виховна, просвітницька і добродійна діяльність; участь у правотворчій діяльності шляхом виявлення правових ініціатив щодо прийняття нових законів або внесення до чинного законодавства поправок, новел та ін.

В Україні створюються такі центри та притулки. Світова практика має значний накопичений досвід щодо створення та діяльності таких соціальних утворень, зокрема в Канаді, США, країнах Північної Європи, який заслуговує на уважне вивчення.

«КРИТИЧНА МАСА» ПРЕДСТАВНИЦТВА ЖІНОК У ПАРЛАМЕНТІ – визнаний світовою практикою рівень (не менше 30% представників однієї статі) співвідношення чоловіків і жінок, який надає можливість долати ґендерну асиметрію, впливати на формування та прийняття рішень у парламенті.

Таке співвідношення передбачає представництво не менше 30% жінок/чоловіків у складі партійних та державних структур.

Комісія ООН зі становища жінок у 1990 р. визначила критичний поріг, а саме – 30%, який є мінімальним для обрання або призначення жінок на керівні посади в національних суспільствах. Такий відсоток вказувався на Спеціальній конференції «До партнерства між чоловіками і жінками в політиці», яка відбулася 14–18 лютого 1997 р. у Нью-Делі, та на ін. форумах.

КУЛЬТУРА ҐЕНДЕРНА – сукупність статево-рольових цінностей у суспільних сферах буття та відповідних до них потреб, інтересів і форм діяльності, зумовлена демократичним устроєм і пов'язаними з ним демократичними інституціями.

ЛІБЕРАЛЬНИЙ ФЕМІНІЗМ – напрям фемінізму, що базується на принципах унікальності людської істоти, здатної до раціонального мислення, індивідуальної свободи як для чоловіків, так і для жінок, відповідно до яких кожній особистості незалежно від статі має бути надана свобода вибору.

Виник у другій половині XVIII ст. Проголошення рівних прав і вимога рівних можливостей у той час на ділі означало, що і прогрес, і справедливість поширюються суто на чоловіків. Свідомі ранні ліберальні феміністки виступили проти такої виключності.

Видатна діячка американського руху за розкріпачення жінок, дочка священника, дружина другого й мати шостого президента США Адамс Абіґайл Сміт (1744–1818) у листі до чоловіка в час його роботи над Декларацією незалежності (1776 р.) писала: «У нас вистачить сили самим не лише звільнитися, а й підкорити собі своїх властителів і, не вдаючись до насильства, подолати ваше багатовікове, скріплене законом панування; якщо до дам не буде проявлено особливої уваги й турботи, ми осмілимося підняти бунт й відмовимося підкоритися законам, що не забезпечують нам ні права голосу, ні представництва, ні права на освіту, рівну чоловічій, оскільки останнє для представниць найбільш відомих сімейств обмежувалось лише уроками письма й рахування; інколи додавалися уроки танцю й музики».

У 1792 р. у Лондоні англійка Мері Уолстонкрафт (1759–1797 рр.) видала книгу «Захист прав жінок».

На початку XIX ст. Гаріет Тейлор Міл (1807–1858 рр.) разом зі своїм соратником Джоном Стюартом Мілем (1806–1873 рр.) опублікували ряд есе. У цих працях виправдовувалася жіноча емансипація, стверджувалося право жінки на такі ж природні права, які гарантовані чоловікові.

Ранній Л. ф. сформулював цілі, що залишаються актуальними для сьогодення: подолання економічної, соціальної і правової залежності жінки від чоловіка; забезпечення свобод і можливостей щодо отримання освіти та вдосконалення її; прискорення процесу модернізації, в якому соціальні організації підтримували б принцип меритократії і прийняття законів та створення публічних інститутів, що гарантують рівність вибору і можливостей, а також сприяли б поліпшенню становища і статусу жінок та ін.

У XX ст. Л. ф. дедалі більше наповнюється ідеями гуманізму. Беті Фрідан у праці «The Feminine Mystique» (1963 р.) обґрунтувала, що традиційна роль жінки спустошила її духовно й психологічно. Не жертвуючи материнством і дитиною, вона має працювати поряд з чоловіком для формування гуманного суспільства.

Сучасні ліберальні феміністки виступають за соціальні та законодавчі реформи, за проведення соціальної політики, спрямованої на утвердження рівних умов для жінок, забезпечення громадянських прав, освітніх можливостей. Вони розглядають соціальну політику як важливу силу у встановленні доступу жінок до економічних можливостей й забезпеченні громадянських прав. При цьому особливу роль відводять освіті, доланню безкультурності.

Ліберальні феміністки декларують відмінність індивідуума чоловіка і жінки у становищі в приватному світі, тобто вдома, і публічному їх житті. Долання таких відмінностей вони вбачають у проведенні відповідної соціальної політики й вдосконаленні законодавства.

ЛІДЕР-ЖІНКА – досвідчена, далекоглядна, смілива й відповідальна особистість, здатна до аналізу й прогнозування, користується авторитетом у соціального оточення й можливостями інтелектуального впливу на нього, вміє консолідувати навколо себе маси, реалізувати ідею, якій присвятила себе.

Л.-ж., як і лідера-чоловіка, не слід ототожнювати з жінкою-вожаком, керівником, менеджером.

Кожному етапу суспільного розвитку, кожній соціальній групі, політичній системі властиві свої методи формування й рекрутування лідерів. Такими лідерами, як правило, ставали чоловіки.

Тоталітарне й авторитарне суспільство не створює умов для формування лідерів у загальнодемократичному розумінні. Диктатори, номенклатура і бюрократія формуються за законами й принципами, властивими такому типу режимів. У цих умовах жінка на керівній посаді мала діяти за правилами даного режиму і набувати якостей, необхідних для забезпечення його функціонування, а саме – безапеляційно виконавських.

90-ті роки в Україні з розвитком демократії затребували Ж.-л., здатних до творчості, оновлення, перетворень. З'явилося багато активних жінок. Проте в них відчувається брак політичних, соціологічних, психологічних та інших світового рівня знань, яких раніше не навчала вища школа. Сучасні активні жінки несуть на собі вантаж минулого. Потрібен історичний час для формування й розвитку нового гуманітарного світогляду й набуття досвіду громадсько-політичної діяльності в нових умовах, яка відповідала б сучасним потребам і рівню її здійснення. Нова реальність формує Ж.-л. нового типу.

Лідерство не є тотожним будь-якій активності особистості, її участі в діяльності державних, партійних або громадських структур. Проте не можна применшувати значення політичної, економічної, соціальної, культурної та іншої активності жінок. Саме в соціально-активному середовищі, а не поза ним й формується жінка-лідер. Таким організованим середовищем і є партійні та різного роду громадські організації, у тому числі й жіночі, а також участь у роботі державних органів.

ЛЕСБІЙСЬКИЙ ФЕМІНІЗМ – один з напрямів фемінізму, який становить певне угруповання в середині жіночого руху. Своєю основною метою він розглядає конституювання лесбіянок як особливої й самостійної групи у феміністському русі.

ЛЕСБІЙСЬКИЙ ШЛЮБ – стосунки між представницями жіночої статі, на ґрунті яких створюється сім'я.

Такий шлюбний союз у середовищі сексуальних меншин у ряді країн світу визнається юридично.

ЛЕСБІАНСТВО – форма відносин між жінками, що ґрунтується на інтимності, любові й взаємодовірі.

Лесбійки заперечують сексуальні відносини з чоловіками, розглядаючи їх як такі, що не несуть духовності й взаєморозуміння.

ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК – поняття, введене в науковий та політичний обіг ООН. У 1965 р. започаткована Програма розвитку ООН. Основна її мета – надання допомоги країнам у досягненні успішного й сталого людського розвитку.

Л. р. – це процес розширення можливостей вибору. Серед них такі: можливість прожити довге життя, підтримуючи добрий стан здоров'я; можливість здобути освіту; можливість доступу до засобів, що забезпечують гідний життєвий рівень. За відсутності цих трьох можливостей інші виявляються недосяжними.

Проте Л. р. не обмежується лише цим. Для багатьох високу цінність мають можливості вибору у різних сферах: від гарантування політичних, економічних, соціальних свобод до можливості самореалізуватися творчо, підтримувати високий рівень самоповаги, захист своїх прав.

Л. р. передбачає, з одного боку, формування можливостей людини (поліпшення здоров'я, набуття знань та професійних умінь), а з іншого – використання цих можливостей для відпочинку, праці, всіх форм діяльності. Якщо ці два аспекти не збалансовані, то надії на успішний людський розвиток будуть марними.

Успішність Л. р. залежить від урахування ґендерного аспекту. Ґендерні показники свідчать про його ефективні результати (*див. Ґендерний індекс людського розвитку – (ГІЛР)*).

МАРГІНАЛІЗАЦІЯ ҐЕНДЕРНА – широкомасштабні зміни та процеси в соціальному статусі жінки й чоловіка, які характеризують їх перехід до нового економічного, соціокультурного середовища, освоєння нового політичного порядку на основі якісних змін

у системі власності і власників, владарювання й політичної організації суспільства, формуванні нової соціальної структури й оновленні соціальних відносин, формуванні ідеологічних напрямів.

Соціальна самоідентифікація жінки і чоловіка в процесі перетворень у соціальній і політичній структурі населення відбувається різними темпами. Зміни в чоловічому середовищі відбуваються значно швидше в результаті близькості до влади і власності, традиційної вищої мобільності чоловічого населення, більшого досвіду міграції, більшого досвіду життєдіяльності в державній і громадській сфері їх функціонування, меншого зв'язку з домашнім господарством, рутинними формами його упорядкованості. Зміни в переході жінки від однієї до іншої соціальної групи відбуваються значно повільніше, бо вона більш пов'язана з приватною, ще мало індустріально розвиненою в Україні сферою життя, з сімейними відносинами, які несуть на собі тягар патріархатності.

Нова соціальна самоідентифікація в системі ґендеру як процес особливо сприяє активізації жіноцтва й вимагає змін у ставленні і жінки, і чоловіка до нової системи структурованості суспільства, до сприйняття нового соціального простору й наповнення його новим ґендерним змістом організації й соціально-статевої життєдіяльності. Це вимагає змін у свідомості жінки і чоловіка щодо розуміння ідей і принципів утвердження в реальній практиці справедливості, рівності і розвитку, адаптації до освоєння способу життя, побудованого на ґендерних засадах.

МАРГІНАЛЬНІСТЬ ЖІНОК — соціальний статус, за яким жінка розглядається як людина меншовартісна й тому витіснена на обіч суспільного життя. Це проявляється у витісненні жінки з політичних, владних структур, у обмеженні доступу її до власності, до володіння майном, нерухомістю, в усуненні від управління економікою і фінансами та ін.

МАРКОВАНІСТЬ ҐЕНДЕРНА — система усталених знаків (маркерів), за допомогою яких визначається жіночий і чоловічий рід, жіноче і чоловіче.

МАРКСИСТСЬКИЙ ФЕМІНІЗМ – один з напрямів фемінізму, який пов'язує розв'язання проблеми рівності соціальних статей з необхідністю утвердження соціально-класової рівності в суспільстві в цілому.

Зародився в 20-х роках ХХ ст. Яскравими його представниками на той час були Олександра Коллонтай і Клара Цеткін.

Прибічники цієї течії розглядають нерівним становище жінок різних класів, прошарків, пов'язуючи його з існуванням капіталізму. Саме в економічних відносинах виробництва вони вбачають корінні причини підлеглості, підкореності жінки чоловікові, її залежності від нього. Саме вони є витокami влади чоловіка над жінкою. До такої влади насамперед належить економічна й ідеологічна влада. Розв'язати питання рівності статей, на їх думку, можна лише з ліквідацією капіталізму як соціально-економічної системи.

МАСКУЛІНІЗАЦІЯ – процес та система методів щодо утвердження й забезпечення панування маскулінності в суспільстві. Вона, як правило, підкреслює владу, контроль чоловіка над жінкою й свідомо чи підсвідомо несе в собі агресивність і насильство.

МАСКУЛІНІЗМ – ідеологія і суспільний порядок, що виправдовує й стверджує чоловіче домінування в суспільстві на тлі й за рахунок «слабкої», залежної, підкореної жінки.

Маскулінізм підтримує й виправдовує переваги чоловічих цінностей, чоловічої поведінки й мислення, панування агресивності, культу сили, насильства з боку чоловіка стосовно жінки. Він лежить в основі репресивного типу сім'ї. Маскулінна культура подавляє не лише особистість жінки, а й деформує особистість чоловіка.

МАСКУЛІННА МОДЕЛЬ ПОЛІТИКИ – система політичного життя у країні, за якої його організація побудована відповідно до домінування чоловічих традиційних цінностей, стандартів та услашеного способу життя.

За такої моделі чоловіки свідомо чи підсвідомо прагнуть не допустити жінок до політики, визначають правила політичної поведінки, що узгоджуються з чоловічим світобаченням місця й ролі

жінки як патріархальної «берегині домашнього вогнища» і «дітородної машини». За такої моделі жінка, потрапляючи у світ політики, часто, щоб утриматися в ній, змушена, перебирати чоловічий стиль її ведення. В сучасних умовах М. м. п. стає все більш архаїчною і неефективною.

МАСКУЛІННІСТЬ – 1) сукупність нормативних уявлень про соматичні, психічні та поведінкові властивості, характерні для чоловіків; 2) система уявлень, установок про те, що являє собою чоловік, способи його самореалізації, про якості та форми поведінки, йому властиві; 3) нормативний еталон, взірець чоловіка, притаманної йому «чоловічості».

У сучасній науці розглядаються чотири головних парадигми М.: біологічна, психоаналітична, соціально-психологічна та постмодерністська. Якщо перші дві вважають, що відмінності між жінкою і чоловіком закладені як природні якості, то інші дві розглядають М. як продукт соціальної культури, результат впливу пануючих у суспільстві соціальних відносин. Соціокультурні зміни поширюються на соціальні уявлення про специфіку чоловічого тіла, критерії чоловічої краси, привабливості, чоловічі можливості до перетворення ґендерного порядку. Головним суб'єктом і носієм соціальних змін є жінки, які прагнуть ломки усталеного ґендерного порядку. Темпи змін такого порядку і відповідних до нього образів М. нерівномірні в різних країнах, в різних соціальних групах і прошарках, серед різних типів чоловіків. Але необхідність таких змін є невідворотною.

МАТЕРНАЛІЗМ – материнське покровительство, що ґрунтується на авторитеті жінки й підкоренні йому.

МАТЕРИНСТВО – стан матері в період вагітності, народження, годування та виховання дитини, турбота про неї, усвідомлення нею родинного зв'язку з дитиною.

Право на М. – природне право жінки. Суспільство, держава в різні епохи по-різному виявляють турботу про материнство й про право на материнство.

МАТРИАРХАТ – історично зумовлений тип суспільства, для якого характерне домінування жінки в структурі ґендерних відносин, спадкоємності власності, а суспільне становище визначається за материнською лінією.

МАТРИАРХАТНА СІМ'Я – сім'я, в системі ґендерних відносин якої мати користується найбільшим впливом і найвищим авторитетом.

МАЧИЗМ – вираження крайньої, жорсткої маскулінності, що базується на визнанні необмеженості чоловічої сили і влади й проявляється у грубому, цинічному ставленні до жінки.

МЕНОЦИД – термін використовується, коли йдеться про ситуації, дії, рішення щодо знищення чоловіків. Наприклад, прояви меноциду можна бачити в Україні, що виражається в середній тривалості життя чоловіків, яка в середньому на 10 років менша, ніж у жінок.

МЕНШІСТЬ ҐЕНДЕРНА – менша частина осіб тієї чи іншої статі в загальній кількості населення, загальній величині цілого соціуму або соціальної групи, складі організації або колективу, що розглядається.

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ – система міжнародних, регіональних і національних організаційних структур державного і громадського характеру, порядок забезпечення їх діяльності щодо утвердження ґендерних принципів у різних сферах соціального життя та гарантування здійснення вироблених ними ґендерних стратегій і відповідної до них ґендерної політики та ґендерної ідеології.

М. з. ґ. р. створюються для розробки, підтримки, реалізації, виконання контролю, оцінки, пропаганди й мобілізації політики ґендерної рівності, яка сприяє всебічному самовираженню особистості жінки і чоловіка й стійкому суспільному розвитку. Ґендерні механізми різноманітні за формою й різні за своєю ефективністю.

Серед механізмів ґендерної організації соціального життя можна виділити такі як: 1) міжнародні, регіональні, національні; 2) інституціональні, організаційні, фінансові; 3) правові й неправові; 4) політичні, економічні, соціальні, культурні та ін.; 5) ідеологічні, психологічні, праксеологічні.

Створення М. з. ґ. р. – спосіб побудови стійкого, справедливого й розвиненого суспільства, напрям здійснення жінками і чоловіками своїх прав і умова ліквідації всіх форм соціально-статевої дискримінації.

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ ЛЕСБІЯНОК І ГЕЇВ – всесвітнє об'єднання національних, регіональних і місцевих організацій і груп, що захищають рівноправність лесбіянок, гомосексуалістів, бісексуалів та транссексуалів.

Заснована в 1978 р. Зареєстрована в Бельгії як неурядова неприбуткова міжнародна асоціація. Об'єднує понад 300 організацій з близько 70 країн світу зі всіх континентів. У її структурі першою офіційно затвердженою регіональною асоціацією стала європейська, яка також зареєстрована в Бельгії як неприбуткова міжнародна асоціація.

17 вересня 1998 р. Європейський Парламент більшістю (110 голосів проти 89, при 6 тих, хто утримався) прийняв резолюцію, яка підтвердила прихильність Європарламенту до захисту прав людини для геїв і лесбіянок.

У будь-якому суспільстві є немала кількість людей, яких сексуально й соціально приваблюють особи однієї з ними статі. За оцінкою головного адвоката Європейського суду Майкла Елмера, в ЄС їх нараховується близько 35 мільйонів.

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ З НАРОДОНАСЕЛЕННЯ І РОЗВИТКУ (Каїр, 1994 р.)

Мета К. полягала в розробці ефективної глобальної політики в сфері народонаселення. На К. прийнята Програма дій. У ній сказано про радикальний поворот політики світового співтовариства від стримування зростання народонаселення до стимулювання стійкого розвитку, підвищення соціального статусу жінок з перспективою вирівнювання ґендерної нерівності, а також розвитку системи охорони здоров'я.

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ З ПИТАНЬ ЖІНОК, ПРАВА І РОЗВИТКУ (МЖПР) – неурядова організація, діяльність якої спрямована на забезпечення захисту прав жінок у всьому світі.

Спеціальний консультативний статус наданий у 1995 р.

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ (МОП) – організація, створена у 1919 р. у рамках Версальського мирного договору, для забезпечення задовільних умов праці і дотримання соціальної справедливості.

У 1946 р. стала Спеціальним агентством ООН. Її діяльність, серед іншого, спрямована на утвердження ґендерної рівності. Трудові стандарти, спеціально розроблені для забезпечення рівних можливостей, знайшли вираження в таких документах МОП:

- Конвенція №45 про застосування праці жінок на підземних роботах;
- Конвенція №89 про нічну працю жінок (переглянута в 1990 р.);
- Конвенція №100 про рівну винагороду чоловіків і жінок за працю рівної цінності;
- Конвенція №102 про мінімальні норми соціального забезпечення;
- Конвенція №103 про охорону материнства;
- Конвенція №111 про дискримінацію в галузі праці і занять;
- Конвенція №117 про основні мету та норми соціальної політики;
- Конвенція №118 про рівноправність громадян країни, іноземців і осіб без громадянства в галузі соціального забезпечення (ст. 2 й 4 стосуються материнства);
- Конвенція №127 про максимальну вагу, допустиму для переносу одним працюючим (ст.7);
- Конвенція №129 про інспекцію праці в сільському господарстві;
- Конвенція №136 про захист від небезпеки отруєнням бензолом;
- Конвенція № 140 про рівні можливості й рівні права для працівників з сімейними обов'язками;
- Конвенція №156 про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками;
- Конвенція №171 про нічну працю;

- Конвенція №175 про неповний робочий день;
- Конвенція №177 про надомну працю та ін.

Всі конвенції запобігають дискримінації щодо жінок і спрямовані на утвердження рівності чоловіків і жінок.

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК – система взаємопов'язаних договірних, статутних органів і спеціалізованих установ ООН, спрямованих на захист прав жінки, утвердження її рівності з чоловіком.

Практична безправність жінок, історично зумовлена проблемами соціального й особистісного характеру, в сучасних умовах у своїй основі мають правову безграмотність. Формування правової культури жінок і чоловіків є важливим напрямом становлення правової демократичної держави, побудованої, поряд з іншими принципами, на принципах рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, соціальної справедливості стосовно них, підвищення поінформованості й формування самосвідомості жінок. У системі прав людини міжнародне співтовариство виробило й виділило М. м. з. п. жінки як людини, що є важливим інструментом забезпечення становлення ґендерної рівності у світовому просторі й певною гарантією правозахисних національних ґендерних перетворень.

Серед *статутних* органів ООН права жінок належать до компетенції таких органів, як:

- Комісія ООН з прав людини;
- Комісія ООН зі становища жінок;
- Генеральна Асамблея ООН;
- Рада Безпеки ООН.

До *договірних* органів ООН, які здійснюють контроль за дотриманням державами взятих на себе договірних зобов'язань належать:

- Комітет з прав людини, що здійснює контроль за виконанням Міжнародного пакту про громадянські й політичні права;
- Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, що здійснює контроль за виконанням Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права;

- Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, що здійснює контроль за дотриманням Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок («Жіноча конвенція»);
- Комітет з ліквідації всіх форм расової дискримінації, що здійснює контроль за виконанням Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

Спеціалізовані установи ООН, які здійснюють контроль за дотриманням державами взятих на себе договірних зобов'язань, включають систему органів, що передбачають важливі процедури подачі скарг-звернень і скарг-повідомлень для жінок:

- Управління Верховного комісара ООН у справах біженців;
- Міжнародна організація праці (МОП);
- Організація ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО);
- Всесвітня організація охорони здоров'я (ВОЗ).

Ці організації розглядають питання, пов'язані з дотриманням прав людини, серед яких – специфічні питання з прав жінок. Звернення до них можливе у випадку, коли держава-підписант, приєдналась до положень, які надають міжнародному органу юрисдикцію щодо індивідуальних скарг.

До важливих процедур забезпечення прав жінок належать:

- процедури подання й розгляду індивідуальних скарг, контрольні процедури й подання міжнародних скарг на основі договорів ООН;
- контрольні процедури спеціальних доповідачів і робочих груп (особливе значення має Спеціальний доповідач з питань насильства щодо жінок);
- звітна й контрольна процедура Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, що контролює «Жіночу конвенцію»;
- скарги, що подаються безпосередньо до ООН відповідно до Процедури 1503;
- процедури подання скарг до Міжнародної організації праці;
- робота Комісії ООН зі становища жінок з приватними зверненнями;
- механізми звітності у випадках порушення прав, пов'язаних зі статтю, перед Верховним комісаром ООН у справах біженців.

М. м. з. п. ж. є важливою складовою правозахисту прав людини. Всі правозахисні механізми у своїй діяльності спрямовані на встановлення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.

**МІЖНАРОДНІ ПАКТИ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ (1966 р.):
Міжнародний пакт про економічні, соціальні і
культурні права (1966 р.), Міжнародний пакт
про громадянські і політичні права (1966 р.)**

Прийняті ООН у 1966 р.

В обох міжнародних пактах закріплена імперативна норма про рівноправність статей, яка до цього у загальному вигляді була проголошена в Статуті ООН і в Загальній декларації прав людини. У ст. 3 обох міжнародних пактів про права людини держави зобов'язалися забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими, політичними, економічними, соціальними і культурними правами, передбаченими у цих пактах. Таким чином, Пакти закріпили принцип рівноправності статей у формі юридичного зобов'язання і розглядають рівність жінок і чоловіків ширше, ніж просте декларування їх загальної рівності перед законом.

МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ ПРАВ ЖІНОК І МИРУ (8 БЕРЕЗНЯ)

8 березня як Міжнародний день жінки ООН почала відзначати у 1975 р.

ГА ООН 16 грудня 1977 р. закликала держави проголосити будь-який день року Міжнародним днем прав жінок і миру відповідно до їхніх історичних і національних традицій. У зверненні був заклик створювати сприятливі умови для викорінення дискримінації жінок та для їх повного і рівноправного залучення до соціального розвитку (резолюція 32/142). Це рішення було прийняте після закінчення Міжнародного року жінки (1975 р.) і Десятиріччя жінок ООН (1976–1985 рр.), які раніше були проголошені ГА ООН.

У Міжнародний день жінок у 1997 р. Генеральний секретар ООН привернув увагу до ролі жінок у таких питаннях, як мир і безпека і звернувся із закликом «звернутися до жінок, які володіють неабияким умінням сприяти умовам стабільності й миру». Він закликав держави «призначати жінок на посади спеціальних представників, послів з питань превентивної дипломатії та для миротворчих завдань».

МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ СІМ'Ї – 15 ТРАВНЯ

ГА ООН резолюцією від 20 вересня 1993 р. прийняла рішення про те, що, починаючи з 1994 р., кожного року 15 травня відзначатиметься як М. д. с.

У 1989 р. ГА ООН своєю резолюцією проголосила 1994 р. Міжнародним роком сім'ї з метою поглиблення обізнаності громадськості про проблеми сучасної сім'ї та вдосконалення інституційної спроможності держав вирішувати проблеми сучасної сім'ї засобами відповідної політики.

МІЖНАРОДНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ І НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ З ПОЛІПШЕННЯ СТАНОВИЩА ЖІНОК ПРИ ООН

Інститут заснований 12 травня 1976 р. відповідно до резолюції 1998 (LX) Економічної і соціальної комісії ООН (ЕКОСОС). У резолюції передбачалося створення інституту як автономного органу під егідою ООН. Його фінансування мало здійснюватися за рахунок добровільних внесків.

До кола обов'язків Інституту належить вивчення становища і потреб жінок, залучення їх до процесу розвитку. Він підтримує тісні зв'язки з Комісією з питань становища жінок, що була створена при Економічній і соціальній комісії ООН, іншими організаціями в рамках системи ООН та з регіональними та національними інститутами й центрами, що мають аналогічні цілі. Керівним органом Інституту є Рада попечителів, що складається з 10 осіб. Їх в індивідуальному порядку на трирічний термін призначає ЕКОСОС за рекомендацією Генерального секретаря ООН, але не більше, ніж двічі.

У 90-х роках діяльність Інституту розширена за рахунок гендерної проблематики. Гендерний підхід розглядається як важливий метод дослідження становища жінок у сучасному світі.

МІЗАНДРІЯ (чоловіконенависництво) – комплекс ідей і почуттів у частини жінок, для яких є характерними презирство й ненависть до осіб чоловічої статі.

Такі особи звинувачують чоловіків у підступності, бездуховності та інших негативних рисах.

МІЗОГНІЯ (жінконенависництво) – комплекс ідей і почуттів у певного кола чоловіків, які сповнені презирства і ненависті до осіб жіночої статі.

Такі чоловіки звинувачують жінку у бездуховності, хитрощах, жадібності, хтивості, підступності та інших негативних рисах.

МІРА ҐЕНДЕРНОГО РОЗВИТКУ – визначення впливу ґендерної рівності (нерівності) на політичну та економічну владу в країні, її формування, функціонування і здійснення.

МИСЛЕННЯ ҐЕНДЕРНЕ – здатність особистості міркувати, робити висновки на основі суджень про об'єктивну реальність через уявлення, поняття про ґендер.

МОВА ҐЕНДЕРНА – маніфестація в мові наявності людей різної статі, виділення в ній ґендерно специфічної лексики, особливості жіночого і чоловічого висловлення.

Ґендерні відмінності в мові зумовлені соціальними й історичними чинниками. Існують особливості чоловічої й жіночої мовної поведінки, специфіка жіночого й чоловічого висловлення. В мові знаходить відображення статі: номінантна система, лексика, категорія роду та ін. У мовному функціонуванні відображається дискримінація жінок. В ній кодується владна ґендерна асиметрія. Політик – слово чоловічого роду. Про суб'єкта політики говорять «він». У масовій свідомості термін «політик» вимальовує образ чоловіка. Коли йдеться про участь у політиці жінки, тоді обов'язковим є уточнення – жінка-політик або політик-жінка.

Ґендерні дослідження в мові набули розвитку в 60–70-х роках ХХ ст. Вони засвідчили, що мова і стать її носіїв взаємопов'язані. У науці сформувався ряд лінгвістичних напрямів, що характеризуються концептуальними підходами, методами й характером вивчення мови. Вони вивчають ґендерний аспект мовознавства. Серед таких напрямів – соціолінгвістика, феміністична лінгвістика та ін.

В Україні інтенсивно працює група психолінгвістів у місті Кривому Розі на чолі з А.М.Холодом. Він створив міжнародний центр по вивченню чоловічої та жіночої мови «Людина: Мова, Культура, Пізнання». Центр провів ряд міжнародних симпозіумів з проблем

антропоцентричного аналізу мови й видав понад 10 наукових збірників з даної тематики. Центр провів ряд експериментальних психолінгвістичних досліджень щодо сприйняття чоловіками й жінками категорії роду в мові, встановлення статусу антропоцентризму, ідентифікаційних ознак чоловічої і жіночої мови, створення й опису мовних картин світу жінок і чоловіків.

МОНОГАМІЯ – шлюб, за якого одружені чоловік і жінка мають лише одного партнера в їх особі.

МОНОЛОГІЧНЕ ҐЕНДЕРНЕ СПІЛКУВАННЯ – тип взаємовідносин між жінкою і чоловіком, де домінує одностороння спрямованість, метою якої є панування й приниження.

МУЖЕКРАТІЯ – система суспільного порядку та державна організація соціального життя, за яких влада перебуває в руках чоловіків, а жінка – підвладна, залежна особа.

НАЛЕЖНЕ УПРАВЛІННЯ (*див. Благотворне управління*)

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї – вид насильства, що здійснюється вдома або в межах сім'ї.

Насильство можуть здійснювати особи обох статей. Найбільше таке ганебне явище поширене стосовно жінки.

За Н. в с. є наявними близькі стосунки між жертвою насильства й правопорушником. Формами такого насильства є: моральне знущання, економічне насильство, ненадання допомоги, фізичне насильство, психологічний тиск, сексуальне насильство, насильство з боку батьків, інших рідних та ін.

НАСИЛЬСТВО, ЩО ҐРУНТУЄТЬСЯ НА СТАТІ ЛЮДИНИ

Віденська декларація, прийнята на Всесвітній конференції з прав людини у Відні в 1993 р., спеціально визначає насильство, що ґрунтується на статевих особливостях, як порушення прав людини.

Видами насильства над жінками є, зокрема: зґвалтування, статева домагання, обрізання жінок, спалення посагу та ін.

ґендерним є насильство як насильство чоловіків стосовно жінок, так і насильство чоловіків стосовно інших чоловіків, яке також має медичні, соціальні й економічні негативні наслідки. Через поширені чоловічі стереотипи чоловіки також рідко говорять про те, що відчули на собі насильство (особливо домашнє насильство чоловіків стосовно чоловіків). Є прояви насильства з боку жінок по відношенню до чоловіків. Але вони поширені значно менше.

Запобігання й ліквідація насильства в суспільстві вимагає прийняття цілого комплексу заходів – виправних і превентивних, термінових і довгострокових стосовно змін свідомості людей, впливу на систему кримінального правосуддя й формування державної політики.

НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК – це будь-який «акт насильства, здійснений на основі статевої ознаки і завдає або може завдати шкоди фізичному, статевого чи психологічному здоров'ю жінки або страждання, а також загрози здійснення таких актів, примус або свавільне позбавлення свободи у суспільному чи особистому житті». Таке визначення надається в Декларації про викорінення насильства щодо жінок, прийнятій в 1993 р., і Платформі дій, прийнятій на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок (п. 113).

Це визначення поглиблюється у доповіді Світового банку: «...всьяке насильство поза умовами війни можна віднести на рахунок ґендерного аспекту. Насильство чоловіків стосовно чоловіків можна інтерпретувати як чоловічий спосіб розв'язання конфлікту, а чоловіків стосовно жінок – як вираження чоловічої потреби ще раз підкріпити укорінені ґендерні ролі, що поглиблюються значною нерівністю сил і можливостей (фізичних та інших) між чоловіками і жінками».

Насильство є одним з найбільш поширених порушень прав людини в сучасному світі. Воно є серйозним бар'єром на шляху забезпечення ґендерної рівності в суспільстві.

Н. щ. ж. є одним із проявів нерівних владних відносин між чоловіками і жінками, що історично склалися, нерозвинених ґендерних відносин, а також дискримінації стосовно жінки з боку чоловіка. Складність його виявлення й долання полягає у тому, що

воно часто має прихований характер. Жінки соромляться, а нерідко бояться говорити про вчинений стосовно них акт насильства.

Відповідно до визначення Н. щ. ж. виділяють такі основні його прояви, як:

- фізичне, статеве та психологічне насильство, що має місце в *сім'ї*: побиття; статевий примус дівчаток; насильство, пов'язане з посагом; ґвалтування дружини чоловіком; операції на статевих органах, наслідком яких є каліцтво; позашлюбне насильство; насильство, пов'язане з експлуатацією тощо;
- фізичне, статеве та психологічне насильство, що має місце у *суспільстві*: зґвалтування; статевий примус; статево домагання й залякування на роботі, в навчальних закладах та інших місцях; торгівля жінками; примушування до повійства тощо;
- фізичне, статево та психологічне насильство з боку або при *потуранні держави*, де б воно не відбувалося;
- Н. щ. ж., пов'язане з порушенням їхніх прав у *зонах збройних конфліктів*: вбивство; систематичне ґвалтування; сексуальне підкорення; примусова вагітність.
- загроза насильства у різних формах окремих груп, з-поміж яких: жінки, які належать до національних меншин; жінки-біженці; жінки-мігранти; жінки, які живуть в умовах злиденності у сільських або віддалених районах; дівчатка, жінки-інваліди; жінки похилого віку; жінки з числа переміщених осіб; жінки-репатріанти; жінки, які перебувають у зонах збройних конфліктів; жінки, які опинилися в умовах іноземної окупації, агресивних війн, громадянських війн, тероризму, включаючи захоплення заручників. Усі ці акти насильства є перешкодою у досягненні рівноправності, утвердженні ґендерної рівності.

Н. щ. ж. поглиблюється рядом факторів, серед яких: соціальне приниження, почуття сорому, що зумовлює приховування фактів насильства; відсутність доступу до юридичної інформації, допомоги й захисту; відсутність законодавства, яке забороняє насильство; нездатність реформувати чинне законодавство; слабка інформація державних органів про насильство; відсутність освітніх заходів усунення причин і наслідків насильства та ін.

Запобігання Н. щ. ж. потребує чіткої правової системи норм, що стверджують правовий і ґендерний порядок у різних сферах життєдіяльності суспільства. 15 листопада 2001 р. в Україні прийнято Закон «Про попередження насильства в сім'ї». Розробка комплексного підходу до викорінення насильства в сім'ї, суспільстві й державі є нагальною необхідністю і метою.

НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК І ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ

Жінки і діти в період війн та збройних конфліктів, коли посилюється загальне зростання насильства й руйнується правопорядок у суспільстві, стають особливо легкою мішенню. В таких умовах поняття мужності нерідко асоціюється з агресивною й ненависною поведінкою щодо жінки, а тіло її сприймається як поле для завоювання й володіння, для приниження противника, його чоловічої гідності.

Акти насильства під час війн вирізняються особливою жорстокістю й цинізмом порівняно з тими, що характерні для суспільства в мирний час. Вони стають тактичними засобами воєнних дій. Так, ґвалтування стає знаряддям агресії, способом примусу людей залишати території, створення атмосфери страху, використання на потребу солдатів.

Міжнародне співтовариство засуджує ґвалтування як спосіб ведення війн. Комісія ООН з прав людини прийняла резолюцію, в якій ґвалтування вперше названо серед військових злочинів. У ній містився заклик до встановлення міжнародного трибуналу для судового переслідування за ці злочини.

Травми, що зазнали жінки й діти під час воєн, мають довготривалі наслідки після припинення конфліктів. Обстеження засвідчили, що вплив війн на дітей проявляється на їх здібностях до навчання (невміння зосереджувати увагу, неорганізованість, відсутність інтересу, мотивації), психічному здоров'ї (пасивність, почуття страху, боязливність, нервозність, депресивний стан), фізичному стані (порушенні сну, відсутності апетиту), соціальній поведінці (ворожість ставлення, агресивність, роздратування, тяжіння до деструктивності, до насильницьких проявів, до вживання наркотиків, рання сексуальна активність).

Наслідки війн проявляються й через тривалий час в агресивній поведінці в сім'ї та інших формах соціального спілкування.

НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК НА РОБОЧОМУ МІСЦІ

На робочому місці Н. щ. ж. проявляється в формі сексуальних домагань (*див. Сексуальні домагання*) з боку чоловіків-керівників і співробітників. Жінки більш залежні на ринку праці, мають нижчі за статусом посади, більшу небезпеку її втратити, нижчу за обсягом оплату праці, вони більш відповідальні за утримання сім'ї. Все це зумовлює їх уразливість з погляду сексуальної експлуатації.

НАУКА ҐЕНДЕРНА – галузь знань, що вивчає соціально-статевий зріз суспільства.

Останніми роками відбувається своєрідний бум зацікавленості науковців до цієї проблематики. Ґендерні дослідження – одна з наймолодших наук у світі. Вона перебуває у стадії формування, проте дедалі ширше отримує визнання як самостійна галузь наукових знань.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН ДІЙ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ СТАНОВИЩА ЖІНОК ТА СПРИЯННЯ ВПРОВАДЖЕННЮ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ НА 2001–2005 рр.

Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. Н. п. д. передбачено:

- врахування ґендерних аспектів при формуванні державної політики, підготовці програм і проектів;
- заборона дискримінації за ознакою статі на ринку праці, при наймі на роботу, просуванні по службі;
- розробка програм в інтересах жінок, які зазнали негативного впливу реформування економіки, й розв'язання проблем зайнятості жінок, створення умов для розвитку їх підприємницької діяльності;
- забезпечення юридичної грамотності населення й доступу громадськості до інформації про реальні національні та міжнародні механізми на випадок порушення прав жінок;
- розробка освітніх програм з питань прав людини й міжнародного гуманітарного права з урахуванням ґендерного аспекту;
- залучення жінок до прийняття рішень на всіх рівнях влади;
- формування державної політики і впровадження програм, які сприяли б розумінню здоров'я як стану повного фізичного,

інтелектуального й соціального благополуччя, а не просто відсутності хвороб і запобігання ВІЛ-інфекції;

- виховання хлопчиків у душі поваги до прав дівчаток і жінок на вільне волевиявлення й спільну відповідальність з питань сексуальної й репродуктивної поведінки;
- підготовка рекомендацій, навчальних програм, підручників і посібників (всіх рівнів освіти), вільних від стереотипних уявлень про ролі жінки й чоловіка;
- розширення можливостей доступу жінок до засобів масової інформації й сприяння створенню в них нестереотипного образу жінки в суспільстві;
- усунення факторів, що сприяють торгівлі жінками й дівчатами з метою проституції, работоргівлі, інших видів діяльності, й надання правової, медико-психологічної допомоги жінкам і дівчатам, які стали жертвами насильства в сім'ї, на роботі, через інші обставини, створення для цього спеціальних установ реабілітації;
- підвищення ролі жінок і забезпечення рівного їх представництва на всіх рівнях прийняття рішень з питань утвердження миру, превентивної дипломатії на всіх етапах переговорів, посередницької діяльності громадських жіночих організацій.

Н. п. д. спрямований на забезпечення ґендерної рівноваги в країні.

Цьому Н. п. д. передували Н. п. д. на 1997-2000 роки щодо поліпшення становища жінок і підвищення їх ролі у суспільстві, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 р.

НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ ҐЕНДЕРНА – свідоме або несвідоме незнання ґендерного права та інших ґендерних норм соціального співжиття.

Н. ґ. обмежує можливості соціального і правового захисту рівності та рівноправності статей, паритетності в їх відносинах, що є перепорою на шляху побудови й функціонування правового громадянського суспільства й правової, соціальної, демократичної держави, реального втілення ґендерних прав і свобод громадян.

НЕКОНФОРМНІСТЬ ҐЕНДЕРНА – форма ґендерної дисфорії, що характеризує невідповідність фізичного вигляду дівчинки або хлопчика ustalеним ґендерним нормам.

НЕРІВНОВАГА ҐЕНДЕРНА – реально існуючий дисбаланс у розвитку суспільства, що визначає відмінність у становищі жінок і чоловіків; система соціально-статевих відносин у суспільстві, за якої жінки і чоловіки мають нерівні можливості самореалізації й де свідомо чи несвідомо надається перевага ролі однієї із статей.

Н. ґ., як і ґендерна рівність, пов'язана з культурним розвитком суспільства. Їх чинники, індивідуальний та соціальний вимір зумовлені історичним часом та історичним простором. Н. ґ. пов'язана з утвердженням у суспільстві ієрархії статей і політичним закріпленням такого стану. Відповідно до такої ієрархії чоловіки розглядалися як істоти, вищі за своїм значенням порівняно з жінками. Відповідно до цього вищими за своїм значенням розглядалися й чоловічі цінності, проголошені ними ідеї, встановлені норми й принципи соціально-статевих відносин. Все це, створене чоловіками, політично закріплювалось у загальнозначущих документах для всього суспільства.

Отже, Н. ґ. характеризують ознаки:

- наявність ієрархії статей, відсутність відносин партнерства між жінками і чоловіками;
- панування традиційних стратегій вирішення «жіночого питання», традиційних видів політики в галузі захисту рівності між жінками і чоловіками;
- недостатня репрезентативність жінок, ґендерна незбалансованість у владних структурах;
- усунення жінок від розподілу ресурсів, участі у прийнятті загальнодержавних рішень;
- домінування способу життя, ідеологічних основ та інтересів, властивих чоловікам;
- панування в суспільстві цінностей і пріоритетів, сформованих чоловіками;
- значна економічна залежність жінки від чоловіка;

- поширення в суспільстві посягань на свободу й гідність жінок (насильство проти них, торгівля жінками, проституція);
- відсутність ґармонійного суміщення фахової діяльності й сімейного життя як для чоловіків, так і для жінок;
- відсутність розвиненого ґендерного законодавства, а також реального механізму його застосування;
- зосередження розв'язання проблеми нерівності становища жінок у руках самих жінок, відсутність у цьому процесі участі чоловіків.

Проблема Н. г., її долання, як і утвердження ґендерної рівності (*див. Ґендерна рівність*), потребує комплексного підходу до її розв'язання, наявності професійних інституціональних механізмів, сучасних методів і технологій.

НЕТРАДИЦІЙНА СЕКСУАЛЬНА ОРІЄНТАЦІЯ – емоційна або еротична спрямованість індивіда на особу тотожної статі.

До людей, для яких властива інверсія статевих орієнтацій, відносять геїв (гомосексуальних осіб чоловічої статі) та лесбійок (гомосексуальних осіб жіночої статі).

Спрямування сексуального потягу на тотожну стать є нестандартною поведінкою чоловіків і жінок. Існує погляд на неї як на порушення статево-рольової поведінки. Проте існує й інша думка, за якою порушення сексуальних орієнтацій не вважається психічним відхиленням. Причини інверсії статевого потягу, його зумовленість біологічними та соціальними факторами, є предметом вивчення багатьох наук. На сьогодні сформувалися багато теорій щодо цього, серед яких – генетична, ендокринна, конвергентна, неврогенна, умовно-рефлекторна, психоаналітична та інші.

НЕЧУТЛИВІСТЬ ҐЕНДЕРНА – несприйняття соціокультурних ознак статей та відмінностей між чоловіком і жінкою.

НІМЕЧЧИНА: ЗАКОН ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ РІВНОСТІ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ

Прийнятий Бундестагом 30 листопада 2001 р. 3. спрямований на встановлення рівності жінок і чоловіків, усунення існуючої і запобігання можливій дискримінації через належність до статі. Сприяння рівності жінок і чоловіків у 3. закріплюється як загаль-

ний керівний принцип у діяльності всіх працівників і особливо керівних посадовців в органах державного управління і судах, а також на підприємствах. У ньому констатується, що «кількість жінок тоді вважається недостатньою, коли вони від загальної чисельності працюючих... становлять менше 50 відсотків».

У 3. детально вписані механізми забезпечення ґендерної рівності при оголошенні вакантних посад, працевлаштуванні, організації трудової діяльності в системі управлінських структур та на виробництві, кар'єрному зростанні, підвищенні кваліфікації. За 3. відділи кадрів зобов'язуються мати розроблені «плани встановлення рівності», в яких повинні передбачити встановлення ґендерної рівноваги. Такі плани складаються спільними зусиллями уповноваженої у справах жінок та керівництва організації на чотири роки. З таким планом та змінами в ньому ознайомлюються всі працівники організації і в разі невиконання звітують перед вищими інстанціями.

3. закріплює компетенцію уповноважених у справах жінок, які обираються на чотири роки таємним голосуванням у кожній організації з чисельністю співробітників 100 осіб і більше. Відповідно до 3. вони та їх заступниці відслідковують виконання цього 3. та Закону про захист працюючих. Якщо заперечення уповноваженої не береться керівництвом до уваги і не вдається владнати розбіжності з ним, то уповноважена у справах жінок може звертатися до суду. 3. випишує судовий процес з питань забезпечення ґендерної рівноваги і примирення поза судом.

3. регулює узгодження сімейних і професійних обов'язків жінок і чоловіків: графік та умови роботи для осіб, які мають сімейні обов'язки; часткову зайнятість, роботу вдома та відпустку за сімейними обставинами, повернення до повної зайнятості.

3. вказує на обов'язковість і гласність ґендерної статистики.

Уряд кожні чотири роки зобов'язаний подавати доповідь бундестагу про реальне становище жінок і чоловіків та виконання цього 3. на підставі даних, поданих міністерствами, та узагальненої інформації щодо встановлення ґендерної рівності в окремих організаціях.

НОВА ТЕОРІЯ СЕКСУАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ – теорія, яка розглядає сексуальну поведінку чоловіка і жінки в історичному розвитку, а не як біологічно задану і незмінну.

Новизна ідеї цієї теорії полягає в тому, що сексуальність конституюється в суспільстві й в історії, а не є такою, що біологічно задана і незмінна, як це стверджують сексуальні есенціалісти (див. *Сексуальний есенціалізм*). Це не означає, що, говорячи про людську сексуальність, можна нехтувати біологічними особливостями людини, ігнорувати їх. Теорія підводить до розуміння того, що людська сексуальність не може бути зрозуміла в суто біологічних термінах.

Людська сексуальність є продуктом людської культури. Для існування людської сексуальності необхідне не лише біологічне тіло. Вона виникає з сукупності тіла, мозку, геніталій і здатності говорити. Тіло не існує у відриві від ознак, якими його наділяє культура. У суспільстві є історичний зріз існуючої ієрархічної системи сексуальних цінностей.

Сексуальність – продукт людини. А вона є тією мірою біологічна, що і сексуальна. Тією мірою, якою стать розглядається в термінах соціального аналізу або історичного розуміння, стає можливою реальна сексуальна політика.

НОРВЕГІЯ: ЗАКОН КОРОЛІВСТВА НОРВЕГІЇ ПРО РІВНІСТЬ МІЖ СТАТЯМИ

Прийнятий Стортингом 9 червня 1978 р. Складається з 22 параграфів.

Дія 3. поширюється на всі сфери життя суспільства, за винятком внутрішнього життя релігійних громад. Не допускається різний підхід до жінок і чоловіків, під яким розуміються дії, що ставлять жінок і чоловіків в різне становище на основі відмінностей між статями.

3. визначає рівність підходу до статей у трудових відносинах, при отриманні освіти, реалізації права на об'єднання.

Король призначає Раду з рівноправності, мандат і кількість членів якої встановлюються Стортингом. Для виконання 3. король призначає Уповноваженого у справах рівноправності строком на

6 років й Комісію у справах рівноправності з 7 членів та їх заступників. У З. визначаються їх повноваження.

3. містить санкції до тих, хто порушує його норми.

У З. закріплюється рівність статей при призначенні або обранні державними органами комісій, правлїн, рад, комітетів і т. ін. не менш як чотири і більше. У них кожна стаття повинна бути представлена не менш 40% загальної кількості членів. У комісіях з двох або трьох осіб повинні бути представлені обидві статі.

3. забороняє рекламу, в якій принижується гідність особи будь-якої статі.

3. покликаний сприяти утвердженню рівності між статями.

НОРМИ ҐЕНДЕРНІ – загальновизнані правила ґендерної рівності й рівноправності (нерівності, нерівноправності), втілені у свідомості, поведінці та відносинах між чоловіками і жінками.

Зміст відносин як рівноправних визначають ґендерні ролі. Вони становлять ґендерний компонент політичних, моральних, правових норм, традицій і звичаїв, у цілому унормованого соціального статусу чоловіка й жінки в суспільстві.

Н. ґ. не мають універсального змісту. В різних суспільствах вони мають свої особливості. Масштаб дії Н. ґ. визначається ґендерною культурою, ступенем оволодіння ними, визнанням їх чоловіками й жінками й способом інституціоналізації в суспільстві. Отже, бути чоловіком або жінкою не означає мати певні природні якості, а потрібно виконувати певну ґендерну роль і відповідати певним стандартам соціального життя.

В ХХІ ст. триває процес активного напрацювання узагальнених і диференційованих Н. ґ., кола ґендерних прав, свобод, обов'язків і відповідальності чоловіків і жінок.

НУКЛЕАРНА СІМ'Я – сім'я, яка складається з двох поколінь – батьків та їх дітей.

ОМБУДСМЕН З ПИТАНЬ РІВНОПРАВНОСТІ
(див. Уповноважений з питань рівноправності)

ОРГАНІЗАЦІЯ З БЕЗПЕКИ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ (ОБСЄ)

Утворена відповідно до Гельсінкського Заключного акта 1975 р., який мав загальний виклад прав людини. Ця організація понад 20 років була постійним форумом для політичного діалогу з питань безпеки. Після падіння Берлінської стіни ОБСЄ набрала постійної форми. Вона стала відігравати важливу роль у контролі за дотриманням прав людини й запобігання конфліктам. З 90-х років дедалі більше місце в діяльності цієї організації посідає ґендерний підхід при оцінці прав людини, європейської безпеки і співробітництва, миротворчості й мирооблаштування.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ – організація суверенних націй, офіційною датою створення якої вважається 24 жовтня 1945 р. У створенні ООН взяла участь 51 країна. Сьогодні членами ООН є 191 країна, тобто майже всі країни світу.

В ООН є 6 головних органів. П'ять з них розташовані у Нью-Йорку – ГА, Рада Безпеки, Економічна і соціальна рада, Рада з опіки й Секретаріат. Шостий орган – Міжнародний суд – знаходиться в Гаазі (Нідерланди).

Важливий напрям діяльності ООН – прогресивний розвиток міжнародного права і його кодифікація. Понад 500 конвенцій, договорів і норм є результатом такої роботи. Вони забезпечують основу для зміцнення міжнародного миру й безпеки, сприяють соціально-економічному розвитку. Держави, що ратифікували ці конвенції, юридично зобов'язані їх виконувати.

ООН забезпечує розв'язання проблем, які хвилюють людство, механізми врегулювання спорів. Вона має на меті у своїй діяльності такі важливі цілі, як: підтримка міжнародного миру й безпеки, розвиток дружніх відносин між націями, здійснення міжнародного співробітництва у розв'язанні міжнародних проблем і підтримка поваги до прав людини. ООН є центром для узгодження дій націй у досягненні цих спільних цілей.

До першочергових проблем з 1990-х років ООН відносить ґендерні проблеми. Вона розглядає ґендерні принципи й ґендерний підхід як основоположні при розв'язанні всіх проблем світового співтовариства. Серед комплексу міжнародних стратегій, стандартів і програм ООН акцентує першочергову увагу на рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, розвитку ґендерного законодавства, проведенні ґендерних досліджень, впро-

вадженні міжнародних ґендерних стандартів, зібранні й аналізі ґендерної статистики, підтримці у створенні національних механізмів забезпечення ґендерної рівності, сприянні розвитку ґендерного руху, допомозі жіночим організаціям та ін.

Всі органи ООН як важливу складову своєї діяльності розглядають ґендерну політику. Широкий діапазон з ґендерної проблематики покладається на спеціалізовані установи системи ООН, які створені й діють у всіх сферах життя. ООН приділяє особливу увагу перебудові власної внутрішньої діяльності на ґендерних принципах, формуванню всіх документів організації з позиції ґендерної перспективи.

Під егідою ООН, починаючи з 1975 р., проведено чотири всесвітні конференції зі становища жінок, Спеціальна сесія ГА ООН щодо становища жінок і ґендерного розвитку в сучасних умовах, створені спеціальні органи в системі ООН з жіночих і ґендерних питань, виконані теоретичні розробки з питань ґендеру, додання дискримінації жінки в сучасних умовах та ін. Рекомендації ООН з питань ґендеру є важливим інструментарієм для національних і національних ґендерних перетворень.

На Саміті Тисячоліття у вересні 2000 р. світові лідери затвердили комплекс цілей у Декларації Тисячоліття, серед яких – сприяння рівності статей і розширення прав та можливостей жінок.

ОРГАНІЗАЦІЯ ООН З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ І КУЛЬТУРИ (ЮНЕСКО)

Одним з основних напрямів своєї роботи ЮНЕСКО розглядає ґендерні питання. Серед них – ліквідація ґендерних стереотипів, жінки і засоби масової інформації, вклад жінок у культуру миру, становище і соціальний статус жінок, утвердження соціально-статевої рівності. Організація розробила конкретні стратегії для надання підтримки жінкам у галузі науки і техніки.

ОСВІТА ҐЕНДЕРНА – освоєння ґендерних знань, використання ґендерної інформації під час навчального процесу у навчальних закладах та системі підвищення кваліфікації.

У процесі викладання можна виділити такі напрями поширення ґендерних знань: під час читання базових курсів, спецкурсів з ґендерної проблематики, організації науково-дослідницької роботи навчальних закладів.

ОСВІТА ЖІНОЧА – надання рівного права й гарантування рівних можливостей для жінок в одержанні ними освіти нарівні з чоловіками за їх вибором і на всіх рівнях.

Жіноча грамотність – важливий фактор у становленні гендерної рівності. Вона позитивно впливає на економічну продуктивність і доходи жінок та на економіку в цілому.

Освіченість жінок – фактор розширення можливостей для виховання майбутніх поколінь, а отже, для ефективності творення людського капіталу.

«ОСНОВИ ТЕОРІЇ ГЕНДЕРУ». Навчальний посібник. – К.: К.І.С., 2004. – 535 с.

Вперше в Україні написаний і виданий навчальний посібник з теорії гендеру, рекомендований Міністерством освіти і науки України і розрахований на студентів вищих навчальних закладів та викладачів соціальних і гуманітарних дисциплін.

Авторський колектив посібника – це фахівці з різних галузей наукового знання, представники різних регіональних гендерних центрів: В. Агеєва, В. Близнюк, І. Головашенко, П. Горностаї, Н. Лавриненко, О. Луценко, О. Маланчук-Рибак, Л. Малес, Т. Мельник, С. Оксамитна, М. Скорик, Л. Смоляр, В. Суковата, О. Фоменко, Н. Чухим.

Редакційна колегія: В. Агеєва, Л. Кобелянська, М. Скорик.

Відповідальний редактор: М. Скорик.

Рецензенти посібника: М. Богачевська-Хом'як, Т. Гундорова, В. Орлов.

У посібнику цілісно й у систематизованій формі подані поняття, структура й тематика гендерних досліджень як предмета міждисциплінарного вивчення.

В основі посібника лежить ідея комплексності міждисциплінарного гендерного підходу, кроссекторальності гендерної проблематики та можливостей трансформувати курс залежно від спеціалізації, профілювання навчального закладу. Структура посібника побудована за модульною системою та містить розділи, що можуть бути висвітлені в рамках окремих навчальних дисциплін – філософії, історії, соціології, політології, правознавства, літературознавства, мовознавства тощо. Посібник містить виклад

основних напрямів і течій розвитку ґендерних і феміністичних досліджень, їх ґенезу в межах низки ґалузей гуманітарного й суспільного знання, теоретичні прояви ґендерної проблематики в різних суспільних, суспільно-політичних та власне теоретичних контекстах.

Видання корисне у формуванні ґендерно неупередженого світогляду.

ОХОРОНА МАТЕРИНСТВА І БАТЬКІВСТВА – система правових норм та їх гарантій, а також державне забезпечення їх застосування щодо охорони репродуктивного здоров'я статей, сімейних прав і обов'язків подружжя.

В Україні конституційно гарантується державна О. м. і б. та пов'язаних з ними дитинства і сім'ї.

У ст. 51 Конституції України говориться: «...Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою». Ця конституційна норма розгорнута в Сімейному кодексі України та інших правових актах.

Культура материнства і батьківства прямо залежить від рівня ґендерної освіти матері й батька, як і освіти в цілому. Ґендерна їх освіченість впливає на народжуваність дітей, їх здоров'я і якість харчування, набуття ними освіти й інтелектуального розвитку, модель поведінки, культуру сімейних стосунків.

Обмеження і жінок, і чоловіків у здобутті освіти є значною шкодою для майбутніх поколінь.

ПАВЛИЧКО СОЛОМІЯ (1958–1999 рр.) – відома громадська діячка в Україні, активна учасниця феміністичного руху, доктор філологічних наук, критик і перекладач.

Уперше в Україні застосувала феміністичний метод прочитання та аналізу творів українського та світового письменства. Найактивніша засновниця теоретичного напрямку, який найдинамічніше розвивається в українському літературознавстві з 90-х років, – феміністичних і ґендерних студій.

Невтомна пропагандистка української культури в світовому просторі. Успішно репрезентувала українське літературознавство у світі, сприяла введенню українського матеріалу в широкий контекст славістичних, європейських гуманітарних студій.

ґендерна критика, якою займалася С. П., розширила межі інтелектуального, філософського пошуку і ввела українське письменство в дискурсивне поле європейської думки. Застосовуючи ґендерні підходи, вона сприяла поступовій зміні уявлень про канон української класики, про посттоталітарну культуру. В цьому аспекті написані статті С. П. «Канон класиків як поле ґендерної боротьби», «Виклик стереотипам: нові жіночі голоси в сучасній українській літературі», «Посттоталітарна культура як носій зневаги до жінок» та ін.

Серед праць С. П., що є зразком ґендерної студії, такі: «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського» (К., 2000.), зібрання її статей, досліджень, бесід та інтерв'ю 1990-х років, які видані під назвою «Фемінізм» (К., Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002.) та ін.

ПАРИТЕТ ҐЕНДЕРНИЙ – ґендерний принцип у відносинах між жінкою і чоловіком, а також реальне визнання ними рівноваги у праві вибору, використанні можливостей, взаємному сприянні у самотворенні вільного індивіда, ґендерній самоідентифікації й особистісній самореалізації.

ПАРИТЕТНА ДЕМОКРАТІЯ – політико-правова форма організації соціально-статевих відносин у суспільстві, за якої жінки і чоловіки мають рівний правовий та політичний статус і як рівноправні представлені й здійснюють діяльність в ґендерно збалансованих органах влади та управлінських структурах.

Комітет з рівності між чоловіками і жінками та Департамент прав людини, які створені в структурі Ради Європи, розробили концепцію П. д. Їй було надано особливої уваги при обговоренні становища жінки в Європі на регіональній підготовчій нараді у Відні. Передбачалося також обговорення цієї концепції на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок у 1995 р. Однак цього не сталося через значні відмінності в ґендерному розвитку різних регіонів і країн світу.

В основу концепції покладено принцип паритетності, тобто 50/50, щодо місця та ролі жінки і чоловіка у всіх сферах життя суспільства й творення та функціонування державних структур.

ПАРИТЕТНИЙ ПАРЛАМЕНТ – термін, який вживається до характеристики парламентів, в яких досягнута ґендерна рівність 50/50.

П. п. називають парламенти Португалії, Швеції, у складі яких близько 50% становлять чоловіки і 50% – жінки. Майже 50-відсоткового представництва жінок і чоловіків досягли регіональні парламенти у Норвегії, Швеції, Німеччині, Шотландії.

До Конституції Франції внесені зміни, відповідно до яких до парламенту Франції має обиратися 50% жінок і 50% чоловіків.

ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ КОНВЕНЦІЇ ООН «ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК» (1995 р.).

Перші в Україні парламентські слухання з проблеми рівних прав і можливостей. На них був даний аналіз реального становища жінки в Україні, її правового статусу, участі в різних сферах життя. На слуханнях обговорювалися питання реалізації в Україні конституційних положень про рівні права і свободи жінок та чоловіків, відображення рівності статей у виборчому законодавстві, необхідності узгодження національного законодавства щодо рівності статей з міжнародним, створення національного механізму по забезпеченню такої рівності, гарантування паритетності в органах законодавчої та виконавчої влади.

Учасники парламентських слухань виробили рекомендації стосовно реалізації в Україні положень Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, які були схвалені постановою Верховної Ради України (*див. Постанова Верховної Ради України від 12 липня 1995 р. «Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок»*).

ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ «СТАНОВИЩЕ ЖІНОК В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ» (9 червня 2004 р.)

Учасники парламентських слухань розглянули становище жінок в Україні й визначили перспективи розвитку ґендерної рівності статей. Прийняті рекомендації парламентських слухань «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи», схвалені Постановою Верховної Ради України 29 червня 2004 р. У них йдеться про реальний

стан ґендерних проблем в Україні й створення механізмів їх розв'язання (див. *Постанова Верховної Ради України від 29 червня 2004 р. «Про рекомендації учасників парламентських слухань «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи»*).

Матеріали парламентських слухань опубліковані окремим виданням «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи. Парламентські слухання 9 червня 2004 року». – К., 2004.–157 с.

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ ФЕМІНІЗМ – напрям фемінізму, який рівність жінки і чоловіка пов'язує з питаннями досягнення рівності статей у представницьких органах влади, із законодавчими ініціативами щодо питань державного забезпечення рівних прав і свобод жінок та чоловіків, встановленням державного контролю за політикою й виконанням законодавства з питань ґендерної рівності.

ПАРТІЙНІ ҐЕНДЕРНІ КВОТИ – схвалені політичною партією ґендерні принципи і підходи до формування представницьких партійних і державних органів, управлінських структур, за яких у списках кандидатів пропорційно і по чергово представлені обидві статі (жінка – чоловік, жінка – чоловік і так далі за списком).

Як варіант П. ґ. к. можуть становити фіксований відсоток представництва жінок/чоловіків у партійному списку.

ПАРТНЕРСЬКА СІМ'Я – модель сім'ї, де ґендерні відносини побудовані на принципах взаємоповаги, взаємодопомоги і взаєморозуміння.

Сімейний кодекс України, прийнятий у 2001 р., встановлює рівні вимоги до взаємних відносин між дружиною і чоловіком, які є своєрідним еталоном партнерської поведінки кожного з подружжя. Серед них, наприклад, такі:

- «дружина та чоловік мають рівне право на повагу до своєї індивідуальності, своїх звичок та уподобань» – норма захищає від психологічного насильства з боку одного з подружжя;
- «дружина та чоловік мають рівне право на фізичний та духовний розвиток, на здобуття освіти, прояв своїх здібностей,

на створення умов для праці та відпочинку» – норма вирівнює зайнятість вдома обох з подружжя;

- «усі найважливіші питання життя сім'ї мають вирішуватись подружжям спільно, на засадах рівності. Дружина та чоловік мають право противитися усуненню їх від вирішення питань життя сім'ї» – норма забезпечує усунення форм підкорення одного з подружжя й утвердження шлюбної демократії;
- «чоловік зобов'язаний утверджувати в сім'ї повагу до матері. Дружина зобов'язана утверджувати в сім'ї повагу до батька» – норма, що забезпечує рівність у ставленні материнства і батьківства, а отже, й рівність у обов'язках і відповідальності;
- утвердження свободи й рівноправності у сфері інтимних відносин проголошується таким чином:
«примушування до інтимних відносин за допомогою фізичного або психічного насильства є порушенням права дружини і чоловіка на особисту свободу і може мати наслідки, встановлені законом».

Сімейний кодекс України заклав підвалини формування партнерських засад у шлюбі та сім'ї. Це сприятиме розвитку паритетної демократії у повсякденному приватному житті.

ПАТЕРНАЛІЗМ – батьківське покровительство, що ґрунтується на безапеляційному підкоренні батькові, авторитету старшого чоловіка.

ПАТЕРНАЛІСТСЬКА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО ЖІНОК – напрям державної діяльності, змістом якої є волевиявлення з боку державних органів міри дозування й захисту прав та свобод жінок нарівні з чоловіками, організоване їх залучення до державних форм організації влади й управління, створення системи пільг і захисту материнства і дитинства, регулювання участі жінок у системі виробництва, пропаганда державного бачення образу жінки та її рівності з чоловіком.

ПАТРІАРХАЛЬНА МІФОЛОГІЯ – відродження поглядів на становище жінки, що існували в давні часи, в яких декларується думка, що її місце – в сім'ї, що їй відводиться «друга» після чо-

ловіка роль у сфері праці, політиці, у прийнятті важливих для суспільства і для держави рішень.

Патріархальні міфи живлять патріархатні стереотипи, зосереджують увагу на правилах для жінки «бути на два кроки позаду чоловіка». Такі міфи не надають пояснення того факту, що внаслідок незатребуваності інтелекту, нереалізованих здібностей жінок багато втрачають як самі жінки, так і суспільство в цілому.

ПАТРІАРХАТ (від лат. *pater* – батько) – система організації соціальних відносин, за якої чоловіки визначають мирно або силою свою владну роль у суспільстві, державі, приватному житті, а «жіноче» завжди підпорядковується «чоловічому».

Патріархатна влада базується на біологічних відмінностях між жінками і чоловіками. Патріархат характеризує такий тип владних відносин, за якого жінки як соціум підкорені чоловікам в суспільстві і в сім'ї. Патріархатне суспільство характеризує чітка дихотомія двох сфер життєдіяльності: «публічна, громадська» і «приватна» як вторинна, а тому й як така, що не має високого статусу. У ньому відмінність між суспільною і приватною сферами існує як відображення відносин влади і підкорення – між чоловіками, які монополізували сферу «суспільного», і жінками, витісненими у сферу «приватного».

Англійський соціолог Сільвія Уолбі в книзі «Осмилення патріархату» (1990 р.) розрізняє дві форми П. в сучасній історії Заходу: суспільний (публічний) і приватний П. Публічний П. – це домінування, яке виключає жінок з суспільного життя, але забезпечує підкорене становище їх у суспільстві. Приватна форма заснована на виключенні жінки з суспільного життя й на індивідуальній експропріації праці жінок удома з боку чоловіків.

ПАТРІАРХАТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО ЖІНОК – діяльність державних структур, метою і змістом якої є зведення місця і ролі жінки в суспільстві до виконання нею природної функції материнства й зосередження всієї життєдіяльності на веденні домашнього господарства, усуненні її від участі в публічній сфері життя й обмеження в професійній самореалізації, визнання залежності жінки від влади, власності й ідеології, сформованих чоловіками.

ПАТРІАРХАТНА СІМ'Я – сім'я, в системі ґендерних відносин якої батько користується найвищим авторитетом і є її главою, а матері відводиться роль залежної від чоловіка «дітородної машини» і підкореної його волі «берегині домашнього вогнища».

П. с. побудована на патріархатних ідейних принципах панування – підлеглості, управління – залежності, сили – підкорення, агресивності – покірності.

ПАТРІАРХАТНІ ВІДНОСИНИ – міжстатеві відносини, які побудовані на пануванні чоловічої статі над жіночою й ґрунтуються на ідеології «природного призначення» жінки, традиційному ставленні до її обов'язків, масовій експлуатації сексуальності на основі комерціалізації жіночого тіла. П. в. зумовлені історичним розвитком. У їх основі лежать принципи: панування – підкорення, владарювання – підлеглості, наказу – залежності, репресивності – абсолютної згоди.

ПАТРІАРХАТНА ІДЕОЛОГІЯ – система поглядів на місце чоловіка й жінки в суспільстві, згідно з якими чоловік є пануючою головною дійовою особою у творенні публічного, державного життя, носієм суспільної культури, розумової сфери буття, явищем божественним, а жінка – підвладна чоловікові істота, обмежена дітонародженням і сферою приватного домашнього життя.

П. і., яка виправдовувала суспільну деспотію, переносила деспотизм як реальність у сімейні відносини.

ПАТРІАРХАТНИЙ СВІТОГЛЯД – система ідей, що проповідує подвійні стандарти поведінки, моралі для чоловіків і жінок, ґендерну нерівність і нерівноправність у суспільстві, виправдовує підкорення підлеглої жінки пануючому чоловікові, відводить місце жінці – в приватному житті, а чоловікові – в публічній сфері суспільної життєдіяльності.

П. с. на противагу виступає егалітарний світогляд, який виходить з того, що жінка і чоловік є рівними як особистості, що вони повинні мати рівні можливості для виявлення своїх сутнісних сил, для реалізації свого інтелектуального і духовного потенціалу, задоволення своїх потреб та інтересів.

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ РОЗШИРЕННЯ ПРАВ І МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК – перепони при цілеспрямованій діяльності по забезпеченню повної рівності жінок і чоловіків й поліпшенню становища та соціального статусу жінок, а також при виробленні ґендерних стратегій, політики, програм і пріоритетів відповідно до основних прав і свобод людини.

У Платформі дій, прийнятій на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок (Пекін, 1995 р.), та Підсумковому документі «Подальші заходи й ініціативи щодо реалізації Пекінської декларації і Платформи дій», прийнятому на Спеціальній сесії ГА ООН (Нью-Йорк, вересень 2000 р.), визнається, що жінки стикаються із загальними проблемами, які можуть бути розв'язані лише на основі спільних зусиль і в партнерстві з чоловіками і жінками в усьому світі. Проте у документах також говориться про врахування й оцінку відмінностей у становищі жінок і умов їхнього життя й визнається, що певна частина жінок зустрічається з особливими перешкодами. До таких перешкод на шляху забезпечення повної рівності чоловіків і жінок належать:

- перешкоди, пов'язані зі *статусом*: раса, вік, мова, етнічне походження, культура, релігія, інвалідність, належність до корінних народів та інші аспекти;
- перешкоди, зумовлені *сімейним становищем*: статус одинокої матері, соціально-економічний статус жінки, включаючи умови життя на селі, в ізольованих або бідних районах;
- *міграційні* перепони: додаткові перешкоди для жінок з числа біженців, переміщених осіб, включаючи вимушених переселенців, а також жінок-імігрантів і мігрантів, включаючи жінок з числа трудящих-мігрантів;
- інші перешкоди: екологічні катастрофи, небезпечні та інфекційні захворювання, різні форми насильства.

Повна реалізація всіх прав людини й основних свобод усіх жінок є важливою умовою розширення прав і можливостей жінок.

ПЕРША ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ ООН ЗІ СТАНОВИЩА ЖІНОК (МЕХІКО, 1975 р.)

Конференція відбулася у 1975 р., який був проголошений Міжнародним роком жінки. Вона прийняла Всесвітній план дій у рамках Десятиліття жінки ООН: рівність, розвиток і мир,

(1976–1985 рр.). У ньому йшлося про глобальне усвідомлення цілеспрямованого перетворення в усіх сферах життя з метою поліпшення становища жінок. Програма спрямована на зміцнення всеохоплюючої і ефективної стратегії подолання нерівності, перешкод і обмежень для повної та рівноправної участі жінок у процесі розвитку, включаючи заходи щодо розв'язання проблем відсталості соціально-економічних структур, які ставлять жінку в підлегле становище, й посилення їх внеску у зміцнення міжнародного миру. Жіночі проблеми стали невід'ємними в офіційній міжнародній політиці.

Конференція розглядала питання, виходячи з витоків пригнічення жінок та визначення історичної перспективи розв'язання проблеми розвитку й рівності участі жінок й чоловіків у розвитку.

На Конференції була прийнята Мексиканська декларація 1975 р. про рівність жінок та їхній внесок у розвиток і мир. В ній зазначалося, що розв'язання проблем жінок перебуває в тісному зв'язку з розв'язанням багатьох проблем сучасності.

Конференція закликала чоловіків і жінок до об'єднання зусиль з метою створення демократичного суспільства, де пануватимуть повага, гідність, свобода і процвітання.

**ПІДСУМКОВИЙ ДОКУМЕНТ «ПОДАЛЬШІ ЗАХОДИ Й ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПЕКІНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ І ПЛАТФОРМИ ДІЙ»
(Спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН,
Нью-Йорк, 5–9 червня 2000 р.)**

Прийнятий на двадцять третій Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН під назвою «Жінки у 2000 році: рівність між чоловіками і жінками, розвиток і мир в ХХІ столітті», що відбулася у червні 2000 р. у Нью-Йорку.

Практичне значення П. д. розкриває його структура:

- I. «Вступ».
- II. «Досягнення й проблеми щодо здійснення цілей, поставлених у 12 найважливіших проблемних галузях Пекінської платформи дій».
- III. «Нинішні фактори, що впливають на повне здійснення Пекінської декларації і Платформи дій».

IV. «Дії й ініціативи, спрямовані на подолання перешкод і забезпечення всебічного і прискороного здійснення Пекінської платформи дій».

У вступі підкреслюється нерозривна взаємопов'язаність рівності чоловіків і жінок з оцінкою соціального прогресу, розвитку і миру.

Розділ II П. д., де йдеться про здійснення цілей, поставлених у документах Пекінської конференції (1995 р.), побудований так, що кожна з 12 цілей охарактеризована через реальні досягнення і проблеми у визначеній галузі. Оцінка досягнень і проблем зроблена на основі ґендерного підходу і комплексного аналізу.

У розділі III узагальнюються фактори, що заважають активним ґендерним перетворенням. Особливе значення надається «політичній прихильності рівності між чоловіками і жінками на всіх рівнях» (п. 34), вказується на перешкоди й можливості посилення ґендерної нерівності, що несе в собі глобалізація. Та, попри все це, в ньому підкреслюється основна тенденція: «Зміна умов, в яких складаються відносини між чоловіками і жінками, а також обговорення питань рівності чоловіків і жінок дедалі частіше ведуть до перегляду ролі представників різних статей. Це також сприяє обговоренню ролей і обов'язків жінок у справі забезпечення рівності статей на основі спільних зусиль і необхідності змін цих стереотипів і традиційних уявлень щодо ролей, які обмежують повну реалізацію потенціалу жінок» (п. 47).

Розділ IV найбільш об'ємний. Він включає 56 пунктів із 104, в яких визначено курс на здійснення подальших дій та ініціатив для досягнення рівності статей. Основна ідея, що визначає прогрес ґендерної діяльності: «Для досягнення рівності статей і розширення прав і можливостей жінок необхідно подолати нерівність між чоловіками і жінками, дівчатками і хлопчиками й забезпечити їх рівність у правах, обов'язках, можливостях і шансах. Рівність статей передбачає, що потреби, інтереси, проблеми, досвід і пріоритети як чоловіків, так і жінок є невід'ємним елементом діяльності по розробці, здійсненню, національному моніторингу, відстеженню й оцінці, в тому числі на міжнародному рівні, всіх заходів у всіх галузях» (п. 52). Для забезпечення врахування ґендерного аспекту при прийнятті й реалізації стратегій, що є всеохоплюючими і мають практичну спрямованість у всіх галузях, важливе значення на всіх рівнях мають політична воля і рішучість (п. 58).

Створення ефективних національних механізмів сприяння рівності статей й поліпшення становища жінок вимагає виявлення політичної волі на найвищому рівні й залучення всіх необхідних людських і фінансових ресурсів, щоб ініціювати, рекомендувати й полегшити розробку, прийняття і контроль виконання політики, законів, програм і заходів щодо створення потенціалу для розширення прав і можливостей жінок і виступати в ролі каталізатора, який сприяє відкритому публічному діалогу з проблеми рівності статей як одного із суспільних завдань (п. 61).

Необхідною умовою досягнення цілей забезпечення рівності жінок і чоловіків, розвитку і миру є виділення необхідних людських, фінансових і матеріальних ресурсів на конкретні й цільові види діяльності для забезпечення рівності жінок і чоловіків на місцевому, регіональному й міжнародному рівнях, а також розширення міжнародного співробітництва. Особливе значення має конкретне надання уваги цим цілям у всіх бюджетних процесах на національному, регіональному й міжнародному рівнях (п. 65).

У П. д. детально конкретизуються заходи, яких необхідно вжити на національному рівні урядам, приватному сектору, неурядовим організаціям та іншим членам громадянського суспільства, а також заходи на міжнародному рівні, які має прийняти ООН і в разі необхідності міжнародні і регіональні організації.

ПІДХІД ҐЕНДЕРНИЙ – урахування й оцінка всіх проєктів, програм, заходів, що плануються, стратегій і перспектив ґендерного розвитку, які визначаються, і ґендерного аналізу наслідків, що виникають, з погляду їх впливу на жінок і чоловіків.

Сенс ґендерного підходу полягає у розгляді жінок і чоловіків не ізольовано один від одного, а в системі їх взаємовідносин, що склалися в суспільстві, динамічно розвиваються і змінюються, з урахуванням культурних традицій, соціальних норм, національних, релігійних, соціально-економічних та політичних особливостей.

П. ґ. передбачає ґендерний вимір, який у свою чергу потребує чітко визначених ґендерних показників.

Справжні ґендерні стратегії ґрунтуються на тому, щоб інтереси й досвід жінок, як і чоловіків, стали невід'ємним критерієм при розробці загальної концепції, при її втіленні в життя, при проведенні моніторинґів й здійсненні оцінки результатів

діяльності, при виконанні програм у всіх – політичній, економічній, соціальній, культурній та інших – сферах з тим, щоб жінки й чоловіки могли отримати рівну вигоду, а нерівність ліквідовувалась й не мала ґрунту для виникнення.

П. ґ. – це особливий теоретичний напрям у соціальних науках, орієнтований на формування і утвердження політики рівних, не залежних від статі, можливостей самореалізації людини в різних сферах соціальної практики, а також метод наукового аналізу соціальних явищ, який передбачає врахування соціально-статевих (ґендерних) відмінностей та соціально-рольових характеристик чоловіків і жінок.

П. ґ. надає можливість реально оцінити наслідки функціонування й розвитку патріархатної культури, змінити існуючу систему соціальної диференціації й нерівності за ознакою статі.

Застосовувати П. ґ. означає усвідомлювати відмінність між природно-біологічною та соціально-культурною надбудовою.

Впровадження П. ґ. є питанням соціальної справедливості. Він необхідний для забезпечення рівноправного й стійкого людського розвитку шляхом вжиття найрезультативніших й найефективніших заходів.

П. ґ. виник на базі феміністичних ідей, жіночих рухів, боротьби за рівноправність жінок і чоловіків.

ПОВІЙСТВО (ПРОСТИТУЦІЯ) – це випадкові позашлюбні сексуальні стосунки за плату та за відсутності емоційного потягу (любви, симпатії).

П. існує з давніх-давен. Його часто називають «найдавнішою професією». При цьому найчастіше вважається, що це «жіноче заняття» в межах ґетеросексуальних стосунків. Проте П. існує як при ґетеросексуальних, так і при ґомосексуальних стосунках як з боку жінки, так і з боку чоловіка.

У науковій літературі надається класифікація П. У її структурі виділяються види: елітне; ескорт-П. (виклик з підпільних агенцій); пов'язане з легальним, напівлегальним та нелегальним секс-бізнесом; квартирне (нелегальні будинки розпусти); за оголошеннями під виглядом знайомств; у саунах та масажних кабінетах; «дорожнє» (визначення місць на трасах, у містах); вокзальне, вуличне, П. бомжів; сімейне та ін.

За даними Інтерполу, міжнародних організацій, П. (як добровільне, так і примусове) і торгівля жінками стоять на третьому місці за прибутковістю серед кримінальних видів бізнесу (після торгівлі зброєю та наркотиками).

Світовий досвід у боротьбі з П. виробив головні підходи у політиці щодо цього явища: 1). проґібіціонізм (заборона); 2) регламентація (реєстрація повій, медичний нагляд за ними та установами, де вони займаються П.); 3) аболіціонізм (роз'яснювальна, профілактична робота, спрямована на запобігання П. у разі відсутності його заборони).

ПОДВІЙНИЙ СТАНДАРТ – використання різного підходу як принципу до визначення місця жінки і чоловіка в суспільстві, за якого обмежується, принижується, нівелюється, ігнорується роль однієї зі статей.

Наприклад при активних дошлюбних відносинах з боку жінки чи чоловіка їх активність оцінюється по-різному: чоловік – «донжуан», а жінка – «особа легкої поведінки»; різне ставлення до жінки і чоловіка, які залишили своїх дітей – до жінки ненависть, а до чоловіка осуд; просування в політиці по кар'єрних сходах чоловіка – як природний стан його життя, а жінки – як протиприродний виняток та ін.

Упродовж історії в усіх суспільствах існували норми, що визначали різне ставлення до жінок і чоловіків. З розвитком соціальної культури, забезпеченням соціального прогресу обсяг таких норм звужується.

Міжнародне законодавство з питань рівності чоловіків і жінок підкреслює необхідність уникнення, зняття різних стандартів для чоловіків і жінок у всіх сферах суспільного життя де-юре і де-факто.

ПОЗОВИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СТАТТЮ ЛЮДИНИ

До таких позовів належать:

- позови про порушення прав людини, від яких постраждали жінки або чоловіки через належність до певної статі;

- позови, які здійснюються, коли права людини порушено повністю або частково стосовно статі;
- позови, коли визначення порушень прав людини щодо жінок відрізняється від такого стосовно чоловіків через статеві відмінності чи соціальне ставлення до статевих відмінностей.

ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ – встановлена державою система пільг, заохочень, заборон, компенсацій, спрямованих на підвищення соціального статусу жінок/чоловіків, один із засобів для вирівнювання ґендерного балансу.

У частині першій ст. 4 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок про позитивну дискримінацію сказано: «Вжиття Державами-учасницями тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками і жінками, не вважається дискримінаційним, проте воно ні в якому разі не повинно тягнути за собою збереження нерівноправних або диференційованих стандартів; ці заходи повинні бути скасовані, коли будуть досягнуті цілі рівності можливостей і рівноправного ставлення».

П. д. як тимчасовий спеціальний захід на практиці означає: у разі дисбалансу між статями при наймі на роботу, просуванні по службі та ін. випадках при всіх рівних обставинах перевага надається представнику тієї статі, яка більш дискримінована, тобто перебуває в нерівному становищі з протилежною статтю.

ПОЗИЦІЯ ҐЕНДЕРНА – стійка сукупність принципів, взаємодій і взаємозв'язків жінок і чоловіків, що формує спосіб їхньої спільної паритетної діяльності.

ПОКАЗНИК РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК – параметри, що визначають можливості жінок брати участь в економічному і політичному житті.

П. р. м. ж. використовується для виміру нерівності між статями в ключових галузях – участі в економічному і політичному житті та в процесі прийняття рішень.

П. р. м. ж. акцентує увагу на можливостях жінок в економічному і політичному житті, тоді як ГІЛР відображає нерівність

між жінками і чоловіками. За індексом співвідношення можливостей за статтю Програми розвитку ООН у 1998 р. Україна перебувала на рівні 25 % найменш розвинених країн світу.

ПОЛІАНДРІЯ – шлюб, в який вступає жінка з кількома чоловіками.

ПОЛІГАМІЯ – шлюб, у якому чоловік може мати кілька дружин одночасно.

ПОЛІТИКА ВІДМІННОСТЕЙ – визнання і врахування відмінностей між чоловіками і жінками, врахування специфічних ідентичностей статей, забезпечення рівних можливостей та рівного становища їх у суспільстві при формуванні всіх напрямів політики та прийнятті політичних рішень.

ПОЛІТИКА ҐЕНДЕРНА – визначення політичними партіями, державними організаціями, міжнародними органами основних принципів і напрямів діяльності, відповідних методів та способів їх втілення, спрямованих на утвердження рівних прав, свобод і можливостей, гарантії рівного соціального статусу чоловіків і жінок, на розвиток ґендерної демократії й формування ґендерної культури в суспільстві.

ПОЛІТИКА ПОРІВНЯЛЬНОЇ ВАРТОСТІ ПРАЦІ – стратегія досягнення економічної рівності жінок з чоловіками, спрямована на переоцінку вартості «чоловічої» і «жіночої» робіт, кваліфікаційних усталених стандартів і значущості різних типів праці і у зв'язку з цим підвищення заробітної плати тим працівникам, чия праця була недооцінена.

ПОЛІТИКА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ – політична діяльність, спрямована на забезпечення жінкам і чоловікам рівних можливостей та умов для реалізації своїх політичних, економічних, соціальних та ін. прав і репрезентації себе у суспільстві.

П. р. м. спрямована на пошук і формування механізмів вирівнювання таких можливостей.

ПОЛІТИКА РІВНОПРАВНОСТІ — державна діяльність в юридичній сфері, спрямована на законодавче забезпечення рівності прав, свобод і обов'язків жінок і чоловіків у суспільстві.

Така політика передбачає внесення ґендерного конструкту в правотворчість, правозастосування та правозахист. Вона виключає різний правовий стандарт у юридичному регулюванні соціальних відносин між жінкою і чоловіком.

Антидискримінаційне законодавство щодо нерівності статей у суспільстві базується на конституційному закріпленні рівноправності, прийнятті спеціального закону про рівні права і можливості, внесенні ґендерного компонента у всю систему права.

Утвердженню юридичної рівноправності сприяє проведення ґендерної експертизи чинного законодавства.

Юридична база для ліквідації нерівності жінки і чоловіка в суспільстві є важливою складовою формування і функціонування демократичної і соціальної держави й розвитку ґендерної демократії в країні.

ПОЛІТИЧНА ДЕКЛАРАЦІЯ, ПРИЙНЯТА НА СПЕЦІАЛЬНІЙ СЕСІЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН (Нью-Йорк, червень 2000 р.)

У П. д. «Жінки у 2000 році: рівність між чоловіками і жінками, розвиток і мир у XXI столітті» уряди, які брали участь у роботі Спеціальної сесії ГА ООН, підтвердили свою прихильність цілям і завданням, викладеним у документах, прийнятих яких завершилося Десятиліття жінки ООН, 1976–1985 роки, а саме: Пекінській декларації і Платформі дій, прийнятих в 1995 р. на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок, у Найробіських перспективних стратегіях у галузі поліпшення становища жінок на період до 2000 р.

У П. д. вказувалося на прогрес, досягнутий у галузі рівності жінок і чоловіків і роль у цьому громадянського суспільства. Такий прогрес пов'язаний з розширенням участі чоловіків у його забезпеченні, які спільно з жінками мають взяти на себе відповідальність за сприяння утвердженню ґендерної рівності.

П. д. підтвердила важливість всебічного врахування ґендерних аспектів у процесі прийняття рішень на всіх світових конференціях з різних проблем.

П. д. визначила орієнтацію на нове тисячоліття – всебічне врахування ґендерних аспектів у всіх стратегіях і програмах, заохочення жінок до участі й розширення їх можливостей, зміцнення міжнародного співробітництва з метою здійснення Пекінської Платформи дій, координація спільних зусиль жінок і чоловіків з метою побудови світу, в якому кожна людина зможе жити в умовах рівності, розвитку й миру в ХХІ ст.

Водночас у П. д. вказувалося на важливості всебічного врахування ґендерних аспектів у процесі здійснення рішень інших великих конференцій і зустрічей на найвищому рівні ООН і необхідність здійснення скоординованої наступної діяльності за підсумками усіх великих конференцій і зустрічей на найвищому рівні урядами, регіональними організаціями системи ООН в рамках відповідних мандатів. Уряди зобов'язалися здійснювати подальші кроки щодо захисту всіх прав людини й основних свобод, всебічного врахування ґендерних аспектів у всіх стратегіях і програмах, заохочення всебічної участі жінок і розширення їхніх можливостей, забезпечення «формування суспільства, в якому жінки і чоловіки діяли б спільно в ім'я побудови такого світу, де кожна людина могла б жити в умовах рівності, розвитку і миру».

У П. д. також підкреслювалося, що «чоловіки повинні брати участь у цьому процесі й разом з жінками взяти на себе відповідальність за сприяння забезпеченню рівності жінок і чоловіків».

ПОЛІТИЧНА НЕРІВНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ СТАТЕЙ – це асиметричність, дисбаланс у становищі жінки і чоловіка при політичному їх волевиявленні і в участі при прийнятті політичних рішень.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ ҐЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ – зіставлення ґендерного стану і ґендерного розвитку в Україні з досягненнями та здобутками інших країн у сфері ґендеру.

П. ґ. а. можливий через застосування методу порівняння ґендерної політики, творення та функціонування національних і державних механізмів щодо забезпечення ґендерної рівності, ме-

тодів ґарантування рівності жінкам і чоловікам, напрацьованого ґендерного законодавства або ґендерного компоненту в усіх ґалузях права в різних країнах світу та регіонах, вивчення їх статистики та результатів соціологічних досліджень, проблем розвитку ґендерних відносин, ґендерної культури, ґендерної демократії та ін.

Як приклад, заслуговують вивчення цільові закони з рівності жінок і чоловіків, прийняті у Швеції, Норвегії, Литві, Голландії, Ісландії, Фінляндії, Японії, Канаді та інших країнах і зіставлення з ними внесених у 1999–2005 рр. народними депутатами до Верховної Ради України проектів законів України щодо державного забезпечення ґендерної рівності. Таке зіставлення можливе щодо вивчення досвіду ґендерної діяльності державних структур у Канаді, методики складання й прийняття ґендерного бюджету у Новій Зеландії та ін.

ПОРНОГРАФІЯ – вульгарне, непристойне візуальне зображення або опис статевих зносин в художніх творах, привернення уваги в них до статевих органів персонажів, що зображені у момент здійснення ними дій сексуального характеру, з метою сексуального збудження.

У порнографічних творах найчастіше саме жінки зображаються як річ або товар, як дегуманізований сексуальний об'єкт, як предмет насолодження і елемент приниження.

Порнографія деперсоналізує сексуальність, зводить її до фізіологічних подробиць, ґенітальної чуттєвості, сексуалізує субординацію, абсолютизує підпорядкування жінки і насолоду від її зґвалтування чоловіком, активізує й пропагує сексуальні послуги.

Дегуманізація зображення людської сексуальності, пропаганда експлуатації та насильства над жіночим тілом, що становить зміст порнографії, є різновидом ґендерної дискримінації.

ПОРУШЕННЯ РІВНИХ ПРАВ – активні чи пасивні дії, спрямовані на обмеження юридичних прав, приниження, вираження презирства або надання привілеїв, пов'язаних зі статевою належністю особи.

**ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
«ПРО ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В
ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ» від 17 червня 1995 р.**

У П. викладені принципи та основні напрями державної політики в галузі прав людини. Верховна Рада визнає «людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю», визначає універсальність, взаємопов'язаність та взаємозалежність прав і основних свобод людини і громадянина, надаючи особливого значення правам людини для політичного, економічного, соціального, історичного і культурного розвитку України, прагне до поширення в українському суспільстві гуманістичного, заснованого на загальнолюдських цінностях та ідеалах світогляду й адекватної правової свідомості.

Серед основних принципів вказується на визнання прав і свобод людини і громадянина такими, що дані людині від народження і є невід'ємними, забезпечення верховенства права і основних свобод людини у відносинах з державою, презумцію особистої свободи людини та ін. У П. також наголошується на такому важливому принципі, як «забезпечення рівності всіх людей перед законом і судом».

Визначаючи основні напрями державної політики в галузі прав людини, Верховна Рада у П. вказує на приведення законодавства України у відповідність з універсальними стандартами прав людини ООН і РЄ.

Основні принципи і напрями державної політики в галузі прав людини стосуються і всієї системи ґендерних прав.

**ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
«ПРО РЕКОМЕНДАЦІЇ УЧАСНИКІВ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ
СЛУХАНЬ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ КОНВЕНЦІЇ
ООН «ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ
ЩОДО ЖІНОК» від 12 липня 1995 р.**

П. затверджені рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Нею було зобов'язано Кабінет Міністрів України спільно з постійними комісіями Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, з питань соціальної політики та праці,

охорони здоров'я, материнства і дитинства, з питань бюджету, з питань фінансів і банківської діяльності та іншими комісіями вжити відповідних заходів щодо їх реалізації.

У рекомендаціях парламентських слухань були виписані пропозиції Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Міністерству закордонних справ України, Міністерству праці та соціальної політики України, Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству юстиції України, Національній академії наук України, Міністерству освіти України, Державному комітету з питань телебачення і радіомовлення України, Міністерству статистики України та обласним радам. Серед цих пропозицій такі: внесення до Конституції України положення про рівні права та рівні можливості чоловіків і жінок, забезпечення паритетного представництва жінок і чоловіків у органах законодавчої та виконавчої влади, створення ефективного Національного механізму забезпечення рівності статей, надання можливості жінкам поряд з чоловіками репрезентувати уряд у міжнародних делегаціях, розроблення проекту Закону про рівні права та можливості жінок і чоловіків, широке розгортання наукових ґендерних досліджень, приведення статистичних даних у відповідність до міжнародних норм та стандартів з врахуванням ґендерного принципу та ін.

**ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
«ПРО РЕКОМЕНДАЦІЇ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ
«СТАНОВИЩЕ ЖІНОК В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ» від 29 червня 2004 р.**

В П. зазначається, що в Україні започатковано створення національної нормативно-правової бази з питань, які стосуються проблем сім'ї, жінок та рівності жінок і чоловіків.

Серед рекомендацій учасників парламентських слухань відповідним державним органам у межах їхньої компетенції такі:

1. Президенту України: дати доручення відповідним посадовим особам при підготовці подань щодо призначення на посади в центральні та місцеві органи виконавчої влади дотримуватися принципу рівних можливостей для жінок і чоловіків; запровадити відзначення в Україні Дня Матері як офіційного державного свята.

2. Верховній Раді України: вивчити питання щодо створення Комітету Верховної Ради України з питань ґендерної рівності – дотримання рівних прав жінок і чоловіків; вжити заходів для прискорення прийняття Закону про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; сприяти розгляду законопроекту про 30-відсоткову квоту для жінок у партійних виборчих списках чи запропонувати введення партіями 30-відсоткової квоти у своїх партійних списках та ін.
3. Кабінету Міністрів України: забезпечити формування національного механізму дотримання рівності між жінками і чоловіками в різних сферах суспільного життя; визначати ґендерні проблеми як пріоритетні у стратегічних планах дій Кабінету Міністрів; розробити Національну програму дій на період до 2015 р. щодо забезпечення ґендерної рівності в суспільстві; подати на розгляд Верховної Ради України проект Закону про затвердження загальнодержавної програми забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків; запропонувати додержання пропорційно збалансованого представництва кандидатур кожної статі при призначенні на посади керівних працівників у міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади; створити при Кабінеті Міністрів України відповідний консультативно-дорадчий орган для координації діяльності органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; розробити механізм здійснення ґендерно-правової експертизи нормативно-правових актів; вивчити питання щодо створення в Україні загальнонаціонального науково-інформаційного центру з ґендерних досліджень та ін.
4. Центральним органам виконавчої влади: запровадити інститут радників з ґендерних питань у відповідних галузях; систематично проводити ґендерний аналіз кадрового складу та ін.
5. Рекомендації щодо впровадження ґендерних підходів випсані міністерствам і державним комітетам України.

Характер рекомендацій засвідчує про розвиток ґендерної активності в країні. Виконання рекомендацій забезпечить поступ у ґендерних перетвореннях в Україні.

ПОСТМОДЕРНИЙ ФЕМІНІЗМ – напрям сучасного теоретичного фемінізму, який у центр уваги ставить політику розрізнення та ідентичності соціальних статей.

Особливого розвитку набув у Франції.

ПРАВА ЖІНОК – це права, які жінки мають тому, що вони є людьми.

Першим міжнародним документом, що визнав П. ж., була Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

ПРАВА ЛЮДИНИ

П. л. зумовлені тим, що вони, незалежно від громадянства особи, її національності, раси, мови, статевих ознак чи можливостей, належать людському родові.

П. л. набувають юридичної сили, коли відбувається їх кодифікація у формі конвенцій, договорів та угод або після того, як вони будуть затверджені як міжнародні закони.

ПРАВА ЛЮДИНИ ҐЕНДЕРНІ – визнані міжнародним правом і конституцією та законодавством країни норми щодо рівноправності забезпечення чоловікові й жінці як людині прав та свобод на їх вільне життя та розвиток.

ПРАВО НА РІВНІСТЬ – фундаментальне право жінки і чоловіка як рівноправних громадян на юридичне, політичне, соціально-економічне самоутвердження своєї особистості в усіх сферах життєтворення.

П. на р. забезпечується шляхом:

- рівного розподілу рівних можливостей у всіх сферах життєдіяльності;
- демократичного представництва статей як рівних у структурах представницької, виконавчої і судової влади, їх участі у прийнятті рішень на всіх рівнях влади й у всіх сферах її функціонування й реалізації;
- економічної незалежності, пов'язаної з проблемою рівності статей щодо придбання й володіння власністю;

- забезпечення соціальних умов суміщення сімейного життя й професійної діяльності представників обох статей, отримання ними освіти, створення умов для розвитку духовності, оволодіння культурою, медичного обслуговування;
- паритетності у приватному житті;
- несення рівних обов'язків та відповідальності;
- повага до жінки як людини, додання всіх диспропорцій, що ставлять її в становище меншовартості.

Демократична держава та цивілізоване суспільство розглядають П. на р. як базову складову ґендерної політики і ґендерних перетворень.

ПРАКТИКА ПОЛІТИЧНОГО РЕЗЕРВУВАННЯ – політичний підхід до збільшення представництва жінок у громадських та державних структурах, за яким забезпечуються місця для жінок у політичних партіях, місцевих національних державних органах.

Такий тип П. п. р. є більш як у 30 країнах. Форми такого резервування можуть бути різні. У політичній практиці й наукових дослідженнях П. п. р. називається «ґендерним квотуванням» (*див. Квоти ґендерні*).

До П. п. р. існує різне ставлення. Одні розглядають його як певну перехідну форму прискореного активного залучення жінок до участі в політиці, а інші – ставляться до цього підходу скептично, вважаючи, що він може стати певною психологічною стелею для жінок, які йдуть у політику. Можна по-різному ставитися до такого підходу збільшення кількості жінок у політичних структурах, проте ніяких інших кращих шляхів поки що ніхто не запропонував.

Реалізація ідеї «політичного резервування» в останні десятиліття суттєво збільшила жіноче представництво у виборних органах, чим сприяла розвитку ґендерної демократії як складової соціальної демократії та політичних демократичних перетворень.

ПРІОРИТЕТ ҐЕНДЕРНИЙ – надання переваги ґендерному підходу, ґендерній проблематиці та врахування ґендерних особливостей при аналізі та розв'язанні загальносуспільних та загальнодержавних проблем, акцентування на них уваги як на найбільш значущих для даного історичного часу.

ПРИНЦИП РІВНОСТІ СТАТЕЙ – основна ідея, що виражається в закріпленні рівних прав жінок і чоловіків та в рівному розподілі політичних, економічних, соціальних і культурних можливостей для їх волевиявлення й утвердження.

П. р. с. охоплює і право на відмінності. Це право передбачає врахування рис, властивостей жінок і чоловіків, пов'язаних з їх належністю до певного класу, соціальної групи чи прошарку, етносу, раси, політичних поглядів, релігійних уподобань, сексуальних орієнтацій та ін.

ПРИНЦИПИ ҐЕНДЕРНІ – основні вихідні ідеї, підходи до оцінки соціального статусу й становища жінки і чоловіка, їх потреб та інтересів як особистостей, соціально-статевих відносин у суспільстві.

ПРЕЗИДЕНТ АБО СПІКЕР ПАРЛАМЕНТУ – ЖІНКА

Протягом понад півстоліття існування парламентаризму у світовій історії лише 77 разів жінка була обрана головою в парламенті або в якійсь з його палат. Це відбувалося лише в 41 країні (у 24 з них двопалатний парламент) із 186 країн, де діють законодавчі інститути.

7,5 % становлять жінки серед П. або С. парламенту в країнах світу.

Серед них – Австралія, Німеччина, Норвегія, Польща, Швеція, Велика Британія, Грузія та ін.

ПРОБЛЕМИ ҐЕНДЕРНІ – це проблеми соціального статусу і реального становища чоловіка і жінки в суспільстві, їх взаємовідносин, розподілу ролей у відтворенні населення і самоорганізації життєдіяльності.

Розв'язання П. ґ. можливе шляхом визначення напрямів діяльності, що потребують знаходження відповідних шляхів і методів розв'язання й стосуються як жінок, так і чоловіків.

В Україні надзвичайно усталений стереотип «жіночих проблем», «жіночого питання», що залишився з радянських часів. Він часто у свідомості окремих людей ототожнюється з П. ґ. Поширений також погляд-стереотип, що проблеми поліпшення ста-

новища жінки є проблемою самої жінки. Поряд з цим утвердився стереотип про безпроблемність становища чоловіків у суспільстві.

Серед П. ґ. в українському суспільстві дедалі більш нагальними є такі:

- ґармонізація ґендерних відносин як частини загальнодемократичного процесу;
- здійснення ґендерної експертизи українського законодавства;
- утвердження соціально-статевої рівності перед законом, рівноправності чоловіка і жінки як людини;
- доступ обох статей як рівних до владних структур і до розподілу ресурсів та ін.;
- долання всіх форм статевого насильства та ін.

ПРОГБІЦІОНІЗМ – один із головних підходів до формування політики щодо повійства, який полягає у його забороні.

Світова практика заборони повійства підтвердила безсилля такого підходу. Введення заборони не ліквідує причин повійства, що його породжують. Більше того, воно заганяє повійство в глибоке підпілля, в «тінь». Це призводить до зростання плати за ці послуги, до зростання тіньового (нелегального) повійства та інших негативних явищ. Бідність, товарно-грошові відносини та інші причини зумовлюють природу існування повійства.

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ООН (ПРООН)

Заснована у 1965 р. Головна координуюча організація ООН з питань розвитку.

Основна мета ПРООН з питань розвитку – надання допомоги країнам у досягненні успішного й сталого людського розвитку. Має своїх постійних представників у країнах. Водночас вони є координаторами системи ООН у цих країнах. Саме ПРООН уповноважена представляти інтереси майже всіх агенцій ООН.

Основоположні норми, ухвалені Виконавчою радою ПРООН, створили правову основу для ведення роботи за п'ятьма першочерговими напрямками: подолання бідності, ефективне урядування, сталі й надійні засоби до існування, становлення ґендерної рівності та дбайливе ставлення до навколишнього середовища й

природних ресурсів. На цьому базується План співробітництва, який розробляється спільно з конкретною державою та окреслює основні напрями роботи ПРООН у цій країні. Він є основним документом, згідно з яким впроваджуються програми та проекти ПРООН на національному рівні. Серед основних проектів ПРООН в Україні є Програма рівних можливостей, яка підтримує впровадження ґендерної політики в Україні.

У сфері ґендеру Програма розвитку ООН займається питаннями забезпечення рівності жінок і чоловіків і розширення рівних можливостей, сприяння розвитку діалогу між урядами й зацікавленими представниками громадянського суспільства з ґендерної проблематики, розробляє плани дій щодо забезпечення рівності жінок і чоловіків, створює мережу координаторів з ґендерної проблематики в уряді і в рамках більш широкого кола національних зацікавлених осіб. Вона також допомагає зміцнювати національний потенціал у сфері збирання й аналізу даних, головним чином для полегшення підготовки національної звітності про хід здійснення Пекінської Платформи дій і Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

ПРОГРАМА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРООН В УКРАЇНІ

П. діє в Україні з 1997 р. і спрямована на підтримку ініціатив Уряду України, неурядових організацій та мас-медіа у впровадженні принципів паритетної демократії у всі сфери життя суспільства.

Мета П. – сприяти досягненню рівності між жінками і чоловіками, що відповідає цілям усталеного людського розвитку, через інтегрування ґендерних питань у державні програми та створення відповідних механізмів для їхнього втілення.

Основні напрями П.: підтримка зусиль уряду у формуванні політики, що враховує ґендерні особливості; підтримка ґендерних досліджень та ґендерної статистики; сприяння досягненню партнерства жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства; освітні та просвітницькі програми; формування ґендерної свідомості через засоби масової інформації; сприяння рівності жінок та чоловіків у підприємницькій діяльності; запобігання провадам насильства в сім'ї та суспільстві.

ПРОГРАМИ ҐЕНДЕРНІ – це вироблені державними, партійними або громадськими структурами (можливо, спільними зусиллями) документи, в яких визначаються стратегічні напрями, основні завдання та окреслений час наміченої діяльності щодо реалізації ґендерної проблематики в ґендерній сфері або в інших сферах життя суспільства, які містять виклад послідовності дій, механізмів здійснення та характеристику виконавців.

До таких програм, наприклад, належать Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню ґендерної рівності у суспільстві на 2001 – 2005 роки, Національна програма запобігання і боротьби з торгівлею жінками та дітьми й ін.

ПРОДОВОЛЬЧА І СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (ФАО)

ФАО забезпечує свою діяльність з урахуванням ґендерних особливостей в трьох пріоритетних напрямках, визначених на Конференції ФАО в 1995 р.: урахування жіночої проблематики в діяльності організації, надання допомоги державам-членам у справі врахування ґендерної проблематики й збільшення частки спеціалістів-жінок в організації. З кожного напрямку розроблена програма дій.

ПРОПАГАНДА ҐЕНДЕРНА – пропагування (роз'яснення, поширення) ґендерних ідей і проведення відповідної діяльності через державні, партійні, громадські структури з метою формування в суспільстві ґендерного світогляду.

ПРОСВІТА ҐЕНДЕРНА – охоплення населення ґендерною просвітницькою діяльністю.

ПРОСТЕ ОБРІЗАННЯ, або обрізання «сунна» («традиційне обрізання») – операція на вульві, яка полягає у видаленні крайньої плоти й головки клітора, завдає каліцтва жінці. З медичного погляду така операція порівнюється з чоловічим обрізанням.

ПРОСТИТУЦІЯ (див. Повійство)

ПРОФЕСІЙНА СЕГРЕГАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ – концентрація осіб однієї статі в межах будь-якої професії.

П. с. за о. с. відображає нерівномірний розподіл ролей між жінками і чоловіками в економіці, соціальній сфері та ін. Так, існують типово «жіночі професії»: наприклад, серед вчителів жінки становлять понад 80%.

Наслідком П. с. є нерівність доходів та соціального статусу різних статей. Жінки частіше, ніж чоловіки, зайняті на роботах, де малі можливості кар'єрного росту, невисока заробітна плата, нестабільність зайнятості.

ПРОЦЕС ҐЕНДЕРНИЙ – динамічні зміни в становищі, соціальному статусі, освоєнні життєвого простору, самоорганізації способу індивідуального і суспільного життя жінки і чоловіка в контексті ґендерної системи суспільства.

Передумовою ґендерного процесу є насамперед усвідомлення, самоідентифікація особою чоловіка і жінки належності до статі, а також ґендерна культура суспільства в цілому.

П. ґ. передбачає: чітке визначення ґендерних цілей і завдань особистості чоловіка і жінки; задіяність соціальних інститутів до виконання ґендерних цілей; політична визначеність ґендерних орієнтацій та законодавча основа їх втілення; благодотворне (належне) управління ґендерними процесами; контроль за здійсненням ґендерних планів і програм.

ПРЯМА ДИСКРИМІНАЦІЯ – це обмеження за ознаками статі у правах, свободах та можливостях користування ними.

П. д. у всіх її видах заборонена міжнародним і чинним українським законодавством.

Українське законодавство встановлює відповідальність за порушення цього права.

За статевою ознакою дискримінація заборонена на регіональному рівні. Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 р. (ст. 14) наголошує: «Здійснення прав і свобод, викладених у цій Конвенції, ґарантується без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних та

інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин».

Європейська соціальна хартія та Переглянута соціальна хартія закріплюють протиправність дискримінації. У преамбулі Хартії сказано, що «здійснення соціальних прав повинно забезпечуватися без дискримінації».

Значна робота по боротьбі з ґендерною дискримінацією здійснюється у країнах ЄС. Найважливіші Директиви ЄС у цій сфері стосуються питань:

- рівної платні за рівну і рівноцінну роботу;
- рівності щодо працевлаштування, професійної підготовки, просування по службі і умов роботи;
- прогресивного впровадження рівності в установлені законом системи соціального забезпечення;
- рівності в трудових професійних системах і в системах соціального забезпечення;
- рівності в приватному підприємстві, включаючи сільське господарство;
- поліпшення здоров'я й безпеки вагітних і робітниць, які нещодавно народили;
- узгодження сімейного життя і роботи;
- тягар доведення у справах про дискримінацію – ті, кого звинувачують у дискримінації на робочому місці, повинні доводити, що порушення принципу рівності не було та ін.

ГА ООН у Декларації про викорінення насильства щодо жінок 1993 р. кваліфікує сексуальні домагання як форму ґендерного насильства.

ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ ФЕМІНІЗМ – один із напрямів фемінізму, представниці якого для пояснення соціально-статевих відносин у суспільстві намагаються по-своєму інтерпретувати традиційний фрейдизм. В основі їх психоаналізу лежить концепція страху. Саме він, на їх думку, є причиною патріархату, основний зміст якого становить влада чоловіка над жінкою, її пригноблююча сутність. Наявність такого страху спричинена у чоловіків їх підсвідомим ставленням до образу матері й жіночої репродуктивної здатності.

Найбільшого поширення психоаналітичний фемінізм набув у США.

ПСИХОЛОГІЯ СТАТІ – галузь наукового психологічного знання, що вивчає, як психологічні характеристики опосередковують фізичні відмінності між чоловіками і жінками і як це відбивається на поведінці та відносинах представників чоловічої та жіночої статей.

Предметна сфера П. с. включає вивчення проблем: психологічні схожості та відмінності між людьми різної статі; соціальна статево-рольова диференціація й стратифікація, культурні стереотипи маскулінності й фемінності, особливості соціалізації дівчаток і хлопчиків, чоловіків і жінок, психологічна ідентифікація особи як представника певної статі.

П. с. як самостійний напрям наукових знань у вітчизняній психології виникла у 90-х роках ХХ ст. П. с. розвивається на стику психології статевих відмінностей і психології сім'ї і шлюбу (*див. Психологія статевих відмінностей, Психологія сім'ї і шлюбу*).

ПСИХОЛОГІЯ СТАТЕВИХ ВІДМІННОСТЕЙ – розділ психології, який вивчає відмінності між індивідами, які зумовлені або опосередковані їх статевою належністю або асоціюються з нею.

ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї І ШЛЮБУ – міждисциплінарний напрям у психології, який вивчає фактори, що впливають на якість шлюбу, цикл розвитку сім'ї, рольову її структуру, розподіл влади в сім'ї, установки на шлюб і сім'ю, детермінанти вибору шлюбного партнера, психологічні особливості батьків та дітей.

П'ЯТА ЄВРОПЕЙСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ МІНІСТРІВ З ПИТАНЬ РІВНОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ (Скоп'є, 22–23 січня 2003 р.)

К. розглянула питання демократизації суспільства на основі ґендерних підходів, роль жінок і чоловіків у запобіганні конфліктам, розвитку миротворчості та миробудівництва. Відповідно до теми на конференції прийняті Резолюція та Програма дій.

У Резолюції зосереджено увагу на головній меті – розбудові демократичних суспільств. У таких суспільствах конфлікти мають розв'язуватися ненасильницьким шляхом, у тому числі через політичний діалог, відповідно до міжнародного права і на основі

актів з прав людини. Досягнення такої мети з погляду міністрів з питань рівності передбачає: а) повномасштабну участь жінок на всіх рівнях у прийнятті рішень місцевими, національними, регіональними та міжнародними структурами та забезпеченні механізмів запобігання, регулювання, розв'язання конфліктів, у тому числі в мирних переговорах і в процесі демократичних перетворень у суспільстві після конфліктів; б) інтеграцію ґендерних підходів у всі види діяльності, спрямовані на запобігання і врегулювання конфліктів, включаючи мирні угоди, сприяння миру і побудову демократичних суспільств.

ґендерно спрямована Програма дій, прийнята на конференції, визначає основні завдання й формулює необхідні заходи щодо їх забезпечення. Серед таких завдань:

Завдання I. Сприяння утвердженню рівних можливостей, прав, свобод і відповідальності жінок і чоловіків.

Завдання II. Запобігання і боротьба з насильством щодо жінок і з торгівлею людьми.

Завдання III. Розвиток цілеспрямованої ґендерної діяльності у Раді Європи і на національному рівні.

Серед багатьох заходів акцентується особлива увага: на розробці стандартів у галузі збалансованої участі жінок і чоловіків у процесі прийняття рішень у політичному і громадському житті, здійсненні кроків до забезпечення загальних стандартів у масштабах усієї Європи; на виробленні політики та заходів на допомогу державам-членам приймати і /чи переглядати законодавство та плани дій, спрямовані на забезпечення рівності і зміцнення національних механізмів ґарантування рівності; проведення моніторингу розвитку законодавства в галузі забезпечення рівних можливостей; на поширенні інформації серед держав-членів про їхній досвід щодо розробки ґендерної дезагрегованої статистики, індикаторів, бюджетного забезпечення ґендерних підходів і повернення до них уваги ґромадськості, в галузі освіти і професійної підготовки, вироблення інструментарію широкого впровадження цілеспрямованої ґендерної політики в практичній діяльності та ін.

Документи конференції пронизані ідеєю рівності між жінками і чоловіками як принципом прав людини й обов'язковою умовою демократії та соціальної справедливості.

РАДА БЕЗПЕКИ ООН – структура ООН, яка несе головну відповідальність за підтримку миру і безпеки. Останніми роками цей орган все більше при аналізі питань миру і безпеки розглядає їх з позиції ґендерної перспективи і на основі ґендерного підходу.

РАДА ЄВРОПИ (РЕ)

44 держави–члени Ради Європи: Австрія, Азербайджан, Албанія, Андорра, Вірменія, Бельгія, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Угорщина, Німеччина, Греція, Грузія, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Македонія, Мальта, Молдова, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Російська Федерація, Румунія, Сан-Маріно, Словаччина, Словенія, Сполучене Королівство, Туреччина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чеська Республіка, Швейцарія, Швеція, Естонія.

Створена в 1949 р. При її створенні були проголошені основні принципи політики з питань рівноправності жінки і чоловіка, які знайшли розгорнуте втілення в наступних прийнятих документах.

У 1950 р. прийнята Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини. В ній закріплено принцип рівноправності жінок і чоловіків. У галузі рівноправності статей оперативна координація дій здійснювалася спочатку Європейським комітетом з питань рівноправності, а з 1992 р. – консультативним Комітетом з питань рівноправності жінок і чоловіків при Комітеті Міністрів РЕ.

РЕ прийняла ряд рішень і рекомендацій з питань становища жінки та ґендерних проблем. Серед них: з питань боротьби з торгівлею людьми та експлуатацією проституції (1958 р.), про політичне, соціальне й громадянське становище жінки (1975 р.), про участь жінок і чоловіків на принципах рівного представництва в комітетах та інших органах РЕ (1981 р.), про становище жінок у Секретаріаті РЕ (1981 р.), про жінку в політиці (1985 р.), про рівноправність чоловіків і жінок у політичному та суспільному житті (1986 р.), про участь жінок у прийнятті рішень на місцевому та регіональному рівнях (1986 р.) та ін. Відбулося п'ять конференцій міністрів з рівних можливостей.

З кінця 80-х років питання інтеграції жінок у структури влади вийшли на перший план. У 1986 р. прийнята резолюція Європейського парламенту про насильство щодо жінок й вироблення шляхів його подолання, у 1988 р. – Декларація Комітету Міністрів про рівноправність жінок і чоловіків, у 1991 р. – Декларація РЕ про застосування рекомендацій Комісії із захисту гідності жінок і чоловіків на робочому місці, включаючи Кодекс практичних дій щодо боротьби проти сексуальних домагань та ін. документи.

РЕ особливу увагу звертає на правове забезпечення соціальної справедливості як одну з корінних вимог у галузі досягнення ґендерної рівності. Суть такого підходу полягає у ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінки.

У 90-х роках важливого значення надається виробленню шляхів додання насильства щодо жінок. За підсумками Третьої Європейської конференції у прийнятій ГА ООН у 1993 р. Декларації про викорінення насильства щодо жінок таке насильство кваліфікується як порушення прав жінок на безпечне життя, свободу, гідність, недоторканність особистості. Насильство розглядається як явище, що не сумісне з принципами демократичного розвитку, заснованого на дусі й букві закону. РЕ визначає викорінення насильства як стратегічне завдання для держав-членів.

РЕ періодично проводить семінари з ґендерних проблем. Ґендерна проблематика в її діяльності є пріоритетною.

РАДИКАЛЬНИЙ ФЕМІНІЗМ – один із напрямів фемінізму, спрямований здебільшого на розуміння причин виникнення патріархату, осмислення гноблення жінки як найбільш фундаментального й поширеного в суспільстві виду гноблення, абсолютизації сексу, статевих стосунків, потреб тіла і способів їх задоволення як домінант при аналізі становища жінки, владного домінування й контролю над нею з боку чоловіка й на пошук радикальних шляхів звільнення від нього.

Головною причиною пригніченого стану й нерівності жінки з чоловіком прибічники Р. ф. вважають соціальний устрій, розвиток і консолідацію чоловічої влади, а тому вони закликають до повного перегляду існуючої системи соціальних відносин між статями.

Р. ф. – течія в американському і європейському фемінізмі. Виник наприкінці 60-х років ХХ століття.

Розглядає патріархат, тобто владарювання чоловіків, головним джерелом пригноблення жінок. Історично жінки є першою пригнобленою групою. У тотальному пануванні чоловіків над жінками криється причина пригноблення і нерівності жінок. Це найглибший вид гноблення, який найважче викоринити. Для цього, на думку його представників, чоловіки створюють і використовують державні та громадські інститути, право, релігію, освіту.

Радикальні феміністки з пануванням чоловіка пов'язують виникнення й існування капіталістичного ладу, а також і устрою, що був до нього. Оскільки створення устрою здійснюється чоловіками, то в цьому вони вбачають і пригноблення жінки при ньому.

На думку радикальних феміністок, чоловіки свою владу поширюють на сферу сексуальних та інтимних відносин. Усю сферу сексуальності – статеві ролі, дітородження, шлюб і сім'ю – вони розглядають як сферу влади над жінкою та її пригноблення. Виходячи з цього, Р. ф. веде пошук зміни й зменшення обсягу чоловічої влади над жінками.

Оскільки Р. ф. головний акцент ставить на тому, що чоловіки контролюють жіноче тіло, то основним змістом утвердження рівності статей він розглядає ліквідацію сексуальної експлуатації жінок і необхідність зосередження жінками в своїх руках засобів відтворення. У своїх твердженнях і підходах, доведених до максималізму, Р. ф. доходить до повної ізоляції жіночої сфери життя, закликів до відмови від будь-яких форм спілкування з чоловіками-гнобителями і звернення до практики лесбійської любові, до створення жіночих колективів, комун, жіночої культури, мови, сфери інтимних переживань.

Такий напрям фемінізму є безперспективним.

РАДНИК З ҐЕНДЕРНИХ ПИТАНЬ – особа у структурі державної служби або залучена на громадських засадах, яка вносить рекомендації з ґендерної проблематики відповідальним особам, до компетенції яких належить забезпечення рівних прав і можливостей.

Такі рекомендації стосуються питань: формування й формування ґендерних стратегій з урахуванням місцевих та галузевих особливостей становища статей, стану ґендерної культури і ґендерної демократії, визначення ґендерного компоненту в напрямках діяльності державних структур, аналізу стану ґендерного розвитку населення певної підвладної території та ґендерної структури владних державних органів, вдосконалення ґендерного законодавства, проведення ґендерної експертизи законів та інших нормативно-правових актів, пропозиції щодо імплементації ґендерної проблематики в усі сфери життя суспільства тощо.

Р. з ґ. п. може бути створений в органах законодавчої і виконавчої влади всіх рівнів.

Інститут Р. з ґ. п. сприяє професійності розв'язання ґендерних проблем, науковому їх аналізу, здійсненню ґендерного моніторингу в усіх сферах життя, комплексному підходу до постановки й забезпечення рівних прав і можливостей.

РАДЯНСЬКА ПОЛІТИКА РОЗВ'ЯЗАННЯ ЖІНОЧОГО ПИТАННЯ — тип патерналістської політики держави, компонентами якої є: проголошення юридичної рівноправності жінок і чоловіків; широке залучення жінок до суспільного виробництва; створення умов для суміщення жінкою професійної, сімейної й репродуктивної функцій; організація системи соціального захисту жінок у вигляді пільг, допомог, відпусток у зв'язку з народженням дитини й доглядом за нею, обмежень застосування жіночої праці та ін.

За період 20–80-х років ХХ ст. утвердився такий напрям державної політики, як державна політика поліпшення становища жінок, визначилося юридичне спрямування утвердження рівних прав і можливостей, зростання ролі жінок у економічному житті країни, підвищення їхнього освітнього рівня та ін.

Незважаючи на декларування державної політики щодо поліпшення становища жінок, у країні реально склалася ґендерна система, якій притаманні особливості: ґендерні асиметрії в економічному житті країни; наявність сегрегації жінок при зайнятті робочих місць і дискримінації за ознакою статі при оплаті праці; фактично заперечувалося право жінок на творчу самореалізацію та гідні умови професійної діяльності; стримання кар'єрного зро-

стання; відсторонення жінок від повноцінної участі в управлінні економікою, в розподілі ресурсів країни; високий рівень побутової навантаженості (подвійна і потрійна зайнятість); відставання за каліфікацією і виконання функцій материнства як соціального обов'язку та ін.

Ця політика являла собою еkleктичне поєднання підходів: патріархатного, радикального, демократичного, егалітарного та ін.

РАДЯНСЬКА СЕКСОФОБІЯ – своєрідний безстатевий сексизм, спрямований на заборону відкритого вираження сексуальності в тоталітарній свідомості. Він замінювався маскулінізованим «унісексом» (І.Кон).

Радянська «рівність статей» підганяла жінок до традиційного чоловічого стандарту розуміння рівності. Щодо тілесного канону це оберталось максимальним намаганням нівелювати статеві ознаки.

РЕВОЛЮЦІЯ ҐЕНДЕРНА – масова докорінна переоцінка ролі, значення й статусу жінки і чоловіка, зміни у їхньому становищі, спрямовані на справедливе утвердження рівності статей і забезпечення прав і можливостей для їх волевиявлення та активної діяльності й розвитку в усіх сферах життя суспільства й держави.

РЕВОЛЮЦІЯ СЕКСУАЛЬНА – зміна у поглядах на сексуальну сферу життя, масова переоцінка норм сексуальної моралі, послаблення репресивності у ставленні до сексуальних та інтимних стосунків.

РЕГІОНАЛЬНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПЕКІН + 5: ПІДСУМКИ І ПЕРСПЕКТИВИ», АЛМАТИ (КАЗАХСТАН), 13–15 грудня 1999 р.

У К. брали участь понад 70 представників з 10 країн СНД, Туреччини та Монголії. Вони представляли державні й недержавні організації. На К. були підбиті підсумки п'ятирічної діяльності по виконанню документів, прийнятих на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок (Пекін, 1995 р.).

Учасники К. зазначали, що проголошена ґендерна рівність деюре далеко не завжди реалізується де-факто; наголошували на

недосконалості національної ґендерної політики, механізмів її реалізації; поширеності стійких стереотипів про традиційну роль жінки в суспільстві, політиці; низькій ґендерній свідомості у суспільстві та ін.

К. виробила конкретні рекомендації. Серед них важливими є такі: формування міжурядової регіональної групи країн з перехідною економікою по просуванню питань ґендерної рівності; створення спеціального комітету країн СНД з ґендерної проблематики в межах Міжпарламентського Союзу; створення регіональної ради глав державних структур, відповідальних за питання поліпшення становища жінок у країнах.

Вироблені рекомендації направлені до Європейської комісії ООН та міністерств закордонних справ країн-учасниць.

РЕГІОНАЛЬНА ПІДГОТОВЧА НАРАДА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМІСІЇ З ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ У 2000 р. ОГЛЯДУ ВИКОНАННЯ ПЕКІНСЬКОЇ ПЛАТФОРМИ ДІЙ (Женева, 19–21 січня 2000 р.)

У роботі Женевської наради взяли участь представники 51 держави – члени ЄЕК і Європейського співтовариства, а також представники організацій системи ООН, спеціалізованих установ та інших міжурядових організацій.

Женевська нарада країн регіону ЄЕК присвячена питанню проведення у 2000 р. огляду виконання Пекінської Платформи дій (1995 р.) і визначенню перспектив розв'язання проблем ґендерної рівності.

До початку роботи наради 17–18 січня 2000 р. відбулася Робоча сесія неурядових організацій. У ній взяли участь 550 представників від 250 неурядових громадських організацій. Робота Робочої сесії була зосереджена на тематичних дискусіях навколо чотирьох основних проблем: жінки і насильство (побутове насильство і торгівля жінками), насильство під час війн і конфліктів; жінки і економіка; національні механізми поліпшення становища жінок; інституційні механізми поліпшення становища жінок.

При визначенні ключової галузі наступної діяльності щодо «Розвитку механізмів проведення в життя політики у сфері рівності» вказувалось на такі стратегічні напрями: 1) розвиток системи контролю за здійсненням стратегій рівності статей і інтеграції

гендерної проблематики; 2) активізація врахування гендерної перспективи в процесі виділення ресурсів; 3) застосування методів передової практики врахування гендерної перспективи.

Головний висновок, якого дійшли учасники наради, полягає в тому, що національні механізми перестали розглядатися як органи проведення конкретної політики. Інституційні механізми можуть сприяти визначенню політичних пріоритетів, переосмисленню існуючих політичних цінностей і концепцій. Їх головне завдання полягало в тому, щоб допомагати уряду впроваджувати принципи гендерної рівності у всіх сферах державної політики. Вони переключаються з боротьби за поліпшення становища жінок на забезпечення гендерної рівності, тобто на діяльність в інтересах як жінок, так і чоловіків.

Висновки і рекомендації Женевської наради стали внеском Європи в роботу Спеціальної сесії ГА ООН під назвою «Жінки в 2000 році: рівність між чоловіками і жінками, розвиток і мир у XXI ст.», яка відбулася в червні 2000 р. у Нью-Йорку.

РЕЗОЛЮЦІЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН «ЖІНКИ, МИР ТА БЕЗПЕКА», від 31 жовтня 2000 р., №1325

У Р. міститься заклик до держав-членів ООН «забезпечити активнішу участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень у рамках національних, регіональних та міжнародних інститутів і механізмів запобігання, врегулювання та розв'язання конфліктів».

Р. визнає «настійну необхідність врахування гендерної проблематики при проведенні операцій з підтримання миру., при проведенні багатокomпонентних операцій на підтримання миру».

РЕПРЕСИВНІ МЕХАНІЗМИ ПАТРИАРХАТНОЇ ВЛАДИ – система громадських і державних інститутів формування та функціонування влади, які за допомогою різних форм примусу, насильства, підкорення, пригнічення, експлуатації та інших технологій владарювання виробляють, гарантують і відтворюють гендерну нерівність.

РЕПРОДУКТИВНА АВТОНОМІЯ – право індивіда – жінки і чоловіка – на самостійні рішення стосовно сексуальності, власного волевиявлення щодо бажання мати й народжувати дітей, пе-

реривання вагітності, вирішення питання кількісного складу дітей та часу їх народження.

Відповідно до права на Р. а. має здійснюватися й ґендерний розподіл відповідальності.

Р. а. здійснюється в межах національного права.

РЕПРОДУКТИВНА ПРАЦЯ – матеріальна й соціальна діяльність по догляду за наявною й майбутньою робочою силою й людським родом у цілому, включаючи домашнє забезпечення продовольством, одягом, житлом. Соціальна репродукція становить забезпечення цих потреб через економіку в оплачуваному й неоплачуваному секторах. У Р. п. задіяні переважно жінки. На Р. п. вони витрачають більше часу, ніж чоловіки.

РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я – це стан повного фізичного, розумового і соціального благополуччя з усіх питань, що стосуються функцій і процесів репродуктивної системи, а також психосоціальних відносин на всіх стадіях життя.

Таке визначення репродуктивного здоров'я надає Всесвітня організація охорони здоров'я (1995 р.). Поняття Р. з. стосується як жінок, так і чоловіків.

Р. з. чоловіка і жінки є основою загального стану здоров'я й посідає центральне місце в розвитку людини.

Р. з. – це не лише відсутність хвороб і запобігання захворюванням. Воно є важливою основою моральності, фізичного і психічного благополуччя, що зумовлює народження здорової дитини. Людина може й зобов'язана регулювати репродукцію і плодovitість.

Багато людей мають проблеми з Р. з. Це пояснюється такими факторами, як: недостатня поінформованість про сексуальність людини або низька якість інформації на послуги в галузі Р. з.; переважання сексуальної поведінки, пов'язаної з підвищеним ризиком; дискримінаційна соціальна практика, негативне ставлення до жінок і дівчаток; обмежені можливості багатьох жінок і дівчаток впливати на своє статеве й репродуктивне життя.

Умовою поліпшення Р. з. жінок і чоловіків є вибір життєвої стратегії, спрямованої на можливості самореалізації як чоловіків, так і жінок, що сприяє уникненню ґендерного конфлікту, адап-

тація до сучасних реалій, пов'язаних з перетвореннями в усіх сферах життя, загальнодержавні гарантії прогресивних політичних і соціально-економічних трансформацій і забезпечення рентабельності медико-санітарних заходів, що здійснюються в країні.

РЕПРОДУКТИВНІ ПРАВА – основні права подружньої пари або особистості чоловіка і жінки, які перебувають поза шлюбом, вільно й відповідально розв'язувати питання про кількість, місце й час народження своїх дітей, користуватися відповідною інформацією й засобами для регулювання народжуваності й мати доступ до високого стандарту забезпечення сексуального й репродуктивного здоров'я.

Репродуктивні права включають у себе:

- право прийняття рішень щодо репродуктивної поведінки подружжя, особистості, вільних від дискримінації, примусу й злочину;
- право чоловіка і жінки на рівноправність у шлюбі, включаючи рівні права щодо вирішення питання про кількість та час народження дітей;
- права індивідів на освіту та отримання інформації, що стосується планування сім'ї і яка допомагає чоловікові й жінці в реалізації права вільно й відповідально вирішувати всі питання щодо репродукції й сексуальності;
- право на свободу від дискримінації й дискримінаційних соціальних практик, включаючи дородову селекцію за статтю;
- право на свободу від примусу й насильства, сексуальної експлуатації, насильницької проституції й торгівлі сексуальними послугами;
- право індивідів на доступ до відповідних служб соціального обслуговування, включаючи доступ до безпечних, ефективних, доступних й прийнятних методів планування сім'ї за їх вибором, а також до методів, що сприяють здійсненню вибору по регулюванню дитородної функції;
- право на доступ до відповідних установ охорони здоров'я, що надають допомогу при вагітності та пологах;
- право чоловіка й жінки на конфіденційність відповідних послуг.

Так визначені Р. п. у Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), у Програмі дій, прийнятій на

Міжнародній конференції з народонаселення й розвитку (Каїр, 1994 р.), та в Платформі дій, прийнятій Четвертою всесвітньою конференцією зі становища жінок (Пекін, 1995 р.). У цих документах, підписаних Україною, також говориться, що поширення цих прав на всіх людей слід закладати в основу державної політики у сфері соціального забезпечення й програм з репродуктивного здоров'я, включаючи програми з питань сексуального здоров'я та планування сім'ї.

Реалізація Р. п. тісно пов'язана зі становищем жінки і чоловіка в суспільстві, ґарантіями дотримання їх соціальних прав. Р. п. орієнтовані на досягнення найвищих стандартів сексуального і репродуктивного здоров'я в умовах відсутності ґендерної дискримінації, насильства та примусу.

РЕСПУБЛІКА ЛИТВА: ЗАКОН ПРО РІВНІ МОЖЛИВОСТІ

Прийнятий Сеймом Республіки Литва 1 грудня 1998 р. 3. має 6 глав і 30 статей.

Глава перша «Загальні положення», де визначається мета 3. – забезпечення впровадження в практичне застосування рівних прав чоловіків і жінок, надається зміст таких термінів, як «рівні можливості», «порушення рівних прав для чоловіків і жінок (дискримінація)», «сексуальне домагання».

Глава друга «Впровадження рівних прав для жінок і чоловіків» – закріплюються обов'язки уряду держави, адміністративних установ, навчальних та наукових закладів, роботодавців (наймачів) впроваджувати рівні права і забезпечувати рівні можливості для жінок і чоловіків.

Глава третя «Порушення рівних прав для жінок і чоловіків» – визначається зміст наявності дискримінаційних діянь у роботі роботодавців, діяльності навчальних закладів і наукових установ, у рекламі (оголошеннях), а також прав осіб, щодо яких було вчинено дискримінаційні діяння.

Глава четверта «Спостереження та нагляд за впровадженням Закону» – такий нагляд здійснює Омбудсмен з рівних можливостей, для забезпечення роботи якого створюється відомство (міністерство) омбудсмена з рівних можливостей. Закріплюється механізм призначення та припинення повноважень Омбудсмена з рівних можливостей, вимоги до посади, його компетенція, вка-

зується, що діяльність відомства (міністерства) Омбудсмена з рівних можливостей фінансується з державного бюджету.

Глава п'ята «Прийняття і розслідування скарг», де виписаний механізм прийняття скарги, вимоги до неї, строки подання, перебіг розслідування або відмови в розслідуванні скарги, прийняття рішення Омбудсмена з рівних можливостей. Щорічно Омбудсмен повинен подати до Сейму річний звіт за попередній календарний рік про діяльність відомства (міністерства) Омбудсмена з рівних можливостей.

Глава шоста «Прикінцеві положення».

У 3. велика увага приділена правовим гарантіям та механізму забезпечення його реалізації.

Керуючись цим 3. 25 травня 1999 р. Сейм Литовської Республіки прийняв постанову, якою заснував Управління Омбудсмена з рівноправності та затвердив Статут Управління Омбудсмена з рівноправності.

РЕСУРСИ ҐЕНДЕРНІ – реально задіяні потенційні фізичні й духовні сили чоловіків і жінок, їхні соціально-культурні якості й ціннісні орієнтації, засоби впливу, мотивація поведінки, здатність до організації й управління, що є основою соціального прогресу й людського розвитку за цілеспрямованого їх використання.

РЕФОРМА ҐЕНДЕРНА – форма ґендерних перетворень, що здійснюється владою, спрямованих на встановлення рівності прав і можливостей для чоловіків і жінок, утвердження та ґарантування ґендерної рівності, вирівнювання стійких ґендерних невідповідностей, долання ґендерного розриву і дискримінації щодо жінок.

РІВНІСТЬ ҐЕНДЕРНА (gender equality) – рівність соціального статусу жінок і чоловіків та забезпечення їм однакових можливостей для всезагальної участі у всіх сферах суспільного, державного та приватного життя на основі самоусвідомлення особистісних потреб та інтересів, долання елементу ієрархічності, за якою історично чоловіки розглядалися як істоти вищі, а їх діяльність та її результати більш суспільно значущі, ніж дії та їх результати, що здійснені й досягнуті жінками.

Рівність між статями протилежна поняттю нерівності між чоловіком і жінкою, тобто відмінності в умовах їх життя. Насамперед це пов'язано з репродуктивною функцією жінок. Справа не в наявності таких відмінностей, а в тому, що вони не повинні відбиватися на умовах життя жінок і чоловіків, вести до дискримінації, а відповідним чином враховуватися. Таке врахування можливе через рівний розподіл економічних, соціальних і політичних можливостей.

Р. ґ. – універсальний принцип у галузі прав людини.

Р. ґ. є людським правом та метою розвитку. Це обов'язковий критерій, що визначає досягнення значущого розвитку, який орієнтований на людей.

Принцип рівності статей був заявлений Олімпією де Гуж ще у XVIII ст. Це принцип ліберально-реформістської феміністської течії. Хоча вже третє століття жінки борються за рівність статей, однак ще й досі існують країни, де юридична рівність статей відсутня.

Р. ґ. означає однакове забезпечення рівними правами жінок і чоловіків. Зміст його включає відсутність привілеїв за статтю, заборону дискримінації, а також свободу вибору, розвитку, пошуку. Однак рівність у правах де-юре не обов'язково веде до фактичної рівності в правах, тобто де-факто.

Правова держава забезпечує правову, формальну рівність між соціальними статями, що означає надання їм рівних стартових можливостей. Однак реалізація прав жінкою і чоловіком залежить від їх особистісних якостей – знань, розуму, таланту, підприємництва та ін. Це зумовлює нерівність, що існує в суспільстві.

Ґендерні аспекти є складовою всього комплексу завдань розвитку. Ґендерна нерівність стримує розвиток. Експети світового банку розглядають досягнення Р. ґ. як центральний момент розвитку – його повноправною і самостійною метою. Політична стратегія втілення в життя Р.ґ. складається з трьох частин:

- реформування правових і економічних інститутів з метою встановлення рівних прав для жінок і чоловіків;
- поширення такого економічного розвитку, який буде спрямований на більш справедливий розподіл ресурсів та їх використання, підвищення доходів та зниження рівня бідності, що

сприятиме зменшенню ґендерних невідповідностей (диспаритету) в освіті, охороні здоров'я та харчуванні;

- вжиття активних заходів щодо вирівнювання стійких ґендерних невідповідностей у сферах доступу до ресурсів і можливостей для вираження своїх інтересів.

Підвищення ефективності розвитку передбачає включення ґендерних питань як невід'ємної частини політичного аналізу, розробки планів та їх виконання.

Рівність між статями може бути досягнута тільки завдяки спільним зусиллям жінок і чоловіків.

ГА ООН у 2000 р. визнала проблему Р. ґ. як парадигму XXI ст.

РІВНІСТЬ У ДОСТУПІ ДО ОСВІТИ – недискримінаційна форма доступу до якісної освіти, яка сприяє розвитку рівноправних відносин між чоловіками і жінками.

Забезпечення Р. у д. до о. чоловіків і жінок здійснюється шляхом: ліквідації в сфері освіти дискримінації за ознакою статі; усунення ґендерних відмінностей у доступі до всіх рівнів вищої освіти шляхом забезпечення жінкам рівних можливостей з чоловіками для службового зростання, професійної підготовки та ін.; формування системи освіти, яка враховує ґендерні аспекти; підвищення якості освіти і забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок; розробка недискримінаційних програм, урахування в них ґендерних аспектів у сфері професійної орієнтації та професійної підготовки; долання неграмотності серед обох статей; долання розриву між чоловіками і жінками в галузі освіти й грамотності; зміцнення центральної ролі жінки в науково-дослідній діяльності; підготовка навчальних програм, підручників і навчальних посібників, звільнених від стереотипних уявлень про роль чоловіка і жінки на всіх рівнях освіти.

РІВНІСТЬ МОЖЛИВОСТЕЙ – система засобів та рівних умов де-факто щодо рівного доступу, розподілу, використання політичних, економічних, соціальних та культурних цінностей, що виключали б дискримінацію та обмеження будь-якої статі, негативно впливали на її життєдіяльність та самовираження.

РІВНІСТЬ ПРАВ – наділення однаковими правами де-юре осіб жіночої і чоловічої статей у всіх сферах суспільного життя та ґарантування де-факто рівних умов їх здійснення.

РІВНИЙ ДОСТУП ДО РЕСУРСІВ – це рівність прав і можливостей для чоловіків і жінок у розподілі та користуванні ресурсами країни: політичними, економічними, матеріальними, соціальними, культурними та ін.

РІВНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО – надання жінці нарівні з чоловіком рівного права у формуванні та функціонуванні органів державної влади та інших державних структур, що обираються.

Виборче право є реальною юридичною умовою щодо політичних можливостей брати участь у формуванні та діяльності політичних структур. Його важливість зумовлена тим, що зміни в суспільстві найбільш активно відбуваються через політичний процес.

ґендерну нерівність у політиці жінка долала досить тривалий час. У Стародавньому Афіньському полісі, де зародилася ідея і практика народного правління, жінки вважалися негромадянами, а отже, не мали права брати участі у виборах. Середньовіччя, період ренесансу, буржуазні революції не брали до уваги політичної ролі жінки. Вони були орієнтовані на політичну чоловічу самореалізацію. Ідеї свободи, рівності і братерства були орієнтовані до чоловіків.

Лише наприкінці XIX ст. розпочався процес боротьби жінок за свої виборчі права та надання права голосу жінкам. У 1893 р. уперше в історії жінкам надавалося право голосу в Новій Зеландії. У 1940 р. таких країн було вже 26. А на 1998 р. рівне виборче право жінки мали майже у всіх країнах світу (крім 5 країн Близького Сходу – Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія, а також Республіка Бруней).

Росія була сьомою країною світу (після Нової Зеландії, Австралії, Фінляндії, Норвегії, Данії і Ісландії), де жінки в ході Лютневої революції 1917 р. отримали право голосу. Право «осіб обох статей» обирати й бути обраними було закріплено в першій радянській конституції – Конституції РРФСР у липні 1918 р. (ст.64). Відтоді у всіх радянських конституціях, в тому числі у конституціях УРСР, регулярно це право підтверджувалось. Воно знайшло конституційне відображення в Основному Законі незалежної України.

РІВНОВАГА ҐЕНДЕРНА – реальне втілення в суспільстві ґендерних прав, свобод, можливостей, що ґарантує чоловікові й жінці, як рівноправним, реалізацію права вибору соціально-статевої ролі, активної життєвої позиції та форм приватної й публічної діяльності.

РІВНОПРАВНІСТЬ ҐЕНДЕРНА – це рівність жінки і чоловіка у набутті, користуванні й захисті прав і свобод, відсутність дискримінації за ознакою статі щодо перспектив розвитку особистості, в розподілі ресурсів і суспільних благ, а також у доступі до системи соціального забезпечення.

Р. ґ. – універсальний принцип у галузі прав людини – жінки і чоловіка. Цей принцип характеризує:

- рівність прав перед законом;
- рівність у правах доступу до базових соціальних послуг, включаючи освіту й охорону здоров'я;
- рівність можливостей щодо реалізації прав;
- рівність оплати за рівну працю;
- ліквідація дискримінації за ознакою статі;
- викорінення всіх форм статевого насильства, зокрема, найбільш поширеного насильства – щодо жінок;
- рівність прав щодо участі у прийнятті рішень в усіх сферах життя;
- рівність прав у доступі до розподілу ресурсів та ін.

РІВНОЦІННІСТЬ ҐЕНДЕРНА – підхід до сфер життєдіяльності, що традиційно розглядалися як жіночі або чоловічі, як до таких, що мають рівний ціннісний статус.

РІД (ҐЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ) – соціальна конструкція, яка визначає соціальні відмінності між чоловіками і жінками. Вона також включає соціально-культурне сприйняття відмінностей між чоловіками і жінками.

Це поняття ширше, ніж поняття «стать», яке пов'язане з біологічними відмінностями між чоловіками і жінками.

РОБІНСОН МЕРІ – Верховний комісар ООН з прав людини з 1997 по 2002 р.

20 грудня 1993 р. ГА ООН проголосувала за встановлення посади Верховного комісара ООН з прав людини. На цій посаді працювала Р. М.

Народилася 1944 р. в Ірландії. Закінчила коледж Св.Трійці університету в місті Дубліні. Навчалася в аспірантурі Гарвардського університету, де їй було присвоєно ступінь магістра права. У віці 25-ти років стала наймолодшим ірландським професором права. Заснувала Ірландський центр з європейського законодавства і стала його директором. З 1969 по 1989 р. Р. М. була сенатором. У листопаді 1990 р. її було обрано президентом Ірландії. У 1997 р. Р. М. була призначена новим Верховним комісаром ООН з прав людини, і на цій посаді перебувала до 2002 р.

З початку своєї діяльності Р.М. проголосила принцип: ніяких подвійних стандартів. Цього принципу вона дотримувалася протягом всього перебування на посаді.

РОЗВИТОК ҐЕНДЕРНИЙ – процес зміни у становищі та статусі жінки і чоловіка, результатом чого є виникнення його нового якісного рівня.

РОЗПОДІЛ ПРАЦІ ҐЕНДЕРНИЙ – розподіл продуктивної і репродуктивної праці між членами суспільства, наділеними різним ґендерним статусом залежно від належності до тієї чи іншої статі.

Нерівність статей проявляється там і тоді, де і коли праця, розподілена залежно від чоловічого і жіночого ґендерного статусу, оцінюється в суспільстві за правилом: чоловічому статусу відповідає більш престижна, високооплачувана робота.

Суспільство історично розвивалося так, що жіночий статус формувався і закріплювався у сфері домашнього, приватного життя, а чоловічий статус – у сфері продуктивної, публічної праці. Залежно від статусу формувалася в суспільстві й оцінка чоловічої праці як суспільно значущої.

РОЗРИВ ҐЕНДЕРНИЙ – соціально, економічно і культурно зумовлені відмінності інтересів, цілей, цінностей та ін. у жінок і чоловіків, можливостей у їх доступі до ресурсів, розпорядженні ними у сферах економіки та влади.

Від ґендерного розриву найбільших втрат зазнають жінки й дівчатка. Проте втрати від ґендерного розриву пронизують усе суспільство, завдаючи шкоди кожному його членові.

Р. ґ. вимірюється кількісно, найяскравіше він виражається у цифрах.

РОЛІ ҐЕНДЕРНІ – утверджена в системі соціальної культури диференціація зразків поведінки, форм діяльності, способів самоутвердження, статусів, прав і обов'язків індивідів, що визначають їх статево належність.

Така диференціація базована на нормах і правилах, які особистість засвоює й якими керується в конкретній соціально-історичній ситуації. У розподілі ролей між жінкою і чоловіком переважає традиційно патріархатний підхід. В основі такого підходу покладена патріархатна парадигма: світ чоловіка – це весь світ, світ жінки – це домашнє середовище. Відповідно до цього визначаються соціально-корисні ролі чоловіка й жінки. Такий розподіл ролей впливає на зміст ґендерних відносин:

- у структурі ієрархії влади жінки майже не допускаються до найвищих посад у системі влади;
- маніпулювання місць на ринку праці, що пояснюється необхідністю повернення жінки до домашнього вогнища;
- нерівномірність розподілу домашньої праці, якою жінка завантажена вдічі-втричі більше;
- виховання дітей найчастіше покладається на жінку, а чоловік знімає з себе відповідальність;
- ортодоксальний підхід релігії у розумінні ієрархічної взаємодії статей та ін.

Р. ґ. не є результатом природного порядку. Вони виникли не в результаті природних відмінностей чоловіка і жінки, а склались на основі культурних і соціальних особливостей суспільства.

Р. ґ. відображають шляхи існування та взаємодії жінок і чоловіків, що сформовані історією, ідеологією, культурою, релігією та економічним розвитком. Вони відрізняються залежно від особливостей розвитку суспільства, його місця в соціальному оточенні, географічному середовищі, від соціального та політичного часу. Долання традиційного підходу до ґендерних ролей потребує ґендерного законодавства, ґендерної освіти та ґендерного виховання і жінок, і чоловіків.

РУХ ҐЕНДЕРНИЙ – виявлення в різних формах і в різноманітних сферах соціального буття активної діяльності жінок і чоловіків у напрямі досягнення рівності соціальних статей у суспільстві, розуміння утвердження такої рівності як умови соціального прогресу.

САМІТ РАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (Ніцца, 2000 р.)

С. ухвалив Хартію основних прав ЄС, в якій втілено принцип ґендерної рівності. Хартія містить самостійну главу III. «Рівність» (*див. Хартія основних прав Європейського Союзу*).

САМОЗАХИСТ ҐЕНДЕРНИЙ – самостійна ініціативна діяльність жінки або чоловіка з метою підвищення свого соціального статусу та самореалізації в різних сферах суспільного життя.

СВІДОМІСТЬ ҐЕНДЕРНА – активне ставлення статей до їх реально існуючого становища і соціального статусу, що дістає відображення у формі почуттів, волевиявлень та інших феноменів психіки чоловіків і жінок, її особливостях.

СВІТОВА ПРОДОВОЛЬЧА ПРОГРАМА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (СПП)

У стратегії діяльності СПП викладені обов'язки щодо жінок. У ній говориться про необхідність рівного з чоловіками доступу жінок до продовольства, освіти, про рівність можливостей заробляти собі на життя. В обов'язках викладені конкретні стратегії щодо охоплення найбільш знедолених груп, насамперед жінок, залучення їх до діяльності на місцевому рівні, названі показники,

за допомогою яких оцінюється, наскільки широко жінки користуються благами проектів «продовольство в оплату за працю».

Програма приділяє особливу увагу потребам жінок, їх залученню до розподілу продовольчої допомоги, висуненню жінок на посади при її розподілі.

СВІТОВИЙ БАНК

У всіх своїх програмах, стратегіях і проектах надання допомоги країнам С. б. враховує ґендерні аспекти. При вивченні питань освіти, народонаселення, охорони здоров'я, харчування, розвитку сільських районів, транспорту, енергетики та ін. ґендерна проблематика займає провідне місце. С. б. видає щорічні доповіді про хід здійснення своєї ґендерної стратегії.

Для поширення інформації про свою діяльність з ґендерної проблематики С. б. створив присвячену цій темі електронну сторінку у внутрішній і зовнішній мережі. Він створив Зовнішню консультативну групу з питань рівності статей, до якої входять 14 провідних спеціалістів з ґендерних питань з різних регіонів.

У 2001 р. С. б. здійснив видання «ґендерні проблеми і розвиток. Стимулювання розвитку через ґендерну рівність у правах, у доступі до ресурсів й можливості виражати свій інтерес» (Пер. з англ. – М.: Весь мир, 2001. – 408 с.). У ньому на основі масштабних досліджень зроблено аналіз ґендерної нерівності в сучасному світі, її впливу на суспільний розвиток та виявлені політичні важелі для забезпечення рівності між жінками і чоловіками.

СЕГМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ – диференційовані за ознакою статі умови найму робочої сили, де чоловіки мають переваги при наймі на роботу, більш високої ціни робочої сили, більш широкої версифікації занять.

Професійна сегрегація, що ґрунтується на ґендерних ознаках, є одним із найбільш важливих факторів, які сприяють закріпленню нерівності жінок на ринку праці. Така сегрегація виступає у двох зрізах: горизонтальна сегрегація (тенденція, коли чоловіки й жінки зайняті переважно в різних професіях) і вертикальна сегрегація (тенденція, що характеризує зайнятість чоловіків і жінок на різних позиціях в одній професії або професійній групі). По-

казником такої сегрегації є той факт, коли традиційні «жіночі» професії оплачуються менше й вважаються менш престижними у суспільстві.

Мета утвердження ґендерної рівності полягає у рівному з чоловіками пануванні жінок як по горизонталі, так і по вертикалі.

СЕГРЕГАЦІЯ ВЕРТИКАЛЬНА – нерівний доступ жінок і чоловіків до престижних професій, посад, пов'язаних із прийняттям рішень на всіх щаблях законодавчої, виконавчої і судової влади та управління.

Така сегрегація насамперед стосується жінок, які мають низький доступ особливо до посад, де приймаються рішення.

СЕГРЕГАЦІЯ ҐЕНДЕРНА – дискримінаційний поділ суспільства за ознаками статі, за якого представники однієї статі поставлені в нерівне становище з іншою статтю.

Прикладом цього є «жіночі» й «чоловічі» професії, заняття, місця перебування й т.ін.

СЕГРЕГАЦІЯ ГОРИЗОНТАЛЬНА – нерівний розподіл жінок і чоловіків за галузями і професіями.

В Україні, наприклад, виникли цілі «жіночі» галузі, де переважно працюють жінки – освіта, охорона здоров'я, сфера обслуговування, текстильна, харчова галузі промисловості та ін.

СЕКСИЗМ – 1) позиція упередженості або дії, спрямована на приниження, зневажливе ставлення, виключення, недооцінку, дискримінацію прав, статусу, а також прагнення до стереотипізації людей за ознакою належності індивіда до певної статі; 2) ідеологія, яка виправдовує чоловічу вищість і панування в сім'ї та суспільстві.

С. дискредитує, ставить у несприятливі умови одну стать щодо іншої. Він є надуманою уявою про наявність переваги культурних, інтелектуальних, моральних та інших якостей у однієї статі стосовно другої. Сексизм означає обмеження прав іншої людини, приниження її. Намагання поставити одну стать стосовно іншої в нерівні умови, об'єктивно формує сексистські стереотипи. Серед

них найбільш живучий – ставлення до жінки як до «репродуктивної машини», а до чоловіка – як до «творця». С. ґрунтується на дискримінації за ознакою статі. Він ігнорує ґендерне партнерство, самодостатність, взаємоповагу.

Поняття «сексизм» введено американською феміністкою, політологом Кірстен Амундсен в її книзі «Мовчазна більшість. Жінки й американська демократія» (1971 р.).

СЕКСИЗМ МОВНИЙ – підкреслення (вираження) мовними засобами домінування однієї статі над іншою.

Проблема С. м. в українській мові є мало дослідженою. Вона лише останніми роками привернула інтерес дослідників, що зумовлено загальним посиленням наукового інтересу до ґендерних проблем в українському суспільстві.

Найпоширенішим проявом С. м. є розгляд чоловічого роду як головного, а жіночого – як другорядного, що відображає приниження гідності жінки в суспільстві й звеличеного панівного становища чоловіка. Прикладом цього є поширення слів, що вживаються тільки чоловічого роду: президент, депутат, директор, адвокат, прокурор, професор, бухгалтер, повар, спеціаліст та ін. Навіть тоді, коли існує суфікс «-ка», який вказує на жіночий рід, все одно ці слова не є популярними, бо не подоланий традиційний стереотип, складовою якої в суспільстві є С. м.

С. м. досить поширений у засобах масової інформації, де жінки найчастіше представлені як істоти сексуальні, тобто робиться акцент на біологічних особливостях, а чоловіки подаються як істоти раціональні, тобто соціально мислячі.

С. м. поширений у всіх мовах світу. Його вивчають і долають тим активніше, чим більше розвинена в країні ґендерна культура суспільства й чим вище сформована демократія.

СЕКСИСТСЬКІ СТЕРЕОТИПИ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ – це стереотипи щодо жінок і чоловіків, які підкреслюють нерівність статей, постійно відтворюються в буденній свідомості та активно або за мовчазної згоди підтримуються офіційними структурами і які за своїм змістом проповідують домінуючу роль чоловіків і меншовартість жінок, зводячи її самовираження до репродуктивної функції, домашнього середовища, та розглядаючи як «засіб» для задоволення чоловічих амбіцій та потреб.

СЕСУАЛЬНА ҐЕНДЕРНА ОРІЄТАЦІЯ – соціально й індивідуально прийняті чоловіками і жінками зразки сексуальних мотивів, емоцій, почуттів, бажань та їх ідентифікація з ними; спрямованість сексуального потягу, що характерна для чоловіків і жінок, яка визначає особливості вибору сексуального партнера та власної сексуальної ролі.

СЕСУАЛЬНА ПОВЕДІНКА – система дій і відносин, які опосередковують задоволення статевого потягу, реалізації сексуальної потреби.

СЕСУАЛЬНА ПОЛІТИКА – ставлення влади до сексуальних стосунків.

Сексуальна політика може підтримувати патріархат у суспільстві через політизацію особистого життя людей.

СЕСУАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я – здатність жінки і чоловіка задовольняти статеві потреби й проявляти свою сексуальність без ризику набуття хвороб, що передаються статевим шляхом, появи небажаної вагітності, без примусу, насильства й дискримінації.

С. з. означає можливість вести статеве життя, що приносить задоволення й не становить загрози для здоров'я, ґрунтується на обізнаності й поінформованості, позитивній самооцінці й позитивному ставленні до сексуальності людини, на взаємоповазі партнерів у статевих стосунках.

С. з. – одна з умов всебічного розвитку особи, здійснення нею прав, обов'язків, відповідальності, благополуччя в цілому.

С. з. може бути забезпечене за умови: поваги й захисту сексуальних прав усіх членів суспільства; поваги й захисту права жінки і чоловіка розпоряджатися власним тілом; рівноправності у взаємовідносинах жінки і чоловіка, покликаної сприяти обопільному вияву сексуальності, задоволенні її та взаємній повазі, кваліфікованій діяльності системи охорони здоров'я; емансипації жінки, наданні реального права приймати рішення щодо статевої близькості, бажання вступати в сексуальні стосунки, регулювати дітонародження.

С. з. потребує законодавчих та нормативних гарантій з метою захисту сексуальних прав.

СЕСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО – зловживання з метою задоволення сексуальних потреб та інтересів, яке проявляється у примусовому впливі на особистість, здійснюється всупереч її волі та бажанню, завдає шкоди психічному й фізичному здоров'ю та принижує гідність особи, яку спонукають до сексуального контакту.

СЕСУАЛЬНЕ ПРАВО – право жінки і чоловіка на самоконтроль і свідомі відповідальні рішення щодо її/його сексуальності, сексуальної поведінки, вільні від будь-якого примусу, дискримінації та насильства.

Четверта всесвітня конференція зі становища жінок наголосила на рівності у взаємовідносинах жінок і чоловіків у питаннях сексуальних стосунків і репродуктивної поведінки, що базуються у тому числі на повній недоторканності особи, взаємній повазі, згоді і загальній відповідальності за сексуальну поведінку і її наслідки.

ґендерна рівність може бути досягнута за реалізації С. п. Повага до С. п. як прав людини створює основу для ліквідації насильства щодо жінок.

С. п. включає:

- право на щастя, мрії й фантазії;
- право на обстеження власної сексуальності без почуття страху, сорому або провини, без хибних уявлень та інших перешкод до вільного вираження власних бажань;
- право проявляти свою сексуальність без будь-якого насильства, дискримінації й примусу в межах відносин, побудованих на рівності, повазі й справедливості;
- право вибирати сексуальних партнерів без будь-якої дискримінації;
- право розраховувати на повну повагу фізичної недоторканності свого тіла;
- право на власне прийняття рішень щодо вступу у статеві стосунки чи утримання від них, включаючи право на добровільний вступ у статевий контакт й прийняття шлюбу на основі вільної обопільної згоди;
- право вільно й самостійно проявляти свою сексуальну орієнтацію;

- право проявляти свою сексуальність в умовах, не пов'язаних з виробництвом;
- право наполягати на безпечних сексуальних стосунках й веденні безпечного статевого життя з метою запобігання небажаних вагітностей й хворобам, що передаються статевим шляхом, включаючи ВІЛ/СНІД;
- право на охорону сексуального здоров'я, для реалізації якого необхідний доступ до вичерпної інформації з питань сексуальності й сексуального здоров'я, до сексуальної просвіти й конфіденційних послуг найвищої якості.

СЕКСУАЛЬНІСТЬ – біологічно укорінений внутрішній інстинкт або імпульс, спрямований на задоволення статевих потреб.

СЕКСУАЛЬНІ ДОМАГАННЯ – сексуальні дії, певні форми сексуальної поведінки з боку особи однієї статі стосовно особи протилежної статі, які примушують до сексуальних зв'язків, понижують гідність, ставлять у невигідне становище, позбавляють можливості відкритого утвердження, просування по службі, погіршують кар'єрні перспективи, створюють проблему для здоров'я і безпеки, напружені (навіть ворожі) умови на робочому місці.

В Генеральній рекомендації Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок №19 «Про насильство щодо жінок згідно з Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» у п. 17 С. д. на робочому місці стосовно жінки розглядається як «специфічне ґендерне насильство». До дій, що призводять до С. д. Рекомендації відносять: «фізичний контакт і його пропонування, зауваження сексуального характеру, демонстрування порнографії та сексуальні вимоги, що має вираження у словах чи діях» (п. 18).

У реальному житті переважають випадки С. д. стосовно жінок на робочих місцях: при наймі на роботу, при виконанні службових обов'язків, при протидії неетичному поведженню представників адміністрації та ін.

Оцінка С. д. залежить від культурних цінностей і всієї системи соціальних норм, які панують у конкретному суспільстві.

СЕСУАЛЬНИЙ ЕСЕНЦІАЛІЗМ – уявлення про секс як природну первісну силу соціального життя, яка формує соціальні інституції.

Сесуальні есенціалісти розглядають секс як щось незмінне, асоціальне й трансісторичне.

С. е. більш як століття був панівним у медицині, психіатрії, психології, академічних дослідженнях сексу. Останнім часом С. е. піддано критиці. Конструктивну альтернативу йому створила нова теорія сесуальної поведінки (*див. Нова теорія сесуальної поведінки*).

СЕСУАЛЬНИЙ ТЕРОРИЗМ – термін, введений теоретиками радикального фемінізму, для позначення системи тотального контролю над жіночою сесуальністю.

СЕКТОРАЛЬНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ – вироблення певної програми впливу на жіноче й чоловіче населення з врахуванням специфіки сектору або сфери його життєдіяльності.

Розроблене експертами ООН «Практичне керівництво щодо впровадження ґендерного підходу» пропонує С. в. ґ. п. і виділяє 11 секторів, це:

- 1) макроекономіка і торгова політика;
- 2) управління й участь;
- 3) праця (включаючи безробіття, пошук роботи й перепідготовку, продуктивну й репродуктивну працю та ін.);
- 4) освіта;
- 5) здоров'я (включаючи ґендерне насильство, репродуктивне здоров'я, реформування охорони здоров'я);
- 6) бідність;
- 7) правосуддя й права людини;
- 8) наука, дослідження й інформаційні та комунікаційні технології (статистика, ґендер як наукове дослідження, кар'єра в науці та ін.);
- 9) засоби масової інформації (відображення ґендерних ролей і стереотипів, доступ, участь і контроль);
- 10) навколишнє середовище та сталий розвиток;
- 11) оборона, конфлікт й миротворення (військові й оборонні інститути, ґендерні ролі у воєнних конфліктах й війні, розв'язанні конфліктів і ситуації після конфлікту).

СІМ'Я – це первинний і основний осередок суспільства, який становлять особи, ґендерні відносини яких ґрунтуються на основі спільного проживання, спільного побуту і взаємних прав та обов'язків.

С. є інтегральним показником суспільного розвитку. Саме в С. найбільш виражається ґендерна нерівність і найскладніше утверджується рівність чоловіка і жінки, реалізуються основи і принципи паритетної демократії. В С. як соціальному інституті діє вся система соціальних норм і складаються моделі ґендерних відносин. У системі цих соціальних норм, які регулюють суспільний ґендерний механізм, важливе місце належить сімейному праву.

С. як соціальна інституція є тим соціальним осередком, де відбувається відтворення населення і робочої сили, творення індивідуального та суспільного соціостатевого життя, середовищем становлення ґендерної самоідентифікації, ґендерної свідомості, формування ґендерних відносин та ґендерного світогляду особистості. С. є тим первинним середовищем, де формується сімейна паритетна демократія – складова соціальної демократії суспільства.

СІМЕЙНА ПОЛІТИКА – визначення основних напрямів у діяльності державних органів щодо сприяння створенню, функціонуванню сім'ї, виконанню її функцій, ґармонізації відносин між особистістю, сім'єю і суспільством.

17 вересня 1999 р. постановою Верховної Ради України ухвалена Концепція державної С. п. (див. *Концепція державної сімейної політики*).

СІМЕЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО – створення підприємств малого бізнесу на основі забезпечення членами сім'ї виконання виробничої діяльності з урахуванням особливостей способу життя сім'ї та наявності у неї необхідного трудового потенціалу.

За радянських умов такого явища як С. п. не існувало. Більше того, в ті часи засуджувалася сімейність на роботі, що, можливо, й мало в тих умовах певний сенс.

У нових умовах перехідного періоду сімейні підприємства починають відігравати значну економічну роль. Вони створюються як у місті, так і на селі. Майно, капітал і гроші залишаються в сім'ї.

С. п. характеризується здатністю творчо реалізувати можливості всіх членів сім'ї, забезпечити їм захист і підтримку в складних для них умовах. Особливістю С. п. є жорстка дисципліна й висока інтенсивність праці, ненормованість і значна тривалість робочого дня, підвищена зацікавленість у результатах праці. Відносини у процесі такої праці переростають у взаємодовірливі, паритетні.

С. п. швидко адаптується до умов ринку, його змін.

У країнах Заходу на сектор С. п. припадає значна частина національного виробництва. В окремих країнах сімейні підприємства складають велику частину їх експорту. Прикладом цього може бути Італія – класична країна дрібного підприємництва. У ній до сімейного типу належить понад 90% всіх діючих підприємств. На фірмах, що є власністю однієї сім'ї, в Італії працює четверта частина всього самодіяльного населення.

С. п. є підґрунтям забезпечення автономності сім'ї, її економічної забезпеченості, планування сімейного розвитку, формування сімейних відносин на принципах паритетної взаємопідтримки.

СИТУАЦІЯ ҐЕНДЕРНА – сукупність обставин, в яких реалізується діяльність жінок і чоловіків як суб'єктів соціального життя.

«СКЛЯНА СТЕЛЯ» – поняття, яке вживається для визначення невидимих бар'єрів, що реально існують у суспільстві, його сегментах, у бюрократичних органах у вигляді моральних норм, звичаїв, традицій, які виникають при просуванні жінок по службовій драбині й створюють перепони, гальмують заняття ними вищих посад у системі органів законодавчої, виконавчої і судової влади, бізнесі, на виробництві тощо.

«С. с.» означає межу досягнення для жінки її кар'єрного зростання. Змістом «С. с.» є: недоступність для жінок досягти високих відповідальних посад; блокування для жінки руху до вищої

посади з високою оплатою праці; сексуальні домагання та форми сексуального утиску з боку керівництва чи співробітників.

Термін «С. с.» з'явився в 70-х роках ХХ ст. Він означав «невидимий» комплекс упереджень, що вкорінилися у поглядах та організаційній практиці й які заважали виходу жінки на керівні посади. До цього терміну в 90-х роках додався термін «скляні стіни» (див. *Скляні стіни*). Отже, декларованість для жінок і чоловіків рівного доступу до всіх сфер життя і на всі посади ще не означає наявності реальних можливостей їх зайняти. Існують невидимі перепони, неписані правила, традиції, звичаї, які стоять на шляху входження жінок на ті посади, де приймаються рішення. У такій ситуації необхідні певні зусилля громадських і державних структур, в тому числі наміри та дії щодо позитивної дискримінації (див. *Позитивна дискримінація*).

«СКЛЯНІ СТІНИ» – поняття, яке вживається при визначенні невидимих, але реально існуючих перепон у вигляді моральних, традиційних норм, меж та бар'єрів до дження жінки на посади відповідальних керівних працівників і доступність такого просування лише в тих галузях народного господарства, що вважаються стратегічно менш значущими й менш важливими, ніж ті, де працюють чоловіки.

Поняття з'явилося у 90-х роках ХХ ст. й означає ґендерну упредженість щодо жінок.

СОЦІАЛ-ФЕМІНІЗМ – напрям фемінізму, увага якого зосереджена на аналізі таких проблем, як: 1) роль, значення домашньої праці жінки як неоплачуваної, недооціненої й майже невидимої, а також як такої, яка обмежує час відпочинку й збільшує вірогідність того, що жінка може опинитися в злидєнних умовах існування; 2) сегрегація жінок у сфері суспільної праці – при прийнятті на роботу, оплаті праці, набутті професії та ін.; 3) невідзначеність соціально-класової належності жінок; 4) роль сім'ї в ідеологічній соціалізації жінки, чоловіка і дитини; 5) набуття життєвого досвіду, виховання свідомості й ідеології, що виводить жінку, її інтереси за межі сім'ї.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ҐЕНДЕРНА – освоєння індивідами всіх форм і моделей ґендерно організованого соціального буття в процесі життєдіяльності, набуття ними соціально-статевої ідентичності, самоусвідомлення причетності до жіночої або чоловічої статі та ідентифікація себе з нею.

Освоєння соціального буття жінкою і чоловіком передбачає засвоєння й дотримання протягом всього життя соціальних норм, цінностей та ґендерних ролей, правил поведінки, форм діяльності відповідно до соціальних потреб та інтересів, становища і статусу, детермінованих рівнем матеріальної і духовної культури в суспільстві.

С. ґ. як входження в соціальне середовище є процес засвоєння інформації про ґендерне оточення, накопичений людський досвід, наслідування способу життя жінок і чоловіків попередніх поколінь і відтворення його в особистісних формах самовираження.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВА – засвоєння чоловіком і жінкою ґендерних ролей, суспільних очікувань до цих ролей, формування психологічних характеристик, що відповідають ґендерним ролям.

СОЦІОЛОГІЯ ҐЕНДЕРНА – напрям науки соціології, яка вивчає поведінку соціальних груп у відповідності до статевої належності.

СОЦІОСТАТЕВА КУЛЬТУРА – система соціостатевих цінностей, норм, дозволів і заборон, що характеризують як відмінне, так і загальне у взаємовідносинах між статями.

СПЕЦІАЛЬНА СЕСІЯ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН З ПОРЯДКОМ ДЕННИМ «ЖІНКИ У 2000 РОЦІ: РІВНІСТЬ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ. РОЗВИТОК І МИР У ХХІ СТОЛІТТІ» (Нью-Йорк, червень 2000 р.)

Спеціальна сесія ГА ООН проходила з 5 по 9 червня 2000 р. у Нью-Йорку.

Її мета – огляд і оцінка прогресу, якого досягнуто у здійсненні Найробійських перспективних стратегій у ґалузі поліпшення ста-

новища жінок і ґендерних досягнень за п'ять років, що минули після прийняття Пекінської платформи дій, а також розгляд подальших ініціатив.

Підсумком роботи Спеціальної сесії стало прийняття документів: Політичної декларації й Підсумкового документа «Подальші заходи й ініціативи щодо здійснення Пекінської декларації і Платформи дій (див. *Політична декларація, Підсумковий документ...*)»

Уряди, що брали участь у Спеціальній сесії, підтвердили у Політичній декларації свою прихильність цілям і завданням, що викладені в Пекінській Декларації і Платформі дій, прийнятих в 1995 р. на Четвертій всевітній конференції зі становища жінок, і Найробіських перспективних стратегіях у галузі поліпшення становища жінок на період до 2000 р., прийняттям яких завершилося Десятиліття жінки ООН, 1976–1985 рр.

СПЕЦІАЛЬНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ДО ПАРТНЕРСТВА МІЖ ЧОЛОВІКАМИ І ЖІНКАМИ В ПОЛІТИЦІ» (Нью-Делі, 1997 р.)

Була скликана Парламентським союзом (всесвітньою організацією парламентів суверенних держав) як відповідь на реалізацію Декларації і Платформи дій, вироблених Четвертою всевітньою конференцією зі становища жінок, що відбулася в Пекіні у 1995 р. У складі 78-ми делегацій, що приїхали на конференцію, були 121 чоловік і 119 жінок-парламентаріїв.

На конференції обговорювалися питання становища жінок і чоловіків у політиці та інших сферах життя, розриву між де-юре і де-факто у сфері ґендерної рівності, необхідності інтеграції жінок у політику, долання стереотипів у свідомості жінок і чоловіків та ін.

У квітні 1997 р. у Сеулі за підсумками цієї конференції Міжпарламентський союз прийняв резолюцію, в якій говорилося, що в сучасних умовах існує «драматичний дисбаланс участі чоловіків і жінок у політичному житті», що розвиток країн і демократії в них залежить від стану представництва жінок і чоловіків у парламентах. У ній також вказувалося про необхідність досягнення представництва жінок у парламентах на рівні «критичної маси», яка прирівнювалася б до 30%.

СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО ОХОРОНИ МАТЕРИНСТВА

– виняткові, корективні заходи, спрямовані на охорону материнства, зумовлені особливою соціальною функцією жінки – дітонародженням і потребою догляду за дитиною.

Такі заходи є особливим засобом забезпечення рівності жінок і чоловіків.

У Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (ст.4), де йдеться про спеціальні заходи, спрямовані на прискорення встановлення фактичної рівності між жінками і чоловіками, підкреслюється, що «прийняття державами-учасницями спеціальних заходів, спрямованих на охорону материнства, включаючи заходи, визначені в даній Конвенції, не є дискримінаційними».

СПЕЦІАЛЬНИЙ ДОПОВІДАЧ З ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ

– офіційний представник, призначений Комісією з прав людини у 1994 р. для розслідування та звітів про всі випадки насильства проти жінок і доповіді про це за певний період часу.

Комісія з прав людини сформована Радою з економічних та соціальних питань ООН (ECOSOC).

СПОРІДНЕНІСТЬ ҐЕНДЕРНА – соціально визначені суспільством права і можливості чоловіка та жінки, система соціальних норм, що регулюють їх відносини в сімейному (родинному) середовищі.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ҐЕНДЕРНА – забезпечення в суспільстві уявлень про належне співвідношення між працею і винагородою, соціальним статусом, правами та обов'язками і реальним їх втіленням для чоловіків і жінок у різних сферах життєдіяльності.

С. ґ. як складова соціальної справедливості є однією з фундаментальних цінностей суспільно-політичного життя. Вона виходить із принципу врівноваженості в соціально-статевих відносинах прав і обов'язків жінок і чоловіків, інтересів їх як особистостей та членів суспільства.

С. ґ. полягає у відповідності між практичною роллю чоловіка і жінки в житті суспільства та їхнім соціальним становищем, між

діянням та винагородою, заслугами та соціальним визнанням. Невідповідність у цих співвідношеннях оцінюється як несправедливість.

Суспільно-політичний устрій вважається справедливим, коли він відповідає соціальній необхідності забезпечення умов для розвитку людини – жінки і чоловіка, можливих за даної епохи.

У суспільстві, де склалась соціально-статєва нерівність, потрібне утвердження С. ґ. шляхом спеціальних засобів (*див. Позитивна дискримінація*) для компенсації невігідного становища тієї статі, в якому вона опинилася історично або в результаті помилкової чи необґрунтованої політики.

Утвердження С. ґ. – одна з умов стійкого соціального розвитку й долання всіх форм дискримінації щодо статі.

СТАТЬ – біологічна категорія, яка визначає гормональні, фізіологічні та анатомічні особливості жінок і чоловіків (*див. Антропометричні виміри різностатєвості*).

СТАТЬ СОЦІАЛЬНА – соціально і культурно сконструйований людський організм особистості чоловіка і жінки в результаті ґендерної соціалізації, яка детермінована історичним розвитком суспільства.

СТАТИСТИКА ҐЕНДЕРНА – показники загальних досягнень країни, області, району, міста, села, селища з врахуванням ґендерного фактора.

Такі показники відображають ступінь справедливості розподілу національних благ і послуг між стратами за статтю. Дані С. ґ. забезпечують можливість загальних зіставлень становища жінок і чоловіків, оцінки ступеня участі їх у різних сферах життя суспільства.

СТАТЄВА САМОСВІДОМІСТЬ – здатність індивіда усвідомлювати себе представником певної статі й відповідно спрямовувати та регулювати свою поведінку згідно з морально-етичними нормами, загальноприйнятими у суспільстві.

СТАТЕВІ ВЛАСТИВОСТІ – якості, що дають підстави диференціювати людей за статевою належністю.

СТАТЕВИЙ ПОДІЛ – ставлення до різних статей як до окремих соціальних категорій без визнання спільних характеристик.

СТАТЕВО ТИПІЗОВАНА ПОВЕДІНКА – поведінка, що сформована й реалізується за принципами двополюсного підходу – маскуліність/фемінність – й нормами традиційного розподілу ґендерних ролей.

Така поведінка як взірець стверджує фемінні якості для жінки і маскуліні – для чоловіка. Підхід ґрунтується на ідеї: чим більше індивід набуває ознак, протилежних полюсу фемінності, тим більше він відповідає типовим характеристикам чоловіка і навпаки. Наприклад, чоловік має бути активним, лідером, сильним, розумним, незалежним, неемоційним, високим та ін. Відповідно до цих ознак жінці належать ознаки – пасивна, послідовниця, слабка, нерозумна, залежна, емоційна, невисока й т. ін.

СТАТУС ҐЕНДЕРНИЙ – визначені суспільством соціостатеві ролі, норми та експектації для їх закріплення через поведінкову, жестикуляційну, лінгвістичну, емоційну та психологічну заданість.

Конституція України закріплює рівність чоловіків і жінок (ст 24). Водночас юридичному закріпленню не завжди відповідає реальне становище статей. В українському суспільстві жінка має куди менше можливостей виявити свої здібності, ніж чоловік. Вона перебуває в нерівному становищі з чоловіком в усіх сферах життя – політиці, економіці, соціальній сфері та ін. Про це свідчить незначна кількість жінок у парламенті, подвійне навантаження на роботі й удома, складнощі у професійному зростанні, нерозв'язаність побутових проблем, поширення міфів про жінку як «берегиню нації», «центральної постать у суспільстві» та ін. Таке ставлення до жінки є показником патріархальної відсталості світогляду владних структур, їх неготовності до розв'язання проблем людського розвитку, слабкості системи управління щодо регулювання ґендерними процесами, нерозвиненості ґендерної демократії – складової соціальної демократії, надзвичайно уповільненого сприйняття європейської культури життєдіяльності суспільства.

СТАТУТ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ – основоположний документ ООН, який визначає її завдання, структуру та компетенцію і містить основні принципи міжнародного законодавства.

Прийнятий 26 червня 1945 р. у Сан-Франциско.

У Преамбулі Статуту ООН закріплено рішучість народів Об'єднаних Націй «знову утвердити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи, у рівноправність чоловіків і жінок та в рівність прав великих і малих націй». Отже, у С. ООН принцип ґендерної рівності визначається як основоположний поряд з рівністю націй і народів.

СТЕРЕОТИПИ ҐЕНДЕРНІ – загальноприйняте консервативне оцінювання норм поведінки, схематизовані, спрощені уявлення про образи чоловіка і жінки, стандартизовані стійкі судження щодо моделей їхнього поведіння та рис характеру, яким відповідає поняття «жіноче» і «чоловіче» і які закріплюються у свідомості без урахування соціальних змін, суспільного розвитку і життєвих процесів, що відбуваються.

С. ґ. є один з видів соціальних стереотипів.

С. ґ. діють як механізм, за допомогою якого закріплюються і транслиуються у кожному наступному поколінні ґендерні ролі.

Позитивний зміст С. ґ. полягає в тому, що, будучи звичним каноном поведінки, думки, сприйняття сучасності, вони допомагають орієнтуватися в реальних обставинах без докладання зусиль для пошуку рішень, роздумів і т.ін.

Негативний зміст стереотипів полягає у тому, що вони спричиняють психологічний тиск на розвиток особистості чоловіка і жінки, не дають чіткого уявлення про нові реальні процеси, об'єктивну їх оцінку, стримують зміни, формують несприйняття нового. Вони не потребують серйозної мисленнєвої діяльності, здатності до індивідуальних рішень, закріплюють упередження до всього нового, прогресивного.

Протилежними стереотипами вважаються С. ґ. маскуліності та фемінності.

Найпоширенішими С. ґ. щодо жінок є: «жінка не може бути справжнім політиком»; «жінці не властиво займати керівні посади»; заниженість самооцінки; «жінці не притаманно вивчати нау-

ки й робити наукові відкриття»; «місце жінки вдома в ролі домогосподарки, матері-берегині роду»; «твердість, наполегливість, кар'єрне зростання, наступальність, сильна воля, авторитетність у публічній сфері, логічність суджень і теоретичні узагальнення – не є жіночі риси» та ін.

Водночас категорично утвердилися чоловічі стереотипи: «генії тільки чоловіки»; «лідерство – чоловіча якість»; «домашнє господарство – не є чоловіча справа»; «виховання дітей – справа жінки»; «чоловік – здобувач, жінка – берегиня домашнього вогнища»; «чоловічий інтелект вищий за жіночий» та ін.

Стереотипи впливають на соціальне середовище, а саме – на мотивацію, систему цінностей, самоутвердження й самовиявлення особистості. Вони містять у собі приховану дискримінацію, що існує в суспільстві. Більшість стереотипів орієнтована на патріархальний розподіл ґендерних ролей, на утвердження домінантної ролі чоловіка і підпорядкованості йому жінки.

СТРАТЕГІЇ ҐЕНДЕРНІ – вироблені суб'єктами ґендерної діяльності основні напрями позитивних дій та відповідні до них головні завдання, що спрямовані на фактичне забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, утвердження ґендерного розвитку, рівності, справедливості й миру в усіх сферах державного і суспільного життя.

Ґендерна рівність як мета, що визнана урядами й міжнародними організаціями, потребує відповідної стратегії – врахування ґендерної проблематики.

Пекінська Платформа дій, прийнята Четвертою всесвітньою конференцією зі становища жінок, розглядає врахування ґендерної проблематики як основну глобальну стратегію сприяння ґендерній рівності.

Врахування ґендерної проблематики як стратегічного напрямку означає, що погляди, знання, досвід, потреби та інтереси як жінок, так і чоловіків повною мірою беруться до уваги при розробці політики в усіх сферах життя, плануванні та прийнятті рішень, що питання ґендерної рівності мають стати центральними при аналізі й прийнятті політичних рішень, у плануванні, бюджетуванні програм, аналізі інституційних структур і процесів.

Економічна і соціальна рада ООН в узгоджених висновках 1997/2 визначає врахування ґендерної проблематики як «...процес оцінки наслідків впливу на жінок і чоловіків будь-яких запланованих заходів, включаючи законодавство, політику або програми, у всіх галузях і на всіх рівнях. Йдеться про стратегію, завдяки якій проблеми, що постають перед жінками і чоловіками, і також накопичений ними досвід повинні стати одним з невід'ємних напрямів діяльності в процесі розробки, здійснення, контролю й оцінки політики й програм у всіх сферах політичного, економічного й громадського життя з тим, щоб і жінки, і чоловіки рівною мірою користувалися плодами таких зусиль й для нерівності не залишалось місця. Кінцева мета полягає в забезпеченні рівності між жінками і чоловіками».

СТРАТЕГІЧНІ ҐЕНДЕРНІ ПОТРЕБИ – об'єктивно осмислені й виражені позиції соціальних статей залежно від розподілу праці, влади, ідеологічної спрямованості, ставлення до права, контролю над своїм тілом, задоволення і втілення яких підпорядковано утвердженню ґендерної рівності.

С. ґ. п. включають проблеми рівності й розширення можливостей жінок у зв'язку з наявністю ґендерного розриву в суспільстві (*див. Ґендерний розрив*). В центрі уваги тут перебувають системні фактори дискримінації щодо жінок. До С. ґ. п. належить також вимір доступності для жінок, як соціальної групи, ресурсів і благ, включаючи законодавчі й політичні.

СТРАТИФІКАЦІЯ ҐЕНДЕРНА – поділ суспільства на окремі соціальні групи залежно від їх доступу до економічних і соціальних ресурсів, в основі якого лежить статевий принцип визначення.

До ґендерних страт належать: жінки-вдови, хлопчики-підлітки, сільські трудівниці та ін. Наприклад, існують відмінності у становищі жінок-вдів і чоловіків-удівців. Жінки живуть довше, ніж чоловіки, різний вплив хвороб, здатність реагувати на стресові ситуації, фізіологічні особливості організму по-різному визначають соціальну поведінку і ґендерну роль.

Ґендерні групи визначаються також за віком, місцем проживання (село, місто) й т.ін.

СУСПІЛЬСТВО ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ – суспільство, в якому жінки і чоловіки мають рівні права, свободи і можливості для добровільної участі як рівноправні партнери в усіх сферах життєдіяльності і мають змогу користуватися рівними політичними, економічними, соціальними і культурними привілеями, а також нести однакову відповідальність.

Створення С. ґ. р. можливе шляхом визначення основних положень ґендерної стратегії розвитку, запровадження ґендерних принципів його творення, визначення відповідальності держави, органів місцевого самоврядування та громадян за вироблення й здійснення політики ґендерної рівності.

СУТЕНЕРСТВО – посередницькі послуги повіям та їх клієнтам з боку певних осіб, корисливо зацікавлених у їх здійсненні.

С. – невід’ємний компонент проституції. Сутенери займаються пошуком клієнтів, організацією місця для їх обслуговування, звідництвом з жінками, які надають сексуальні послуги, домовляються про медичні послуги, переривання вагітності, відвертають увагу правоохоронних органів. Оскільки заробітки сутенерів належать до тіньових, то сутенерство є одним із видів підпільного бізнесу.

Кримінальний кодекс України передбачає покарання за звідництво для розпусти, за утримування будинків розпусти позбавленням волі на строк до п’яти років. П.3 ст. 210 «Звідництво для розбещування» говорить: «Це посередництво в розбещуванні, яке і полягає в сприянні добровільним статевим зносинам незнайомим між собою людям. Воно може проявлятися в підшукуванні осіб, готових займатися розпутством, схиланні до занять розпустою з іншими особами і т. ін.»

ГА ООН у 1949 р. прийняла Конвенцію про заборону торгівлі людьми та експлуатацію проституції третіми особами. Звідництво, експлуатація проституції іншими особами, передача в оренду та наймання приміщень для заняття проституцією, утримування будинків розпусти або управління ними визнано міжнародними кримінальними злочинами.

СУФРАЖИЗМ (від англ. *suffrage* – право голосу) – громадський рух жінок, спрямований за юридичне урівнення жінок з чоловіками у політичних, виборчих та інших правах.

С. виник в Англії у другій половині XIX ст. і набув згодом поширення у Франції, Німеччині, США та ін. країнах.

У результаті розвою жіночого політичного руху жінки домоглися успіху в отриманні виборчих прав. Першими серед таких були у 1905 р. жінки Фінляндії, згодом – Норвегії та Данії. У 1918–1920 рр. політичне право голосу отримали жінки Нової Зеландії, Бельгії, Німеччини, Польщі, Канади, США, СРСР та ін. країн. Це був пік жіночого руху, активність якого надалі знизилася.

Хоча жінки в XIX і першій половині XX ст. домоглися певних успіхів, все ж фактичне становище їх залишалось складним, нерівним з чоловіками. Ставало дедалі більш зрозумілим, що так зване жіноче питання може бути розв'язане на тлі широкого соціокультурного аналізу і реальних політичних, економічних та соціальних змін.

Друга хвиля жіночого руху – фемінізму відбулася в 60–70-х роках XX ст.

СФЕРА ҐЕНДЕРНА – відносно самостійна сфера суспільного буття, яка охоплює всі прояви і реалії функціонування соціально-статевого життя.

Змістом С. ґ. є ґендерні відносини жінок і чоловіків, створених ними ґендерних та інших структур для реалізації і забезпечення ґендерних потреб та інтересів.

Обсяг С. ґ. визначається наявністю різних форм соціально-статевої діяльності жінок і чоловіків, які виникли навколо ґендерних відносин як виразу ґендерних потреб і ґендерних інтересів.

Розвиненість С. ґ. зумовлена розвитком особистісних якостей соціальних статей, їх ґендерною активністю, реальним втіленням прав і свобод жінок і чоловіків.

ТЕТЧЕР МАРГАРЕТ – видатна державна діячка, політик-реформатор Великої Британії.

Упродовж 1979–1990 рр. очолювала неоконсервативні уряди в країні. На чолі з Т. М. Консервативна партія Великої Британії одержала перемогу на трьох парламентських виборах.

Джерелом формування політичного характеру та світогляду Т. М. було родинне середовище, в якому вона успадкувала політичний прагматизм від батька Елфріда Робертса, робота в Асоціації молодих консерваторів Оксфорда, де вона отримала вищу освіту в університеті, практична політична діяльність після обрання членом Палати громад. Все це дало змогу домогтися перемоги на виборах і об'єднати значну частину Консервативної партії навколо програми соціальних, економічних та політичних реформ.

У 1975 р. Т. М. очолила Консервативну партію Великої Британії.

Спільно з К.Джозефом у Центрі політичних досліджень розробила радикальну програму реконструкції соціальних, економічних відносин, метою якої було створення «демократії власників». Програма увійшла в історію під назвою «тетчеризм».

«Тетчеризм» поєднав ліберальний і консервативний підходи до усунення гострих соціальних, економічних та політичних кризових явищ у Великій Британії 1970–1980-х років. Він має своїм підґрунтям неоліберальну монетаристську економічну концепцію вільного ринкового господарства, поєднану з традиційними консервативними цінностями, такими як сильна державна влада, законодавче регулювання соціальних та виробничих відносин.

У листопаді 1990 р., коли у парламентській фракції торі і в Британії в цілому ускладнився соціально-політичний клімат, Т. М. зняла свою кандидатуру з другого туру голосування на користь Дж. Мейджера і оголосила про свою відставку.

Упродовж прем'єрства Т. М. понад 2/3 державного сектору було передано в руки приватних осіб та кооператорів-власників, а в малому бізнесі на кінець 1980-х років було зайнято чверть усього працездатного населення країни. Уряд всіляко підтримував нових підприємців, надавав податкові пільги та здійснював капіталовкладення в дрібні компанії.

Позитивні якісні зміни сприяли істотним зрушенням у британській економіці. За темпами зростання промислового виробництва Британія на 3–4% випередила провідні західні держави.

З відставкою Т. М. завершився важливий період в історії британського консерватизму, який характеризувався постіндустріальною реконструкцією Великої Британії на ґрунті відродження в нових історичних умовах ринкових (монетаристських) методів

господарювання, досягненням соціальної злагоди шляхом обмеження засилля тредюніонів і страйкової боротьби. Наступники Т. М. повернулися до стратегії й тактики консенсусу і патерналізму традиціоналістів. Реформаторські гасла тетчеристів на озброєння взяла нова ґенерація лейбористів, очолювана Тоні Блером, який у травні 1997 р. став прем'єр-міністром Великої Британії.

Т. М. своєю активною політичною й міжнародною діяльністю практично показала великі можливості жінки-лідера, її реформаторський розум і управлінські здібності.

ТІЛО – організм людини – жінки і чоловіка в його біологічних і соціальних проявах.

Традиційні суспільства прагнули до незмінності тілесності, її меж. Це було зумовлено тим, що нестабільності природних явищ можна було протиставити лише одне – контроль над тілом.

XIX ст. на заході – це час, коли рішуче відбувається відхід від традиційних форм контролю над жінкою і жіночим Т. Батько, чоловік або інші родичі – чоловіки дедалі більше втрачають владу над жінкою і її Т., а вона стала набувати дедалі більше незалежності у своїх вчинках, освіті, фінансах і сексуальній поведінці. Розпаду старої патріархальної сім'ї сприяло становлення цивілізації індустріального типу, пов'язаних з нею зростанням міст, розвитком ринку. Міське життя, зміни в ньому включили жінку в соціальні зміни, в різні форми діяльності.

Сучасні суспільства перестали бути природними. Їх нестабільність тепер частіше й більше залежить від явищ соціального порядку. Сучасна підвищена увага жінки і чоловіка до Т. є не що інше, як прагнення адаптуватися до тих змін, що відбуваються навколо. Прискіпливість у прагненні регулювати свою вагу, форми є відображенням самоконтролю. Ці турботи стають дедалі більш технологічними.

Контроль над Т., над його параметрами – це контроль над його можливостями. Жінка і чоловік включаються у сферу нових ґендерних політик навколо Т.

ТИМОШЕНКО ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА – державна і політична діячка України.

Перша в Україні жінка на посаді Прем'єр-міністра України.

Здобула вищу освіту у Дніпропетровському економічному університеті. За спеціальністю – економіст-кібернетик. Кандидат економічних наук.

Працювала інженером-економістом на Дніпропетровському машинобудівному заводі.

З 1995 по 1997 р. – президент корпорації «Єдині енергетичні системи України».

У 1997 р. обрана народним депутатом України. Народний депутат України трьох скликань.

Будучи обраною до Верховної Ради України у 1998 р., обіймає посаду голови парламентського Комітету з питань бюджету.

З грудня 1999 р. по січень 2001 р. – віце-прем'єр-міністр Кабінету Міністрів України. Авторка «Енергетичної концепції України» та антикорупційних програм – «Чиста енергія» та «Українське вугілля».

У 1999 р. обрана головою політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина».

У 2001 р. ініціює створення Форуму національного порятунку та очолює об'єднані демократичні сили. Один із лідерів акції всенародного протесту «Повстань, Україно!».

Під час парламентських виборів 2002 р. очолила блок політичних партій – Блок Юлії Тимошенко (БЮТ). Після перемоги на виборах – керівник фракції БЮТ у Верховній Раді України.

У липні 2004 р. стає співголовою виборчої коаліції «Сила народу».

Одна із лідерів помаранчевої революції, що активно виступила проти фальсифікації результатів президентських виборів у листопаді 2004 р.

З лютого до вересня 2005 р. – Прем'єр-міністр України.

ТИМЧАСОВІ СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ПО БОРОТЬБІ З ДИСКРИМІНАЦІЄЮ – визнані міжнародним правом і світовою громадськістю корективні особливі способи прискорення встановлення в суспільствах фактичної рівності між жінками і чоловіками, які є тимчасовими, недискримінаційними і не несуть у собі різних стандартів для чоловіків і жінок.

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (ст. 4) виходить з того, що юридичне забезпечення жінкам рівноправності з чоловіками ще не гарантує атоматичного забезпечення цього на практиці. І тому для прискорення процесу встановлення фактичної рівності між чоловіками і жінками в суспільстві й на виробництві державам-учасницям дозволяється «прийняття... Т. с. з.». При цьому зауважується, що таке прийняття заходів не є дискримінаційним і ні в якому разі не повинно зумовлювати збереження нерівноправних або диференційованих стандартів, а також, що такі заходи будуть відмінені у разі досягнення мети рівних можливостей й рівноправних відносин. Отже, Конвенція виходить за рамки вузької концепції формальної рівності й визначає як мету – встановлення рівності можливостей й рівності результатів. Позитивні дії є законними й на певному етапі необхідними для досягнення ґендерної мети.

Створений відповідно до Конвенції (ст.17) Комітет по ліквідації дискримінації щодо жінок на своїй сьомій сесії у 1988 р. прийняв Загальні рекомендації №5, в яких пропонував державам-учасницям «ширше використати Т. с. з., такі як боротьба за рівність, надання переваги системі квот з метою розширення участі жінок у галузі освіти, економіки, політики й занятості».

Доцільність прийняття спеціальних заходів у кожній країні зумовлена наявністю в ній дискримінаційної практики й усвідомленістю суб'єктами необхідності ґендерних перетворень.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ҐЕНДЕРНА – різновид взаємодії та взаємовідносин між жінками і чоловіками як індивідами, соціальними групами, створеними ними партіями, громадськими структурами, за яких сторони виявляють терпимість і повагу до відмінності у позиціях, поглядах, віросповіданні, способі життя, звичаях.

Це один із принципів паритетної демократії. Він пов'язаний зі свободою вибору, правами людини, правами жінок в аспекті прав людини.

ТОРГІВЛЯ ЖІНКАМИ – злочинна діяльність, змістом якої є обманне вербування, перевезення за межі країни жінок з метою їх продажу, шляхом використання насильства, погроз, принижен-

ня гідності, втягування у боргову залежність, зловживання владою, звернення до різних видів примушування.

Т. ж. – це рабство ХХІ століття. Воно є складовою торгівлі людьми як діяльності, що карається законом.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ

Визначення Т. л. надається у ст.3 Протоколу про запобігання та боротьбу з торгівлею людьми, особливо жінками і дітьми, та про покарання злочинів до Конвенції ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю, прийнятого ГА ООН 15 листопада 2000 р.:

«(а) Т. л. означає:

вербування, перевезення, передачу, укривання або прийом осіб, шляхом погрози застосування сили або застосування сили чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливого становища або шляхом виплати чи одержання грошей або іншого зиску, щоб отримати згоду особи, яка має контроль над іншою особою, з метою експлуатації.

Експлуатація означає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство, або практику, що наближається до рабства, або вилучення органів;

(b) згода жертви Т. л. на передбачувану експлуатацію, визначену в підпункті (а) цієї статті не береться до уваги у випадку застосування якогось із способів, передбачених підпунктом (а);

(c) вербування, перевезення, передача, укривання або прийом дитини з метою експлуатації кваліфікується як «торгівля людьми», навіть якщо не застосовується жоден із способів, передбачених підпунктом (а);

«дитина» означає будь-яку особу, молодшу вісімнадцяти років».

Т. л. – це сучасна форма рабства, яка супроводжується цинічним і жорстоким порушенням прав людини. До людини проявляється ставлення як до предмета власності, вона стає об'єктом маніпулювання.

У міжнародних документах виділяють основні форми торгівлі людьми, до яких належать:

- примусова праця, в тому числі у «потогонному виробництві»;
- секс-торгівля: організація «цивільної» проституції, організація воєнної проституції, організація секс-туризму;
- домашнє рабство;
- шлюби за примусом, у тому числі «наречена через пошту»;
- примусові репродуктивні функції, включаючи народження дитини;
- примусове донорство (продаж людей для трансплантації органів і тканин);
- примусове усиновлення/удочеріння.

Критерієм віднесення конкретних дій до торгівлі людьми є наявність насильницьких дій експлуатації, примусу, обману та ін.

Т. л. торкається як жінок, так і чоловіків та дітей. Проте масштаби експлуатації жінок з метою досягнення вигоди порівняно з чоловіками значно більші.

Т. л. має два найбільші контексти – соціально-економічний і кримінальний.

Боротьба з Т. л., зокрема з секс-торгівлею, є результативною при створенні партнерства соціальних сил. Такими партнерами можуть бути: національні державні органи; громадські організації; засоби масової інформації; професіональні товариства (наукові, освітні, медичні та інші організації); бізнес-структури; міжнародні організації. Партнерство цих соціальних сил здатне протидіяти Т. л. й секс-експлуатації жінок.

В Україні, наприклад, таке партнерство знайшло вираження у Комплексній програмі протидії Т. л. на 2002-2005 рр., затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 5 червня 2002 р.

ТРАДИЦІЙНІ ҐЕНДЕРНІ РОЛІ – архаїчний підхід у ставленні до місця чоловіка й жінки в суспільстві, за якого чоловік розглядається як головна і основна особа в суспільному житті, а життя жінки зосереджене у приватній, домашній сфері.

В умовах доіндустріального суспільства саме так здебільшого розподілялися ґендерні ролі в суспільстві.

ТРАДИЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПОЛІПШЕННЯ СТАНОВИЩА ЖІНОК – система вихідних положень, спрямованих на поліпшення, удосконалення, зміну становища і статусу жінок, спрямування їхньої діяльності на завоювання та реальне втілення політичних, економічних і соціальних прав і свобод, на ґарантування їх з боку держави.

ТРАНСВЕСТИЗМ – порушення ґендерної ідентичності, за якого в особи проявляється намагання відігравати роль протилежної статі, що виражається у запозиченні рольових атрибутів, використанні імені, перевдяганні та інших формах поведінки.

Т. не тотожний проявам фемінності у чоловіків або маскуліності у жінок, хоча часто це відповідає таким характеристикам. Запозичення рольових атрибутів протилежної статі не призводить до значної, а тим паче повної статево-рольової інверсії, повного усвідомлення себе особою протилежної статі. Найчастіше це буває наслідком відповідного статевого та ґендерного виховання батьками, які хотіли мати дівчинку, а народився хлопчик, або навпаки.

ТРАНССЕКСУАЛІЗМ – порушення ґендерної ідентичності, розлад ґендерної ідентифікації, за якого особа відторгає власну біологічну стать й усвідомлює себе представником протилежної статі.

Інверсія статевої ідентичності дає підстави для хірургічної зміни біологічної статі. Таке прагнення до свідомої зміни статі виявляється сильнішим за материнський чи батьківський інстинкт. До такої операції звертаються навіть ціною втрати можливості мати в майбутньому власних дітей.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ҐЕНДЕРНА – реальний процес змін у ґендерних системах на основі об'єктивних процесів розвитку людини – чоловіка і жінки – або впровадження результатів аналізу ґендерної практики і нових наукових концепцій з питань ґендеру в процесі управління і організації суспільства відповідно до визначеної ґендерної перспективи.

ТРАФІК (секс-торгівля) – організоване вивезення жінок і дівчат за кордон з метою сексуальної експлуатації.

ТРЕНІНГ ҐЕНДЕРНИЙ – метод групового навчання з використання прийомів педагогіки, психології, логіки, аналізу, за допомогою яких формується усвідомлення ґендерної ідентичності та оволодіння формами ґендерно-культурної поведінки.

ТРЕТЯ ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ З ПРОБЛЕМ ЖІНОК (Найробі, Кенія, 1985 р.)

На Конференції прийняті Найробіські перспективні стратегії жіночого розвитку – «Далекоглядна стратегія жіночого прогресу на період до 2000 року».

Перспективні стратегії досягнення рівності та посилення впливу жінок проголошували не лише загальні принципи, а й містили конкретні практичні рекомендації й заходи щодо недискримінації жінок. У них вказувалося на обов'язки держав щодо розв'язання «жіночих проблем».

У документах Конференції становище та права жінок розглядалися як глобальна проблема, розв'язання якої стосується як жінок, так і чоловіків.

Загальною стратегічною метою визначалося досягнення повної рівноправності у громадській і політичній сферах. У громадському житті до 2000 р. передбачалося ліквідувати нерівноправність, використовуючи всі сили неурядових організацій, навчальних закладів, засобів масової інформації; в політичному житті – домогтися рівного становища жінок і чоловіків у законодавчих та управлінських структурах, у прийнятті рішень, у діяльності політичних партій і рухів.

Конференція акцентувала увагу на проблемах розвитку. Саме поняття «розвиток» включає в себе постійне підвищення благоустрою суспільства і людей. Розвиток проголошувався не просто як мета, а й як засіб для досягнення рівності, яка має бути повною й всеохоплюючою. Жінки, підкреслювалося на Конференції, мали брати безпосередню участь у плануванні подальшого людського розвитку.

Найробіські перспективні стратегії визначали дії:

- втілення рівноправності у законодавстві;

- вжиття конкретних заходів національними урядами щодо розвитку жінок;
- сприяння змінам несправедливої соціально-економічної структури;
- забезпечення рівних можливостей при наймі на роботу, винагороді за неї, соціальному забезпеченні, охороні здоров'я, освіті;
- пропаганда рівноправності;
- створення державних механізмів щодо поліпшення становища жінок;
- вдосконалення статистики щодо становища жінок;
- заохочення спільної праці в сім'ї.

Найробітські перспективні стратегії символізують процес переростання суто жіночого руху за рівноправність у загальносвітовий рух за рівність, мир і злагоду. Вони становлять розробку плану подальшого глобального руху за перетворення.

ТРЕТЯ ЄВРОПЕЙСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ МІНІСТРІВ З ПИТАНЬ РІВНОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ (Рим, 21–22 жовтня 1993 р.).

Конференція спеціально присвячена темі насильства щодо жінок, яке становить серйозну перешкоду на шляху досягнення рівності між жінками і чоловіками й сприяє укоріненню нерівності. Як наслідок роботи конференції боротьба з насильством стала одним із основних завдань РЕ.

На конференції міністри з твердістю засудили всі форми насильства щодо жінок, розглядали їх як порушення прав людини. Вони розробили елементи стратегії діяльності щодо боротьби з насильством для включення їх до Плану дій по боротьбі з насильством щодо жінок.

Керівний комітет з питань рівності між жінками і чоловіками (*див. Керівний комітет Ради Європи з питань рівності між жінками і чоловіками*) з метою розробки цього плану створив Групу спеціалістів з питань боротьби з насильством щодо жінок. Розроблений План дій по боротьбі з насильством щодо жінок опублікований у 1997 р. як складова «Заключної доповіді про діяльність Групи спеціалістів з питань боротьби з насильством щодо жінок» і рекомендований як керівництво для національних адміністрацій. Ця робота по боротьбі з насильством щодо жінок у наступні роки набула розвитку.

**УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ «ПРО ПІДВИЩЕННЯ
СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЖІНОК В УКРАЇНІ»
від 25 квітня 2001 р.**

Створення умов для забезпечення жінкам рівних з чоловіками можливостей брати участь у політичному і суспільному житті в У. визначається як складова державної політики і один із головних напрямів діяльності органів виконавчої влади.

В У. головна увага зосереджена на становищі жінок та їх соціальному статусі.

**УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
«ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ЦЕНТРАЛЬНИХ І
МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЩОДО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ І МОЖЛИВОСТЕЙ
ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ» від 26 липня 2005 р.**

Перший ґендерно спрямований документ, прийнятий в Україні на найвищому рівні відповідно до реалізації конституційно визначеної цілі – рівності прав і можливостей чоловіків і жінок.

Мета прийняття У. є підвищення ефективності державної політики та узгодженої співпраці органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

У. акцентує увагу на компетенції повноважних органів з питань ґендеру, їх відповідальності за виконання своїх прав і обов'язків з питань рівних прав і можливостей, за дотримання законодавства щодо ґендерної рівності, впровадження ґендерних підходів до організації роботи органів виконавчої влади з питань рівності статей, тощо.

**УКРАЇНА: ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ»**

Прийнятий Верховною Радою України 8 вересня 2005 р.

Структура З.: розділ I. «Загальні положення»; розділ II. «Механізм забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»; розділ III. «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у громадсько-політичній сфері»; розділ IV. «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у соціально-економічній сфері»; розділ V. «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері освіти»; розділ VI.

«Відповідальність за порушення законодавства України про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»; розділ VII. «Прикінцеві положення».

У 3. визначається мета, зміст якої є: досягнення паритетного становища статей у всіх сферах життя суспільства шляхом правового забезпечення рівності їх прав і можливостей, ліквідація дискримінації за ознакою статі, застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями статей реалізувати рівні права, надані українським законодавством.

У розділі I «Загальні положення» закріплюються основні вихідні положення у підході до забезпечення ґендерної рівності, а саме: головні терміни, зміст ґендерної експертизи, заборони дискримінації за ознакою статі, основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.

Розділ II «Механізм забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» розкриває систему організаційних структур і їх повноваження у сфері забезпечення ґендерної рівності. У ст.7 говориться про «спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», в ст.11 йдеться про його компетенцію. Ст.7, 8 дають формулу щодо існування самостійної «сфери забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Окреслення системи органів, що регулюють ґендерні відносини й визначення їх повноважень є значним кроком вперед у державно-правовому забезпеченні рівності прав статей. При цьому законодавчо регулюються відносини державних структур з громадськими об'єднаннями, визначаються права останніх щодо їх участі в діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Розділи III, IV і V окреслюють забезпечення рівності статей у громадсько-політичній, соціально-економічній та освітянській сферах життєдіяльності, враховуючи особливості кожної з них. В них вказується на можливість застосування в разі необхідності позитивних дій.

Розділ VI «Відповідальність за порушення законодавства України про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» закріплює право оскарження дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань, право на відшкодування збитків та

моральної шкоди, завданих внаслідок дискримінації за ознакою статі чи сексуальних домагань, і відповідальність за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

3. розширяє юридичний простір регулювання ґендерних відносин і управління ґендерними процесами в Україні.

3. спрямований на формування ґендерної культури в українському суспільстві.

УКРАЇНКА ЛЕСЯ (ЛАРИСА ПЕТРІВНА КОСАЧ) – видатна українська письменниця, громадська діячка (25 лютого 1871 р. – 1 серпня 1913 р.)

Л. У. належала до покоління української інтелігенції, для якої рівноправність жінки з чоловіком посідала важливе місце в ієрархії людських цінностей. Утвердження модерної культури, модерного світогляду для неї було пов'язане з емансипацією жінки на всіх рівнях суспільного життя, з активізацією жінок в інтелектуально-духовній сфері. Суспільне становище жінки, жіночої освіти, ставлення до патріархального шлюбу в Україні та Європі відображені в її художніх творах та критичних статтях. Вона обстоювала жіночу рівноправність в умовах патріархально організованого суспільства і розгортання феміністичного руху в Україні.

На межі ХІХ–ХХ ст. творчість і діяльність У. Л. була спрямована на утвердження образу «нової жінки, з новим еталоном жіночої активності й жіночого призначення».

Феміністичними мотивами пройнята проза письменниці.

УНІВЕРСИТЕТ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Діяльність університету ООН поряд з іншими напрямками спрямована на вироблення стратегічних орієнтацій і проектів, присвячених новим технологіям та їх впливу на ґендерний розвиток.

УПОВНОВАЖЕНИЙ З ПИТАНЬ РІВНОПРАВНОСТІ (ОМБУДСМЕН З ПИТАНЬ РІВНОПРАВНОСТІ) – державна посадова особа, яка обирається представницьким органом влади для здійснення контролю за законодавством з рівних прав і можливостей.

У сучасних умовах омбудсмени обираються в багатьох країнах світу. Практика запровадження посади і служби омбудсмена набуває поширення. У 1979 р. така служба була введена в Норвегії, в 1980 р. – у Швеції, у 1987 р. – у Фінляндії, в 1999 р. – у Литві, у 2001 р. – в Німеччині, у 2003 р. – у Киргизстані та ін.

УРЯДОВИЙ ФЕМІНІЗМ – напрям сучасного фемінізму, який розглядає соціостатеву рівність як складову державної політики.

Обов'язками урядового міністра розглядаються політична та законодавча ініціатива з питань рівності жінок і чоловіків. Для підтримки цього йому визначаються повноваження на забезпечення ресурсами, необхідним персоналом.

УСТАНОВКИ ҐЕНДЕРНІ – суб'єктивна готовність до статево типових форм і моделей поведінки, прагнення до виконання ролей, які очікують від індивіда певної статі.

ФАКУЛЬТАТИВНИЙ ПРОТОКОЛ ДО КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК

Схвалений ГА ООН 6 жовтня 1999 р. на її п'ятдесят четвертій сесії. Набув чинності 22 грудня 2000 р. У «Річній доповіді про роботу ООН, 2001 рік» Генеральний секретар ООН Кофі А.Аннан назвав це «знаменною подією». Ф. п. спрямований на забезпечення ґендерної рівності.

У ньому подається процедура направлення повідомлень, заяв жінок, які стали жертвами порушення державою-учасницею будь-якого із гарантованих Конвенцією прав, і процедура проведення розслідування, яка дозволяє Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок ініціювати розслідування фактів серйозних або систематичних порушень прав жінок.

У відповідності до Ф. п. допускається право письмового направлення до Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок особами, групами осіб або від їх імені індивідуальних скарг про порушення ними збитків або які в іншій формі постраждали у результаті порушення державою-учасницею будь-якого з прав, викладених у Конвенції. При цьому у ст.4 Ф. п. говориться, що «Комітет

не розглядає повідомлення, поки він не пересвідчиться у тому, що всі доступні внутрішні засоби правового захисту були вичерпані, за винятком випадків, коли застосування таких засобів не виправдано затягується або навряд чи принесе очікуваний результат».

Ф. п. у 2003 р. ратифіковано Україною.

При ратифікації Ф. п. Україною прийнята до уваги вимога частини четвертої ст. 55 Конституції України, за якою «кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна».

Ф. п. відкритий для підписання 10 грудня 1999 р. для всіх держав, що підписали Конвенцію, ратифікували її або приєдналися до неї.

ФАМІЛІЗМ – розгляд і оцінка сім'ї як цілісної самостійної одиниці без диференціювання досвіду окремих її членів.

Ф. не бере до уваги етнічні, культурні, соціальні та інші фактори при аналізі різного досвіду входження в сімейні відносини чоловіків і жінок.

ФЕМІНІЗАЦІЯ БІДНОСТІ – поширення бідності, від якої найбільше страждає жіноча частина населення.

Україна віднесена світовим співтовариством до країн з високим рівнем бідності. У ній особливо проглядається Ф. б. через переваги чоловіків у сфері бізнесу й недостатнього доступу до нього жінок (жінки становлять приблизно 20–25% у сфері малого й середнього бізнесу); галузеву сегрегацію (жінки переважають як робоча сила в низькооплачуваних галузях); обмеження доступу до розподілу власності на рівні творення законодавства та його виконання (5,1% жінок у Верховній Раді і лише дві – в Кабінеті Міністрів) та ін.

В Україні прийнята програма боротьби з бідністю, де питанням додання їй фемінізації приділена увага.

ФЕМІНІЗМ (від лат.- femina – жінка, франц. – feminism – фемінізм)

Багатогранне явище:

- громадський рух жінок за урівнювання прав жінок з чоловіками, напрям їхньої діяльності за поліпшення становища в суспільстві й утвердження ґендерної демократії в усіх сферах життя;
- ідеологія рівноправності жінок з чоловіками;
- напрям наукового дослідження.

Творення терміна «Ф.» належить французькому соціалісту-утопісту Шарлю Фур'є. Він першим визнав, що становище жінки в суспільстві є мірилом суспільного прогресу.

Ф. – західний феномен. Історія Ф. невід'ємно пов'язана з західною політичною історією. Він виник в епоху Нового часу, яка висунула ідею всезагальної рівності людей на землі. Його витоки лежать в революційно-демократичному русі середнього класу XVIII ст. Він є породженням революційної епохи.

Початок феміністичного *руху* пов'язаний з домаганням жінками рівних виборчих прав з чоловіками, що згодом переросло у боротьбу за досягнення абсолютних прав, тобто повної юридичної рівноправності. Суть подальшої боротьби жінок за рівність з чоловіками привела до усвідомлення боротьби не тільки за юридичну рівність, а й за рівність фактичну. Набувають модифікації також різні форми феміністичної діяльності: державна, парламентська, урядова, матеріальна і культурна, індивідуальна і прагматична, сепаратистська, постмодерністська, чоловічий феміністичний рух і Ф. лесбіянок та ін. Всі вони мають певний вплив на систему цінностей, на уявлення про реальне життя статей і на ідеологічне їх узагальнення.

Ф. як *теорія* рівності статей, що лежить в основі руху жінок за визволення, виник у XVIII ст. Він ознаменував собою новий етап у розвитку суспільної думки, коли людство стало усвідомлювати, що між статями немає такої суттєвої відмінності, яка давала б змогу одній статі панувати над іншою й на цій основі експлуатувати її позитивні риси.

Як *ідеологію* частина істориків початок Ф. пов'язує з XV ст., інша група – з організованим рухом за права жінок у XIX ст. Протягом XV-XIX ст. було висловлено чимало думок про становище

жінки й чоловіка, їх місце і роль у суспільстві, про характер їх особистісних взаємовідносин у всіх сферах життя. З розвитком жіночого руху як суспільного явища набирають різних відтінків, формуються різні напрями ідеологій: марксистський, соціалістичний, ліберальний, радикальний, анархічний та інші. Ф. є частиною суспільної і політичної думки розвинутих, демократичних, ліберальних суспільств. Спільним для всіх течій і напрямів Ф. є критика традиційної патріархальної культури, утвердження загальнолюдських прав і свобод жінки, політико-правового забезпечення її рівності з чоловіком, створення умов для виявлення її особистісних інтересів і потреб як людини.

Ф. став джерелом формування ґендерних концепцій і ґендерних форм діяльності.

ФЕМІНІЗМ У СРСР

Радянський тоталітаризм, як і будь-який інший, за своєю суттю був культурою чоловічою. Радянська «рівність статей» підганяла жінок під традиційний чоловічий стандарт: всі однаково працюють, всі готові до праці й оборони, лицемірство комуністичної сексофобії та ін. Культивувався традиційний розподіл ґендерних ролей.

Політичний деспотизм з неефективністю економічної системи зумовлювали пасивність індивіда, формували в ньому конформізм, відсутність самостійності у прийнятті рішень, а отже, й відсутність гордості, впевненості у власних силах.

У країні глобально панувала фемінізація інститутів соціалізації. Соціальна несвобода пов'язувалась з ними й персоналізувалась у доміантних образах жінок: кожна п'ята дитина виховувалась без батька, тобто в сім'ях матерів-одиначок; до 20% всіх дітей – народжені поза шлюбом; в яслах, дитячих садках, школах головні фігури – жінки та ін. На побутовому рівні формувалась «слабкість» маскулінності й суперечлива фемініність. Засоби масової інформації широко писали про «фемінізацію чоловіків» і «маскулінізацію жінок». Уявлення про маскулінність і фемініність радянських людей були стереотипно-сексистськими.

Радянська система розглядала фемінізм як явище, що має місце на Заході й не може бути притаманне суспільству в СРСР.

До слова «фемінізм» завжди додавався прикметник «буржуазний». Рух за права жінок отримав назву – «жіноче питання». Його розв'язання відбувалося радянськими методами, серед яких: створення рад жінок різних рівнів; забезпечення рівного доступу до освіти; масове залучення жінок до трудової діяльності, підвищення їх професійної підготовки; юридичне закріплення рівних прав жінок з чоловіками; розв'язання побутових проблем: відкриття ясел і дитячих садків, пологових будинків, розширення побутового обслуговування; квотування кількості жінок у державних структурах та ін. Усе це певною мірою сприяло поліпшенню становища жінок. І хоча фактична нерівність у становищі жінки і чоловіка залишалась, все ж було проголошено, що «жіноче питання» розв'язане.

Крах радянської системи вивів на поверхню примітивні патріархальні образи, ґендерні стереотипи – «чоловіка-годувальника» і «жінку-берегиню», образ «чоловіка-мудреця вже з пелюшок» і «жінку – людину з дефектом», яку треба вчити та ін.

Утвердження соціальної культури, яка відповідала б потребам часу і змісту нагальних перетворень, потребує осмислення фемінізму як руху, що ставить своєю метою повну й всебічну рівноправність жінок, а також потреби інкорпорації ґендерної проблематики в усі сфери суспільного життя.

ФЕМІНІЗАЦІЯ – посилення ролі, зростання впливу жінок у різних сферах соціального життя суспільства.

ФЕМІНІСТ – особа чоловічої статі, яка неупереджено ставить до протилежної статі й своїми діями підтримує прагнення жінки до ґендерної рівності й рівноправності з чоловіком, сприяє творенню для цього рівних можливостей у всіх сферах соціального буття.

Ф. – це також ті, хто бере участь у чоловічому феміністичному русі або підтримує прогресивні дії на утвердження ґендерної рівності.

ФЕМІНІСТКА – особа жіночої статі, яка визнає і утверджує у життєвому бутті рівність та рівноправність з чоловіком, веде вільний, на відміну від патріархального, творчий спосіб життя, не

копіюючи стилю і поведінки чоловіків. Ф. свідомо сповідує ідеї фемінізму. Стихійна феміністка веде життя на зразок свідомо обраного стилю життя послідовницею фемінізму, проте не замислюється над цим.

ФЕМІНІСТСЬКА КРИТИКА – феміністський рух в академічній сфері, який ставить за мету виявлення й пояснення несправедливості існуючого ґендерного порядку й вироблення заходів для його зміни.

Виник наприкінці 60-х рр. ХХ ст.

Представники Ф. к. деконструюють принципи традиційних наук, створюють нові підходи, які включають жіночий досвід. Це сприяє розширенню пізнання в науковій сфері.

ФЕМІНІСТСЬКА ТЕОРІЯ – системне узагальнення поглядів відповідно до обраної методології на становище, соціальний статус, роль, місце жінки в суспільному процесі й діяльність активної частини жіночої статі в напрямі перетворень на принципах свободи й незалежності.

ФЕМІНІСТСЬКА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ – напрям філософії права, що ґрунтується на принципах юридичної, політичної, економічної та соціальної рівності статей.

Феміністські теоретики основну причину ґендерної нерівності вбачають у тому, що носієм прав є насамперед суб'єкт чоловічої статі певного віку й соціального стану. За такого підходу представники інших соціальних груп розглядаються як певне відхилення.

Вони виявляють наявність ґендерних компонентів і підтекстів у законодавчій та правозастосовчій практиці, яка зовні здається ґендерно-нейтральною.

Феміністські правознавці вважають, що мова, логіка та структура права історично і аксіологічно є продуктом чоловічого (маскулінного) мислення, який не враховує або негативно ставиться до жіночого досвіду й жіночої соціальної реальності.

В рамках Ф. ю. існують різні напрями.

ФЕМІННІСТЬ – нормативні уявлення про соматичні, психічні та поведінкові властивості, форми поведінки, цінності та установки, характерні для жінок.

ФІННБОГАДОТТИР ВІГДІС – державна і громадська діячка Ісландії.

У 1980 р. стала першою жінкою – президентом Ісландії.

Активна діячка руху за права жінок. Починаючи з 1983 р., коли жіноча партія Квенналістинн завоювала кілька місць у парламенті, під впливом феміністичного руху в країні представництво жінок у ньому зросло до 34,9%. На президентських виборах 1998 р. в Ісландії всі кандидати були жінки.

ФОНД ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ В ІНТЕРЕСАХ ЖІНОК (ЮНІФЕМ)

Створений для розширення можливостей жінок і підтримки ґендерної рівності. Надає фінансову допомогу й технічне сприяння новаторським програмам, спрямованим на захист прав жінок, розширення їх економічних і політичних можливостей, зміцнення ґендерної рівності.

Діяльність ЮНІФЕМ зосереджена на трьох взаємопов'язаних сферах: а) зміцнення економічних прав і розширення можливостей жінок для забезпечення стабільних життєвих умов; б) впровадження ґендерних аспектів у державне керівництво й управління з метою розширення участі жінок у процесах прийняття рішень, що визначають їх життя; в) захист людських прав жінок для ліквідації всіх форм насильства проти жінок і здійснення розвитку більш мирним, справедливим і стійким чином.

ЮНІФЕМ надає підтримку програмам щодо зміцнення економічного потенціалу жінок як підприємців і виробників; сприяє утвердженню позицій жінок на переговорах; здійснює пропаганду змін правового й нормативного режиму, які гарантували б жінкам рівні майнові права та рівний доступ до економічних активів; сприяє розширенню можливостей урядів щодо регулювання перехідних процесів в економіці, які не ведуть до маргіналізації жінок з бідних прошарків населення, а також формуванню бюджетів урядів і рамок макроекономічної політики з врахуванням інтересів жінок.

Надає підтримку участі жінок у політичному житті країни, які балотуються на державні посади, в оволодінні навиками у галузі розробки ефективних стратегій щодо організації передвиборних кампаній, використанні засобів масової інформації.

ЮНІФЕМ підтримує реалізацію навчальних програм для жінок як виборців, як посадових осіб, які відповідають за проведення виборів, і кандидатів на посади.

Фонд розробив глобальну Програму захисту прав людини – жінки, яка орієнтована на акцентування прав жінок, боротьбу з насильством та його викорінення, розширення поінформованості жінок про свої права людини й більш активне користування ними. Особливу увагу приділяє забезпеченню всезагальної ратифікації Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, що дістала назву – Білль про права жінок.

ЮНІФЕМ разом з Департаментом з політичних питань ООН, Міжнародним навчальним і науково-дослідним інститутом з поліпшення становища жінок створили в системі «Інтернет» інформаційний кіоск «Women Watch» з глобальних жіночих питань.

ЮНІФЕМ сприяє створенню й розширенню міжнародної мережі, такої як Міжнародна коаліція за сприяння доступу жінок до кредитів, яка виступає за надання мікрокредитів з урахуванням ґендерних аспектів. ЮНІФЕМ також надає допомогу діяльності жінок щодо організації виробництва та збуту товарів і послуг.

ФОРМИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК – методи негативно-го впливу на жінок, спрямовані на обмеження їх у правах, підкорення волі чоловіка, нехтування ґендерною рівністю.

Насильство щодо жінок набуває найрізноманітніших форм протягом усього життя жінки:

З перших днів немовляти – вбивство новонароджених дівчаток; моральний і сексуальний глум, фізичне насильство; нерівний доступ до харчування й медичного обслуговування.

Дитинство – ранні шлюби; операції на жіночих статевих органах, що завдають каліцтва; сексуальні посягання й психологічне знущання з боку рідних або незнайомих людей; нерівний доступ до харчування й медичного обслуговування; дитяча проституція й порнографія.

Підлітковий вік – насильство під час побачень і залицяння; примушування до сексуальних контактів шляхом економічного тиску; інцест; сексуальні домагання на робочому місці; примусова проституція й порнографія; торгівля жінками; примусова вагітність.

Репродуктивний вік – насильство з боку партнерів; зґвалтування дружини чоловіком; жорстоке поводження й вбивство через посаг; вбивство партнером; психологічні знущання; сексуальні домагання на робочому місці; сексуальні посягання; ґвалтування; примусова проституція й порнографія; торгівля жінками; зловживання щодо жінок-інвалідів.

Похилий вік – сексуальні посягання, психологічне знущання й фізичне насильство (Женщины в переходный период. ЮНИСЕФ (1999 г.). Региональный мониторинговый доклад №6, Флоренция).

ХАЛОНЕН ТАР'Я

Обрана Президентом Республіки Фінляндії 6 лютого 2000 р. В історії країни вперше на цій посаді перебуває жінка.

Народилася в сім'ї робітника-будівельника й домогосподарки. У 1968 р. закінчила Гельсінкський університет. Кандидат юридичних наук. Володіє, крім фінської, шведською, англійською і німецькою мовами.

Працювала адвокатом в Центральній організації профспілок Фінляндії, парламентським секретарем прем'єр-міністра, членом міської ради міста Гельсінки, міністром з соціальних питань, міністром юстиції. У 1995 р. уперше в історії країни жінка призначена міністром закордонних справ.

З 1979 р. – депутат парламенту.

Поряд з державною роботою брала активну участь у громадській діяльності – боротьбі з расизмом, перебувала в Товаристві «Фінляндія – Нікарагуа», в правлінні дитячого театру «Маленька Фінляндія», Товаристві за рівноправність сексуальних меншин (захист прав гомосексуалістів і лесбіянок) та ін.

Переконана прибічниця рівних прав і рівних можливостей. На Саміті ООН щодо стійкого розвитку в Йоханнесбурзі у 2002 р. Х. Т. заявила, що «ключі від стійкого розвитку знаходяться в руках жінок».

ХАРТІЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (грудень 2000 р.)

Х. ухвалена на Саміті Ради ЄС, що відбувся в Ніцці у грудні 2000 р. Глава III Х. має назву «Рівність». У ній вміщені статті, присвячені ґендерним правам.

У ст. 21 «Недискримінація» підкреслюється рівність чоловіків і жінок як основне право людини, фундаментальна цінність. Стаття дає більш розширене, ніж у попередніх документах, коло ознак дискримінації й уточнює вже відомі, а також вказує серед інших підстав недискримінації на заборону дискримінації з огляду на стать. «Будь-яка дискримінація з огляду на стать, расу, колір шкіри, етнічне чи соціальне походження, ґенетичні особливості, мову, релігію чи віросповідання, політичні або інші погляди, належність до національної меншини, власність, місце народження, фізичні чи розумові вади, вік чи сексуальну орієнтацію забороняється».

Проголошуючи рівність між чоловіком і жінкою в усіх сферах життя, Х. не виключає прийняття спеціальних заходів, спрямованих на утвердження ґендерної рівності. Зокрема, в ній говориться: «Рівність між чоловіком і жінкою забезпечується у всіх сферах, включаючи працевлаштування, роботу та оплату праці. Принцип рівності не повинен перешкоджати розвиткові чи застосуванню заходів, спрямованих на встановлення спеціальних пільг на користь недостатньо представленої статі» (ст.23).

ґендерну рівність Європейське співтовариство розглядає як стратегічне завдання XXI ст.

ЦІННОСТІ ҐЕНДЕРНІ – це соціально значущі явища, принципи, складові соціально-статевого життя, феномени ґендерної свідомості, пов'язані з відображенням становища і соціального статусу чоловіків і жінок, їх самовираження й самореалізації як рівноправних соціальних суб'єктів у всіх сферах суспільного буття.

До них належать ґендерні права, ґендерні свободи, ґендерна рівність соціального статусу, ґендерні обов'язки, ґендерна справедливість, ґендерні інтереси, паритетність материнства і батьківства, ґендерна культура, ґендерна демократія та ін.

ЦЕНТРИ ҐЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ — громадські наукові об'єднання в Україні, діяльність яких спрямована на наукові дослідження ґендерної проблематики й вироблення науково обґрунтованих програм утвердження у країні ґендерної рівності.

В Україні створені й діють Ц. Ґ. Д. в академічних установах, навчальних закладах тощо.

ЧЕТВЕРТА ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ ЗІ СТАНОВИЩА ЖІНОК (Пекін, 1995 р.)

Конференція відбулася 4–15 вересня 1995 р. у Пекіні. На ній були прийняті фундаментальні історичні документи – Декларація й Платформа дій, в яких чітко викладена стратегічна програма утвердження ґендерної рівності. В основному документі Пекінської конференції «Доповідь Четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок (Пекін, 4-15 вересня 1995 року)» підкреслюється, що поліпшення становища жінок і забезпечення рівноправності чоловіків і жінок – це питання прав людини й одна з умов забезпечення соціальної справедливості. Воно не повинно розглядатися ізольовано як одне з питань, що стосується тільки жінок. Це єдиний спосіб побудови стійкого, справедливого й розвинутого суспільства. Така побудова можлива при доланні проблемних сфер, що потребують активної діяльності світової громадськості й урядових структур. До таких сфер належать:

- наявність і поширення злиденності, що утискує насамперед жінку;
- нерівні можливості для жінки й чоловіка у сфері освіти;
- нерівні можливості для жінки й чоловіка у сфері охорони здоров'я;
- насильство щодо жінок;
- наслідки збройних та інших конфліктів;
- нерівність у політичних та економічних структурах;
- нерівність у сфері розподілу влади й прийняття рішень;
- недосконалість механізмів, покликаних сприяти змінам у становищі жінок на всіх рівнях й утвердження ґендерної рівності;
- недостатня повага й захист прав людини жінки;

- існування стереотипів жінки в системах комунікацій, що при-нижують її гідність, консервують меншовартість і нерівність з чоловіком;
- нерівність у сфері управління природними ресурсами й охро-ною навколишнього середовища;
- реально існуюча дискримінація щодо дівчаток і порушення їхніх прав.

Платформа дій розглядає розширення прав і можливостей жінок та забезпечення рівноправності між жінками і чоловіками як передумову для досягнення політичної, соціальної, економічної і культурної безпеки у відносинах між народами.

Огляд прогресу, досягнутого після проведення Найробійської конференції, дав підстави для Пекіна визначити найбільш пріори-тетні сфери щодо прийняття заходів і сформулювати стратегічні цілі. Виконання їх конференція поклала на уряди, міжнародне співтовариство й громадянське суспільство, включаючи й неурядові організації та приватний сектор. Україна приєдналася до виконання документів Пекінської конференції.

Платформа дій уточнює дії щодо рівноправності, вводить поняття ґендерної рівності. У Платформі дій визначено 12 стратегічних пріоритетних напрямів, кожен з яких завершувався основним підсумковим ґендерним висновком:

А. Жінки і злиденність. «57. Успіх політики і заходів, спрямо-ваних на підтримку й зміцнення рівності між чоловіками й жінками та поліпшення становища жінок, повинен ґрунтуватися на врахуванні ґендерної проблематики в загальній політиці, що охоплює всі сфери суспільства, а також на здійсненні позитивних заходів за відповідної організаційної та фінансової підтримки на всіх рівнях».

В. Освіта і професійна підготовка жінок. «79. При розв'язанні проблеми нерівного доступу до освіти й неадекватних можливо-стей щодо її отримання урядам та іншим суб'єктам слід сприяти проведенню активної та цілеспрямованої політики врахування жіночої проблематики в основних напрямках діяльності в рамках всіх стратегій і програм, з тим щоб до прийняття рішень про-водився аналіз наслідків, відповідно для жінок і чоловіків».

С. Жінки і охорона здоров'я. «105. Розглядаючи питання про нерівне ставлення до стану здоров'я та про нерівний доступ до послуг охорони здоров'я і їх неадекватності щодо жінок і чоловіків, уряди та інші суб'єкти повинні сприяти проведенню активної та відчутної політики врахування ґендерної проблематики у всіх стратегіях і програмах, з тим щоб аналіз відповідних наслідків для чоловіків і жінок проводився до прийняття рішень».

Д. Насильство щодо жінок. «123. При вирішенні проблеми насильства щодо жінок урядам та іншим суб'єктам слід сприяти проведенню активної і такої, що має резонанс, політики врахування ґендерної проблематики в основних напрямках всіх стратегій і програм, з тим щоб до прийняття рішень можна було провести аналіз їх впливу на чоловіків і жінок відповідно».

Е. Жінки і збройні конфлікти. «141. У процесі врегулювання військових та інших конфліктів слід заохочувати проведення активної і помітної політики врахування ґендерної проблематики в рамках будь-якої політики і програм, з тим щоб до прийняття рішень проводився аналіз наслідків, відповідно до жінок і чоловіків.»

Ф. Жінки і економіка. «164. При розгляді питання про економічний потенціал і економічну незалежність жінок урядам та іншим учасникам процесу необхідно сприяти розробці активної й зримої політики врахування ґендерної проблематики у всіх своїх стратегіях і програмах, з тим щоб до прийняття рішень проводився аналіз їх наслідків, відповідно для жінок і чоловіків».

Г. Участь жінок у роботі директивних органів і в процесі прийняття рішень. «189. Займаючись проблемою нерівності між чоловіками і жінками в галузі розподілу влади і прийняття рішень на всіх рівнях, урядам та іншим суб'єктам слід заохочувати активну й зриму політику врахування ґендерної проблематики у всіх стратегіях і програмах, так щоб до прийняття рішень проводився аналіз їх наслідків, відповідно для жінок і чоловіків».

Н. Інституційні механізми поліпшення становища жінок. «201. Національний механізм із питань поліпшення становища жінок є центральним підрозділом з координації політики в рамках уряду. Його основне завдання полягає в тому, щоб надавати уряду в цілому підтримку у справі врахування ґендерної проблематики у

всіх сферах політики. До умов, що необхідні для ефективного функціонування таких національних механізмів, належать:

- а) підлеглість такого механізму посадовій особі максимально високого рівня в уряді міністру-члену кабінету;
- в) наявність інституційних механізмів або процесів, які сприяють, коли це необхідно, децентралізованому плануванню, здійсненню та контролю з метою залучення неурядових і громадських організацій з низового рівня й вище;
- с) наявність достатнього обсягу ресурсів з точки зору бюджетних коштів і забезпечення кадрами;
- д) можливість впливати на розробку урядом політики у всіх галузях.

«202. Розв'язуючи питання про механізми сприяння поліпшення становища жінок, уряди та інші суб'єкти повинні заохочувати активну і дійову політику щодо врахування ґендерної проблематики у всіх стратегіях і програмах, з тим щоб прийняттю рішень передувало аналіз наслідків, відповідно для жінок і чоловіків».

І. Права людини жінок. «229. З питань здійснення прав людини уряди та інші сторони повинні сприяти здійсненню активної й відкритої політики врахування ґендерної проблематики у всі основні стратегії і програми, з тим щоб прийняттю будь-яких рішень передувало аналіз їх наслідків як для жінок, так і для чоловіків».

Л. Жінки і засоби масової інформації. «238. При розгляді питання про мобілізацію засобів масової інформації уряди та інші учасники цього процесу повинні сприяти розробці активної і відкритої політики включення ґендерної проблематики в основне русло політики і програм».

К. Жінки і навколишнє середовище. «252. При розв'язанні питання про недостатнє визнання й підтримку внеску жінок у діяльність у галузі зберігання природних ресурсів і управління ними та охорону навколишнього середовища уряди та інші учасники повинні проводити активну й зриму політику, спрямовану на врахування ґендерної проблематики як центрального елементу всіх стратегій і програм, в тому числі в разі необхідності забезпечувати, щоб прийняттю рішень передувало аналіз їх наслідків відповідно для жінок та чоловіків.»

Л. Дівчатка. «273. При вирішенні питань, що стосуються дітей і молоді, уряди повинні сприяти проведенню активної і чітко визначеної політики. врахування ґендерної проблематики у всіх стратегіях і програмах, з тим щоб до прийняття рішень проводився аналіз наслідків, відповідно для дівчаток і хлопчиків».

Пекінська конференція підкреслила, що з метою забезпечення ефективного здійснення Платформи дій і розширення діяльності, спрямованої на поліпшення становища жінок, на національному, регіональному і міжнародному рівнях уряди, система ООН та всі інші відповідні організації повинні сприяти активній і реальній політиці включення ґендерного питання до основної діяльності, зокрема, про те, що стосується контролю за всіма напрямками політики і програмами та їх оцінки.

Пекінська Програма дій відкрила нові перспективи у використанні інституційних механізмів поліпшення становища жінок. Суть цих перспектив – у наповненні ґендерним змістом, а саме: інституційні механізми переключаються з боротьби за поліпшення становища жінок на забезпечення ґендерної рівності, тобто на діяльність у інтересах як жінок, так і чоловіків.

ЧЕТВЕРТА ЄВРОПЕЙСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ МІНІСТРІВ З РІВНОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ (Стамбул, 1997 р.)

Конференція відбулася 13–14 листопада 1997 р. у Стамбулі. Вона прийняла Декларацію про рівність між жінками і чоловіками як основний критерій демократії.

На конференції розроблені багатогалузеві стратегії дій, спрямовані на досягнення ґендерної рівноправності, збалансованої участі жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Відповідно до цих стратегій вироблені рекомендації урядам, політичним партіям, профспілкам, об'єднанням підприємців і неурядовим організаціям.

Учасники конференції погодилися, що долання перепон на шляху досягнення ґендерної рівності можливе лише шляхом наділення жінок реальними правами і створенням можливостей для конструктивного діалогу між жінками і чоловіками, а також через усвідомлення чоловіками невідкладності глибоких реформ у цій сфері.

При цьому підкреслювалось: досягнення ґендерної рівності є завданням не тільки уряду кожної окремої країни, а й суспільства в цілому; величезну роль у досягненні ґендерного паритету відіграють чоловіки, особливо коли вони є головними при прийнятті рішень; ефективним інструментом для встановлення ґендерної рівності є збір та поширення інформації про позитивну практику утвердження рівноправності, проведення наукових досліджень; держава, всі її структури мають підтримувати заходи, орієнтовані на створення суспільної думки про переваги ґендерної рівності для забезпечення прогресу суспільного розвитку.

ЧОЛОВІК – особа чоловічої статі, яка самоідентифікує свою належність до неї.

ЧОЛОВІЧИЙ РУХ ЗА ПРАВА ЧОЛОВІКІВ – різні форми громадської активності чоловіків, спрямовані на збереження реального панівного соціального статусу в суспільстві, незмінність його ґендерної структури, самозахист чоловіків від фактів дискримінації.

Специфічні чоловічі організації, створені чоловіками для самозахисту, діють у США, Швейцарії та інших країнах. Вони заперечують ідею влади чоловіків над жінками. Всупереч фемінізму, вони вказують на значні переваги у правах жінок, підкреслюють наявність дискримінації щодо чоловіків.

ЧОЛОВІЧИЙ ФЕМІНІСТИЧНИЙ РУХ – громадський чоловічий рух у межах феміністичного руху, спрямований на підтримку рівних прав, свобод і можливостей жінок і чоловіків, проти пригноблення і насильства щодо жінок.

Чоловіки-феміністи виступають за ліквідацію всіх форм гноблення жінок. В Україні як специфічні чоловічі організації створені: «Чоловіки – проти насильства» (Вінниця, Бердичів, Ужгород, Луганськ; Тернопіль, інші), «Татусі» (Київ) та ін.

Концепція чоловічого феміністичного руху відображена в книгах «Звільнений чоловік» Уоррена Фаррела, «Чоловіча машина» Марка Фергана Фастау та ін.

Чоловічий шовінізм – форма прояву сексизму, що виражається в непомірному самозвеличенні чоловіків, наданні їм винятковості порівняно зі становищем жінок, недооцінці жіночого потенціалу та знеціненні жіночого досвіду.

Ч. ш. таїть у собі зверхність, грубість, жорстокість, цинізм, агресивність. Його ні в якому разі не можна ототожнювати з мужністю. Він є руйнівним елементом у розбудові демократії, загрозою у формуванні особистості й гуманізації форм суспільної життєдіяльності, агресивною перепоною у творенні та функціонуванні державних структур.

Ч. ш. дискредитує образ мужньої особистості чоловічої статі.

Чутливість ґендерна – потреба в урахуванні реального становища і соціального статусу чоловіків і жінок, ґендерного балансу як критерію при оцінці соціальних змін, запланованих проєктів, обраних методів аналізу й дослідження. Характеризує самосвідомість і ставлення до ґендерної ситуації в суспільстві. Вона є мірою готовності визнання актуальності й значимості ґендерних проблем.

ШЕВЧЕНКО ВАЛЕНТИНА СЕМЕНІВНА

Перша жінка, обрана в Україні на посаду Голови Президії Верховної Ради України, яка прирівнюється до президентської.

Лідер комуністичних поглядів, сформований в умовах радянської реальності в Україні. Народилася в шахтарській сім'ї. Закінчила географічний факультет Київського національного університету імені Т.Г.Шевченка. Була піонервожатою, вчителькою, секретарем міського комітету комсомолу, секретарем районного комітету Комуністичної партії Радянського Союзу, секретарем Центрального Комітету Ленінської Комуністичної Спілки молоді України, заступником міністра освіти України, головою Президії Українського товариства дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами, з 1975 р. – заступником Голови Президії Верховної Ради України, а з 1985 р. по 1990 рік – Головою Президії Верховної Ради України і членом Політбюро Центрального Комітету Комуністичної партії України. Обиралася депутатом Верховної Ради УРСР дев'ятого, десятого та одинадцятого скликань і

депутатом Верховної Ради СРСР десятого та одинадцятого скликань. Нагороджена 6 орденами і 12 медалями, «Відмінник народної освіти СРСР».

У її діяльності значне місце займала соціальна спрямованість, зокрема турбота про жінок, дитинство і молодь.

Під час роботи Головою Президії Верховної Ради України було поставлене перед Урядом СРСР питання про внесення змін до Основ законодавства Союзу РСР про народну освіту, включення до нього положення про те, що «вивчення національної мови в школах з російською мовою навчання, а також порядок і умови звільнення від її вивчення визначаються законодавством союзних республік». У жовтні 1988 р. сесія Верховної Ради УРСР прийняла Закон України «Про мови в Українській РСР», який утверджував державність української мови, її обов'язковість для всіх державних установ, навчальних закладів, книговидання, преси, радіо і телебачення.

Трагедійною сторінкою свого життя і державної діяльності розглядає час, пов'язаний з Чорнобильською катастрофою.

У 1997 – 2000 рр. – Почесний президент фонду «Україна – дітям», а з 2001 р. – голова правління Всеукраїнського благодійного фонду сприяння розвитку фізичної культури, спорту і туризму. З 2002 р. – голова Всеукраїнської громадської організації Конгрес ділових жінок України. Активна прибічниця входження жінки в політику нарівні з чоловіком.

ШКОЛА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ (ҐЕНДЕРНА ШКОЛА) – міжнародна громадська організація, створена у 2000 р. Голова правління Л. Є. Колос.

Мета Ш. р. м. – підготовка та навчання активістів ґендерного руху, лекторів, тренерів, волонтерів, для роботи у сфері ґендеру. Особливо велика увага приділяється роботі з молоддю, формуванню у неї ґендерної свідомості, виробленню активної ґендерної позиції. У Ш. діє ґендерний інтерактивний театр. Ш. має кодекс рівних можливостей.

ШЛЮБ – сімейний союз жінки і чоловіка, який ґрунтується на їх вільній згоді.

У ст.51 Конституції України юридично визнається Ш. як сімейний союз жінки і чоловіка, який «ґрунтується на їхній вільній згоді». При цьому підкреслюється паритетність відносин учасників Ш., коли стверджується, що «кожен з подружжя має рівні права і обов'язки у Ш. та сім'ї». Примушування когось із них до Ш. може бути підставою для визнання його недійсним.

Сімейний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України у жовтні 2001 р., регулює шлюбні відносини в Україні.

Історично відомі полігамний і моногамний Ш. (*див. Полігамія, Моногамія*).

У деяких країнах світу визнані Ш. лесбійські, гомосексуальні, відносини конкубінату (*див. Лесбійський шлюб, Шлюб гомосексуалів, Конкубінат*). Такі відносини в середовищі сексуальних меншин знаходять своє закріплення на юридичному рівні.

ШЛЮБ ГОМОСЕКСУАЛІВ – це шлюбний союз, на ґрунті якого будуються сімейні відносини між представниками чоловічої статі.

ШЛЯХИ СХОДЖЕННЯ ЖІНОК НА ВЕРШИНУ ВЛАДНОЇ ПІРАМІДИ – історично відомі й національно зумовлені типові шляхи сходження жінок на вершину політичної піраміди й оволодіння владою в різних країнах світу.

Історичний світовий досвід і національно зумовлена ситуація в різних країнах світу і регіонах дає можливість виділити чотири типові шляхи цього сходження й оволодіння владою в країні.

1. Комуністичний – жінка стає при владі за політичною рекомендацією й за вольової згоди реально владної Комуністичної партії.

Перемога жінки у цьому випадку багато в чому визначається комуністичною регламентацією всього політичного життя в країні. Серед жінок такого типу Валентина Шевченко – Голова Президії Верховної Ради УРСР.

2. Кризовий – обрання жінки як нестандартне рішення через зміну лідера з метою розв'язання накопичених проблем і труднощів у країні.

До таких жінок належать: Юлія Тимошенко – прем'єр-міністр України, Голда Мейєр – прем'єр-міністр Ізраїлю, Маргарет Тетчер – прем'єр-міністр Великої Британії, Жанна Сухоцька – прем'єр-міністр Польщі, Тансу Чіллер – прем'єр-міністр Турецької Республіки, Казіміре Прунскене – прем'єр-міністр Литви.

3. Соціал-демократичний, або скандинавський: входження жінки у владні політичні структури через систему квотування.

Серед таких жінок, які займали найвищі посади: Мері Робінсон, Мері МакЕйліз – президенти Ірландії, Вігдіс Фіннбогадоттир – президент Ісландії, Гру Харлем Брундтланд – прем'єр-міністр Норвегії, Віке-Фрейберг Вайра – президент Латвії, Тар'я Хеланен – президент Фінляндії, Аннелі Яаттеенмякі – прем'єр-міністр Фінляндії, Мілка Планініч – президент Югославії.

4. Азійський: жінка стає главою держави або уряду як вдова або дочка загиблого (найчастіше вбитого прибічниками опозиції) лідера країни. Її призначення кандидатом й наступна перемога на виборах багато в чому визначається як особистою активною громадською діяльністю, так і повагою до неї як члена сім'ї загиблого лідера країни.

Серед жінок азійського шляху сходження до влади були: Сірімаво Бандаранаїке – президент, прем'єр-міністр Цейлону, Чандрика Бандаранаїке Кумаратунга – президент Шрі-Ланки, Індіра Ґанді – прем'єр-міністр Індії, Корасон Акіно – президент Філіппін, Барріос Торрес де Чаморро Віолетта – президент Нікарагуа, Беназір Бхутто – прем'єр-міністр Ісламської Республіки Пакистан, Шейк Хасина – прем'єр-міністр Народної Республіки Бангладеш, Бегум Халеда Зія – прем'єр-міністр Народної Республіки Бангладеш.

На шляху всіх жінок при сходженні до влади були труднощі і складнощі, зумовлені національною ситуацією. Всі жінки мали значний вплив на політику в країні, а більшість з них, перебуваючи при владі, змінили напрями самої політики.

ЯПОНІЯ: ОСНОВНИЙ ЗАКОН ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Набрав чинності 15 червня 1999 р.

Структура 3.: «Преамбула»; розділ 1. «Загальні положення»; розділ 2. «Основи політики сприяння створенню суспільства ґендерної рівності»; розділ 3. «Рада з ґендерної рівності».

У «Преамбулі» вказується: «Відповідно до швидких змін, що мають місце в соціоекономічному середовищі Японії... нагальною потребою стало перетворення суспільства на суспільство ґендерної рівності, в якому чоловіки і жінки поважають права один одного, несуть однакову відповідальність і кожен громадянин має змогу повністю виявити свої особисті здібності незалежно від його статі. Життєво необхідно визнати перехід до суспільства ґендерної рівності як першочергове завдання у визначенні контурів Японії ХХІ ст. і впроваджувати політику сприяння створенню суспільства ґендерної рівності в усіх сферах життя».

У розділі 1. «Загальні положення» – вказується мета прийняття 3., визначаються основні принципи створення суспільства ґендерної рівності та відповідальність у цьому держави, органів місцевого самоврядування та громадян.

Метою 3. є всебічне і постійне сприяння створенню суспільства ґендерної рівності.

Основними принципами створення суспільства ґендерної рівності є: 1) повага до основних прав жінок і чоловіків; 2) додання соціальних стереотипів у всіх видах діяльності; 3) спільна участь у плануванні та ухваленні рішень; 4) рівність у виконанні сімейних обов'язків та їх поєднання з іншими видами діяльності; 5) міжнародне співробітництво з питань ґендерної рівності.

Відповідно до цих принципів 3. визначає відповідальність держави за вироблення і здійснення політики сприяння створенню суспільства ґендерної рівності, органів місцевого самоврядування – за здійснення ґендерної політики з урахуванням реалій регіону, на якому діє орган місцевого самоврядування, а також відповідальність громадян за внесок у створення рівності в усіх сферах суспільного життя, включаючи діяльність на роботі, в системі освіти, місцевій громаді та вдома.

3. зобов'язує уряд країни щорічно звітувати про стан справ у суспільстві щодо ґендерної рівності та про його юридичну, фінансову та іншу діяльність, спрямовану на здійснення політики творення суспільства ґендерної рівності.

У розділі 2. «Основи політики сприяння створенню суспільства ґендерної рівності» – визначаються напрями планування з питань ґендерної рівності в діяльності Уряду, префектур, муніципалітетів та гарантії виконання таких планів. 3. зобов'язує державу сприяти науковій і дослідницькій роботі, спрямованій на вироблення політики сприяння розбудові суспільства ґендерної рівності, розвивати міжнародні зв'язки з закордонними урядовими структурами та міжнародними організаціями для розвитку співробітництва та обміну інформацією з ґендерної проблематики.

У розділі 3. «Рада з ґендерної рівності» йдеться про створення Ради з ґендерної рівності при прем'єр-міністрі Японії й визначається її склад (кількість як жінок, так і чоловіків не повинна бути меншою за 40% загальної кількості членів Ради), структура й повноваження.

До 3. додається схема Національного механізму сприяння ґендерній рівності. До головного офісу сприяння ґендерній рівності належать: прем'єр-міністр, головний секретар Кабінету міністрів з питань ґендерної рівності, міністри Кабінету Міністрів, відповідальні директори з кожного міністерства, збори координаторів з ґендерної рівності. Крім Ради з ґендерної рівності, при головному офісі діє Консультативна конференція з питань сприяння ґендерній рівності.

У Кабінеті Міністрів Японії створена Канцелярія прем'єр-міністра, однією з функцій якої є сприяння формуванню суспільства ґендерної рівності. У Канцелярії створюються дві інституції: Конгрес з ґендерної рівності і Бюро з ґендерної рівності. Канцелярія взаємодіє з відділами та департаментами, відповідальними за ґендерну рівність в органах місцевого самоврядування. Канцелярія підтримує зв'язки з іншими міністерствами та агенціями, які взаємодіють з відділами та департаментами в органах місцевого самоврядування.

3. пронизаний повагою до особи незалежно від статі й встановленням рівності перед законом.

СЛОВНИК

АБОЛІЦІОНІЗМ	11	БЕРНСТРЕМ БОННІ	21
АБОРТ	11	БІАРХАТ	22
АБОРТНЕ ПРАВО	11	БІЛЬШІСТЬ ҐЕНДЕРНА	22
АВТОБІОГРАФІЯ ҐЕНДЕРНА	12	БІОЛОГІЧНА СТАТЬ	22
АДАПТАЦІЯ ҐЕНДЕРНА	12	БІОЛОГІЧНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ	22
АКАДЕМІЧНИЙ ФЕМІНІЗМ	12	БІСЕСУАЛЬНІСТЬ	22
АКТИВНІСТЬ ҐЕНДЕРНА	13	БЛАГОТВОРНЕ (НАЛЕЖНЕ) УПРАВЛІННЯ І ҐЕНДЕР	22
АЛЛЮЗІЯ	13	БОВУАР СІМОНА	23
АНАЛІЗ ҐЕНДЕРНИЙ	13	БОГАЧЕВСЬКА-ХОМ'ЯК МАРТА	24
АНАРХО-ФЕМІНІЗМ	14	БОСНІЯ ТА ГЕРЦЕГОВИНА: ЗАКОН ПРО РІВНІСТЬ СТАТЕЙ	25
АНДРОГІНІЯ	14	БРУНДТЛАНД ГРО ХАРЛЕМ	25
АНДРОГІННІСТЬ	15	БХУТТО БЕНАЗІР	26
АНДРОФОБІЯ	15	БЮДЖЕТУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ СТАТІ	27
АНДРОЦЕНТРИЗМ	15	ВЕРХОВНИЙ КОМІСАР ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ	28
АНТАГОНІЗМ МІЖСТАТЕВИЙ	15	ВІДМІННІСТЬ ҐЕНДЕРНА	28
АНТРОПОЛОГІЯ ҐЕНДЕРНА	16	ВІДНОСИНИ ҐЕНДЕРНІ	28
АНТРОПОМЕТРИЧНІ ВИМІРИ РІЗНОСТАТЕВОСТІ	16	ВІКЕ-ФРЕЙБЕРГ ВАЙРА	28
АСАМБЛЕЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ (вересень 2000 р.)	17	ВІЛЬНА ЖІНКА	29
АСЕРТИВНІСТЬ	17	ВИБІР ҐЕНДЕРНИЙ	29
АСИМЕТРІЯ ҐЕНДЕРНА	18	ВИМІР ҐЕНДЕРНИЙ	29
АТРОФІЯ ҐЕНДЕРНОЇ РОЛІ	18	ВИРІВНЮВАННЯ ҐЕНДЕРНЕ	30
БАЛАНС ҐЕНДЕРНИЙ	18	ВИРОБНИЦТВО ҐЕНДЕРУ	30
БАНДАРНАЇКЕ СІРІМАВО	19	ВИХОВАННЯ ҐЕНДЕРНЕ	30
БАТЬКІВСТВО	20	ВНУТРІШНІЙ ҐЕНДЕРНО- РОЛЬОВИЙ КОНФЛІКТ	31
БЕЗБАТЧЕНКІВСТВО	20		
БЕЗРОБІТТЯ ЖІНОЧЕ	21		

ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ Й ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ	31	ҐЕРМАФРОДИТИЗМ	38
ВРАХУВАННЯ ҐЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ	31	ҐЕТЕРОСЕКСИЗМ	38
ВСЕСВІТНІ КОНФЕРЕНЦІЇ ООН ЗІ СТАНОВИЩА ЖІНОК	32	ҐЕТЕРОСЕКСУАЛЬНІСТЬ	39
ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЕҐІДОЮ ООН (Відень, 1993 р.)	34	ҐІНОПІЯ	39
ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ В РАМКАХ ДЕСЯТИЛІТТЯ ЖІНКИ: РІВНІСТЬ, РОЗВИТОК І МИР (Копенгаген, 14–30 липня 1980 р.)	34	ҐІПЕРҐЕНДЕРНІСТЬ	39
ВСЕУКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ– ЖІНКИ «ЛІГА ЖІНОК–ВИБОРЦІВ УКРАЇНИ 50/50» (ЛЖВУ)	35	ҐІПЕРМАСКУЛІННІСТЬ	39
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЧЕ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ «ДІЯ»	36	ҐІПЕРФЕМІННІСТЬ	39
ГААЗЬКА МІНІСТЕРСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ СТОСОВНО ЕФЕКТИВНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЖІНКАМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ (Гаага, 24-26 квітня 1997 р.)	37	ҐІНОБЛЕННЯ ҐЕНДЕРНЕ	40
«ҐЕНДЕРНАЯ ЕКСПЕРТИЗА РОССІЙСКОГО З АКОНОДАТЕЛЬСТВА» (М.: БЕК, 2001, – 272 с.).	38	ГОМОСЕКСУАЛІЗМ	40
ГЕНЕТИКА	38	ГОМОСЕКСУАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО (СОІУЗ, ПОДРУЖЖЯ)	40
ГЕНЕТИЧНА СТАТЬ	38	ГОМОСЕКСУАЛЬНІСТЬ	40
		ГОМОФОБІЯ	40
		ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО	40
		ГУЖ ОЛІМПІЯ	41
		ГУМАНІСТИЧНИЙ ФЕМІНІЗМ	42
		ҐАЛУЗЕВІ СТРАТЕГІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ	42
		ҐАНДІ ІНДІРА	42
		ҐЕН	43
		ҐЕНДЕР	43
		ҐЕНДЕР І КОРУПЦІЯ	44
		ҐЕНДЕР І ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ	45
		ҐЕНДЕР І РЕЛІГІЯ	47
		ҐЕНДЕР І РОЗВИТОК	48
		ҐЕНДЕРГЕТИКА	49
		ҐЕНДЕРИСТ (ҐЕНДЕРОЛОГ)	49
		ҐЕНДЕРНА ВІДДАЛЕНІСТЬ У ЛЮДСЬКОМУ РОЗВИТКУ	49
		ҐЕНДЕРНА ДЕМОКРАТІЯ	49

ҐЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА	50	ҐЕНДЕРНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ В МИСТЕЦТВІ	59
ҐЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА ДЕРЖАВНИХ БЮДЖЕТІВ	50	ҐЕНДЕРНІ СЕКСУАЛЬНІ ОРІЄНТАЦІЇ	59
ҐЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ	50	ҐЕНДЕРНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ	59
ҐЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА ЗАКОНОДАВСТВА	50	«ҐЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА». ПРООН. (Київ, 1999. – 30 друк. арк.).	59
ҐЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	51	ҐЕНДЕРНИЙ БЮДЖЕТ	60
ҐЕНДЕРНЕ ІНТЕГРУВАННЯ	52	ҐЕНДЕРНИЙ ВИМІР	62
ҐЕНДЕРНА ІСТОРІЯ	52	ҐЕНДЕРНИЙ ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ (ҐІЛР)	62
ҐЕНДЕРНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ	53	ҐЕНДЕРНИЙ РОЗПОДІЛ ПРАЦІ	63
ҐЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА	54	ҐЕНДЕРНИЙ СКЛАД ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	63
ҐЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИЧНА НЕРІВНІСТЬ	55	ҐЕНДЕРНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ	65
ҐЕНДЕРНА НЕЙТРАЛЬНІСТЬ	55	ҐЕНДЕРНИЙ ШЛЮБНИЙ І РЕПРОДУКТИВНИЙ СТАТУС	65
ҐЕНДЕРНА ОСОБИСТІСТЬ	55	ҐЕНДЕРНЕ ПРАВО	65
ҐЕНДЕРНА ТЕОРІЯ	55	ҐЕНДЕРНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ЗА ПАРТІЙНИМИ СПИСКАМИ	65
ҐЕНДЕРНА ТЕОРІЯ В ГАЛУЗІ ПРАВА	56	ҐЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНІ РИЗИКИ	66
ҐЕНДЕРНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА	56	ҐЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	66
ҐЕНДЕРНА ЦЕНзуРА	56	ҐЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ	66
ҐЕНДЕРНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ	56	ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ ДЕФІЦИТ	67
ҐЕНДЕРНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ	57	ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВІ ДИСґАРМОНІЇ	67
ҐЕНДЕРНЕ РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ	57	ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ ІНФАНТИЛІЗМ	67
ҐЕНДЕРНЕ СТАНОВИЩЕ	57		
ҐЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ	57		
ҐЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ В СІМ'ї	57		
ҐЕНДЕРНІ НЕВІДПОВІДНОСТІ	58		
ҐЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РІВНЯ ЖИТТЯ	58		

ГЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ КОНФЛІКТ	67	ДЕКЛАРАЦІЯ РАДИ ЄВРОПИ ПРО РІВНІСТЬ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ (1988 р.)	74
ГЕНДЕРНО-ЧУТЛИВА ПОЛІТИКА	68	ДЕКЛАРАЦІЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (вересень 2000 р.)	75
ГЕНДЕРОВАНЕ СУСПІЛЬСТВО	68	ДЕНЬ БАТЬКА	77
ГЕНДЕРОВАНІ ІНСТИТУЦІЇ	68	ДЕНЬ МАТЕРІ	78
ГЕНДЕРОЗНАВСТВО	68	ДЕРЖАВНА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА	79
ГЕНДЕРОЛОГ (див. ГЕНДЕРИСТ)	68	ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЖІНОК	79
ГЕНДЕРОЛОГІЯ	68	ДЕРЖАВНА СТРАТЕГІЯ У ГАЛУЗІ РІВНОСТІ	79
ДАНІЯ: КОНСОЛІДОВАНИЙ АКТ ПРО РІВНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК ЩОДО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ, НАДАННЯ ДЕКРЕТНОЇ ВІДПУСТКИ ТА ІНШИХ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ	69	ДЕРЖАВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК	80
ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ СТОСОВНО СІМ'І ТА ЖІНОК (1999 р.)	70	ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	80
ДЕКЛАРАЦІЯ ООН ПРО ЗАХИСТ ЖІНОК ТА ДІТЕЙ У НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИНАХ І В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ (1974 р.)	70	ДЕСЯТИЛІТТЯ ЖІНКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: РІВНІСТЬ, МИР І РОЗВИТОК (1976 – 1985 рр.)	81
ДЕКЛАРАЦІЯ ООН ПРО ВИКОРИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК (1993 р.)	70	ДІАЛОГІЧНЕ ГЕНДЕРНЕ СПІЛКУВАННЯ	82
ДЕКЛАРАЦІЯ ООН ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК (1967р.)	72	ДІТОЦЕНТРИСТСЬКА СІМ'Я	82
ДЕКЛАРАЦІЯ ООН ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ПРОГРЕС (Копенгаген, 1995 р.)	72	ДИСАГРЕГАЦІЯ	82
ДЕКЛАРАЦІЯ ООН ПРО УЧАСТЬ ЖІНОК У СПРИЯННІ МІЖНАРОДНОМУ МИРУ Й СПІВРОБІТНИЦТВУ (1982 р.)	74	ДИСКРИМІНАЦІЯ ГЕНДЕРНА	82
		ДИСКРИМІНАЦІЯ ГЕНДЕРНА ВІДКРИТА	82
		ДИСКРИМІНАЦІЯ ГЕНДЕРНА ПРИХОВАНА	82
		ДИСКРИМІНАЦІЯ ЖІНОК	82
		ДИСКРИМІНАЦІЯ ПОЛІТИЧНА	83
		ДИСПАРИТЕТ	83

ДИСФОРІЯ ҐЕНДЕРНА	84	ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД (Рим, 4 листопада 1950 р.)	91
ДИТЯЧИЙ ФОНД ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (ЮНІСЕФ)	84	ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ (ПЕРЕГЛЯНУТА) (Страсбург, 1996 р.)	92
ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ҐЕНДЕРНА	84	ЄВРОПЕЙСЬКЕ ЛОББІ ЖІНОК (ЄЛЖ)	93
ДОГОВІР ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ДЛЯ ЄВРОПИ (Рим, 2004 р.)	84	ЖІНКА	93
ДОМАШНЕ НАСИЛЬСТВО	85	ЖІНКИ У РОЗВИТКУ (ЖУР)	93
ДОСЛІДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНІ	86	ЖІНОЧА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА	93
ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧИ	87	ЖІНОЧА МЕРЕЖА	93
ДОСЛІДЖЕННЯ ЧОЛОВІЧИ	87	ЖІНОЧИ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ	94
ДРУГА ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ В РАМКАХ ДЕСЯТИЛІТТЯ ЖІНКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: РІВНІСТЬ, РОЗВИТОК І МИР (Копенгаген, 14-30 липня 1980 р.)	88	ЖІНОЧИ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ	94
ЕГАЛІТАРНА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЖІНОК	88	ЖІНОЧИ РАДИ	95
ЕГАЛІТАРНА СІМ'Я	88	ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ	95
ЕГАЛІТАРНА ТЕОРІЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЖІНОЧОГО ПИТАННЯ (франц. <i>egalite</i> – рівність)	88	ЖІНОЧИЙ РУХ	95
ЕКОНОМІКА ҐЕНДЕРНА	89	ЖІНОЧИЙ ТА ЧОЛОВІЧИЙ СОЦІУМИ	95
ЕКОФЕМІНІЗМ	89	ЖІНОЧЕ, ЖІНОЧНЕ	96
ЕКСПЛУАТАЦІЯ ҐЕНДЕРНА	89	ЖУРНАЛ «ГЕНДЕРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ»	96
ЕКСЦІЗИЯ (або клітородектомія)	89	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ҐЕНДЕРНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ	97
ЕЛЕКТОРАТ ЖІНОЧИЙ	89	ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ (10 грудня 1948 р.)	97
ЕЛІТА ЖІНОЧА	90	ЗАКЛЮЧНА ДЕКЛАРАЦІЯ ДРУГОГО САММІТУ ГЛАВ ДЕРЖАВ І УРЯДІВ РАДИ ЄВРОПИ (10-11 жовтня 1997 р., Страсбург)	98
ЕЛІТНИЙ ФЕМІНІЗМ	90	ЗАЙНЯТІСТЬ ҐЕНДЕРНА	98
ЕМАНСИПАЦІЯ ЖІНОК	90	ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК	98
ЕМАНСИПАЦІЯ ЧОЛОВІКІВ	91		
ЕТИКА ҐЕНДЕРНА	91		

ЗГВАЛТУВАННЯ	98	КВОТИ ҐЕНДЕРНІ	105
ЗОВНІШНІЙ ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ КОНФЛІКТ	98	КЕРІВНИЙ КОМІТЕТ РАДИ ЄВРОПИ З ПИТАНЬ РІВНОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ	106
ІДЕАЛИ ҐЕНДЕРНІ	98	КОЛЛОНТАЙ ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛІВНА (1872 – 1952 рр.)	107
ІДЕНТИЧНІСТЬ ҐЕНДЕРНА	98	КОМІСІЯ ООН З ПИТАНЬ СТАТУСУ ЖІНОК	108
ІДЕНТИЧНІСТЬ ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВА	99	КОМІТЕТ КОНВЕНЦІЇ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК	109
ІДЕНТИЧНІСТЬ СЕКСУАЛЬНА	99	КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ РІВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК	110
ІДЕОЛОГІЯ ҐЕНДЕРНА	99	КОМПРОМІС ҐЕНДЕРНИЙ	112
ІЄРАРХІЧНІСТЬ ҐЕНДЕРНА	99	КОНВЕНЦІЯ	112
ІМІДЖ (ОБРАЗ) ҐЕНДЕРНИЙ	100	КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО БОРТЬБУ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЮ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ПРОТОКОЛИ ДО НЕЇ (2000 р.)	112
ІНВЕРСІЇ СТАТЕВИХ ТА ҐЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ	100	КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ГРОМАДЯНСТВО ЗАМІЖНЬОЇ ЖІНКИ (1957 р.)	113
ІНДЕКС РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ (ІРЛП)	100	КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД (1950 р.)	113
ІНДИВІДУАЛІСТИЧНИЙ ФЕМІНІЗМ	101	КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ЗАБОРОНУ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ Й ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРОСТИТУЦІЇ ТРЕТІМИ ОСОБАМИ (1949 р.)	113
ІНДИКАТОРИ ҐЕНДЕРНІ	101	КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ЗГОДУ ПРИ ВСТУПІ У ШЛЮБ, МІНІМАЛЬНИЙ ШЛЮБНИЙ ВІК ТА РЕЄСТРАЦІЮ ШЛЮБІВ (1962 р.)	113
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ҐЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ	101		
ІНТЕГРАЦІЯ ҐЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ	102		
ІНФІБУЛЯЦІЯ, АБО «ОБРИЗАННЯ ФАРАОНА»	102		
ІСЛАНДІЯ: ЗАКОН ПРО РІВНИЙ СТАТУС І РІВНОПРАВНІСТЬ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ	102		
КАНАДА: ПЛАТФОРМА ДІЙ НА НОВЕ СТОЛІТТЯ: ФЕДЕРАЛЬНИЙ ПЛАН З ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ (1995 р.)	103		
КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ҐЕНДЕРНИЙ ФОНД	105		

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК (CEDAW), АБО «ЖІНОЧА КОНВЕНЦІЯ» (1979 р.)	114	КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ. ПРОГОЛОШЕННЯ ПРИНЦИПУ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	119
КОНВЕНЦІЯ №100 МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ПРО РІВНУ ВИНАГОРОДУ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК ЗА РІВНОЦІННУ ПРАЦЮ (1951 р.)	116	КОНФЛІКТ ҐЕНДЕРНИЙ	120
КОНВЕНЦІЯ №111 МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ПРО ДИСКРИМІНАЦІЮ У ҐАЛУЗІ ПРАЦІ ТА ЗАНЯТЬ (1958 р.)	117	КОНТРОЛЬ ҐЕНДЕРНИЙ	120
КОНВЕНЦІЯ №156 МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ПРО РІВНЕ СТАВЛЕННЯ І РІВНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ТРУДЯЩИХ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК: ТРУДЯЦІ З СІМЕЙНИМИ ОБОВ'ЯЗКАМИ (1981 р.)	117	КОНЦЕПТОСФЕРА ҐЕНДЕРНА	121
КОНВЕНЦІЯ №103 МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ПРО ОХОРОНУ МАТЕРИНСТВА (переглянута у 1952 р.)	117	КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ, схвалена Постановою Верховної Ради України від 17 вересня 1999 р.	121
КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ЖІНОК (1953 р.)	118	КОНЦЕПЦІЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ (gender-mainstreaming)	121
КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ (1989 р.)	118	КОРЕКТНІСТЬ ҐЕНДЕРНА	122
КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО СТИГНЕННЯ ЗА КОРДОНОМ АЛІМЕНТІВ (1962 р.)	118	КРИЗОВІ ЦЕНТРИ ТА ПРИТУЛКИ ДЛЯ ЖІНОК	122
КОНКУБІНАТ	119	«КРИТИЧНА МАСА» ПРЕДСТАВНИЦТВА ЖІНОК У ПАРЛАМЕНТІ	122
КОНСЕНСУАЛЬНІ ШЛЮБИ	119	КУЛЬТУРА ҐЕНДЕРНА	123
КОНСЕНСУС ҐЕНДЕРНИЙ	119	ЛІБЕРАЛЬНИЙ ФЕМІНІЗМ	123
		ЛІДЕР-ЖІНКА	124
		ЛЕСБІЙСЬКИЙ ФЕМІНІЗМ	125
		ЛЕСБІЙСЬКИЙ ШЛЮБ	126
		ЛЕСБІАНСТВО	126
		ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК	126
		МАРГІНІЛІЗАЦІЯ ҐЕНДЕРНА	126
		МАРГІНАЛЬНІСТЬ ЖІНОК	127
		МАРКОВАНІСТЬ ҐЕНДЕРНА	127
		МАРКСИСТСЬКИЙ ФЕМІНІЗМ	128
		МАСКУЛІНІЗАЦІЯ	128
		МАСКУЛІНІЗМ	128

МАСКУЛІННА МОДЕЛЬ ПОЛІТИКИ	128	МІЗАНДРІЯ (чоловіконенависництво)	136
МАСКУЛІННІСТЬ	129	МІЗОГІНІЯ (жінконенависництво)	137
МАТЕРНАЛІЗМ	129	МІРА ГЕНДЕРНОГО РОЗВИТКУ	137
МАТЕРИНСТВО	129	МИСЛЕННЯ ГЕНДЕРНЕ	137
МАТРІАРХАТ	130	МОВА ГЕНДЕРНА	137
МАТРІАРХАТНА СІМ'Я	130	МОНОГАМІЯ	138
МАЧИЗМ	130	МОНОЛОГІЧНЕ ГЕНДЕРНЕ СПІЛКУВАННЯ	138
МЕНОЦИД	130	МУЖЕКРАТТЯ	138
МЕНШІСТЬ ГЕНДЕРНА	130	НАЛЕЖНЕ УПРАВЛІННЯ	138
МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	130	НАСИЛЬСТВО В СІМ'І	138
МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ ЛЕСБІЯНОК І ГЕЇВ	131	НАСИЛЬСТВО, ЩО ҐРУНТУЄТЬСЯ НА СТАТІ ЛЮДИНИ	138
МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ З НАРОДОНАСЕЛЕННЯ І РОЗВИТКУ (Каїр, 1994 р.)	131	НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК	139
МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ З ПИТАНЬ ЖІНОК, ПРАВА І РОЗВИТКУ (МЖПР)	132	НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК І ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ	141
МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ (МОП)	132	НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК НА РОБОЧОМУ МІСЦІ	142
МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК	133	НАУКА ГЕНДЕРНА	142
МІЖНАРОДНІ ПАКТИ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ (1966 р.)	135	НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН ДІЙ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ СТАНОВИЩА ЖІНОК ТА СПРІЯННЯ ВПРОВАДЖЕННЮ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ НА 2001-2005 рр.	142
МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ ПРАВ ЖІНОК І МИРУ (8 БЕРЕЗНЯ)	135	НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ ГЕНДЕРНА	143
МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ СІМ'І – 15 ТРАВНЯ	136	НЕКОНФОРМНІСТЬ ГЕНДЕРНА	144
МІЖНАРОДНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ І НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ З ПОЛІПШЕННЯ СТАНОВИЩА ЖІНОК ПРИ ООН	136	НЕРІВНОВАГА ГЕНДЕРНА	144
		НЕТРАДИЦІЙНА СЕКСУАЛЬНА ОРІЄНТАЦІЯ	145

НЕЧУТЛИВІСТЬ ҐЕНДЕРНА	145	ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ «СТАНОВИЩЕ ЖІНОК В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ» (9 червня 2004 р.)	154
НІМЕЧЧИНА: ЗАКОН ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ РІВНОСТІ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ	145	ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ ФЕМІНІЗМ	155
НОВА ТЕОРІЯ СЕКСУАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	147	ПАРТІЙНІ ҐЕНДЕРНІ КВОТИ	155
НОРВЕГІЯ: ЗАКОН КОРОЛІВСТВА НОРВЕГІЇ ПРО РІВНІСТЬ МІЖ СТАТЯМИ	147	ПАРТНЕРСЬКА СІМ'Я	155
НОРМИ ҐЕНДЕРНІ	148	ПАТЕРНАЛІЗМ	156
НУКЛЕАРНА СІМ'Я	148	ПАТЕРНАЛІСТСЬКА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО ЖІНОК	156
ОМБУДСМЕН З ПИТАНЬ РІВНОПРАВНОСТІ	148	ПАТРІАРХАЛЬНА МІФОЛОГІЯ	156
ОРГАНІЗАЦІЯ З БЕЗПЕКИ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ (ОБСЕ)	149	ПАТРІАРХАТ	157
ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ	149	ПАТРІАРХАТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО ЖІНОК	157
ОРГАНІЗАЦІЯ ООН З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ І КУЛЬТУРИ (ЮНЕСКО)	150	ПАТРІАРХАТНА СІМ'Я	158
ОСВІТА ҐЕНДЕРНА	150	ПАТРІАРХАТНІ ВІДНОСИНИ	158
ОСВІТА ЖІНОЧА	151	ПАТРІАРХАТНА ІДЕОЛОГІЯ	158
«ОСНОВИ ТЕОРІЇ ҐЕНДЕРУ». НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК. – К.: К.І.С., 2004, 535 с.	151	ПАТРІАРХАТНИЙ СВІТОГЛЯД	158
ОХОРОНА МАТЕРИНСТВА І БАТЬКІВСТВА	152	ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ РОЗШИРЕННЯ ПРАВ І МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК	159
ПАВЛИЧКО СОЛОМІЯ	152	ПЕРША ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ ООН ЗІ СТАНОВИЩА ЖІНОК (Мехіко, 1975 р.)	159
ПАРИТЕТ ҐЕНДЕРНИЙ	153	ПІДСУМКОВИЙ ДОКУМЕНТ «ПОДАЛЬШІ ЗАХОДИ Й ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПЕКІНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ І ПЛАТФОРМИ ДІЙ» (Спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН, Нью-Йорк, 5-9 червня 2000 р.)	160
ПАРИТЕТНА ДЕМОКРАТІЯ	153	ПІДХІД ҐЕНДЕРНИЙ	162
ПАРИТЕТНИЙ ПАРЛАМЕНТ	154	ПОВІЙСТВО (ПРОСТИТУЦІЯ)	163
ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ КОНВЕНЦІЇ ООН «ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК» (1995 р.).	154		

ПОДВІЙНИЙ СТАНДАРТ	164	СЛУХАНЬ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ КОНВЕНЦІЇ ООН «ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК» від 12 липня 1995 р.	170
ПОЗОВИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СТАТТЮ ЛЮДИНИ	164	ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ «ПРО РЕКОМЕНДАЦІЇ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ «СТАНОВИЩЕ ЖІНОК В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ» від 29 червня 2004 р.	171
ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ	165	ПОСТМОДЕРНИЙ ФЕМІНІЗМ	173
ПОЗИЦІЯ ГЕНДЕРНА	165	ПРАВА ЖІНОК	173
ПОКАЗНИК РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК	165	ПРАВА ЛЮДИНИ	173
ПОЛІАНДРІЯ	166	ПРАВА ЛЮДИНИ ГЕНДЕРНІ	173
ПОЛІГАМІЯ	166	ПРАВО НА РІВНІСТЬ	173
ПОЛІТИКА ВІДМІННОСТЕЙ	166	ПРАКТИКА ПОЛІТИЧНОГО РЕЗЕРВУВАННЯ	174
ПОЛІТИКА ГЕНДЕРНА	166	ПРІОРИТЕТ ГЕНДЕРНИЙ	174
ПОЛІТИКА ПОРІВНЯЛЬНОЇ ВАРТОСТІ ПРАЦІ	166	ПРИНЦИП РІВНОСТІ СТАТЕЙ	175
ПОЛІТИКА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ	166	ПРИНЦИПИ ГЕНДЕРНІ	175
ПОЛІТИКА РІВНОПРАВНОСТІ	167	ПРЕЗИДЕНТ АБО СПІКЕР ПАРЛАМЕНТУ – ЖІНКА	175
ПОЛІТИЧНА ДЕКЛАРАЦІЯ, ПРИЙНЯТА НА СПЕЦІАЛЬНІЙ СЕСІЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН (Нью-Йорк, червень 2000 р.)	167	ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНІ	175
ПОЛІТИЧНА НЕРІВНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ СТАТЕЙ	168	ПРОГНІЦІОНІЗМ	176
ПОРІВНЯЛЬНИЙ ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ	168	ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ООН (ПРООН)	176
ПОРНОГРАФІЯ	169	ПРОГРАМА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРООН В УКРАЇНІ	177
ПОРУШЕННЯ РІВНИХ ПРАВ	169	ПРОГРАМИ ГЕНДЕРНІ	178
ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ «ПРО ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ» від 17 червня 1995 р.	170	ПРОДОВОЛЬЧА І СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (ФАО)	178
ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ «ПРО РЕКОМЕНДАЦІЇ УЧАСНИКІВ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ		ПРОПАГАНДА ГЕНДЕРНА	178

ПРОСВІТА ҐЕНДЕРНА	178	РЕГОНАЛЬНА ПІДГОТОВЧА	
ПРОСТЕ ОБРИЗАННЯ	178	НАРАДА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ	
ПРОСТИТУЦІЯ		ЕКОНОМІЧНОЇ КОМІСІЇ З	
<i>(див. ПОВІЙСТВО)</i>	179	ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ	
ПРОФЕСІЙНА СЕГРЕГАЦІЯ		У 2000 РОЦІ ОГЛЯДУ	
ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ	179	ВИКОНАННЯ ПЕКІНСЬКОЇ	
ПРОЦЕС ҐЕНДЕРНИЙ	179	ПЛАТФОРМИ ДІЙ	
ПРЯМА ДИСКРИМІНАЦІЯ	179	(Женева, 19-21 січня 2000 р.)	188
ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ		РЕЗОЛЮЦІЯ РАДИ БЕЗПЕКИ	
ФЕМІНІЗМ	180	ООН «ЖІНКИ, МИР ТА	
ПСИХОЛОГІЯ СТАТІ	181	БЕЗПЕКА» від 31 жовтня	
ПСИХОЛОГІЯ СТАТЕВИХ		2000 р., №1325	189
ВІДМІННОСТЕЙ	181	РЕПРЕСИВНІ МЕХАНІЗМИ	
ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї І ШЛЮБУ	181	ПАТРІАРХАТНОЇ ВЛАДИ	189
П'ЯТА ЄВРОПЕЙСЬКА		РЕПРОДУКТИВНА АВТОНОМІЯ	189
КОНФЕРЕНЦІЯ МІНІСТРІВ		РЕПРОДУКТИВНА ПРАЦЯ	190
З ПИТАНЬ РІВНОСТІ		РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я	190
МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ		РЕПРОДУКТИВНІ ПРАВА	191
<i>(Скоп'є, 22-23 січня 2003 р.)</i>	181	РЕСПУБЛІКА ЛИТВА: ЗАКОН	
РАДА БЕЗПЕКИ ООН	183	ПРО РІВНІ МОЖЛИВОСТІ	192
РАДА ЄВРОПИ (РЕ)	183	РЕСУРСИ ҐЕНДЕРНІ	193
РАДИКАЛЬНИЙ ФЕМІНІЗМ	184	РЕФОРМА ҐЕНДЕРНА	193
РАДНИК З ҐЕНДЕРНИХ		РІВНІСТЬ ҐЕНДЕРНА	193
ПИТАНЬ	185	РІВНІСТЬ У ДОСТУПІ ДО	
РАДЯНСЬКА ПОЛІТИКА		ОСВІТИ	195
РОЗВ'ЯЗАННЯ ЖІНОЧОГО		РІВНІСТЬ МОЖЛИВОСТЕЙ	195
ПИТАННЯ	186	РІВНІСТЬ ПРАВ	196
РАДЯНСЬКА СЕКСОФОБІЯ	187	РІВНИЙ ДОСТУП ДО	
РЕВОЛЮЦІЯ ҐЕНДЕРНА	187	РЕСУРСІВ	196
РЕВОЛЮЦІЯ СЕКСУАЛЬНА	187	РІВНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО	196
РЕГОНАЛЬНА КОНФЕРЕНЦІЯ		РІВНОВАГА ҐЕНДЕРНА	197
«ПЕКІН + 5: ПІДСУМКИ		РІВНОПРАВНІСТЬ ҐЕНДЕРНА	197
І ПЕРСПЕКТИВИ»,		РІВНОЦІННІСТЬ ҐЕНДЕРНА	197
АЛМАТИ (Казахстан),		РІД (ҐЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ)	197
13-15 грудня 1999 р.	187	РОБІНСОН МЕРІ	198

РОЗВИТОК ҐЕНДЕРНИЙ	198	СЕСУАЛЬНИЙ ЕСЕНЦІАЛІЗМ	207
РОЗПОДІЛ ПРАЦІ ҐЕНДЕРНИЙ	198	СЕСУАЛЬНИЙ ТЕРОРИЗМ	207
РОЗРИВ ҐЕНДЕРНИЙ	199	СЕКТОРАЛЬНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ	207
РОЛІ ҐЕНДЕРНІ	199	СІМ'Я	208
РУХ ҐЕНДЕРНИЙ	200	СІМЕЙНА ПОЛІТИКА	208
САМІТ РАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (Ніцца, 2000 р.)	200	СІМЕЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО	208
САМОЗАХИСТ ҐЕНДЕРНИЙ	200	СИТУАЦІЯ ҐЕНДЕРНА	209
СВІДОМІСТЬ ҐЕНДЕРНА	200	«СКЛЯНА СТЕЛЯ»	209
СВІТОВА ПРОДОВОЛЬЧА ПРОГРАМА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (СПП)	200	«СКЛЯНІ СТІНИ»	210
СВІТОВИЙ БАНК	201	СОЦІАЛ-ФЕМІНІЗМ	210
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201	СОЦІАЛІЗАЦІЯ ҐЕНДЕРНА	211
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201	СОЦІАЛІЗАЦІЯ ҐЕНДЕРНО-РОЛЬОВА	211
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201	СОЦІОЛОГІЯ ҐЕНДЕРНА	211
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201	СОЦІОСТАТЕВА КУЛЬТУРА	211
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201	СПЕЦІАЛЬНА СЕСІЯ ҐЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН З ПОРЯДКОМ ДЕННИМ «ЖІНКИ У 2000 РОЦІ: РІВНІСТЬ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ. РОЗВИТОК І МИР У ХХІ СТОЛІТТІ» (Нью-Йорк, червень 2000 р.)	211
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201	СПЕЦІАЛЬНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ДО ПАРТНЕРСТВА МІЖ ЧОЛОВІКАМИ І ЖІНКАМИ В ПОЛІТИЦІ» (Нью-Делі, 1997 р.)	212
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201	СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО ОХОРОНИ МАТЕРИНСТВА	213
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201	СПЕЦІАЛЬНИЙ ДОПОВІДАЧ З ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ	213
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201	СПОРІДНЕНІСТЬ ҐЕНДЕРНА	213
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201	СПРАВЕДЛИВІСТЬ ҐЕНДЕРНА	213
СЕМЕНТОВАНИЙ ЗА ҐЕНДЕРНОЮ ОЗНАКОЮ РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ	201		

СТАТЬ	214	ТРАДИЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПОЛІПШЕННЯ СТАНОВИЩА ЖІНОК	227
СТАТЬ СОЦІАЛЬНА	214	ТРАНСВЕСТИЗМ	227
СТАТИСТИКА ҐЕНДЕРНА	214	ТРАНССЕСУАЛІЗМ	227
СТАТЕВА САМОСВІДОМІСТЬ	214	ТРАНСФОРМАЦІЯ ҐЕНДЕРНА	227
СТАТЕВІ ВЛАСТИВОСТІ	215	ТРАФІК (секс-торгівля)	228
СТАТЕВИЙ ПОДІЛ	215	ТРЕНІНҐ ҐЕНДЕРНИЙ	228
СТАТЕВОТИПІЗОВАНА ПОВЕДІНКА	215	ТРЕТЯ ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ З ПРОБЛЕМ ЖІНОК (Найробі, Кенія, 1985 р.)	228
СТАТУС ҐЕНДЕРНИЙ	215	ТРЕТЯ ЄВРОПЕЙСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ МІНІСТРІВ З ПИТАНЬ РІВНОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ (Рим, 21-22 жовтня 1993 р.)	229
СТАТУТ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ	216	УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ «ПРО ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЖІНОК В УКРАЇНІ» від 25 квітня 2001 р.	230
СТЕРЕОТИПИ ҐЕНДЕРНІ	216	УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ «ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ЦЕНТРАЛЬНИХ І МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ І МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ» від 26 липня 2005 р.	230
СТРАТЕГІЇ ҐЕНДЕРНІ	217	УКРАЇНА. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ»	230
СТРАТЕГІЧНІ ҐЕНДЕРНІ ПОТРЕБИ	218	УКРАЇНКА ЛЕСЯ	232
СТРАТИФІКАЦІЯ ҐЕНДЕРНА	218	УНІВЕРСИТЕТ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ	232
СУСПІЛЬСТВО ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	219		
СУТЕНЕРСТВО	219		
СУФРАЖИЗМ	220		
СФЕРА ҐЕНДЕРНА	220		
ТЕТЧЕР МАРГАРЕТ	220		
ТІЛО	222		
ТИМОШЕНКО ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА	223		
ТИМЧАСОВІ СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ПО БОРОТЬБІ З ДИСКРИМІНАЦІЄЮ	223		
ТОЛЕРАНТНІСТЬ ҐЕНДЕРНА	224		
ТОРГІВЛЯ ЖІНКАМИ	224		
ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ	225		
ТРАДИЦІЙНІ ҐЕНДЕРНІ РОЛІ	226		

УПОВНОВАЖЕНИЙ З ПИТАНЬ РІВНОПРАВНОСТІ (ОМБУДСМЕН З ПИТАНЬ РІВНОПРАВНОСТІ)	232	ХАРТІЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (грудень 2000 р.)	242
УРЯДОВИЙ ФЕМІНІЗМ	233	ЦІННОСТІ ҐЕНДЕРНІ	242
УСТАНОВКИ ҐЕНДЕРНІ	233	ЦЕНТРИ ҐЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	243
ФАКУЛЬТАТИВНИЙ ПРОТОКОЛ ДО КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК	233	ЧЕТВЕРТА ВСЕСВІТНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ ЗІ СТАНОВИЩА ЖІНОК (Пекін, 1995 р.)	243
ФАМІЛІЗМ	234	ЧЕТВЕРТА ЄВРОПЕЙСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ МІНІСТРІВ З РІВНОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ (Стамбул, 1997 р.)	247
ФЕМІНІЗАЦІЯ БІДНОСТІ	234	ЧОЛОВІК	248
ФЕМІНІЗМ	235	ЧОЛОВІЧИЙ РУХ ЗА ПРАВА ЧОЛОВІКІВ	248
ФЕМІНІЗМ У СРСР	236	ЧОЛОВІЧИЙ ФЕМІНІСТИЧНИЙ РУХ	248
ФЕМІНІЗАЦІЯ	237	ЧОЛОВІЧИЙ ШОВІНІЗМ	249
ФЕМІНІСТ	237	ЧУТЛИВІСТЬ ҐЕНДЕРНА	249
ФЕМІНІСТКА	237	ШЕВЧЕНКО ВАЛЕНТИНА СЕМЕНІВНА	249
ФЕМІНІСТСЬКА КРИТИКА	238	ШКОЛА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ (ҐЕНДЕРНА ШКОЛА)	250
ФЕМІНІСТСЬКА ТЕОРІЯ	238	ШЛЮБ	251
ФЕМІНІСТСЬКА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ	238	ШЛЮБ ГОМОСЕКСУАЛІВ	251
ФЕМІННІСТЬ	239	ШЛЯХИ СХОДЖЕННЯ ЖІНОК НА ВЕРШИНУ ВЛАДНОЇ ПІРАМІДИ	251
ФІННБОГАДОТТИР ВІГДІС	239	ЯПОНІЯ: ОСНОВНИЙ ЗАКОН ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	253
ФОНД ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ В ІНТЕРЕСАХ ЖІНОК (ЮНІФЕМ)	239		
ФОРМИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК	240		
ХАЛОНЕН ТАР'Я	241		

ОСНОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ГА ООН – Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй

ГІРЛ – Гендерний індекс людського розвитку

ЖУР – Жінки у розвитку

ЄС – Європейська співдружність

ЄЛЖ – Європейське лобі жінок

ІБН – Індекс бідності населення

ІНК – Індійський Національний Конгрес

ІРЛП – Індекс розвитку людського потенціалу

МОП – Міжнародна організація праці

ЮНЕСКО – Організація ООН з питань освіти, науки і культури

ЮНІФЕМ – Фонд Організації Об'єднаних Націй для розвитку в інтересах жінок

SIDA – Шведське міжнародне співробітництво у галузі розвитку

NGO – Неурядові громадські організації

CEDAW – Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

ECOSOC – Рада з економічних та соціальних питань ООН

ІМЕННИЙ ПОКАЗЧИК

- Агеева В. – 151
Акіно К. – 252
Аннан К. – 22, 233
Антонович О. – 24
Антонович Т. – 24
Арістотель – 96
Балакірева О.М. – 60
Бандаранаїке Сірімаво – 19, 252
Бандаранаїке Соломон – 19
Барріос Торрес де Чаморро – 252
Бегум Халеда Зія – 252
Бернстрем Б. – 21
Білокур К. – 59
Близнюк В.В. – 151
Богачевська-Хом'як М. – 24, 60, 151
Бовуар С. – 23
Болотіна Н. – 52
Бондаровська В.М. – 60
Брундтланд Г.Х. – 25, 252
Буроменський М. – 52
Бхутто Б. – 26, 252
Бхутто З.А. – 7
Віке-Фрейберг В. – 28, 252
Вільсон В. – 78
Вітрук Л.Д. – 54
Виноградова Л.Д. – 59
Вовчок М. – 29
Гаврилець Г. – 59
Гелд Б. – 24
Гойда Н. – 60
Головашенко І.О. – 151
Горностай П.П. – 151
Горська А. – 29
Гуж О. – 41
Гундорова Т.І. – 151
Ганді І. – 42, 252
Джервіс А. – 78
Джонсон Л. – 78
Дучимінська О. – 78
Журженко Т. – 60
Завадська Л.Н. – 38
Заньковецька М. – 59
Зленко В. – 60
Ігнатова І. – 59
Кальченко Г. – 59
Каменська О.Л. – 49
Кант І. – 96
Кобелянська Л.С. – 35, 59, 151
Кобилянська О. – 29
Ковалко М.П. – 36
Козуля О. – 54
Коллонтай О. – 29, 107, 128
Колос Л.Є. – 250
Кон І. – 187
Кондратюк Т.В. – 36
Костенко Л. – 29, 59
Костенко О.М. – 52
Котляр М.Ф. – 54
Котюк І.І. – 52
Кривошия О.П. – 54
Кримський А. – 153
Крушельницька С. – 59
Кумаратунга Ч. – 19, 252
Куц О. – 59

- Кушаков В. – 60
Лавриненко Н. В. – 60, 151
Лаврінчук І.П. – 52
Лакан Ж. – 96
Ламфере – 86
Левченко К. – 60
Лібанова Е.М. – 60
Лобанова Л.С. – 60
Луговий О.П. – 54
Лук'янець В. – 59
Луценко О.А. – 151
Макарова О. – 60
МакЕйліз М. – 252
Маланчук-Рибак О.З. – 151
Малес Л.В. – 151
Мейер Г. – 252
Мельник Т.М. – 52, 59, 151
Міл Г.Т. – 124
Міл Д.С. – 124
Мірошниченко Є. – 59
Муратова К. – 59
Ніксон Р. – 78
Неру Дж. – 42
Ніколаєнко Т. – 60
Олійник А.С. – 52
Оксамитна С.М. – 151
Павличко С. – 29, 152
Планіңц М. – 252
Полонська-Василенко Н.Д. – 54
Помазан О. – 60
Прунскене К. – 252
Рабіц Г. – 86
Річ А. – 86
Робінсон М. – 198, 252
Розальдо – 86
Ромовська З.В. – 52
Руді І. – 90
Рудницька М. – 24
Руссо Ж.-Ж. – 96
Скорик М.М. – 151
Сміт А. А. – 123
Смолій В.А. – 54
Смоляр Л. О. – 54, 60, 151
Сорокін П. – 15
Стешенко В.С. – 60
Суковата В. – 151
Сухоцька Ж. – 252
Теліга О. – 29
Тетчер М. – 220, 252
Тимченко Ж.П. – 54
Українка Леся – 29, 59, 232
Унгер Р. – 86
Уолбі С. – 157
Уолстонкрафт М. – 124
Фаррел У. – 248
Фастау М.Ф. – 248
Фіннбогадоттир В. – 239, 252
Фоменко О.С. – 151
Фрейд З. – 96
Фрідан Б. – 86, 124
Фур'є Ш. – 235
Халонен Т. – 241, 252
Холод А.М. – 137
Цеткін К. – 128
Чернюк Л. – 60
Чіллер Т. – 252
Чуйко Л. – 60
Чухим Н.Д. – 151
Шевченко В.С. – 249, 251
Шейк Х. – 252
Шишкін В. – 60
Шопенгауер А. – 96
Яатгеенмякі А. – 252
Яблонська Т. – 59
Якубова Ю. – 60
Яременко О. – 60

БІБЛІОГРАФІЯ

Агеєва В. Поетеса зламу століть. – К.: Либідь, 1999.

Агеєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. – К.: Факт, 2003.

Айслер Ріане. Чаша та меч. Наша історія, наше майбутнє./ Пер. з англ. Н.Комарова.- К.: Сфера, 2003.

Актуальные проблемы учебной лексикографии.– М., 1977.

Аннан Кофи А. Обновление на переходном этапе. Годовой доклад о работе Организации 1997 год.- Издание ООН.

Антология гендерных исследований: Сб. пер. / Сост. и коммент. Е. И. Гаповой и А. Р. Усмановой.– Минск: ПроPILEI, 2000.

Баллаева Е.А. Гендерная экспертиза законодательства РФ и репродуктивные права женщин в России. – М.: МЦГИ. Проект Гендерная экспертиза, 1998.

Батлер Дж. Гендерное беспокойство // Антология гендерной теории. – Минск: ПроPILEI, 2000.

Болотіна Н.Б. Соціальне законодавство України. Гендерна експертиза. – К.: Логос, 2001.

Веймер Девід Л., Вайнінг, Ейден Р. Аналіз політики. Концепції і практика./ Пер. з англ. Іван Дзюба, Анатолій Олійник; Наук. ред. О. Кілієвич. – К.: Основи, 2000.

Вибори до Верховної Ради України 2002 року. Інформаційно-аналітичне видання. – К., 2002.

Вовченко О. М. Гендерное равенство как социально-философская проблема.– М., 2000.

Воронина О. Введение в гендерные исследования / Материалы Первой Российской летней школы по женским и гендерным исследованиям «Валдай-96». – М.: МЦГИ, 1997.

Впровадження гендерних підходів: Практичний посібник./ Регіональне бюро Програми розвитку ООН по країнах Центральної і Східної Європи та СНД.- К., 2003.

Гапова Е. Гендерная проблематика в антропологии // Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебн. пос./ Под ред. И. А. Жеребкиной. – Харьков: ХЦГИ, 2001; С.-Пб.: Алетейя, 2001.

Гендер і державна політика: Навч. посібн.; Пер. з англ. – К.: Основи, 2004.

Гендер и культура: Учебн. пос. / Отв. ред. М. Хегай. – Душанбе: Инф. агентство «Азия – плюс», 1999.

Гендер как интрига познания: Альманах. Пилотный выпуск. Гендерные исследования в лингвистике, литературоведении и теории коммуникации. – М.: Рудомино, 2002.

Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 11 – 13 грудня 2003 р.) – К.: Фоліант, 2003.

Гендерная интеграция: возможности и пределы социальных инноваций. – С.-Пб.: Алетейя, 2004.

Гендерная педагогика и гендерное образование в странах постсоветского пространства: Материалы Международной летней школы 2001. – Иваново, 2002.

Гендерная экспертиза российского законодательства / Отв. ред. Л.Н. Завадская. – М.: БЕК, 2001.

Гендерні стратегії сталого розвитку України / За наук. ред. Л.С.Лобанової. – К., 2004.

Гендерні студії: освітні перспективи (навчально-методичні матеріали). – К.: Фоліант, 2003.

Гендерний аналіз українського суспільства / Науковий редактор Т.Мельник. – К.: ПРООН, 1999.

Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / За ред. Ліліани Гентош, Оксани Кісь. – Львів: ВНТЛ–Класика, 2003.

Гендерний розвиток в Україні: Реалії і перспективи. – К., 2003.

Гендерные исследования, №1-6: Харьковский центр гендерных исследований. – М., 1999-2004.

Гендерные исследования: феминистская методология в социальных науках. – Х.: ХЦГИ, 1998.

Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2002.

Гендерные проблемы и развитие. Стимулирование развития через гендерное равенство в правах, в доступности ресурсов и возможности выражать свои интересы / Пер. с англ. – М.: Весь Мир, 2002.

Гендерный бюджет, гендерная экспертиза. – М., 2001.

Гендерный калейдоскоп: Курс лекций. – М.: Academia, 2001.

- Говорун Т.В., Кікінежді О.М.* Гендерна психологія. – К.: Академія, 2004.
- Григорьева Н.С., Чубарова Т.В.* Гендерный подход в здравоохранении: Учебн. пос. – М.: Альфа Принт, 2001.
- Гундорова Т.* Femina Melancholica: Стаття і культура в ґендерній утопії Ольги Кобилянської. – К., 2002.
- Еремеева В.Д., Хризман Т.П.* Девочки и мальчики – два разных мира. – С.-Пб.: Тускарора, 2001.
- Женское предпринимательство в экономике России и СНГ. – М., 2002.
- Женщина в обществе: мифы и реалии. Сборник статей. – М.: Информациа-XXI век, 2000.
- Женщина и политика // Инф. бюллетень. – X., 1996. – №10.
- Женщины. История. Общество: Сб. научн. ст. под общ. ред. В.И. Успенской. Вып. 2. – Тверь: Тверское областное книжно-журнальное издательство, 2002.
- Журженко Т.* Социальное воспроизводство и гендерная политика в Украине. – X.: Фолио, 2001.
- Здравомыслова Е., Тёмкина А.* Кризис маскулинности в позднесоветском дискурсе / О мужественности: Сб. статей / Сост. Ушакин С. – М.: НЛО, 2002.
- Здравомыслова Е., Тёмкина А.* Социальная конструкция гендера и гендерная система в России // Гендерное измерение социальной и политической активности в переходный период: Сб. статей / Под ред. Здравомысловой Е., Темкиной А. – С.-Пб.: Труды ЦНСИ, 1996. – Вып. 4.
- Здравомыслова Е., Тёмкина А.* Советский этакратический гендерный порядок // Социальная история. – 2002. Спец. вып., посвященный гендерной истории / Отв. ред. Н. Л. Пушкарёва. – М.: РОССПЭН, 2002.
- Інтегрування ґендерного підходу в державну політику України.- К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003.
- Киммел Майкл С.* Ґендероване суспільство / Пер. з англ. – К.: Сфера, 2003.
- Клименкова Т.* Женщина как феномен культуры. – М., 1996.
- Козлова Н. Н.* Социально-историческая антропология: Учебник. – М., 1998.
- Комплексный подход к проблеме равенства женщин и мужчин. Концептуальные рамки, методология и ознакомление с «позитивным опытом». Заключительный доклад о деятельности Группы специалистов по вопросу о комплексном подходе к проблеме равенства женщин и мужчин. (EG-S-MS). – Страсбург, май 1998 г.
- Кон И.* Лунный свет на заре. 2 изд. – М., 2002.

Коновалов С.А., Топалева М.Т. История гендерного неравенства / Учебно-методический комплект по курсу «Введение в теорию гендера». – Алматы: Акыл китабы, 1999. – Вып. III.

Котюк І.І., Костенко О.М. Кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство України. Гендерна експертиза. – К., 2004.

Лавриненко Н.В. Женщина: самореализация в семье и обществе (Гендерный аспект). – К.: ВИПОЛ, 1999.

Лахова Е. Мой путь в политику. – М.: Аурика, 1995.

Левченко К.Б. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку. – Харків: Вид-во Університету внутрішніх справ, 2001.

Левченко К.Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління. – Харків: Вид-во Університету внутрішніх справ, 2003.

Маланчук-Рибак О. Жінка в історії. – Львів, 2002.

Мальшева М. Современный патриархат: социально-экономическое эссе. – М., 2004.

Мангейм Джерол Б. и Рич Ричард К. Эмпирический политический анализ: Методы исследования в политических науках. – М.: Прогресс, 1991.

Мельник Т.М. Гендерна політика в Україні. – К.: Логос, 1999.

Мельник Т.М. Гендерна експертиза українського законодавства: сутність, необхідність та методологічні основи. – К.: Логос, 2001.

Мельник Т.М. Міжнародний досвід гендерних перетворень. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності – К.: Логос, 2004.

Міжнародний досвід державного забезпечення рівності жінок та чоловіків. Матеріали міжнародної конференції. – К.: Логос, 2003.

Мертус Дж., Датт М., Флауэрс Н. Права женщин. Пособие для учебных занятий. Российская адаптированная версия. – М.: Глас, 1996.

Мур Г. Феминизм и антропология // Гендерные исследования: X., 2000. – № 5.

Обеспечение равенства полов: политика стран Западной Европы / Под ред. Ф. Гардинер. Пер. с англ. – М.: Идея-Прес, 2000.

О муже(N)ственности. Сборник статей. Составитель С.Ушакин. – М., 2002.

Огден Крис. Маргарет Тэтчер. Женщина у власти. – М.: Новости, 1992.

Олійник А.С. Конституційне законодавство України. Гендерна експертиза. – К., 2001.

Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: К.І.С., 2004.

Павличко С. Фемінізм. – К.: Основи, 2002.

Парламентаризм в Україні: теорія і практика. Матеріали науково-практичної конференції. – К., 2001.

Практикум по гендерной психологии / Под ред. И.С.Клециной. – С-Пб, 2003.
Политическая система США. Актуальные измерения. – М.: Наука, 2000.

Права человека для женщин. Вып. 2 (материалы исследований, проведенных в ходе тренинга по правам человека для женщин Приволжского федерального округа). – Набережные Челны, 2002.

Пушкарёва Н. Л. Гендерный подход в исторических исследованиях // Вопросы истории. – 1998. – № 6.

Пушкарёва Н.Л. Гендерная проблематика в исторических науках // Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебн. пос. / Под ред. И. А. Жеребкиной. – Х.: ХЦГИ, 2001; С.-Пб.: Алетейя, 2001.

Рабжаева М. Гендерная антропология: институциональные и эпистемологические характеристики // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2002. – № 2.

Релина Л.П. Новая историческая наука и социальная история. – М., 1998.

Рівність жінок і чоловіків в Україні: правові аспекти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Україна, Київ 20-21 листопада 2000 року. – К., 2004.

Ритцер Дж. Современные социологические теории. – С.-Пб., 2002.

Роджерс Х. От истории женщин к истории гендера // Новейшие подходы к изучению истории в современной зарубежной историографии. – Ярославль, 1997.

Рябов О.В. Русская философия женственности (XI – XX века). – Иваново: Юнона, 1999.

Скотт Дж. Гендер: полезная категория исторического анализа // Гендерные исследования. – 2000. – № 5.

Теория и методология гендерных исследований. Курс лекций / Под общ. ред. Ворониной О.А. – М.: МЦГИ, 2001.

Торговля людьми. Социокриминалогический анализ. – М.: Academia, 2002.

Третий сектор в Україні: проблеми становлення. – К., 2001.

Уэст К., Зиммерман Д. Создание гендера. Гендерные тетради. – С.-Пб.: Филиал Института социологии РАН. – С-Пб., 1997. Вып. 1.

Феминология: словарь. – Х.: Изд-во ХНУ им. В.Н. Каразина, 2002.

Фукуяма Ф. Великий разрыв. – М.: АСТ, 2003.

Хрестоматия по курсу «Основы гендерных исследований». – М.: МЦГИ, 2000.

Хрестоматия феминистских текстов. Переводы / Под ред. Е. Здравомысловой, А. Тёмкиной. – С-Пб.: Дмитрий Буланин, 2000.

Цілі розвитку Тисячоліття. Україна. – К., 2003

Черевко О.С. Маргарет Тетчер та її реформаторська діяльність на чолі консервативного уряду Великої Британії (1979–1990.р.): Автореф. дис. к. істор. наук. – К., 2002.

Чикалова И. Партии и власть в США и Великобритании: Гендерная политика в 1970–1990-е годы. – Минск.: Тесей, 2000.

Шаберт И. Гендер как категория новой исторической методологии // Пол, гендер, культура / Под ред. Э. Шоре и К. Хайдер. – М., 1999.

Шведова Н.А. Просто о сложном: гендерное просвещение. – М.: Антиква, 2002.

Шутова О. Устная и гендерная история в свете антропологизации историографии // Женщины в истории: возможность быть увиденными: Сб. науч. ст. / Под ред. И. Р. Чикаловой. – Минск, 2001.

Мельник Тамара Михайлівна – кандидат юридичних наук, політолог.

З 1997 р. – експерт з ґендерних питань Програми Розвитку ООН в Україні.

Радник з ґендерних питань з 2000 р. міністра України у справах сім'ї, дітей та молоді, з 2005 р. – міністра України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Активно працює у Всеукраїнській громадській організації «Ліга жінок-виборців України «50/50».

Наукові інтереси: проблеми політичної системи суспільства, взаємодія держави з громадськими об'єднаннями, політико-правові проблеми ґендеру.

Автор 7 розділів першого в Україні підручника «Політологія», виданого Міністерством науки і освіти у 1993 р. і перевиданого у 1998 р.

Науковий редактор і автор трьох розділів колективної монографії «ґендерний аналіз українського суспільства» (К. 1999., 30 друк. арк.).

Науковий керівник проекту «ґендерна експертиза українського законодавства» і науковий редактор 5 праць за результатами його виконання.

Керівник робочої групи з підготовки першого проекту закону «Про державне забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок», поданого до Верховної Ради України у 1999 р.

Науковий керівник групи з написання проектів Національної концепції ґендерних перетворень в Україні та Державної програми утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві (Національний план дій) на 2006–2015 рр.

Учасниця Четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок (Пекін, 1995 р.), багатьох міжнародних і національних наукових і науково-практичних конференцій.

Кобелянська Лариса Станіславівна – кандидат філософських наук.

З 1997 р. – експерт з ґендерних питань та директор Ґендерного бюро Програми Розвитку ООН в Україні, з 2003 р. – керівник Програми рівних можливостей ПРООН в Україні.

Автор і співавтор численних досліджень та статей з проблем ґендеру.

З 1993 р. долучилась до жіночого руху. Учасниця Четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок (1995 р., Пекін), численних міжнародних жіночих форумів і конференцій, неодноразово – як член урядових делегацій.

У 1997 р. очолила новостворену Всеукраїнську громадську організацію «Лігу жінок-виборців України «50/50».

Член експертних груп і дорадчих органів з питань ґендеру.

Сфера наукових інтересів: питання ґендерної ідеології та політики, ґендерної освіти, ґендерні експертизи.

Т. Мельник, Л. Кобелянська

50/50

Сучасне ґендерне мислення

Словник

Літературний редактор *Кузьміна О.М.*

Підписано до друку 02.11.2005 р. Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Тахома.

Умов. друк. арк. 16,28. Наклад 1000 прим. Зам. 5-498.

Видавництво «К.І.С.»

04080, Київ-80, а/с 1, тел. (044)462-5269, books.dovidka.com.ua

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК, №677 от 19.11.2001

Видруковано з готових фотоформ

ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»

09117, м. Біла Церква, вул. Курбаса, 4

Мельник Тамара Михайлівна — кандидат юридичних наук, політолог.

З 1997 р. — експерт з ґендерних питань Програми Розвитку ООН в Україні. З 2000 р. — радник з ґендерних питань міністра України у справах сім'ї, дітей та молоді, з 2005 р. — міністра України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Наукові інтереси: проблеми політичної системи суспільства, взаємодія держави з громадськими об'єднаннями, політико-правові проблеми ґендеру.

Кобелянська Лариса Станіславівна — кандидат філософських наук.

З 1997 р. — експерт з ґендерних питань та директор Ґендерного бюро Програми Розвитку ООН в Україні, з 2003 р. — керівник Програми рівних можливостей ПРООН в Україні.

Член експертних груп і дорадчих органів з питань ґендеру.

Сфера наукових інтересів: питання ґендерної ідеології та політики, ґендерної освіти, ґендерні експертизи.